

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 14 (225)

2011

2011 липень №14 (225)

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено
до переліку наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Постанова президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 25 березня 2011 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор Курило В. С.

Заступники головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор Савченко С. В.

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор Бур'ян М. С.,

доктор медичних наук, професор Виноградов О. А.,

доктор філологічних наук, професор Галич О. А.,

доктор педагогічних наук, професор Горошкіна О. М.,

доктор сільськогосподарських наук, професор Конопля М. І.,

доктор філологічних наук, професор Синельникова Л. М.,

доктор педагогічних наук, професор Харченко С. Я.

Редакційна колегія серії «Педагогічні науки»:

доктор педагогічних наук, професор Ваховський Л. Ц.,

доктор педагогічних наук, професор Гавриш Н. В.,

доктор педагогічних наук, професор Докучаєва В. В.,

доктор педагогічних наук, професор Максименко Г. М.,

доктор педагогічних наук, професор Ротерс Т. Т.,

доктор педагогічних наук, професор Хриков Є. М.,

доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н. М.,

доктор педагогічних наук, професор Чиж О. Н.

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ

до технічного оформлення статей

Редколегія “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, праве й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2009.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний). Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 1; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю заключають 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФОСВІТИ

1. **Александрова С. А.** Формування міжкультурної компетентності студентів туристських спеціальностей..... 6
2. **Баглай О. І.** Структура готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування..... 11
3. **Безрученков Ю. В.** Проблема наступності у професійній підготовці фахівців напрямку “Готельно-ресторанна справа”..... 17
4. **Бейдик О. О.** Ідеї В.К. Тарасова та О.П. Ситникова при підготовці туристських кадрів вищої кваліфікації..... 24
5. **Гончарова І. С.** Формування полікультурної компетентності студентів туристичних спеціальностей..... 32
6. **Губська О. П., Мальцева Л. В.** Екологічний компонент фахової підготовки майбутнього спеціаліста сфери туризму... 38
7. **Зігунов В. М.** Технологія реалізації моделі підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності..... 42
8. **Кобзар Н. В.** Роль міжкультурної комунікації в підготовці менеджерів туризму..... 48
9. **Мельник І. Г.** Географічна освіта в підготовці фахівців зі спеціальності „Туризм”..... 54
10. **Свиридова С. В.** Роль природничо-наукових дисциплін у процесі професійної підготовки фахівців сфери туризму..... 61
11. **Сорокіна Г. О.** Про результати експериментального впровадження педагогічної системи професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів..... 66
12. **Черезова М. В.** Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму у навчально-виховному процесі коледжу..... 76
13. **Шехавцова С. О.** Експериментальна перевірка ефективності впровадження педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови..... 85

МЕТОДИКА. ПРАКТИКА. ДОСВІД

14. **Губаренко О. М.** Стосовно проблеми організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови за профспрямуванням..... 93
15. **Гуцол А. В.** Роль і місце навчальної дисципліни «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг» у процесі професійної підготовки студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа»..... 97

16. **Жукович-Дородних Н. М., Китайчук Г. В.** Практична підготовка студентів як визначальна складова професіоналізму майбутніх фахівців туристичної сфери в Україні..... 101
17. **Кашинська О. Є.** Впровадження в процес викладання дисципліни «Організація готельного господарства» технологій ситуативного моделювання..... 106
18. **Макєєва І. І.** Туристичні ресурси України як навчальна дисципліна (спеціальність «Туризм»)..... 113
19. **Сажнєва Н. М., Арсененко І. А.** Методичні рекомендації щодо проведення комплексної практики з фаху при підготовці фахівців з туризму в Україні..... 118
20. **Чорна Л. В.** Самостійна робота як форма практичної підготовки майбутніх фахівців з туризму..... 125
21. **Щука Г. П.** Навчально-методичне забезпечення процесу підготовки фахівців з туризму..... 131

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

22. **Кобзова С. М.** Періодизація становлення й розвитку регіонального туризму та професійної підготовки фахівців для сфери туризму на Луганщині у другій половині XIX – на початку XXI століття..... 138
23. **Курило В. С., Романоф Н. О.** Становлення педагогічної освіти в Східноукраїнському регіоні в другій половині XIX – на початку XX століття..... 149
24. **Лугасва Т. В.** Роль подорожі А. Кримського до Сирії та Лівану в його науково-педагогічній діяльності..... 158
25. **Некрутенко О. Б.** Сутність принципу свободи у педагогічній концепції О. С. Нілла..... 165
26. **Трегубенко О. М.** Особливості організації позапрограмної роботи школярів з вивчення природи рідного краю в 1958 – 1980 роках..... 170

ПЕДАГОГІКА ЗА КОРДОНОМ

27. **Кнодель Л. В.** Підвищення кваліфікації й перепідготовка кадрів для сфери туризму у Франції..... 178
28. **Паламарчук О. Ф.** Особливості підготовки фахівців сфери туризму в університетах Анже і Марн-ла-Валь..... 191
29. **Сандовенко І. В.** Впровадження Рамки кваліфікацій для сфери туризму і гостинності. Досвід Канади..... 198

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

30. **Дітковська С. О.** Основні тенденції розвитку професійної туристської освіти в Україні..... 205

31. **Костюкова О. М.** Концептуальні аспекти удосконалення викладання основ екскурсійної справи у вищих навчальних закладах для студентів спеціальності «Туризм»..... 211

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ
ТА УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ
ЗАКЛАДАМИ**

32. **Матвіїв-Лозинська Ю. О.** Проблема позааудиторної виховної діяльності у вищих навчальних закладах туристичного профілю..... 219
- Відомості про авторів**..... 226

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФОСВІТИ

УДК 378.147

С. А. Александрова

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТУРИСТСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Вимоги до сучасних фахівців не обмежуються професійною компетентністю – важливою є підготовка до міжкультурних комунікацій. Особливо це стосується діяльності фахівців підприємств туристської індустрії, яка пов'язана з постійними контактами між представниками різних культур у процесі обслуговування споживачів, на ділових переговорах, міжнародних презентаціях, конференціях, виставках тощо.

Без уміння спілкуватися мовою іноземного ділового партнера, споживача, знань національно-культурних, релігійних, політичних і соціальних особливостей країн, які вони представляють, неможливо вести ефективну професійну діяльність. Все це обумовлює завдання вищих навчальних закладів – навчити студентів основам міжкультурної взаємодії, сформувати в них навички міжкультурного спілкування, здатність і готовність до продуктивної участі в ньому.

Теоретичним питанням міжкультурної компетентності присвячена велика кількість наукових праць (В. С. Біблера, О. Ю. Муратова, А. В. Новицької, І. Л. Плужник, А. П. Садохіна, Н. С. Смірної, Т. А. Ткаченко, С. Г. Тер-Мінасової та інших), але відсутнім є систематизований огляд шляхів формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців підприємств туристської індустрії.

Метою статті є розкриття сутності міжкультурної компетентності, дослідження шляхів її формування у студентів туристських спеціальностей.

Раніше питанням міжкультурних комунікацій (як спілкуванню людей, що належать до різних культур) приділяли увагу лише в рамках вивчення іноземних мов, але для ефективного спілкування із представниками інших культур тільки володіння іноземною мовою недостатньо, адже це не виключає виникнення непорозумінь, конфліктів. «При розумінні чужої мови завжди виявляється недостатнім розуміння тільки одних слів, але не думки співрозмовника. Але й розуміння думки без розуміння його мотиву, того, заради чого висловлюється думка, є неповне розуміння» [1, с. 333]. Іноземна мова виступає лише інструментом міжкультурної взаємодії людей, що є представниками різних культурних співтовариств. У ситуації такого контакту процес комунікації ускладнений певними факторами: комунікативними (мова, контекст, стиль комунікації, невербальне поведіння); психологічними (сприйняття, оцінка, атрибуція, стереотипізація, ідентифікація, емпатія,

рефлексія); культурними (норми, цінності, базові подання, досвід, як основа психологічних процесів комунікації) [3].

Тому міжкультурну компетентність слід розглядати як складне особистісне утворення, що включає знання про рідну й іншу культуру, уміння й навички їх практичного застосування, певні якості особистості, практичний досвід взаємодії із представниками іншої культури [2].

Міжкультурна компетентність базується:

- *на знаннях*: мови іноземного партнера, культури країни (історії, мистецтва, економіки тощо); міжкультурних розходжень, психології, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання, культурних цінностей і установок власної й інших культур, відносності цінностей тощо;

- *на уміннях*: будувати власне поведження відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження; справлятися зі стресом, переборювати протиріччя й конфлікти в контактах, здійснювати міжкультурну комунікацію в стилі співробітництва, аналізувати свою й іншу культуру, переборювати стереотипи; обирати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування тощо.

- *на досвіді* міжкультурного спілкування;

- *на готовності і бажанні* особистості вступати в контакт із представниками країн світу; відкритості до пізнання інших культур;

- *на особистісних якостях*: терпимість до неоднозначності (здатність справлятися без агресії із суперечливими ситуаціями); емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчутти його стан і врахувати це у своєму поведженні); стійкість до дратівних факторів у міжкультурному спілкуванні; відсутність упереджень (здатність сприймати, переробляти незвичайну, суперечну попередньому досвіду інформацію) [5], комунікабельність, толерантність, гнучкість мислення, тактовність тощо.

Увагу формуванню міжкультурної компетентності важливо приділяти у процесі навчання, адже саме в цей період закладаються її основи.

Передусім, викладачі мають володіти міжкультурною компетентністю, мати не лише теоретичні знання, а й досвід міжкультурного спілкування, володіти новітньою інформацією в даній області. З цією метою можна організувати стажування деяких викладачів за кордоном. Адже безпосередньо зіштовхнувшись із культурою певної країни, спілкуючись із її представниками, педагог згодом виступає для студентів цінним і цікавим джерелом інформації про іншу культуру. Дієвими є лекції викладачів інших країн у рамках програм обміну викладачами, студентами.

Педагоги мають стимулювати інтерес студентів до сприйняття світу в різноманітті мов і культур, навчити студентів орієнтуватися у ментальності інших народів, не протиставляти, а зіставляти культури, формувати здатність до взаємодії з представниками інших культур,

сприяти толерантному відношенню студентів до інших культур, релігій, систем цінностей.

На аудиторних заняттях доцільно застосовувати переважно активні методи навчання (дискусії, ігри, аналіз ситуацій, тренінги тощо), адже саме вони дозволяють дослідити проблеми в динаміці, надають можливість учасникам опинитися в конкретних ситуаціях міжкультурної взаємодії, набути необхідні знання, навички, досвід взаємодії, розвинути упевненість у собі, гнучкість у взаєминах [4].

Серед активних методів навчання найбільш поширеними й дієвими є тренінги, адже вони вдало поєднують у собі теоретичну й практичну сторони навчання.

Типологію тренінгів в області міжкультурної комунікації надав У. Брислін [6], серед них: тренінг самосвідомості, у якому індивід пізнає свої культурні основи; когнітивний тренінг, у якому учасники одержують інформацію про інші культури; тренінг атрибуції, що навчає учасників пояснювати причини ситуацій і дій з точки зору іншої культури; поведінковий тренінг, що має за мету навчання практичним навичкам, необхідним для діяльності в іншій культурі; ситуативний тренінг, що припускає відтворення й аналіз конкретних міжкультурних контактів, а також обговорення проблем, що виникають у результаті таких контактів.

Міжкультурну компетентність слід формувати за такими етапами:

1. Формування знань щодо правил і норм поведінки, звичаїв, особливості менталітету, стилю життя, системи моральних і культурних цінностей населення культур світу, особливостей ділової комунікацій власної й інших культур (лекційні заняття, бесіди, розповіді очевидців або представників різних культурних груп, підготовка студентами доповідей на тему особливостей комунікативного поведіння представників певних країн, збір інформації про історію, традиції того або іншого народу, про його культурні цінності, рольові ігри, ділові ситуації; використання документів, що знайомлять із діловою культурою різних країн, із провідними підприємствами туристської індустрії світу тощо).

2. Формування умінь міжкультурного спілкування, розвиток взаємної міжкультурної поваги цінностей культур світу, толерантності, здатності усвідомлювати себе як полікультурного суб'єкта, (рольові, ділові ігри, наприклад, з організації візитів, прийому іноземних партнерів, тренінги, тощо).

3. Закріплення й перевірка знань, умінь щодо міжкультурних комунікацій (аналіз проведення рольових, ділових ігор, тренінгів, формулювання зводу правил, прийомів, тактик ведення міжкультурної взаємодії фахівців підприємств туристської індустрії, зокрема у критичних і конфліктних ситуаціях, перегляд і обговорення відеоматеріалів, дискусії тощо).

Велике значення для успішного процесу навчання має організація самостійної роботи студентів у вигляді підготовки доповідей, матеріалів до семінарсько-практичних занять, рольових і ділових ігор тощо.

У рамках позааудиторної роботи важливо проводити такі культурні заходи, як тижні культури певних країн, різні фестивалі, конкурси, святкування професійних свят за традиціями країн світу тощо.

Повне розуміння представників інших культур, успішні контакти із ними неможливі без практичних навичок міжкультурного спілкування. Основою формування міжкультурної компетентності є досвід діяльності, спілкування між представниками різних культур. В процесі навчання у вищому навчальному закладі з метою набуття студентами досвіду міжкультурної взаємодії доцільно організовувати щорічне проходження практики на підприємствах інших країн.

Ефективним є впровадження реальної взаємодії із представниками культур світу у рамках навчальних телекомунікаційних проектів. Останні являють собою дистанційне спілкування й спільну діяльність (навчально-пізнавальну, дослідницьку, творчу) українських і іноземних студентів через глобальну мережу Інтернет. При цьому діяльність студентів-партнерів, організована на основі комп'ютерної телекомунікації, повинна мати загальну проблему, мету, методи й способи рішення проблеми, бути спрямована на досягнення спільного результату [2].

Формуванню міжкультурної компетентності сприяє організація і проведення міжнародних науково-практичних конференцій студентів із будь-яких питань організації й ведення туристського бізнесу. В процесі їх проведення студенти мають можливість ознайомлюватися з доповідями іноземних учасників, актуальними для них й в усьому світі темами й проблемами, оцінювати схожість і різницю в інтересах, підходах до вирішення певних проблем, визначити актуальність досліджень для нашої країни, специфіку робіт, набувати досвід реального спілкування із представниками інших культур.

Таким чином, формування міжкультурної компетентності є складним процесом, який триває протягом всього життя людини і є складовою частиною безперервного розвитку особистості. Але особливу увагу слід приділяти її формуванню у вищому навчальному закладі, адже це підвищує загальну культуру майбутніх фахівців, їх конкурентоспроможність на міжнародному ринку праці тощо.

Подальших досліджень вимагає проблема визначення стадій розвитку, критеріїв оцінювання міжкультурної компетентності студентів.

Література

1. Выготский Л. С. Мышление и речь [Текст] / Л. С. Выготский. – М.: Высшая школа, 1999. – 582 с. **2. Муратов А. Ю.** Использование проектного метода для формирования межкультурной компетенции //

[Электронный ресурс]. – Режим доступа до вид.: <http://www.eidos.ru>.
3. Новицкая А. В. Формирование межкультурной компетенции в различных видах межкультурных контактов [Электронный ресурс]. – Режим доступа до вид.: <http://www.ncstu.ru>.
4. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация [Текст] / А. П. Садохин. – М.: ИНФРА-М, 2004. **5. Смирнова Н. С.** Межкультурная компетентность как предмет социально-философского анализа в современной Германии [Электронный ресурс]: автореф. дис.канд. филос. наук / Н. С. Смирнова. – Архангельск, 2007. – Режим доступа до вид.: www.lib.ua-gu.net.
6. Breslin R. W., Yoshida T. Intercultural Communication Training: An Introduction. Thousand Oaks, 1994. – Режим доступа до вид.: <http://www.ebling.library.wisc.edu/pharmacy/cultural.cfm/>

Александрова С. А. Формування міжкультурної компетентності студентів туристських спеціальностей

У статті визначена сутність міжкультурної компетентності, ознаки успішної взаємодії між представниками різних культур; доведено, що вона створює основу для професійного розвитку фахівців підприємств туристської індустрії, визначені основні шляхи формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців підприємств туристської індустрії.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, успішна міжкультурна комунікація, туристська індустрія.

Александрова С. А. Формирование межкультурной компетентности студентов туристских специальностей

В статье определена суть межкультурной компетентности, признаки успешного взаимодействия между представителями разных культур; доказано, что она создает основу для профессионального развития специалистов предприятий туристской индустрии, определены основные пути формирования межкультурной компетентности у будущих специалистов предприятий туристской индустрии.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, успешная межкультурная коммуникация, туристская индустрия.

Alexandrova S. A. Formation of intercultural competence of students of tourist specialities

In article definition of intercultural competence, signs of successful interaction between representatives of different cultures are resulted; it is proved that she creates a basis for professional development of experts of the enterprises of the tourist industry, the basic ways of formation of intercultural competence at the future experts of the enterprises of the tourist industry are defined.

Key words: intercultural competence, successful intercultural communications, the tourist industry.

УДК 378.147:338.48

О. І. Баглай

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Туристична сфера передбачає глобальну міжособистісну комунікацію, яка забезпечує та поглиблює взаємодію соціумів, етносів, народів, країн. Туризм виконує важливу роль у мережі гуманістично орієнтованої комунікації, будучи “засобом і регулятором взаємодії між суспільними організаціями, які належать до найрізноманітніших соціальних систем, гуманізуючи відносини між ними, зближуючи їхні ціннісні орієнтації, розширюючи можливості узгодження, координації їхніх сумісних дій відповідно до природних, економічних, соціальних, політичних, історичних, культурних умов кожного з них” [7, с. 13].

Вимоги до фахівців для сфери туризму передбачають їх високу продуктивність, гнучкість, здатність адаптуватися до швидких змін умов функціонування галузі, формування інноваційного змісту туристичної освіти тощо. Разом з тим, практика діючої туристської освіти неспроможна задовольнити в сучасних умовах потреби в інтенсивних перетвореннях у туристських відносинах. Тому актуальною є потреба докорінної зміни форм і методів навчання кадрів для сфери туризму.

Реалізація міжкультурного спілкування передбачає адекватне взаєморозуміння учасників комунікації, які є представниками різних культур. Досягнення такого взаєморозуміння можливо за умови володіння студентами певною сукупністю відомостей соціокультурного характеру, фоновими знаннями, навичками і вміннями оперувати такими знаннями, знаннями вербальної та невербальної поведінки, знаннями, навичками і вміннями оперування мовно-мовленнєвим матеріалом.

У психолого-педагогічній літературі досліджуються питання виховання культури міжнаціонального спілкування (В. Абелян, А. Абсалямова, Ж. Алямкіна, Н. Асіпова, З. Гасанов, В. Заслуженюк, В. Присакар, Л. Ядрихинська), загальні проблеми міжкультурного спілкування (Є. Баграмов, Ю. Бромлей, Ф. Гороховський, М. Євтуха, В. Заслуженюк, В. Присакар, Ю. Саєнко), взаємозв'язок комунікативних умінь та культури (В. Полторацька, М. Васильєва, О. Рудницька), основи теорії інтеркультурної комунікації (Т. Грушевицька, В. Попов, О. Садохін, К. Сітаран, П. Сисоєв) та ін.

Незважаючи на вагомий результати досліджень у підготовці фахівців туризму та професійного спілкування, формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці не було предметом спеціального дослідження.

Мета статті – визначення структурних компонентів формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці.

Міжкультурний підхід дає змогу “побачити загальне і різне між культурами, подивитися на власну культуру очима інших народів, сформуванню індивідуальну картину” [12, с. 330]. Він є також способом виявлення комплексних взаємозв'язків, взаємозалежностей структурних елементів досліджуваного об'єкта, що приводять до успішного її формування в контексті полікультурної педагогічної освіти, забезпечення організації процесу навчання в дусі діалогу культур, гуманізації цілей та змісту навчання з позицій толерантного сприйняття іншої культури.

Таким чином, основним призначенням міжкультурного підходу є підготовка майбутніх фахівців до міжкультурного спілкування й формування в них міжкультурної професійної компетентності. Це дає змогу порівняти елементи і структурні єдності іншомовної культури з традиціями, звичаями й іншими проявами своєї власної, що, зрештою, дозволяє сформуванню в них почуття толерантності. Такий підхід спрямований на пізнання й розуміння іншої культури. Оскільки людина часто розглядає культурні явища іншого народу з погляду внутрішньої перспективи, через призму власної культури, то стає ясно, чому допускаються грубі помилки, які іноді порушують процес спілкування, а іноді роблять його просто неможливим. Саме міжкультурний підхід до навчання дає можливість адекватно сприймати іншомовні поняття та вживати їх у різноманітних соціально-зумовлених ситуаціях. Серед низки іншомовних компетенцій фахівців галузі туризму помітне місце займає лексична компетенція як невід'ємний компонент лінгвістичної компетенції [2, с. 385].

Практично всі науковці визнають, що готовність є цілісною системою, яка має свою структуру. У психолого-педагогічній літературі така цілісність подається як сукупність якостей, властивостей та станів людини, які допомагають їй виконувати професійну діяльність. Різноманітні підходи щодо розуміння «готовності» породили і різноманітність у поглядах на її складові.

У педагогічних дослідженнях В. А. Сластьоніна поняття “готовність” розглядається як невід'ємна якість особистості, що інтегрує мотиваційні, змістовні та операційні компоненти [8]. На його думку, готовність – це внутрішній стан, здатність цілісної особистості, ознака професійної кваліфікації, а також результат цілеспрямованої підготовки. Готовність як складний психологічний утвір – це не лише набір необхідних знань, умінь і навиків, не лише адекватні вимоги до професійної діяльності, до якостей особистості та її здібностей, але й пізнавальні (розуміння професійних завдань, їх оцінка), мотиваційні (інтерес до професії, прагнення досягти успіху) і вольові (подолання сумнівів, вміння мобілізувати свої сили) компоненти.

Н. Мойсеюк, підсумовуючи дослідження у педагогіці і психології, які розширили і конкретизували поняття “готовність до діяльності” як складне утворення в структурі особистості, наголошує, що термін “готовність” уживається у двох значеннях: навченість, підготовленість до виконання майбутніх завдань; наявність компетентності, знань і умінь, потрібних для виконання поставлених завдань [5, с. 367].

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що готовність до діяльності є цілісним утворенням, яке має низку структурних компонентів, які взаємопов'язані і взаємозалежні. Упорядкування (структура) процесу навчання представляє низку взаємопов'язаних елементів, що визначають закономірне співвідношення обсягу, інтенсивності, погодженості усіх функцій. Оскільки структура будь-якого процесу – це не тільки елементи, що в неї входять, а й зв'язки між ними та цілісні системні властивості процесу, то всі елементи процесу навчання фахівців доцільно нами були розглянуті у взаємозв'язках і взаємодії.

Розглянемо структурні компоненти готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці.

Мотиваційний компонент готовності забезпечує включеність особи у професійну діяльність. Він репрезентує позитивне ставлення до діяльності, усвідомлення ними значущості означеної діяльності задля розвитку свого творчого потенціалу, прагнення до самоосвіти. У процесі освіти відбувається поєднання особистого досвіду зростаючої людини з соціальним досвідом, відображеним і закріпленим в наукових поняттях, що поступово розчленовуються всередині себе, що конкретизуються та збагачуються змістом. Інший компонент цього процесу – рефлексія – необхідний для подолання особистістю інертності спочатку чуттєвого сприйняття, уявлень, а потім суджень і, нарешті, самих методів пізнання процесу мислення [11]. Згідно з педагогічною теорією, під мотивацією розуміють застосування різних способів і засобів формування позитивних мотивів і через них позитивного ставлення до певного виду діяльності. Інтерес викликаний внутрішніми імпульсами, які спонукають людину до активної пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння та успішне застосування знань, навичок і вмінь.

Змістовий компонент становить сукупність знань, уявлень про моральні норми і правила міжособистісних взаємин на різних рівнях людської життєдіяльності, особливостей прояву культури спілкування, культури поведінки та мовлення, наявність етичних гуманістичних цінностей. Завдяки цьому компоненту студент опановує певну інформацію, засвоює і поглиблює її, переводить із зовнішнього плану у внутрішній, особистісно значущий [1, с. 63]. На думку В.Сухомлинського, „переконавання – один із тих складних проявів духовного життя людини, в яких органічно поєднуються елемент

світогляду з елементом моральним. Переконавання – це не лише усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять, а й особиста її готовність діяти відповідно до цих правил і понять. Переконаність спостерігаємо тоді, коли діяльність людини мотивується світоглядом, коли істинність того чи іншого поняття не тільки викликає в людині сумніви, а й формує її суб'єктивний стан, її особисте ставлення до істини” [10, с. 13].

Операційний компонент містить вміння, навички, дії, поведінку, що спираються на теоретичні знання та емоційно-оцінне ставлення до них, включає етичну стратегію міжособистісної взаємодії, методів та прийомів діалогічного суб'єкт-суб'єктного спілкування, тактику попередження конфліктних ситуацій та виходу із них. Важливими показниками його сформованості є культура поведінки і культура спілкування. Вона виявляється у єдності зовнішніх чинників, що регулюють діяльність та поведінку індивідів, та внутрішніх – індивідуальних можливостей особистості. Формування культури поведінки потребує чіткого усвідомлення змісту та шляхів вироблення у дитини певних знань, умінь і навичок, що досягається виконанням відповідних дій, які автоматизуються „завдяки тренуванням, постійним вправлінням у виконанні тих чи інших вимог, забезпеченню усвідомлення необхідності дотримання морально-етичних норм життя і побуту у суспільстві” [6, с. 195].

Комунікативний компонент виявляється в здатності чітко, зрозуміло і переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування. Сучасні темпи розвитку процесу глобалізації впливають на інтенсивність міжкультурної комунікації, яка є однією з галузей, що швидко розвивається та має попит. Міжкультурне спілкування - процес обміну інформацією між окремими особистостями та групами людей, що мають суттєві відмінності у сприйнятті та поведінці. Такі відмінності впливають на характер, форму та результат спілкування. Учасники процесу міжкультурної комунікації вносять у нього особливості своєї культури, які функціонують як основи інформації, що передається та отримується. Успіх цього процесу залежить від розуміння учасниками цих відмінностей та усвідомлення єдності та доцільності в досягненні поставленого завдання [3, с. 32].

Інтеркультурна комунікація – це форма комунікативної культури, яка характеризується адекватним взаєморозумінням двох або більше учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур, інтеркультурною компетентністю, толерантністю, другоюдомінантністю особистості, її прагненням до міжнаціональної злагоди в усіх сферах спілкування. Результативність інтеркультурної комунікації залежить від розуміння старшокласниками притаманних культурі провідних цінностей, а її успішність обумовлена знанням принципів комунікативної взаємодії, коректним вибором спеціальних

мовних варіантів та дискурсивних стратегій, якими користуються комуніканти. У результаті оволодіння вербально-семантичним кодом мови, що вивчається (мовної та концептуальної картини світу носіїв мови), у старшокласників формується сукупність здібностей до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, під яким розуміють адекватну взаємодію з представниками інших культур.

Основними компонентами інтеркультурної комунікації є: лінгвістичний (безеквівалентні мовні одиниці, параміологічний та фразеологічний фонди мови, міфологізовані мовні одиниці, лексика повсякденного спілкування); комунікативний (адекватність спілкування його меті та завданням); прагматичний (правила та норми поведінки, прийняті у певному суспільстві); історичний (минуле суспільства, мова якого вивчається); етнографічний (особливості побуту та звичаї даного етносу); естетичний (художня культура, що відображає традиції народу); етнопсихологічний (специфіка сприйняття навколишнього світу та цінностей інших культур, національні особливості менталітету представників даної культури) [9].

Таким чином, структура готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці передбачає наявність взаємопов'язаних мотиваційного, змістовного, операційного, та комунікативного компонентів. До подальших напрямів дослідження відносимо розробку критеріїв, показників та рівні сформованості виділених компонентів.

Література

- 1. Бойченко В. В.** Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / В. В. Бойченко. – Херсон, 2006. – 20с.
- 2. Бондар Н. Д.** Іноземна мова – фахівцям сфери туризму / Бондар Н. Д. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць; випуск 23 / [редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ-Вінниця : ООО "Планер", 2010. – С.383-388.
- 3. Кузьменко В. В.** Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : навчальний посібник / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. – Херсон : РПО, 2006. – 92 с.
- 4. Лощенова І. Ф.** До проблеми формування іншомовної соціокультурної компетенції / І. Ф. Лощенова // Професіоналізм викладача вищої школи: освітні технології (до 90-річчя заснування МДУ): Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв : Вид-во «ЛПОН», 2004. – С.250-252.
- 5. Мойсеюк Н. Є.** Готовність до професійної діяльності : суть і шляхи формування // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. Вип. 12 / І. А. Зязюн та ін. – К. : Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2006. –

С. 364–368. **6. Пентиліук М. І.** Культура мови і стилістика: Пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю/ М. І. Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – 240 с. **7. Сасімова В. В.** Питання активізації навчального процесу при навчанні іноземних мов на факультетах туристичного профілю / В. В. Самісова // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості : Матеріали ІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Знання України, 2002. – С.446-451. **8. Сластєнин В. А.** Психологія и педагогіка / В. А. Сластєнин, В. П. Каширин. – М. : Школьная пресса, 2002. – 512 с. **9. Солодка А. К.** Полікультурне виховання старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / А. К. Солодка. – К., 2005. – 20 с. **10. Сухомлинський В. О.** Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості; Духовний світ школяра; Методика виховання колективу // Вибрані твори : В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т.1. – 654 с. **11. Чернилевский Д. В.** Дидактические технологии в высшей школе/ Д. В. Чернилевский – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с. **12. Якса Н. В.** Теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону : монографія / Н. В. Якса. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2006. – 433 с.

Баглай О. І. Структура готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування

У статті визначено структуру готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці. Обґрунтовано виділення взаємопов'язаних компонентів формування такої готовності (мотиваційного, змістовного, операційного, та комунікативного). Показано, що основним призначенням міжкультурного підходу є підготовка майбутніх фахівців до міжкультурного спілкування та формування в них міжкультурної професійної компетентності.

Ключові слова: міжнародний туризм, міжкультурне спілкування, готовність, структура готовності, компоненти готовності.

Баглай О. И. Структура готовности будущих специалистов международного туризма к межкультурному общению

В статье определена структура готовности будущих специалистов международного туризма к межкультурному общению в профессиональной подготовке. Обосновано выделение взаимосвязанных компонентов формирования такой готовности (мотивационного, содержательного, операционного, и коммуникативного). Показано, что основным назначением межкультурного подхода является подготовка будущих специалистов к межкультурному общению и формирование у них межкультурной профессиональной компетентности.

Ключевые слова: международный туризм, межкультурное общение, готовность, структура готовности, компоненты готовности.

Baglay O. I. Structure of preparedness of future specialists of international tourism to multicultural communication.

This article defines the structure of preparedness of future specialists of international tourism to multicultural communication in professional preparation. It is grounded the selection of interrelated components of formation of such preparedness. The components are: motivational, informative, operative, communicative. It is shown that the main purpose of multicultural approach is the preparation of future specialists to multicultural communication and formation of their multicultural professional competence.

Key words: international tourism, multicultural communication, preparedness, structure of preparedness, components of preparedness

УДК 378.11.3-051:[338.488.2:640.43]

Ю. В. Безрученков

**ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НАПРЯМКУ “ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННА СПРАВА**

Сучасною потребою та невід’ємною складовою державної політики у галузі освіти є створення відповідних умов для здійснення наскрізної професійної освіти, яка забезпечуватиме поєднання фахової підготовки особистості з ґрунтовною основою загальноосвітніх знань та сприятиме забезпеченню безперервності навчання протягом усього життя людини.

Наша держава відноситься до країн з достатньо високим науковим рівнем, вона має важливі практичні та теоретичні здобутки у різноманітних галузях життя, країна стрімко збільшує свій науковий потенціал у цьому напрямку, саме тому актуально забезпечити такі умови, які б сприяли не тільки зростанню цього потенціалу, але й сприяли привабливості української освіти для абітурієнтів різних навчальних закладів. Насамперед проблему наскрізної підготовки можна розглянути з точки зору отриманого результату, отже отриманим результатом умовно можна вважати високо кваліфікованого спеціаліста готельно-ресторанної справи.

На державному рівні можливо виділити наступні ланки професійної підготовки за фахом готельно-ресторанна справа такі як: професійно технічні училища, спеціалізовані ліцеї; технікуми; коледжі; інститути; університети.

Слід зазначити, що є два основних шляхи отримання професійної освіти. Перший – підвищення своєї кваліфікації поступово, тобто обираючи шлях через кожен освітньо-кваліфікаційний рівень, та за скороченою формою, яка дає можливість на базі повної середньої освіти здобути вищу професійну освіту.

Якщо розглянути питання з точки зору держаного регулювання, то можна зрозуміти, що держана політика підтримує саме перший шлях отримання професійної освіти.

Спираючись на стратегією, яка була визначена Державною національною програмою “Освіта”, законами України “Про освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу професійну освіту)”, “Положення про ступеневу професійно-технічну освіту”, проектом Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, можна зробити висновок, що наступність професійної освіти можлива лише за умови подолання суперечності між сучасними вимогами науково-технічного розвитку та потребами традиційної підготовки кадрів в навчальних закладах з різним рівнем акредитації, що зумовлює потребу доопрацювання існуючих програм на основі системного підходу навчально-виховного процесу.

Насамперед впровадження наскрізної освіти вимагає від педагогічних колективів узгодженості, структурованості в опрацюванні та викладанні навчального матеріалу, послідовності та систематичності у сутності, формах та методах навчання, що має бути невід’ємною складовою педагогічних умов забезпечення нерозривності процесу та результатів навчання.

Тенденції розвитку системи навчання об’єктивно вимагають подолання розбіжностей між існуючими змістом і якістю професійного навчання на різних рівнях підготовки фахівців готельно-ресторанної справи. Це також обумовлено стрімким зростанням обсягу наукового матеріалу міжнародної практики, що ускладнює систематизацію знань і неможливість ефективного засвоєння в межах чинної системи професійної підготовки [1, с. 79].

Особливої уваги вимагає вивчення достатньо нових спеціальних дисциплін, які на сьогодні вважаються перспективними, тому підготовка фахівців з готельно-ресторанної справи є одним з головних завдань країни.

Також можна виділити проблему орієнтації в стрімко зростаючому обсязі інформації за напрямком готельно-ресторанна справа. Вважаючи на те, що галузь достатньо нова, постає проблема узгодження існуючого матеріалу з інноваційними технологіями та тенденціями напрямку. Тому якісна професійна освіта вимагає постійного оновлення знань та налагодження чіткого зв’язку на кожному етапі впровадження з існуючими матеріалами, саме тому виникає потреба у постійному підвищенні кваліфікації.

Для вирішення цього питання необхідним є забезпечення

наступності в реалізації професійної підготовки, що враховує перехід з першого освітньо-кваліфікаційного рівня до другого і надалі. Подібна система зможе забезпечити постійне зростання та підвищення кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні є значні досягнення співпраці освітніх та наукових закладів, запропонована низка програм підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

У ході роботи можна звернутися до праць багатьох вчених з різних галузей знань, а саме: загальної педагогіки А. М. Алексюк, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, В. А. Козаков, В. О. Онищук, В. А. Семиченко, педагогіці професійної освіти С. Я. Батишев, В. С. Безрукова, А. П. Беляєва, М. М. Берулава, Р. С. Гуревич, Г. С. Гуторов, М. І. Махмутов, Н. Г. Ничкало, теорії змісту освіти В. І. Гінецинський, Л. Я. Зоріна, І. П. Підласий, теорії та практиці навчання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін П. Р. Атутов, Д. О. Тхоржевський, інформатизації змісту освіти В. Ю. Биков, неперервної професійної освіти О. П. Владиславлев, Г. Є. Гребенюк, Ю. А. Кустов, В. Г. Онушкін, С. О. Сисоева та інші.

Проте напрямок “Готельно-ресторанна справа” відносно новий в системі професійної освіти, тому до цього часу відбувається його становлення, тому ґрунтовних досліджень за цим напрямком не проводилось.

Мета дослідження. В зв'язку з актуальністю теми та відсутністю відомих нам наукових досліджень, мета дослідження полягає в систематичному аналізі існуючих освітньо-професійних програм ступеневої підготовки фахівців.

Виклад основного матеріалу. Ідея безперервної професійної підготовки передбачає запровадження сучасних технологій, пошук системотворчого фактору, який забезпечив нерозривність всіх рівнів фахової підготовки і трудової практики [2, с. 67].

Слід зауважити, що під професійною підготовкою розуміється здобуття кваліфікації за відповідним напрямком підготовки або спеціальністю (Закон України “Про вищу освіту” розділ 1, ст.1), а під кваліфікацією робітника розуміється сукупність його загальної і спеціальної професійної освіти, необхідних знань, умінь, професійних навичок та виробничого досвіду для виконання в даних організаційно-технічних умовах певних видів робіт певної складності.

Саме тому в країні існує ціла низка освітніх закладів, умовно поділених на три освітньо-кваліфікаційні рівні, які здійснюють підготовку фахівців готельно-ресторанної справи на різних рівнях:

- ліцеї та технічні училища надають початкове професійне виховання на базі середньої освіти та готують кваліфікованих робітників з фундаментальними професійними або виконавчими навичками;
- технікуми та коледжі як на базі середньої освіти, так і на базі технічного училища, здійснюють підготовку фахівців на рівні

молодший спеціаліст з формуванням технічно організаційних або управлінсько-виконавчих навичок;

- інститути та університети здійснюють підготовку фахівців на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавр, спеціаліст, магістр, як на базі повної середньої освіти, так і на базі ліцеїв або технікумів з формуванням управлінських, науково-дослідницьких навичок.

Треба зазначити, що на певному етапі постає проблема, яка ускладнює процедуру зарахування та перехід одного освітньо-кваліфікаційного рівня до іншого. Це насамперед пов'язано з суперечністю програм навчання, різним змістом дисциплін, різною кількістю годин, складністю перезарахування дисциплін [3, с. 183].

Як, наслідком відбувається зарахування студента на перший курс.

Для ефективного впровадження ступеневої освіти необхідне вирішення цілого комплексу завдань. Перш за все, слід розробити чітко кодифікований і оновлений відповідно до вимог державного розвитку України перелік кваліфікацій фахівців з вищою освітою та перелік спеціальностей, які дозволили б чітко диференціювати мету та зміст підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України.

Складною проблемою на цьому рівні може стати прискорення розробки комплектів державних стандартів вищої освіти для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня, саме тих, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти на трьох рівнях: держави, суспільства і конкретного навчального закладу.

З іншого боку, на наступність професійної освіти впливає стрімке зростання інформації та впровадження в навчальний процес таких компонентів, як:

- освітньо-кваліфікаційні характеристики за всіма спеціальностями;
- освітньо-професійні програми, навчальні плани;
- структурно-логічні схеми підготовки фахівців;
- навчальні робочі програм;
- навчально-методичні комплекси;
- програмно-методичне забезпечення навчальної та виробничої практики; комплексних кваліфікаційних завдань і комплексних контрольних робіт, тестів для контролю знань студентів, які навчаються за трьома освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Ефективність нових складових змісту наскрізної освіти безпосередньо пов'язана з впровадженням нових педагогічних технологій, спрямованих на принципову зміну навчально-виховних пріоритетів у напрямку становлення особистості студента як суб'єкта власного вчення і розвитку, суб'єкта соціального самовизначення.

Основні структури педагогічної стратегії відповідають загальноосвітнім потребам гуманізації освіти, що передбачає перехід від екстенсивно-інформативного типу навчання до відкритого, незалежного,

консенсусного навчання та навчання протягом всього життя.

Такий підхід спрямовує навчання на більш широке впровадження та ефективне використання самостійних форм навчання, розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців. Для розвитку системи ступеневої освіти в Україні доцільно звернути свій погляд на ті зміни та кроки, які роблять розвинені країни Європи в межах співпраці з метою вдосконалення всієї системи професійної освіти у своїх країнах.

Так, за кордоном існує модель професійної освіти, яка враховує підвищення кваліфікації саме своїх працівників. В основі концепції виховання лежить ідеалі керівника підприємства, який для досягнення поставленої мети повинен пройти всі стадії освітньої програми, а саме: виконавчий, управлінсько-виконавчий, управлінський, управлінсько-дослідницький [4, с. 385].

Саме тому для досягнення систематичного аналізу існуючих освітньо-професійних програм ступеневої підготовки фахівців готельно-ресторанної справи необхідно:

- конкретизувати зміст понять “наступність”, “наскрізна підготовка”, “професійна компетентність”, “безперервність навчання”, що становлять теоретико-методологічне підґрунтя концептуальної моделі професійної компетентності фахівців готельно-ресторанної справи;

- проаналізувати стан та відмінності у нормативно-правовій, матеріально-технічній та науково-інформаційній базах ліцею, коледжу, університету за напрямком підготовки фахівців з готельно-ресторанної справи на сучасному етапі;

- розглянути тенденції і умови підготовки фахівців з готельно-ресторанної справи у закладах недержавної форми власності;

- дослідити принцип наступності і відзначити позитивні заходи, розробити практичні рекомендації щодо реалізації наскрізної підготовки фахівців до ступеню бакалавра в обраній системі навчальних закладів України;

- провести оптимізацію навчальних планів, навчальних програм, освітньо-професійних програм з професійно-практичних дисциплін у системі “ліцей-коледж-університет”;

- розробити нову модель структури та змісту професійної підготовки фахівців готельно-ресторанної справи з урахуванням принципів наступності, безперервності навчання, внутрішньо-міждисциплінарної інтеграції;

- експериментально перевірити модель структури та змісту професійної підготовки фахівців готельно-ресторанної справи на основах наступності в системі навчальних закладів.

Вирішення низки питань, пов'язаних з наскрізною підготовкою фахівців готельно-ресторанної справи, надасть змогу покращити сутність навчального процесу відповідної галузі в національному масштабі та удосконалити умови здійснення наскрізної професійної освіти, що

забезпечуватиме поєднання фахової підготовки особистості з ґрунтовною основою загальноосвітніх знань та сприятимуть безперервності навчання протягом усього життя людини [5, с. 38].

На сьогодні бракує єдиного цілісного, системного, всебічного підходу до здійснення наскрізної підготовки, який би задовольнив потреби системи “ліцей-коледж-університет”.

Висновки. Сьогоднішня соціально-економічна ситуація, що формується зростанням вимог науково-технічного прогресу, зумовлює потребу підвищення рівня професійної компетентності фахівців з різних спеціальностей. Саме тому для успішного виконання поставленого завдання необхідним є подолання невідповідності програм навчання та розриву, що існує між навчальними закладами різних рівнів акредитації в організації підготовки фахівців з готельно-ресторанної справи.

Вивчення проблеми наступності у професійній підготовці фахівців напрямку готельно-ресторанна справа зумовлена вимогами сучасної ринкової економіки, які виражаються у зміщенні акцентів з формування в процесі навчання професійних умінь та навичок направлених на розвиток особистих творчих здібностей студентів, професійного самовизначення, професійної компетентності, появою нових навчально-науково-виробничих комплексів у системі наскрізної підготовки фахівців.

Вирішення розглянутих проблем вимагає створення учбових закладів сучасного інтегрованого типу з подальшим обґрунтуванням діяльності, цільовими функціями якого можна вважати орієнтованість виконання освітніх послуг, вимагає розробки та впровадження нових підходів, відповідного змісту, організаційних форм і методів розвитку професіоналізму фахівців готельно-ресторанної справи.

Зважаючи на це, особливої уваги набуває важливість структурної перебудови суті освіти на кожному етапі освітньо-кваліфікаційного рівня, цей принцип також передбачає добудову освітніх програм, розрахованих на всі періоди життя. Таким чином, необхідним є створення освітнього середовища безперервної освіти, в якому людина перебуває впродовж всіх основних стадій життєвого циклу.

Література

- 1. Алексюк А. М.** Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
- 2. Алексюк Л. Н.** Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения: учебное пособие для слушателей ФПК. – Киев, 1993. – 336 с.
- 3. Андрущенко В. П.** Освіта в пошуках нових стратегій мислення // Вища освіта України. – 2003. – №2. – с. 5-6.
- 4. Биков В. Ю.** Моделі організаційних систем відкритої освіти : [моногр.] / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2008. – 684
- 5. Гуревич Р. С., Атаманюк В. В.** Про підвищення ефективності організації самостійної навчальної діяльності студентів // Наукові записки Тернопільського

державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2002. – № 7. – С. 37-41. **6. Зязюн І. А.,** Крамущенко Л. В., Педагогічна майстерність: Підр. для вузів. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с. **7. Підласий І. П.** Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2004. – 616 с. **8. Семиченко В. А.,** Заслуженюк В. С. Психологічна структура педагогічної діяльності: Навч. посіб. – К.: Вид-во “Київський ун-т”, 2000. – Ч.1. – 217 с.; Ч.2. – К., 2001. – 231 с. **9. Талызина Н. Ф.** Условия обучения, обеспечивающие эффект развития // Психология в вузе. – 2004. – №1. – с. 30-40.

Безрученков Ю. В. Проблема наступності у професійній підготовці фахівців напрямку “Готельно-ресторанна справа”

В статті розглянуто потребу створення відповідних умов для здійснення наступності професійної освіти, фахівців з напрямку підготовки “Готельно-ресторанна справа”, які забезпечуватимуть поєднання фахової підготовки особистості з ґрунтовною основою загальноосвітніх знань та сприятимуть здійсненню безперервності навчання протягом життя людини. Виявлено потребу, розгляду тенденції розвитку системи навчання, об’єктивно вимагаючи подолання розбіжностей між існуючими змістом і якістю професійного навчання на різних рівнях підготовки фахівців готельно-ресторанної справи, що також обумовлено стрімким зростанням обсягу наукового матеріалу світової практики, що ускладнює систематизацію знань і неможливість ефективного засвоєння в межах чинної системи професійної наскрізної підготовки.

Ключові слова: наскрізна підготовка, наступність професійної освіти, готельно-ресторанна справа, педагогічні умови, наступність підготовки.

Безрученков Ю. В. Проблема непрерывности профессиональной подготовки специалистов направления “Гостинично-ресторанное дело”

В статье рассмотрены необходимость создания соответствующих условий для осуществления непрерывного профессионального образования, специалистов по направлению подготовки “Гостинично-ресторанное дело”, обеспечивающих сочетание профессиональной подготовки личности с весомой основой общеобразовательных знаний и способствовать осуществлению непрерывности обучения в течение жизни человека. В статье выявлена потребность, рассмотрения тенденции развития системы обучения, объективно требующая преодоления разногласий между существующим содержанием и качеством профессионального образования на разных уровнях подготовки специалистов “Гостинично-ресторанного” дела, что также обусловлено

стремительным ростом объема научного материала мировой практики, затрудняющие систематизацию знаний и невозможность эффективного усвоения в рамках действующей системы профессиональной сквозной подготовки.

Ключевые слова: непрерывная подготовка, гостинично-ресторанное дело, педагогические условия, преемственность подготовки.

Bezruchenkov Y. The problem of continuity of professional training areas “Hotel and Restaurant Business “

The article deals with the need to create appropriate conditions for the implementation of continuing professional education, professionals in direction “hotel-restaurant business”, providing a combination of personal training with a heavy base of general knowledge and facilitate the implementation of continuity of learning for life. The paper identified the need, review trends in learning systems, an objective requires the overcoming of differences between the existing content and quality of vocational education at various levels of training, “hotel-restaurant business”, which also caused a rapid increase in the volume of scientific material world practices that impede the systematization of knowledge and inability to effective learning within the existing system through professional training.

Key words: continuous training, hotel and restaurant management.

УДК 378.011.3-057.18:338.48

О. О. Бейдик

**ІДЕЇ В.К. ТАРАСОВА ТА О.П. СИТНИКОВА ПРИ ПІДГОТОВЦІ
ТУРИСТСЬКИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ**

У сучасних умовах реалізації принципів Болонського процесу активні методи навчання (АМН) виступають ключовою ланкою вищої освіти. Підвищення ролі та ефективності освіти є одним із основних пріоритетів соціальної політики держави.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Використання АМН і сучасних педагогічних технологій як складової вищої (в т.ч. туристської) освіти, їх застосування в навчальному процесі ВНЗ, організації семінарів і тренінгів персоналу провідних туроператорів розглядається у роботах як вітчизняних, так і закордонних авторів [1–12]. У той же час активні методи навчання ще недостатньо впроваджуються у формат навчального процесу – нерідко студент віддає перевагу нескінченному блуканню Інтернетом у пошуках часто-густо недоброякісної інформації або комп'ютерним іграм, які скоріше руйнують, ніж розвивають і особистість, і її творче начало. Більш широке застосування активних освітніх технологій (не зменшуючи при цьому значення і технологій

комп'ютерних) має поживити та забезпечити креативним наповненням аудиторне і позааудиторне навчання.

Мета статті – аналіз основних складових активних методів навчання та узагальнення практики їх застосування на географічних та економічних факультетах вищих навчальних закладів, в інститутах та університетах туристської спеціалізації України, які забезпечують підготовку кадрів для національної туристської індустрії. У статті розглянуті наступні питання: 1) викласти принципи та положення діалогу викладача й аудиторії у форматі вищого навчального закладу туристської спеціалізації; 2) показати різноманіття, розкрити структуру і зміст ключових складових АМН – тестів і тренінгів; 3) розкрити переваги застосування АМН в освітньому процесі вищих навчальних закладів туристської спеціалізації; 4) дати порівняльну характеристику найбільш затребуваних у практиці вищої освіти АМН; 5) розкрити сутність найбільш актуальних тренінгів, які розвиваються науковою школою проф. О.П. Ситникова (Москва), адаптувавши їх до «волинської проблематики».

Виклад основного матеріалу. Дисципліни рекреаційно-туристського блоку на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка були введені в 1974 р. За останні 40 років туристські спеціалізації було впроваджено в ряд вищих навчальних закладів України (зараз у країні близько 126 навчальних закладів здійснюють підготовку кадрів для національної туріндустрії), попит на які залишається достатньо високим. Наше бачення акцентів, що посилюють викладання туристських дисциплін, і принципів спілкування з аудиторією, поряд із традиційними (досвід, висока професійна підготовка та виконання нормативних положень залишаються головними вимогами до викладача), полягає у наступному:

- реалізація вимог і завдань (основа рейтингу), запропонованих викладачем – ключовою фігурою навчального процесу, поточний контроль ходу виконання «складових багатоборства» (склад рейтингу);

- застосування методики англійського педагога Ланкастера – контроль і перевірка завдань студентами, делегування студентам функцій викладача;

- врахування досвіду видатних вітчизняних та зарубіжних вчених-педагогів і вихователів Я.А. Коменського («Спочатку – любити, а потім – вчити»), В.О. Сухомлинського («школи радості», навчання і водночас спілкування з природою), Л. Больцмана («Я хочу, щоб ви віддали мені свою увагу, свої очі, своє серце, тобто себе цілком», – говорив видатний фізик Людвіг Больцман, звертаючись до студентів Мюнхенського університету під час своїх блискучих лекцій), А. Авогадро (необхідність поєднання викладацької та наукової діяльності), І. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо;

- використання у навчальній роботі тестів, структурно-логічних тестових моделей (схем і картосхем «на заповнення»), тренінгів (методики наукової школи проф. О.П. Ситникова, МДУ імені М.В. Ломоносова);
- використання законів сцени (елементи гротеску, міфологізації, ексцентрики) при спілкуванні з аудиторією;
- реалізація міжпредметних зв'язків – предметних паралелей, стиковок, перетинань;
- вплетіння у тканину та канву лекції прикладів із пережитого, особистого досвіду або досвіду запозиченого;
- зв'язок аудиторної роботи з останніми подіями суспільного та природного руху;
- реалізація та застосування короткотривалих навчальних акцій і технологій (для студентів-заочників), які передбачають високу масовість і результативність (рейтингові екскурсійні програми, тестування, тренаж);
- вільний вибір студентами тем і реалізація індивідуальних уподобань, які відрізняються від складу рейтингу (альтернатива та карт-бланш, але з умовою – «зроби краще, запропонуй цікавіше»);
- толерантне ставлення до недоліків індивіда, групи («недоліки – продовження достоїнств»).

Невід'ємною складовою активізації навчального процесу є ділові ігри та тренінги. Останні призначені для формулювання і прийняття управлінських рішень, комплексної оцінки ситуації, розвитку аналітичних здібностей, формування навичок визначення альтернативних і творчих шляхів вирішення складних соціально-виробничих ситуацій. Під час проведення виїзних шкіл, семінарів, у навчальному процесі при вивченні дисциплін рекреаційно-географічного і екологічного спрямування ефективно застосовування розробок відомого фахівця – керівника Талліннської школи менеджерів В.К. Тарасова [12]. Тренінг – форма організації навчального процесу, яка носить більш інтенсивний, в порівнянні з діловою грою, характер і передбачає більш значне, ніж гра або тест, психологічно-вольове, інтелектуальне і професійне навантаження на учасників тренінгу. У ряді вищих навчальних закладів, які спеціалізуються на підготовці менеджерів туризму, у навчальному процесі («ресурси міжнародного туризму», «туристська політика», «рекреаційні комплекси світу», «основи екскурсознавства і музеєзнавства», «географія культури», «історія туризму», «географія туризму», «стратегія розвитку національного туризму» та ін.) широко застосовуються ділові ігри і тренінги: «Покер» (відстоювання власної точки зору на фоні урахування позиції колег-конкурентів), «Слалом» (формування гнучкого мислення, прийняття рішення в умовах браку часу і інформації), «Розвідка» (отримання конфіденційної інформації та даних про комерційну таємницю), «Червоне і чорне» та ін. «Червоне і чорне» – психологічна тренінг-гра,

що розвиває пам'ять, спостережливість, логічне мислення, мнемотехнічні та творчі можливості людини, здатність розпізнавати (ідентифікувати, виявляти), аналізувати, використовувати та контролювати як індивідуальні, так і групові підсвідомі реакції (ірраціональні прояви). Набула поширення при проведенні виїзних шкіл, семінарів (школи-семінари новосибірського (1990-ті роки) психолога О.П. Ситникова), впроваджується в навчальний процес (у т.ч. при викладанні рекреаційно-географічних дисциплін в університетах, ліцеях) як універсальний метод, що має комплексний розвиваючий характер. Основою для проведення може бути колода гральних карт. Універсальний характер тренінгу дозволяє застосовувати його при викладанні тих навчальних дисциплін, в яких можливий рольовий розподіл серед учасників (географія, біологія, історія, психологія, медицина, управління, економіка тощо). Поряд із розвиваючими й аналітичними функціями є фактором індивідуального (колективного) психологічного розвантаження та корекції. Характерна риса тренінгу – активна та творчо-імпровізаційна позиція його учасників протягом всієї гри. У тренінгу бере участь 11–13 осіб, решта – болільники, активні спостерігачі. Тривалість тренінгу – 45–50 хвилин. Реквізити: чорні (непрозорі) пов'язки на очі кожному з учасників, класичні гральні карти за кількістю учасників (8–10 – червоної масті (з чирвовим королем і тузом), 3 – чорної масті (з тузом, королем, «шісткою» треф)). Тренінг проходить за правилами відомої гри «Мафія», але у адаптованій до вимог дисципліни (група рекреаційно-туристських дисциплін) формі: види діяльності, прізвища, посади, життєві сценарії та професійні легенди учасники обирають максимально наближеними до предмет-об'єктної сутності дисципліни.

Тренінг «Слалом» розрахований на 10–20 учасників (1 ведучий). Тривалість тренінгу – 2 академічні години (1 «пара»). Реквізити: кількість карток або жетонів, яка дорівнює половині учасників в квадраті, тобто, якщо «грає» 10 осіб, то $10 : 2 = 5$; $5^2 = 25$. Адаптація і вимоги: кожний, хто є «слаломістом» (перша половина групи) має пройти за мінімальний проміжок часу всі «перешкоди» (друга половина групи) і зібрати максимальну кількість карток або жетонів (максимальна кількість жетонів, яку може отримати «слаломіст» від «подолання» однієї перешкоди – 1, мінімальна – 0, отже, якщо є 5 «перешкод», то один «слаломіст» може зібрати максимум 5 жетонів) (табл. 1).

Таблиця 1

Індивідуальні показники учасників тренінгу «Слалом»

Прізвище	Час входу	Час виходу	Загальний час, хв.	Кількість жетонів
1 група				
Мацюк	14.23	14.33	10	5
Черненко	14.26	14.34	8	4
Лазоренко	14.28	14.36	8	4

Мелихова	14.29	14.37	8	3
Чубарова	14.31	14.40	9	3
2 група				
Дем'яненко	14.38	14.44	6	5
Назарова	14.39	14.45	6	4
Гончарук	14.40	14.47	7	4
Третьяков	14.42	14.49	7	4
Кравчук	14.43	14.51	8	5

Отже, з таблиці 1 видно, що найкращі показники має Дем'яненко (за 6 хвилин отримано 5 жетонів).

У тренінгу «Покер» бере участь необмежена кількість учасників (кратна 4), але не менше 16 та 1–2 ведучих. Тривалість тренінгу – 2–4 академічні години (1–2 «пари»). Реквізити: декілька десятків або кілька сот карток (10–20 карток «Проблем» та 40 (10 x 4) або 80 (20 x 4) карток «Варіантів вирішення проблем»). Усі учасники розміщуються за столами по 4 особи, на яких розкладається один із комплектів «Покеру». Кожний з учасників «тягне» один із варіантів рішення відповідної проблеми, протягом 1 хвилини розмірковує, концентрується і 2–3-х хвилин відстоює свою версію щодо вирішення проблеми, потім за системою 1–3 балів учасники оцінюють один одного (крім себе), оцінки з прізвищами кладуться в конверт. Потім іде ротація – перехід до іншого столу – «іншої проблеми», зміна складу групи, принаймні на 50%. Після того, як всі учасники зроблять спробу вирішити 5–6 проблем, ведучі підраховують бали та визначають переможців і аутсайдерів (якщо за принципом «3 – максимальна кількість балів», які фіксують найкращу імпровізацію, то переможець набирає максимальну кількість очок, якщо ж найкраща відповідь оцінюється 1 балом (I місце в групі), то переможець визначається по мінімальній сумі балів).

Проблема 1. На розвиток регіонального туризму в Україні на період 2010–2015 рр. бюджетом виділено 50 млн. грн. Обґрунтувати найбільш привабливі напрями освоєння цих коштів:

1.1. Доцільно виділені кошти спрямувати на потреби розвитку туризму у містах Севастополь (у т.ч. Херсонеса Таврійського міста руїни, V ст. до н. е. – середина XV ст.), Євпаторія (у т.ч. Джума-Джамі мечеть, 1552–1564 рр.), Феодосія (у т.ч. Генуезький міст, XIV ст.), Алушка (у т.ч. Воронцовський палац, 1830–1846 рр.).

1.2. Доцільно виділені кошти спрямувати на реконструкцію та розширення експозиції літературного музею В. Даля, ремонт пам'ятника Козаку Луганському (В. Далю) (1981, скульптори І. Овчаренко, В. Орлов, арх. Г. Головченко), розвиток українсько-данського співробітництва у галузі культури і туризму.

1.3. Доцільно виділені кошти спрямувати на реставрацію та охорону архітектурно-історичних комплексів м. Києва: Києво-

Печерський державний історико-культурний заповідник, XI–XX ст.; «Софійський музей» – Державний архітектурно-історичний заповідник, XI–XIX ст.

1.4. Доцільно виділені кошти спрямувати на реставрацію та охорону архітектурно-історичного комплексу м. Бердичева (Кармелітський монастир, XVI–XVIII ст. Монастир-фортеця «босих кармелітів» розташований на правому березі р. Гнилоп'яті на місці замка, який було побудовано в кінці XVI ст. У замку в 1627 р. засновано монастир. Бароко. Граніт, мармур, цегла, чавунні брами. У будівництві підземного Маріїнського костелу (1634) брали участь архітектор-інженер Я. де Вітт, архіт. Г. Тарнавський, італійський художник В. Фредериче. У 1648 р. монастир-фортецю було взято військом Б.Хмельницького. У 1919 р. на башті-дзвінниці розміщався командний пункт М.О.Щорса. З 1928 р. – історико-архітектурний заповідник. У період німецької окупації – місце страти 960 радянських громадян).

Проблема 2. На розвиток туризму в Луганській області на період 2010–2015 рр. бюджетом виділено 10 млн. грн. Обґрунтувати найбільш привабливі напрями освоєння цих коштів:

2.1. Доцільно виділені кошти спрямувати на реставрацію та реконструкцію пам'ятника «Клятва» (1954, скульптори В. Агібалов, В. Мухін, В.Федченко, арх. О. Сидоренко) та музейний комплекс «Молода гвардія» (1970, арх. В. Смирнов, Г. Головченко).

2.2. Доцільно виділені кошти спрямувати на розвиток водного туризму (річки Деркул, Вільховатка, Велика Кам'янка, Сіверський Донець, Айдар, Кам'янка) та потреби Лимарівського (с. Новолимарівка) і Деркульського (с. Данилівка) кінних заводів.

2.3. Доцільно виділені кошти спрямувати на залучення до екскурсійної справи та розвиток екологічного туризму в межах Луганського природного заповідника (Стрільцівський Степ, Провальській Степ).

2.4. Доцільно виділені кошти спрямувати на реконструкцію та розширення експозиції літературного музею В.Далю, ремонт пам'ятника Козаку Луганському (В. Далю) (1981, скульптори І. Овчаренко, В. Орлов, арх. Г. Головченко), розвиток українсько-данського співробітництва у галузі культури і туризму.

Традиційним в форматі АМН залишається застосування тестів палітра яких є достатньо строкатою і широкою. Про це в певній мірі можуть свідчити наступні приклади:

Тест 1. Для розвитку кінного туризму на території Луганської і Донецької областей України та Ростовської, Білгородської, Курської областей Росії українськими та російськими туроператорами був запропонований комплексний проект «Програма «Сивка». Завдання: назвати три великі туристські центри – столиці європейських держав, які зашифровані в словах «Програма «Сивка». Дати стислу характеристику

туристської індустрії цих держав. *Відповідь:* Рим (Італія), Москва (Росія), Прага (Чехія).

Тест 2. Сблокувати у логічний ряд наступні кількісно-якісні позиції: найсхідніший регіон, найзахідніший регіон, найпівнічніший регіон, найпівденніший регіон, с. Червона Зірка, АР Крим, с. Грем'яч, 1316 км, 893 км, Чернігівська обл., Закарпатська обл., Луганська обл., мис Сарич, м. Чоп.

Тест 3. В Лисичанську (Луганська обл.) в 1954 р. почала діяти визначна інженерно-транспортна пам'ятка – найдовша в: а) Луганській обл., б) Україні; в) Європі; г) світі повітряна канатна дорога (16563 м), що зв'язала Донецький содовий завод («Донсода») з Білогорівським крейдовим кар'єром (правильну відповідь підкреслити). *Відповідь:* в Європі (найбільша в світі повітряна канатна дорога знаходиться в Канаді).

Висновки та пропозиції:

- активні методи навчання (акцент на тренінги) – ключова ланка навчального процесу (враховуючи і тенденції збільшення частки самостійної роботи студентів) – передбачають значне охоплення студентського контингенту, високу результативність (коефіцієнт індивідуальної активності, самостійність і творчий підхід до досягнення мети) та мінімізацію вимог до організації середовища;
- разом із широким впровадженням у навчальний процес інформаційних технологій та інших інновацій, важливу роль у підготовці спеціалістів вищої туристської кваліфікації мають відігравати й активні методи навчання – ділові та імітаційні ігри, ситуаційні завдання, тренінги;
- застосування активних методів навчання у викладанні туристських, ресурсно-рекреаційних, управлінських, маркетингових та інших спецкурсів потребує ув'язки із сучасною рекреаційно-географічною та економіко-туристською проблематикою;
- стимулювання прямих і зворотних зв'язків між вищими навчальними закладами та виробництвом (аудиторія ↔ турфірма), носієм яких виступають старшокурсники, залучення випускників і спеціалістів турагентств (туроператорів) до вищої освіти повинно зайняти постійне місце в навчальному процесі.

Література

- 1. Бейдик О. О.** Диверсифікація творчого підходу до конструювання навчального процесу. // Вісник Київського інституту «Слов'янський університет». Економіка. – К., 2000. – Вип. 6. – С.23–29.
- 2. Бейдик О. О.** Навчально-методичний комплекс дисципліни «Географія туризму» для студентів спеціальності «Туризм» спеціалізації «Міжнародний туризм». 2-е вид., доп. і розш. – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – 153 с.
- 3. Бейдик О. О.** Навчально-методичний комплекс дисципліни «Рекреаційна географія» для студентів спеціальності «Туризм»

спеціалізації «Міжнародний туризм». 2-е вид., доп. і розш. – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – 159 с. **4. Бейдик О. О.** Навчально-методичний комплекс дисципліни «Туристсько-рекреаційні ресурси» для студентів спеціальності «Туризм» спеціалізації «Міжнародний туризм». 2-е вид., доп. і розш. – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – 167 с. **5. Бейдик О. О.** Навчально-методичний комплекс дисципліни «Туристсько-рекреаційні комплекси» для студентів спеціальності «Туризм» спеціалізації «Міжнародний туризм». – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – 171 с. **6. Бейдик О. О.** Персонал-технології підготовки фахівців для туристсько-рекреаційної сфери. // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. – Вип. 12. Частина 1 / Київський національний університет культури і мистецтв. Серія «Педагогіка». – К.: Видавничий центр КНУКіМ, 2005. – С.47–50. **7. Бейдик О. О.** Україна: стратегія розвитку національного туризму: Навчальний посібник. – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – 232 с. **8. Бейдик О. О., Хадра Падр Д.** Тренінги і ділові ігри при підготовці фахівців вищої туристської кваліфікації. // Історико-культурна спадщина Середнього Подніпров'я: виявлення і вивчення пам'яток засобами туризму: Тези доп. регіон. наук.-практ. конф. – К.–Черкаси, 1994. – С.150–152. **9. Берне Р.** Развитие «Я-концепции» и воспитание. – М., 1986. **10. Бурнард Ф.** Тренінг межличностного взаимодействия. – СПб, 2001. **11. Игры – обучение, тренинг, досуг...** / Под ред. В. В. Петрусинского. – М.: Новая школа, 1994. **12. Тарасов В. К.** Персонал-технология: отбор и подготовка менеджеров. – Л.: Машиностроение, 1989. – С.175–185.

Бейдик О. О. Ідеї В.К. Тарасова та О.П. Ситникова при підготовці туристських кадрів вищої кваліфікації

В практичній площині розглянуто ідеї фахівців активних методів навчання В.К. Тарасова, О.П. Ситникова та ін., їх застосування при підготовці кадрів для національної туристсько-рекреаційної індустрії.

Ключові слова: активні методи навчання, тренінги, тести, підготовка кадрів.

Бейдык А. А. Идеи В.К. Тарасова и А.П. Ситникова при подготовке туристских кадров высшей квалификации.

В практической плоскости рассмотрены идеи специалистов активных методов обучения В.К. Тарасова, А.П. Ситникова и др., их применение при подготовке кадров для национальной туристско-рекреационной индустрии.

Ключевые слова: активные методы обучения, тренинги, тесты, подготовка кадров.

Beydik A.A. V.K. Tarasov and A.P. Sitnikova's ideas about preparing tourist staff of higher qualification.

In practical part shown professionals' ideas concerning active learning methods, developed by V.K. Tarasova, A.P. Sitnikov and others, their application in training for the national tourism and recreation industry.

Keywords: active learning methods, training, tests, personnel training.

УДК 378.016:811

I. С. Гончарова

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТУРИСТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Сучасні тенденції розвитку світового суспільства у соціальному, культурному, економічному та політичному аспектах призвели до формування міжнародного багатокультурного соціуму. Тобто такого полікультурного простору, у якому разом проживають люди різної етнічної, соціально-економічної, лінгвістичної та релігійної приналежності. Оскільки сучасне суспільство стає більш багатокультурним, це спричиняє непорозуміння, конфлікти, агресію в міжкультурних відносинах. Наслідком цього є тенденція світового співтовариства розвиватися в рамках мультикультурності, рівності всіх культур, толерантного відношення до культурного різноманіття й культурних особливостей інших народів.

Одним із найбільш ефективних засобів формування дружніх відносин між народами планети постає туризм. Він сприяє пізнанню та взаємному обміну культурами і традиціями, а отже – виконує найважливішу гуманістичну функцію у нинішньому полікультурному світі. Тобто, на сучасному етапі розвитку світового співтовариства туризм стає одним з основних елементів цивілізованого світу. Відомо, що економічний і культурний потенціал будь-якої країни значно залежить від стану індустрії туризму. Відзначаючи винятково важливе значення туризму в його економічній функції, Ф. Франжіаллі наголосив, що одночасно туризм став визнаним фактором соціальної й культурної інтеграції. [3, с. 12] Тому, формування полікультурної компетентності у студентів туристичних спеціальностей, на нашу думку, є актуальною проблемою.

Аналізуючи останні дослідження, можна зробити висновок, що у зарубіжних країнах дослідницька діяльність в області вивчення полікультурної компетентності активізувалася у 80-90-ті р. ХХ ст. Певний внесок у неї зробили Г. Бейкер, Д. Бенкс, С. Бенкс, У. Боос-Нюннінг, Х. Гепферт, Д. Голлнік, Р. Гарсія, К. Ірвін, В. Міттер, Т. Рюлькер, Д. Хоуп, У. Шмідт та ін. Однак у дослідженнях названих авторів проблема полікультурної компетентності не одержала необхідного рішення в освітньому процесі вищих навчальних закладів.

Низка учених, що працюють в області полікультурної освіти (А.Ю. Белогуров, О.В. Бондаревська, В.П. Борисенков, О.В. Гукаленко, Г.Д. Дмитрієв, Н.Б. Крилова, М.Н. Кузьмін, З.А. Малькова, Н.Д. Нікандров, Г.В. Палаткіна, Л.Л. Супрунова, А.А. Сиродєєва та ін.) розробили теоретичні положення, що розкривають концептуальні підходи до проблеми формування полікультурної компетентності.

У загальному вигляді полікультурна компетентність розглядається вітчизняними й закордонними дослідниками як компетентність, що стосується життя в багатокультурному суспільстві. Проблеми розвитку, виховання і формування полікультурної компетентності реалізуються у рамках полікультурної освіти, спираючись на компетентнісний і культурологічний підходи.

Важливі висновки, на які ми будемо спиратися у нашому дослідженні, представлені в роботах, спеціально спрямованих на вивчення питань полікультурної освіти (Г.Д. Дмитрієв, В.А. Єршов, З.А. Малькова, Т.Б. Менська, Л.А. Супрунова, В.В. Макаєв, В.И. Матіс, Г.В. Палаткіна).

Однак у сучасній педагогіці спостерігається істотний недолік щодо розробленості даного питання, тому що в більшості випадків дослідників цікавить проблеми полікультурної освіти і виховання, що, безумовно, має прямий вихід на проблему полікультурної компетентності, але не конкретизує шляхи її формування.

Ретельний аналіз наукових джерел за темою дисертації свідчить, що питання формування полікультурної компетентності стали предметом досліджень відносно недавно. Так, виконано низку дисертаційних досліджень російських і українських науковців, які торкаються різноманітних аспектів формування полікультурної компетентності: О.М. Щеглова «Розвиток полікультурної компетентності майбутніх спеціалістів» (2005 р.); І.В. Васютенкова «Розвиток полікультурної компетентності вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти» (2006 р.); Л.Ю. Данілова «Формування полікультурної компетентності студента» (2007 р.); Л.Є. Перетяга «Дидактичні умови формування полікультурної компетентності молодших школярів» (2008 р.); Т.Ю. Гурьянова «Формування полікультурної компетентності студентів вузів: на матеріалі навчання іноземній мові» (2008 р.); Т.І. Ковальова «Виховання полікультурної компетентності майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів» (2008 р.); І.Є. Шолудченко «Формування полікультурної компетентності керівників освітніх установ у процесі підвищення кваліфікації» (2009 р.); Н.П. Філатова «Формування полікультурної компетентності школярів на основі педагогічного проектування» (2009 р.); І.В. Песков «Формування полікультурних компетенцій учнів старших класів загальноосвітньої школи» (2009 р.); І.С. Лунюшкіна «Формування полікультурної компетентності майбутніх педагогів у процесі навчання іноземній мові» (2009 р.); Л.І. Воротняк «Педагогічна технологія формування

полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах» (2009 р.).

Оскільки з 11 вищеназваних авторів тільки 2 українських науковців (Л.Є. Перетяга, Л.І. Воротняк), то можна сказати, що у вітчизняній освіті полікультурність як компетентність тільки починає вивчатися.

Незважаючи на формування системи наукових поглядів у педагогічній науці, полікультурні аспекти вищої професійної освіти, можливість і необхідність розвитку і формування у майбутніх фахівців полікультурної компетентності дотепер зостаються практично не дослідженими.

В останні роки питання полікультурної освіти майбутніх спеціалістів стало предметом активного обговорення у педагогічній спільноті. Однак реальна освітня практика значно відстає від науково-теоретичних розробок означеного питання. Особливо це стосується розробки і впровадження організаційно-педагогічних умов формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців різноманітного профілю.

У зв'язку з розвитком міжнародного туризму в останній час поширився інтерес до різноманітних досліджень туристичної галузі. Так, проблеми туристської освіти вивчають: І.В. Зорін, В.О. Квартальнов, Л.Г. Лук'янова, Л.І. Поважна, М.І. Скрипник, В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко; питання підготовки фахівців сфери туризму за кордоном – Л.В. Кнодель, І.Б. Петрунь; проблеми туристських освітньо-регіональних структур – Х.Х. Кремер, О.В. Тімець, Л.М. Устименко, Г.О. Лісігарова, І.О. Самаріна, Т.П. Каверіна; теоретичні засади вивчення туризму в філософському, соціологічному, історичному та економічному аспектах – В.С. Пазенок, Д.М. Стеченко, В.К. Бабарицька, Я.М. Кошуба, В.С. Кифяк, І.М. Мініч.

Крім того, з'явилися роботи, автори яких торкаються малодосліджених аспектів вивчення туристської сфери. Наприклад, С.А. Александрова розглядає педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців туристської індустрії; Т.Б. Жулій – проблеми міжкультурної комунікації в системі професійної освіти спеціалістів туристичного сервісу; В.І. Ковальов – шляхи підвищення рівня комунікативної компетенції студентів у системі професійної підготовки спеціалістів у галузі туристичної індустрії; О.П. Шава, Н.І. Чаграк – питання міжкультурної комунікації в освіті майбутніх фахівців галузі туризму.

Аналіз наукових праць показав, що в українській педагогічній науці немає систематично опрацьованого фундаментального матеріалу з проблем формування полікультурної компетентності. Крім того, не існує єдиних поглядів науковців на сутність терміну «полікультурна компетентність», не надано його універсального визначення; не розроблено загально визнану структуру полікультурної компетентності та

засоби її формування; недостатньо дослідженими є умови формування полікультурної компетентності.

У свою чергу, практика свідчить про те, що несформованість полікультурної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму гальмує особистісний і професійний ріст студентів і впливає на ефективність усього освітнього процесу. Тому формування полікультурної компетентності спеціалістів туристичних спеціальностей як професійно значущої інтегративної якості особистості, що визначає особистісний ріст студентів і сприяє вдосконаленню освітнього процесу у вузі, здобуває особливу значимість.

Виходячи з теоретичного аналізу проблеми й узагальнення практики, можна констатувати, що у вузівській підготовці менеджерів туризму мають місце наступні **протиріччя**:

1) *загального характеру*:

– між існуванням об'єктивної потреби суспільства у фахівцях, які володіють полікультурною компетентністю, та реальним рівнем сформованості полікультурної компетентності майбутнього фахівця;

– між прагненням студентів бути спеціалістами високого рівня і фактичним рівнем знань, умінь в області полікультурної компетентності;

2) *прикладного характеру*:

– професійна діяльність у сфері туризму має чітко виражену полікультурну спрямованість, а полікультурна підготовка у вузі є фрагментарною, досить загальною й еkleктичною;

– існує необхідність удосконалення практики полікультурної підготовки майбутніх менеджерів туризму, але недостатньо розроблені педагогічні теорії й технології її реалізації.

Мета дослідження полягає у визначенні необхідності формування полікультурної компетенції та компетентної особистості у майбутніх фахівців сфери туризму.

Важливе місце серед компетентностей особистості займає полікультурна компетентність, яка характеризує рівень взаємодії людини із суспільством, соціумом й іншими людьми. Зарубіжні науковці наголошують, що її розвиток – найважливіше завдання, вирішення якого розглядається як безперервний процес, що вимагає особливих технологій як взагалі, так і в професійній освіті. Полікультурна компетентність сприяє виробленню практичних навичок міжкультурної комунікації з представниками інших культур, дозволяє вивчити традиції представників інших культур та максимізувати співробітництво і взаєморозуміння.

У зв'язку з розширенням міжнародної співпраці в рамках економічної і політичної глобалізації, бурхливим розвитком міжнародного туризму в світі та в Україні зокрема, поступовим перетворенням світу у полікультурну спільноту кардинальним чином змінилися вимоги, які висувають сьогодні роботодавці до випускників туристичних спеціальностей українських вищих навчальних закладів.

Окрім високого професійного рівня, сучасний фахівець з туризму повинен мати достатньо високий рівень полікультурної компетентності.

Формування полікультурної компетентності фахівців туристичних спеціальностей, необхідної для здійснення професійної діяльності у майбутньому, можна віднести до найбільш актуальних завдань професійної педагогіки, оскільки рівень їх підготовки має бути достатньо високим. Полікультурна компетентність не тільки необхідна їм у подальшій кар'єрі й дозволить ефективно і професійно взаємодіяти із зарубіжними партнерами щодо розробки турів, укладання угод, вивчення можливостей потенційних партнерів, але й у взаємодії з різними людьми дозволяє спиратися на систему поведінкових норм, заснованих на готовності до діалогу культур, терпимості, толерантності, поваги до культури партнерів комунікації.

Необхідно відмітити, що сучасний освітній процес вузу, де закладаються основи полікультурної компетентності майбутніх фахівців, усе ще залишається традиційним і не має достатнього потенціалу для вирішення даної проблеми. Існуючі педагогічні технології не сприяють цілеспрямованому формуванню полікультурної компетентності студентів. Вони або не припускають постановку даної проблеми як завдання освітнього процесу, або не вирішують цієї задачі у комплексі.

У процесі інтенсифікації міжкультурних контактів представників різних країн намітилися корінні зміни в поглядах на сутність і зміст освіти. Для того щоб ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах полікультурного суспільства, фахівцю необхідно мати певні полікультурні якості, ціннісні орієнтації, мотиваційні установки; знання про історію і культуру, звичаї й традиції різних народів; уміння сполучати національну самоідентифікацію з повагою до іншої культури; досвід позитивної взаємодії із представниками різних культур; усвідомлення багатокультурності соціуму; володіння іноземними мовами.

Для того щоб ефективно взаємодіяти в роботі, у сфері міжособистісних відносин необхідна наявність таких якостей, які являють собою інтегративний зв'язок ціннісних орієнтацій, моральних позицій і устремлінь, знань, умінь, етики спілкування. Тому формування полікультурної компетентності студента повинно зайняти значне місце в підготовці кваліфікованого фахівця сфери туризму.

Вищенаведене дозволяє зробити висновок щодо актуальності дослідження процесу формування полікультурної компетентності студентів туристських спеціальностей та недостатньої розробленості проблеми, тому у подальшій своїй роботі ми плануємо розробити спецкурс, розрахований на створення комплексної програми формування полікультурної компетентності студентів, яка включає різноманітні навчальні проекти, що побудовані з урахуванням професійних інтересів студентів.

Література

- 1. Грушевицкая Т. Г.** Основы межкультурной коммуникации : учеб. для вузов / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Понков, А. П. Садохин ; под ред. А. П. Садохина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
- 2. Квартальнов В. А.** Педагогика и туризм / В. А. Квартальнов – М. : Советский спорт, 2000. – 360 с.
- 3. Франжіаллі Ф.** Тенденції розвитку міжнародного туризму : лекція [Текст] / Ф. Франжіаллі. – К. : Вища школа, 2002. – 35 с.

Гончарова І. С. Формування полікультурної компетентності студентів туристичних спеціальностей

У статті розглянуті можливі шляхи вдосконалення процесу формування полікультурної компетентності у студентів туристичних спеціальностей у ВНЗ як професійної значущої інтегративної якості особистості.

Ключові слова: туризм, полікультурна компетентність, міжкультурні контакти.

Гончарова И. С. Формирование поликультурной компетентности студентов туристических специальностей

В статье рассмотрены возможные пути совершенствования процесса формирования поликультурной компетентности у студентов туристических специальностей в ВУЗах как профессионально значимого интегративного качества личности.

Ключевые слова: туризм, поликультурная компетентность, межкультурные контакты.

Goncharova I. S. Formation of polycultural competence for the students of tourism.

The article is devoted to the possible ways of improving the formation process of polycultural competence for the students of tourism as an integrative important quality of personality.

Key words: tourism, polycultural competence, intercultural contacts.

УДК 378.016:502/504

О. П. Губська, Л. В. Мальцева

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА СФЕРИ ТУРИЗМУ

Серед нагальних проблем сучасного суспільства однією з найважливіших залишається проблема підвищення екологічної освіченості та вихованості населення. Саме розв'язання цієї проблеми вважається неодмінною передумовою подолання екологічної кризи, яка охопила всю нашу планету й загрожує їй глобальною катастрофою. У наш час все більше науковців, громадських діячів переконливо доводять, що сучасна екологічна криза – це багато в чому світоглядна, філософська криза. Так, український філософ В. С. Крисаченко вважає, що витoki екологічної кризи містяться в моральній проблемі і для того, щоб утримати цивілізацію на шляху сталого розвитку, необхідно замінити раціонально-прагматичні пріоритети освоєння світу гуманітарно-етичними [2].

За таких обставин необхідні кардинальні зміни в багатьох сферах соціального життя, але, у першу чергу, у системі освіти, якій належить провідна роль у формуванні суспільства з новим типом екологічної культури.

Ця загальнолюдська проблема є вельми актуальною і для нашої країни. Як відомо, в Україні спостерігається надзвичайно складна екологічна ситуація. Тому майбутнє нашої країни безпосередньо пов'язане зі зміною характеру природокористування й ставлення до природи в цілому, що можливе лише за умов значного підвищення рівня екологічної культури всього суспільства й кожного його члена зокрема.

У контексті цього головним завданням вітчизняної екологічної освіти стає формування особистості нового типу, а саме, екологічної особистості, для якої характерний екоцентричний тип екологічної культури, за яким відносини з природою базуються на гармонійному співробітництві.

Проблему екологічної освіти та виховання достатньо докладно опрацьовано в сучасній педагогіко-психологічній літературі. Фундаментальними роботами в цьому напрямі є дослідження педагогів І. Д. Зверева, О. М. Захлебного, Т. І. Суравегіної, В. Д. Бондаренка та психологів С. Д. Деряби, В. О. Ясвіна та ін. Проблеми формування екологічної свідомості та культури ґрунтовно досліджувалися Е. В. Гірусовим, Б. Т. Ліхачовим, В. С. Крисаченком та ін.

Виходячи із зазначених проблем, метою нашої статті ми обрали розгляд аспектів екологічної освіти як складової фахової підготовки майбутніх спеціалістів для сфери туризму щодо підвищення її ефективності.

У сучасній системі вітчизняної шкільної освіти, на жаль, завдання екологічної освіти та виховання реалізується далеко неповною мірою: переважна більшість випускників загальноосвітніх шкіл мають недостатньо високий, а іноді і відверто, низький рівень екологічної культури, який уже не відповідає реаліям сьогодення. До такого висновку ми прийшли на підставі психолого-педагогічних досліджень особливостей ставлення до природи студентів I курсу спеціальності б. 030701 «Організація туристичного обслуговування» Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», проведених за методиками діагностики екологічної свідомості, розробленими російським психологом С. Д. Дерябо [1].

Результати досліджень показали, що для переважної більшості першокурсників характерний середній рівень ставлення до природи з середнім же рівнем розвитку екологічної ерудиції. Достатньо показовими для визначення характеру сприйняття природи молоддю виявилися результати аналізу розвитку окремих компонентів інтенсивності ставлення до природи. Для більшості студентів домінуючим є перцептивно-афективний, значно менше розвинутий практичний, і найменш проявляються когнітивний та діяльнісний компоненти. Домінування перцептивно-афективного компонента в абсолютній більшості студентів, свідчить про те, що природа сприймається ними, насамперед, як об'єкт краси, милування; достатньо значний рівень розвитку практичного компонента говорить про бажання та вміння частини досліджуваних безпосередньо взаємодіяти з об'єктами природи; низький же рівень розвитку когнітивного компонента свідчить про значне зниження пізнавального інтересу до вивчення природи. Але найбільш показовим є низький рівень розвитку діяльнісного компонента в ставленні студентів до природи. Це свідчить про те, що переважна більшість студентів не готова поступитися своїми інтересами заради природи, що підтверджує їх антропоцентричне світосприйняття. Такі дані психолого-педагогічних досліджень яскраво показують, що переважна більшість сучасної молоді не усвідомлюють повною мірою всієї цінності природи для людини і ставляться до неї суто прагматично й доволі відсторонено.

Тому головним завданням екологічної освіти та виховання у вищих навчальних закладах є не тільки подальший розвиток екологічного світогляду майбутнього фахівця, але й кардинальна його корекція з метою позбавлення елементів жорсткого антропоцентризму. Особливого значення екологічні знання набувають у ході фахової підготовки спеціаліста з туристичного бізнесу, бо саме ці знання стануть у нагоді в їх подальшій професійній діяльності.

В умовах сьогодення вміння аналізувати та надавати відповідну оцінку екологічній ситуації певного регіону є однією з провідних складових при визначенні репрезентативності цієї території для організації туристичної діяльності. Якісна характеристика екологічних

умов території є одним із визначальних чинників при виборі виду туризму, який доцільно розвивати саме в цієї місцевості. Оптимальні екологічні умови значно підвищують привабливість регіону як туристичного об'єкту, що є очевидним. Але в наш час, з'являються й досить незвичні тенденції розвитку екстремального туризму, так званого еколого-екстремального, для якого вирішальним чинником стає надзвичайне погіршення екологічної ситуації певної місцевості, навіть до стану екологічної катастрофи. Так, у цьому році започатковані туристичні тури безпосередньо у зону відчуження Чорнобильської АЕС.

Таким чином, майбутній фахівець у туристичній справі повинен володіти системою екологічних знань відповідно до рівня розвитку сучасної екологічної науки. Система знань передбачає також і доповнення відповідними практичними навичками та вміннями, які необхідні спеціалісту сфери туризму не тільки задля оптимального вибору об'єкту туристичної діяльності, але й здійснення певних її видів. Це найбільш актуально при проведенні такого виду туризму як екотуризм, який стає пріоритетним напрямом розвитку турбізнесу, особливо в розвинутих країнах.

Невід'ємною складовою екологічної підготовки майбутнього спеціаліста є і формування високого рівня екологічної культури, бо саме це стане запорукою, що однією з головних вимог при організації туристичної діяльності буде шанобливе ставлення до природи, намагання менше втручатися в природне середовище, збереження її цілісності та гармонії. Відповідний рівень екологічної культури необхідний майбутньому спеціалісту також і задля виховання екологічно доцільної поведінки туристів у природі, відпочинок яких він буде організовувати.

Усе це обумовлює необхідність достатньо високого й поглибленого рівня екологічної підготовки в системі вищої освіти. За сучасним навчальним планом така підготовка здійснюється при вивченні таких спеціальних курсів, як «Екологія туризму» та «Екологічний туризм». Але на наш погляд, у зв'язку з недостатнім рівнем шкільної екологічної підготовки, необхідно повернути до навчальної програми підготовки вивчення загального курсу «Основи екології», який вивчається на всіх спеціальностях університету. Вивчення такого курсу дозволить систематизувати й узагальнити набуті екологічні знання та вміння. Викладання вище названих спеціальних навчальних дисциплін дозволить адаптувати систему отриманих екологічних знань відповідно до специфіки майбутнього фаху. Тому, на нашу думку, загальноуніверситетський курс «Основи екології» бажано включити до навчального плану I курсу, а спеціальні дисципліни вивчати на старших курсах, коли відбувається професійна спеціалізація. Питання екологічного виховання та формування екологічної культури повинні бути провідними, наскрізними при вивченні всіх курсів екологічної спрямованості.

Проаналізувавши сучасний стан екологічної підготовки спеціалістів з туристичної справи, вважаємо за необхідне внести відповідні корективи до навчального плану, а саме: на першому курсі – вивчення узагальненого курсу «Основи екології», на старших – спеціальних навчальних дисциплін «Екологія туризму» та «Екологічний туризм».

Лише за таких умов, на наш погляд, можна виховати спеціаліста з туристичної справи новітньої формації, відповідає вимогам сучасності.

У подальших дослідженнях автори планують провести аналіз результативності запропонованих заходів для підвищення рівня екологічної підготовки студентів спеціальності 6.030701 «Організація туристичного обслуговування».

Література:

1. Дерябо С. Д. Экологическая психология: диагностика экологического сознания. / С. Д. Дерябо. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1999. **2. Крисаченко В. С.** Екологічна культура: теорія і практика: Навч. Посібник. / В. С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.

Губська О. П., Мальцева Л. В. Екологічний компонент фахової підготовки майбутнього спеціаліста сфери туризму

У статті йдеться про значення екологічної складової підготовки майбутнього фахівця сфери туризму. Пропонуються відповідні рекомендації до змін навчального плану з метою підвищення ефективності екологічної підготовки спеціалістів туристичної діяльності.

Ключові слова: екологія, екологічна культура, екологічний туризм, підготовка майбутнього спеціаліста.

Губская О. П., Мальцева Л. В. Экологический компонент профессиональной подготовки будущего специалиста сферы туризма

В статье раскрывается значение экологической составляющей в подготовке будущего специалиста сферы туризма. Предлагаются соответствующие рекомендации в изменение учебного плана с целью повышения эффективности экологической подготовки специалистов туристической деятельности.

Ключевые слова: экология, экологическая культура, экологический туризм, подготовка будущего специалиста.

Gubskaya O. P., Malceva L. V. The ecological component of tourism manager preparation

The ecological component of tourmanager's preparation is opened up in the changes of educational plan are offered.

Key words: ecology, ecological culture, ecological tourism, preparation of specialist.

УДК 796.5-057.212:378.147

В. М. Зігунов

ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ТУРИЗМУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТСЬКО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Рекреаційно-туристська діяльність (РТД) на сучасному туристичному ринку України має динамічний розвиток і є масовим засобом оздоровлення населення. Для створення якісного, ефективного, безпечного туристичного продукту з даного виду діяльності та його реалізації споживачам, необхідна всебічна фахова підготовка менеджерів з туризму.

Складний процес перебудови суспільно-економічних відносин, нагальна необхідність широкого використання сучасних технологій у виробництві з метою підвищення його ефективності та більш досконаліх методів управління, залучення до державотворчої діяльності людей із достатньою фаховою підготовкою поставили нові завдання перед системою освіти [5, с. 39].

Для досягнення якісної фахової підготовленості майбутніх турменеджерів, підвищення рівня їх професійної компетентності, необхідно впровадити у навчально-педагогічний процес ВНЗ технологію реалізації моделі професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна епоха з її динамізмом, потребує нової моделі освіти, в основу якої покладено ідею навчання і розвитку людини впродовж усього життя. Туристична освіта - порівняно новий напрям в освітній сфері. Система підготовки, що існувала до цього, була пов'язана з підвищенням класифікації туристських кадрів. Проте підвищення кваліфікації спеціалістів за відсутності фундаментальної освіти не вирішує кадрової проблеми [4, с. 11-14].

Професійна туристська освіта не так давно увійшла в проблемне поле педагогічних досліджень, але на сучасному етапі розвитку має реальні результати в професійній підготовці майбутніх фахівців з туризму (І. В. Зорін, 2001; В. К. Федорченко, 2004; В. Т. Лозлвецька, 2004; А. П. Конох, 2007; Л. Г. Заневська, 2007; О. О. Фастовець, 2008 та ін.).

Зміст професійної освіти майбутніх менеджерів з організації РТД не отримав у педагогічній науці достатнього розкриття, що породжує протиріччя між теорією та сучасною практикою. Ефективність професійної підготовки зазначених фахівців залежить від змісту та технології її реалізації. Поняття «технологія» визначає різні сфери діяльності – від технології навчання до технології складання і випуску

матеріальних та нематеріальних продуктів [4, с.37]. В освіті термін «технологія навчання» отримала широке розповсюдження, але не має однозначного визначення.

Одним із найкращих визначень, на нашу думку, є визначення, запропоноване російським дослідником О. Я Савельєвим: технологія навчання - це спосіб реалізації змісту навчання, згідно навчальних програм, який представлено системою форм, методів та засобів навчання, що забезпечують найбільш ефективне досягнення поставленої мети.

Модель професійної підготовки майбутнього фахівця з туризму, на думку вітчизняного науковця А.П.Коноха, повинна розкривати поступовий процес професійної підготовки майбутніх фахівців з туризму, відповідно до мети, завдань та принципів, що відображають інтегративний підхід до професійної підготовки [3, с. 25].

Мета. Розкрити зміст та напрями технології реалізації моделі професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності (РТСД).

Завдання дослідження. Провести аналіз процесу реалізації у навчально-виховний процес ВНЗ моделі підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації РТСД.

Результати останніх досліджень та публікацій. Запропонована даним науковим дослідженням модель підготовки майбутніх менеджерів з туризму представлена сукупністю засобів, методів і процесів навчання, необхідних для створення організованої та цілеспрямованої педагогічної взаємодії зі студентами.

В результаті реалізації моделі, в структурі особистості студента формуються якості, необхідні йому для майбутньої професійної діяльності при організації заходів з активного туризму та відпочинку (див. табл. 1).

Таблиця 1

Модель підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності

Мета: сформувати професійну готовність у майбутніх менеджерів з туризму до організації РТСД	
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> сформувати систему психолого-педагогічних, природничо-наукових, гуманітарних, професійно-практичних рекреаційно-туристсько-спортивних знань сформувати навички з організації різних форм рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності сформувати ціннісне відношення до організації РТСД та відповідальне відношення до її учасників сформувати адекватну загальну та професійну самооцінку
Принципи підготовки менеджерів з туризму до організації РТСД	Теоретично-методологічні підходи до організації педагогічного процесу
<ul style="list-style-type: none"> зв'язок теорії та практики; 	<ul style="list-style-type: none"> дієвий;

<ul style="list-style-type: none"> • єдність групового та індивідуального навчання; • прикладна направленість навчання; • навчання та виховання в колективі; • безпека при організації педагогічного процесу 		<ul style="list-style-type: none"> • особистісно-орієнтований; • системний; 		
Етапи професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації РТСД				
Початковий		Базовий		Спеціалізований
Форми навчання			Методи навчання	
Загально-педагогічні: <ul style="list-style-type: none"> • лекції • семінари • практичні заняття Специфічні: <ul style="list-style-type: none"> • навчально-тренувальні заняття • навчальний туристський спортивний походи • змагання з базових видів спортивного туризму, орієнтування, скелелазіння, пригодницького та гірськолижного туризму • туристський зліт та рекреаційно-туристсько-спортивні анімації з активних форм відпочинку 			Загально-педагогічні: <ul style="list-style-type: none"> • репродуктивний • метод проблемного викладання • дослідний Специфічні: <ul style="list-style-type: none"> • теоретичне та практичне модулювання ситуацій які виникають при організації РТСД • вирішення ситуативних завдань рекреаційно-туристсько-спортивного змісту 	
Компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації РТСД				
Когнітивний	Діяльнісний	Комунікативний	Аксіологічний	Рефлексійний
Готовність до організації РТСД Основний показник – наявність системи загальних та спеціальних знань, вмінь та навичок	Готовність до організації РТСД Основний показник – володіння методикою організації рекреаційно-туристсько-спортивних заходів	Готовність до ефективного міжособистісного спілкування та взаємодії менеджера з туристами Основний показник – здатність до керівництва, толерантність, педагогічний такт, витримка, наполегливість, цілеспрямованість, справедливість, урівноваженість	Відношення до РТСД як до цінності Основний показник – потреба у здійсненні професійної діяльності та бажання добитися успіху, відчуття відповідальності за організацію РТСД	Готовність до адекватної професійної рефлексії Основний показник – вміння об’єктивно оцінювати власні сили, можливості та результати своєї діяльності; результати особистого туристсько-спортивного досвіду

Рівні професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації РТСД		
Нестабільний (низький)	Ситуативно-стабільний (середній)	Стійкий (високий)
Педагогічні умови ефективної реалізації моделі підготовки майбутніх менеджерів з туризму до РТСД		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Перевага практичної діяльності над теоретичною у процесі навчання. 2. Створення навчальних ситуацій, максимально наближених до діяльності менеджерів з туризму в організації РТСД. 3. Облік індивідуальних особливостей студентів - майбутніх менеджерів з туризму. 4. Послідовність навчальних програм при переході від початкового етапу навчання до спеціалізованого та концентричний підхід до оволодіння профільними навчальними темами. 5. Постійне накопичення туристсько-спортивного досвіду з організації та проведення РТСД. 		

Представлена нами технологія реалізації моделі професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму передбачає у своїй структурі три етапи навчання: початковий, базовий та спеціальний [1, с. 67].

На всіх етапах запропонованої моделі фахової підготовки формуються основні компоненти та чинники професійної готовності студентів до організації РТСД (див. табл. 2).

Таблиця 2

Технологія формування професійної готовності майбутніх менеджерів з туризму до організації РТСД

Компоненти структури готовності студента до організації РТСД	Чинники сформованості готовності студента до організації РТСД	Перший етап		Другий етап		Третій етап
		1	2	3	4	5
		курс		курс		курс
		Початковий рівень		Базовий рівень		Спеціальний рівень
Когнітивний	Наявність загальних та спеціальних знань психолого-педагогічного, природничо-наукового, гуманітарного та професійно-практичних рекреаційно-туристсько-спортивного характеру	Формується протягом трьох етапів навчання				

Діяльнісний	Володіння методикою організації РТСД з базових видів спортивного туризму, орієнтування, альпінізму, скелелазіння, пригодницького та гірсько-лижного туризму	Формується протягом участі в організації та проведенні рекреаційно-туристсько-спортивних заходів, навчальної та виробничих практик
Комунікативний	Здатність до керівництва, толерантність, педагогічний такт, витримка, наполегливість, цілеспрямованість, справедливість, урівноваженість	Формується протягом участі в організації та проведенні рекреаційно-туристсько-спортивних заходів, навчальної та виробничих практик
Аксіологічний	Ціннісне відношення до організації РТСД та до її учасників	Формується протягом проходження трьох виробничих практик
Рефлексійний	Адекватна загальна та професійна самооцінка, об'єктивна оцінка організаційного рівня РТСД	Формується протягом участі в організації та проведенні РТСД, навчальної та виробничих практик

Запропонована технологія професійної підготовки майбутніх менеджерів з туризму у ВНЗ складається з трьох рівнів, які відповідають етапам підготовки:

- перший етап - початковий рівень засвоєння програми (1 та 2 курс навчання);
- другий етап – базовий рівень (3 та 4 курс);
- третій етап – спеціалізований рівень засвоєння програми (5 курс).

В рамках другого та третього етапу професійної підготовки проводиться стажування студентів у якості керівників та організаторів РТСД.

Для поглибленого вивчення студентами навчального матеріалу всі теми з організації РТСД поділені на п'ять напрямів професійного навчання: перший напрям (базовий) – організація та проведення заходів з базових видів спортивного туризму; другий – організація та проведення заходів зі спортивного орієнтування; третій – організація та проведення заходів з альпінізму та скелелазіння; четвертий – організація та проведення заходів з пригодницького туризму; п'ятий – організація та проведення заходів з гірськолижного туризму.

У заключній частині кожного етапу та напряму професійного навчання студенти складають іспити та заліки згідно навчального плану.

Висновки. Навчальна технологія реалізації моделі підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристської діяльності складається з трьох етапів навчання, які включають теоретичну і практичну підготовку. Протягом навчання у вищому навчальному закладі студенти опановують професійні знання, вміння, навички організаторів, керівників та учасників рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності.

Література

1. Зігунов В. М. Рекреаційно-туристська підготовка майбутніх менеджерів з туризму // В. М. Зігунов. Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 16. – С.64-71. **2. Конох А. П.** Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. степеня д-ра пед. наук: 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / А. П. Конох – К., 2007. С 25. **3. Лук'янова Л. Г.** Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб / Л. Г. Лук'янова. – К.: Вища шк., 2008. – С. 11, 14, 37. **4. Федорченко В. К** Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризм: дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Володимир Константинович Федорченко. –К. 2004. – С. 39.

Зігунов В. М. Технологія реалізації моделі підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності

В статті розглядається технологія реалізації моделі підготовки майбутніх менеджерів з туризму до організації рекреаційно-туристсько-спортивної діяльності.

Ключові слова: технологія, модель, рекреаційно-туристсько-спортивна підготовка, менеджер з туризму.

Зігунов В. Н. Технология реализации модели подготовки будущих менеджеров по туризму к организации рекреационно-туристско-спортивной деятельности

В статье раскрывается технология реализации модели подготовки менеджеров по туризму к организации рекреационно-туристско-спортивной деятельности.

Ключевые слова: технология, модель, рекреационно-туристско-спортивная подготовка, менеджер по туризму.

Zigunov V. M. Technology of realization of model of preparation of future managers from tourism to organization of recreative-touristic activity

In the article technology of realization of model of preparation of future managers is examined from tourism to organization of recreative-touristic activity.

Key words: technology, model, recreative-touristic preparation, manager of tourism.

УДК 378.011.3-057.177 : 338.48

Н. В. Кобзар

**РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ
МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ**

Останнім часом в Україні відбувається суттєве реформування системи освіти згідно з постійно змінюваною політичною ситуацією в світі, новими потребами суспільства в ХХІ столітті, змінами у житті й свідомості громадян, що зумовлює пошук нових шляхів формування особистості фахівця, здатного до ефективної взаємодії й комунікації з представниками інших культур, готовим до діяльності у полікультурному середовищі.

З поширенням міжнародних зв'язків, освітніх міжнародних програм у сучасному суспільстві все більшого розвитку набуває туризм, який поряд із розважальною має культурну, освітню та виховну функції. Відтак зростає роль професійної підготовки менеджерів туризму, здатних до ефективної міжкультурної взаємодії, оскільки їхня діяльність в значній мірі пов'язана з налагодженням контактів з представниками різних культур.

Міжкультурна комунікація є невід'ємним фактором туризму і домінантою міжнародної туристської діяльності. Туризм, у свою чергу, був і залишається важливою формою міжкультурних контактів, адже він зміцнює взаєморозуміння між народами, розкриваючи своєрідність кожного з них. Міжкультурна комунікація в туризмі відображає не лише пошуки культурної єдності, а й тенденції до збереження культурної своєрідності, тому туризм можна розглядати як форму міжкультурних контактів, як засіб збагачення культур. Н. Козирева зазначає, що туризм є

діалогічною формою зустрічі культур, яка, з одного боку, сприяє поглибленню культурної самосвідомості й ідентифікації того, хто подорожує, а з іншого, призводить до взаємозбагачення культур завдяки взаємообміну культурним досвідом [1, с. 27].

Проблему професійної туристичної освіти ретельно вивчають російські й українські вчені. Так, теоретичні та методологічні основи професійної туристичної освіти висвітлені в роботах В. Квартального, М. Віленського, В. Горського, В. Жолдака, І. Зоріна, В. Федорченка. Зарубіжний досвід підготовки кадрів для сфери туризму вивчала Л. Сакун. Менеджмент туризму досліджують В. Квартальний, О. Чудновський, М. Кабушкін, Т. Сокол та ін. Різні аспекти професійної туристичної освіти вивчають О. Фастовець, А. Конох, О. Любіцева та інші. Дослідженням місця міжкультурної комунікації та іншомовного спілкування в туристичній освіті займаються Н. Козирєва, О. Мошняга, М. Галицька, М. Соколова та інші.

Мета статті полягає у з'ясуванні й обґрунтуванні значення і ролі міжкультурної комунікації у фаховій підготовці менеджерів туризму.

Не зважаючи на наявність великої кількості трактувань поняття „туризм”, дослідники підкреслюють його мобільний і комунікативний характер [2]. Розглядаючи сферу туризму як розширений освітній простір, учені також визначають туризм як потужний засіб освіти і форму міжкультурних зв'язків, які сприяють інтенсифікації міжнародних контактів, розширенню кордонів, що має наслідком відкритість іншим країнам, взаємозбагачення культур [3]. З точки зору освітньої функції туризму надзвичайної важливості набуває правильна організація туристичної діяльності в сучасному суспільстві, тобто менеджмент туризму і рівень міжкультурної підготовки спеціалістів сфери туризму.

Менеджмент туризму є сучасним напрямком підготовки фахівців, який ґрунтується на теоретичних засадах менеджменту. Сучасна наука визначає менеджмент як науково-практичний напрямок, який здебільшого зорієнтований на забезпечення ефективного функціонування організацій у ринкових умовах господарських відносин [4, с. 10]. Менеджмент передбачає не лише поточне керівництво, а й постанову мети, продуману мотивацію, розробку стратегії виробництва, вільну підприємницьку бізнес-ініціативу [5]. Тільки спеціаліст, який вміє планувати і організувати здатен визначити хто і за що нестиме відповідальність, що і в якій послідовності необхідно виконувати, які засоби для цього слід застосовувати та ін. Отже, основною функцією менеджменту є успішне й ефективно управління діяльністю задля досягнення поставлених цілей.

Менеджмент туризму визначають як правильну організацію процесу надання послуг, управління, контроль й координацію цього процесу з метою досягнення найкращих результатів і поставлених цілей [6; 5]. Менеджер туризму має ефективно здійснювати таку діяльність, мотивуючи і спрямовуючи колектив на досягнення успіху.

Виходячи з основного прийнятого в науці розуміння поняття „менеджер туризму” як керівника і організатора туристичної діяльності слід зазначити, що менеджер туризму не лише контролює й координує роботу інших робітників туристичної організації, але й бере участь у розробці турів, організовує обслуговування на туристичних маршрутах, здійснює комунікативні контакти з діловими партнерами, як то: адміністрація готелів, транспортно-перевізних підприємств та ін. Діяльність менеджера туризму передбачає також співпрацю з представниками інших країн і культур, а також урахування культурних особливостей тієї чи іншої країни під час розробки туристичного маршруту. Очевидно, що міжкультурна комунікація і взаємодія посідає чільне місце у професійній діяльності менеджера туризму, і значення її в підготовці спеціалістів туризму значно зростає.

Важливість формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх менеджерів туризму пояснюється, насамперед, тим, що для них головним видом діяльності є саме комунікація, вирішення комунікативних завдань. Тому для майбутнього спеціаліста необхідними умовами успішної професійної діяльності є усвідомлення особливостей процесу комунікації, володіння прийомами вербальної й невербальної комунікації, комунікативними стратегіями і комунікативною компетенцією, яка містить у собі здатність використовувати іноземну мову для досягнення професійно значущих цілей.

Професійна діяльність менеджера туризму передбачає постійну участь спеціаліста у міжкультурній взаємодії, що вимагає володіння ним комунікативною компетенцією. Невід’ємними складовими комунікативної компетенції є лінгвістичні й соціокультурні знання і уміння майбутнього спеціаліста, оскільки діяльність менеджера туризму передбачає вирішення складних чи конфліктних ситуацій, зумовлених не тільки мовними труднощами, а й культурними особливостями партнера по комунікації. Наявність соціокультурних знань, відомостей про культурні традиції, звичаї та норми поведінки певної країни, дозволить майбутньому спеціалістові зрозуміти співрозмовника та правильно обрати лінію власної поведінки під час спілкування. Лінгвістичні знання і уміння дозволяють здійснювати спілкування іноземною мовою, що сприяє досягненню взаєморозуміння з партнером по комунікації.

Для досягнення взаєморозуміння під час міжкультурного спілкування важливою умовою є вивчення та засвоєння стереотипів поведінки, адже в них проявляються найтипівші риси, що характеризують той чи інший народ чи культуру. Стереотипи з одного боку, дають хибні уявлення про культуру, з представниками якої відбувається міжкультурний контакт, а з другого боку, вони допомагають зрозуміти причини поведінки й особливості ставлення комунікантів один до одного. Для менеджера туризму надзвичайно важливим є уміння долати негативні стереотипи у сприйнятті інших культур, оскільки у

своїй діяльності менеджер туризму має прагнути стати посередником між культурами, намагаючись забезпечити максимально ефективне міжкультурне спілкування. У процесі формування готовності до міжкультурної комунікації проблему стереотипів слід вивчати для того, щоб чітко розуміти як власну культуру сприймають представники інших культур і здійснювати спілкування з урахуванням традиційних уявлень і національних особливостей.

Успіх міжкультурної взаємодії залежить від здатності менеджера туризму проявляти емпатію й толерантність під час спілкування. Емпатія, на думку І. Юсупова, є ядром комунікації, адже у спілкуванні здатність співпереживати й розуміти емоційний стан людини сприяє збалансованості міжособистісних стосунків, робить поведінку людини соціально зумовленою [7, с. 123-124]. Здатність до емпатії є професійно важливою якістю у туристичній діяльності, оскільки від рівня розвитку емпатійних здібностей залежить уміння емоційного сприйняття співрозмовниками один одного, контролювати власну поведінку та емоції, а також вибір способів вирішення конфліктних ситуацій.

Посівши провідне місце в економіці й обміні культурними ідеями та цінностями, туризм стає засобом виховання толерантності – поваги, сприйняття й розуміння різноманіття культур світу. Толерантність передбачає уміння комунікантів сприймати певні факти з іншої культури, особливо якщо вони відрізняються від норм і звичаїв власної культури, що призводить до прагнення зрозуміти і безконфліктно прийняти відмінну точку зору. Як зазначає М. Соколова однією з головних умов успішної міжкультурної комунікації є ставлення до партнера по комунікації не як до суперника, а прагнення до уникнення нав'язування ідей, до гармонізації діалогу, що є основою розвитку культур [8, с. 48].

Таким чином, міжкультурна комунікація є невід'ємною складовою професійної підготовки менеджерів туризму. Метою формування готовності до міжкультурної комунікації має стати досягнення адекватності й ефективності спілкування, тобто досягнення комунікативних цілей. Отже, освітня підготовка майбутніх менеджерів туризму має бути спрямована на розвиток таких рис особистості як: толерантність, емпатія, комунікативна культура, що сприятиме успішному спілкуванню з представниками будь-якої культури, вирішенню лінгвокультурних конфліктів у міжкультурній взаємодії.

Вивчення сучасного стану здатності менеджерів туризму до міжкультурної комунікації дозволяє виявити найслабкіші місця професійної підготовки спеціалістів сфери туризму і врахувати їх у подальшій науково-методичній роботі. З цією метою було проведено опитування керівників туристичних агенцій, які мають досвід роботи в туризмі не менше 5 років.

Результати опитування показали, що міжкультурні контакти у сучасних туристичних агенціях відбуваються постійно (100%), однак

їхня інтенсивність досить низька: лише 20% туристичних агенцій здійснюють міжкультурне спілкування часто. Під час міжкультурної взаємодії сучасні менеджери туризму проявляють тактовність і повагу до співрозмовника (97%). При цьому 15% керівників туристичних агенцій визнали виникнення ситуацій непорозуміння чи конфлікту під час міжкультурного спілкування через: низький рівень володіння іноземною мовою – 55%; незнання культурних особливостей представників інших культур – 40%; невміння створити комунікативний контакт і психологічну неготовність до спілкування з представниками інших країн – 30%; недостатні професійні знання і уміння – 10%. Шляхи запобігання появи ситуацій непорозуміння чи конфлікту під час міжкультурного спілкування керівники туристичних агенцій вбачають у вдосконаленні професійної підготовки спеціалістів через підвищення рівня комунікативних умінь, у тому числі й іншомовних навичок – 60%; поглиблення знань про культурні особливості представників інших країн і культур, з якими відбувається взаємодія – 30%. Переважна більшість (70%) керівників туристичних агенцій визнають менеджерів туризму своєї агенції готовими до здійснення міжкультурного спілкування, але завдяки досвіду, набутому під час роботи в туризмі. Таким чином, аналіз сучасного стану розвитку готовності менеджерів туризму до міжкультурної взаємодії дає можливість вважати, що на фоні загальної позитивної картини існує низка проблем і недоліків у підготовці менеджерів туризму до міжкультурної комунікації. Для підвищення рівня міжкультурної підготовки майбутніх менеджерів туризму необхідно приділити увагу розвитку толерантності, соціокультурних комунікативних знань і умінь.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці механізму формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх менеджерів туризму та його методичному забезпеченні.

Література

- 1. Козырева Н. Е.** Межкультурная коммуникация в содержании туристского образования : дис.. на соискание уч. степени канд.пед. наук : спец 13.00.08. – „Теория и методика профессионального образования”/ Надежда Евгеньевна Козырева. – Сходня, 2001. – 148 с.
- 2. Квартальнов В. А.** Стратегический менеджмент в туризме : соврем. опыт управления : Монография / Валерий Александрович Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
- 3. Виленский М. Я.** Методология профессионального туристического образования : Монография / М. Я. Виленский, В. А. Горский, В. И. Жолдак, Н. И. Загузов, И. В. Зорин; научн. ред. В. А. Квартальнов / РМАТ. – М. : Советский спорт, 2001. – 199 с.
- 4. Психология менеджмента** / Под ред. Г. С. Никифоров. – Х.: Гуманитарный центр, 2002. – 556 с.
- 5. Сокол Т. Г.** Педагогічні аспекти створення моделі спеціаліста туристичного менеджменту та науково-методичного забезпечення його

підготовки. – Режим доступу до вид.: <http://tourlib.net/statti.htm>.
6. Квартальнов В. А. Менеджмент туризму. Туризм как вид деятельности / Валерий Александрович Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 288 с. **7. Юсупов И. М.** Психология взаимопонимания / И. М. Юсупов. – Казань: Татарское кн. Изд-во, 1991. – 192с. **8. Соколова М. В.** Роль туризма в кросскультурной коммуникации и факторы, его определяющие / М. В. Соколова // Современные проблемы сервиса и туризма – 2008. – № 4. – С. 42 – 48.

Кобзар Н. В. Роль міжкультурної комунікації в підготовці менеджерів туризму.

У статті розкрито значення міжкультурної комунікації в туристичній діяльності. Обґрунтовано важливість формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх менеджерів туризму. Представлено результати дослідження рівня сформованості готовності до міжкультурної комунікації у сучасних менеджерів туризму.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна комунікація, менеджмент туризму, менеджер туризму.

Кобзарь Н. В. Роль межкультурной коммуникации в подготовке менеджеров туризма.

В статье раскрыто значение межкультурной коммуникации в туристической деятельности. Обоснована важность формирования готовности к межкультурной коммуникации у будущих менеджеров туризма. Представлены результаты исследования уровня сформированности готовности к межкультурной коммуникации у современных менеджеров туризма.

Ключевые слова: коммуникация, межкультурная коммуникация, менеджмент туризма, менеджер туризма.

Kobzar N. V. The role of intercultural communication in the managers' of tourism training.

The article deals with the necessity of intercultural communication in tourism. The importance of the managers' of tourism intercultural training is defined. The results of research of the modern managers' of tourism level of readiness to intercultural communication are presented in the article.

Key words: communication, intercultural communication, tourism management, a manager of tourism.

УДК [378.011.3-057:338.48]:[378.016:911]

І. Г. Мельник

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ „ТУРИЗМ”

Підвищенню якості освіти в сфері рекреаційно-туристичної діяльності приділяється велике значення в усіх економічно розвинених країнах світу. І це зрозуміло, оскільки саме економіка „сервісного типу” стає основою стійкого соціально-економічного розвитку цивілізації ХХІ століття, а власне туризм – однією з важливих складових цієї економіки. В Україні зі зростанням популярності туризму все більша кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ) почала готувати фахівців для цієї галузі, причому в межах різних напрямів підготовки – географічних, економічних, біологічних, історичних, іноземних мов тощо.

Посилення конкуренції між вищими навчальними закладами на ринку освітніх послуг, з одного боку, та конкуренції між випускниками цих закладів на ринку праці, з іншого, актуалізують завдання удосконалення навчального процесу та підвищення рівня компетенції майбутніх фахівців з туризму. Не торкаючись питання стандартів освіти в туризмі (це окрема проблема), зазначимо наступне. У наш час вищим навчальним закладам дається можливість коригувати навчальний процес шляхом доповнення планів освітньо-професійної підготовки тими дисциплінами, які, з позицій відповідних випускаючих кафедр, є найкращими (або найвигіднішими) для них. У навчальних планах, затверджених відповідним міністерством для спеціальності „Туризм”, це – так звані „дисципліни за вибором ВНЗ”. Акцентування уваги саме на цьому робиться нами з тих причин, що останнім часом дедалі частіше з навчальних планів витісняються дисципліни природничо-наукового циклу, серед яких – географічні. Це відбувається в умовах, коли кількість годин, що відводиться в школі на вивчення географії, поступово скорочується, у випускних (11-тих) класах такий предмет, як географія, не вивчається взагалі (за винятком деяких спеціалізованих закладів). Отже, абітурієнти, які приходять до ВНЗ отримати фахову освіту з туризму, мають надзвичайно слабку географічну підготовку. До того ж, сутність туризму (освоєння простору), сучасні реалії його розвитку (збільшення туристичних потоків, розширення їх географії тощо) та наявні географічні „прогалини”, що демонструють і керівники, і рядові співробітники багатьох туристичних фірм – усе це потребує обговорення проблеми забезпечення географічної компетентності фахівців з туризму.

Аналіз наукових публікацій, присвячених темі підготовки фахівців з туризму (удосконаленню навчального процесу, підвищенню якості навчання, забезпеченню конкурентоспроможності випускників), приділяється багато уваги. Відзначимо, зокрема, доробок таких учених

як: Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Цибух В. І., Любіцева О. О., Яценко Б. П., Бейдик О. О., Квартальнов В. О., Ніколаєнко Д. В., Зорин І. В., Глазичев В. Л. та ін. Проте визначенню місця географічної складової в підготовці кадрів для рекреаційно-туристичної сфери, на наш погляд, приділяється недостатньо уваги, на відміну від інших складових (економічної, технологічної й т.ін.). У зв'язку із цим, метою пропонованої статті стало з'ясування ролі географічної освіти в підготовці фахівців з туризму в умовах сьогодення.

Як підкреслюють керівники багатьох провідних туристичних фірм, конкурентоспроможність фахівців у туризмі визначається отриманими навичками та компетенціями в різних галузях знань – іноземних мов, географії, історії, психології, економічної та організаційно-управлінської діяльності, інформаційних технологій тощо. Тобто, людина, яка обирає сферою своїх професійних інтересів туризм, має бути фактично універсальним фахівцем, що потребує реалізації інтегрованої парадигми під час його підготовки.

Разом з тим, сама сутність туризму, як мобільної форми споживання рекреаційно-туристичної діяльності, є глибоко географічною. Туризм заснований на подоланні простору, пов'язаний з територією, характером природного, соціально-культурного та економічного середовища людської діяльності. Рекреаційно-туристична сфера покликана реалізовувати специфічні запити людей під час подорожей та ознайомлення з різноманітними об'єктами, у т.ч. у задоволенні інтересу щодо природи, населення, економіки місцевості, регіону або країни, що відвідуються. Отже, необхідність акцентування уваги на географічній компетентності майбутніх працівників рекреаційно-туристичної сфери є цілком очевидною.

Особливої актуальності проблема географічної освіти фахівців з туризму набуває в контексті останніх тенденцій розвитку рекреаційно-туристичної сфери, серед яких: розширення географії міжнародних та внутрішніх туристичних поїздок; неухильне збільшення ресурсної бази туризму за рахунок залучення нових видів природних та антропогенних рекреаційних ресурсів, необхідність їх оцінки; поява нових видів туризму; урізноманітнення етнокультурного складу туристів та збільшення серед них частки осіб з високим рівнем освіти; зростання географічних інформаційних потоків; ускладнення проблеми рекреаційно-туристичного природокористування; поширення геоінформаційних технологій (які неможливо відділити від географії, незважаючи на їх інформаційну основу) тощо.

Таким чином, майбутні фахівці з туризму мають з повагою ставитись до географічного середовища, виховуючи в собі географічну культуру, а вищі навчальні заклади повинні забезпечити відповідні умови для впровадження географічної освіти до навчального процесу.

Відомий російський географ Максаковський В. П., визначаючи поняття „географічна культура”, виділив чотири важливих її ознаки:

а) географічна картина світу; б) географічне мислення; в) методи географії; г) мова географії [1]. Формування географічної картини світу, як невід'ємної компоненти загальної культури людини, відносять до числа найбільш важливих завдань під час вивчення географії [2].

У практичній площині географічна культура майбутніх працівників рекреаційно-туристичної сфери передбачає наявність у них багатьох умінь і навичок, що визначає рівень їх компетентності, як фахівців. Компетентність (за Равеном) – специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної діяльності в конкретній предметній галузі, яка вміщує вузькофахові знання, специфічні предметні навички, засоби мислення, також розуміння відповідальності за свої дії [3, с. 152].

Це загальне положення спробуємо уточнити стосовно фахівців рекреаційно-туристичної сфери. Фахівець з туризму повинен:

- знати географічну номенклатуру, хоча б на рівні, який передбачає шкільна програма з географії. На превеликий жаль, у численних країнознавчих публікаціях та рекламних проспектах, які пропонуються туристичними фірмами, часто можна знайти помилки фактологічного характеру, невірно написані географічні назви, або некоректний їх переклад з іноземних назв тощо;

- вільно працювати з картою, у т.ч. застосовувати картографічний метод. Географічна карта повинна стати таким самим необхідним настільним інструментом працівника туристичної фірми, як телефон або комп'ютер [4];

- знати географічну термінологію й грамотно її застосовувати. Зауважимо, що велика кількість понять і термінів сфери туризму має географічні витoki (наприклад, рекреаційні (туристичні) ресурси, рекреаційне (туристичне) районування, територіальна рекреаційна система, рекреаційний центр, рекреаційний вузол тощо);

- працювати з географічною статистикою. Зрозуміло, що не має потреби тренувати мозок запам'ятовуванням численної статистичної інформації (позначки найбільших гірських височин, найчисельніші національності, міста-мільйонери й т.ін.), яку можна здобути за допомогою сучасних інформаційних джерел, проте треба знати ці джерела й правильно користуватися статистикою, обираючи в разі потреби абсолютні, чи відносні показники, вказувати рік їх визначення й т.ін.;

- розроблювати, рекламувати, просувати та реалізовувати туристичний продукт-тур на основі знань географії регіону, країни. Географічні знання слугують базою для втілення в життя усього цього технологічного ланцюга.

Так, на етапі розробки туристичного маршруту, дослідник має бути обізнаним із закономірностями розміщення природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів, добре орієнтуватись в особливостях

клімату, рельєфу, системи розселення, господарства, транспортної мережі території (місцевості), у межах якої цей маршрут пролягає.

Для складання рекламних проспектів та зацікавлення широких верств населення в туристичному продукті (турі) фахівці сфери туризму повинні вміти складати комплексні туристичні характеристики – свого роду географічні образи країн, регіонів (на жаль, більшість рекламних текстів сайтів вітчизняних тур-фірм відрізняються крайнім примітивізмом і змістовно повторюють один одного). Саме від уміння належним чином „подати” інформацію безпосередньо залежить успіх продаж туристичного продукту.

Кожний турист бажає мати такого гідного або інструктора, який би дуже добре знав свій маршрут, був спроможний грамотно та цікаво надати пов'язану з подорожжю інформацію, провести красномовну бесіду, практично ознайомити туристів із природними, історичними та іншими пам'ятками конкретних місцевостей, крізь які проходить маршрут. Майбутні фахівці з туризму мають володіти технікою та мистецтвом географічного опису території (маршруту), що лежать в основі екскурсій (турів) природознавчого, історико-культурного й економічного спрямування. Без цього інструктор або екскурсовод не буде користуватися авторитетом у слухачів, а відтоді – не зможе достатньо професійно виконувати функції лідера туристичної групи;

- оцінювати ресурсний потенціал територій (регіонів) з метою подальшого рекреаційно-туристичного їх освоєння. Якщо для оцінки культурно-історичних ресурсів важливими є знання фахівців – мистецтвознавців, істориків, лінгвістів та багатьох інших, то оцінка природних рекреаційних ресурсів потребує, у першу чергу, географічних знань (особливо – з фізичної географії). Оцінка ресурсного потенціалу території для розвитку в її межах різних видів рекреаційно-туристичної діяльності є важливою передумовою збільшення потоків внутрішніх та в'їзних туристів. Саме в'їзний туризм є найприбутковішим його видом, як такий, що пов'язаний із припливом до країни валютних надходжень;

- разом з екологами розраховувати регіонально диференційовані норми туристичного навантаження на природні ландшафти з урахуванням, по-перше, специфіки цих ландшафтів, по-друге, особливостей впливу різних видів рекреації (туризму) на довкілля; запроваджувати до рекреаційно-туристичної діяльності принципи раціонального природокористування в районах широкомасштабного туристського освоєння.

Рекреаційно-туристична діяльність ґрунтується на географічних засадах у значно глибшому розумінні, ніж це прийнято вважати. Організація рекреаційно-туристичної діяльності має комплексний характер, оскільки в будь-якій рекреаційній системі вступають у взаємодію: група рекреантів (туристів), природні комплекси, технічна інфраструктура, сфера обслуговування, виробнича сфера, трудові ресурси, системи розселення [5]. До того ж, сфера туризму є

„розпорошеною” за видами економічної діяльності (фізична культура, санаторно-курортна справа, культура, транспорт тощо) та формами власності, що актуалізує завдання оптимізації управління цією сферою в межах всієї країни та окремих її регіонів. Географія – єдина з наук, яка здатна забезпечити комплексний підхід до управління розвитком рекреаційно-туристичних комплексів усіх типів і рангів. Крім того, географія – це єдина наука, що знайомить майбутніх фахівців з територіальним (регіональним) підходом як особливим методом наукового пізнання й важливим інструментом впливу на рекреаційно-туристичний комплекс країни взагалі, або регіону, зокрема, шляхом регіональної політики.

Посилення географічного аспекту в підготовці фахівців з туризму має здійснюватися на всіх етапах: від розробки навчальних планів, програм підготовки, до організації факультативної та позанавчальної роботи й відбору навчальних методів та критеріїв оцінки якості. Важливою умовою забезпечення належної географічної підготовки студентів зі спеціальності „Туризм” є викладання географічних дисциплін викладачами-географами, які мають для цього відповідну кваліфікацію, володіють географічним мисленням. Географічними дисциплінами, які „фігурують” у навчальних планах підготовки фахівців з туризму, є рекреаційна географія, географія туризму, туристичне країнознавство та деякі інші.

На окрему увагу заслуговує „Рекреаційна географія” – галузь географічних знань, яка, спираючись на рекреаційну функцію як необхідну складову суспільного відтворення, займається розробкою теоретико-методичних принципів територіальної організації відпочинку та оздоровлення. Рекреаційна географія – це дисципліна, яка сформувалась на стику економічної географії, фізичної географії, географії населення, медичної географії та географії релігій та культури. Саме рекреаційна географія стояла у витоків вивчення туризму як комплексного явища, на що треба звернути першочергову увагу [6]. Останнім часом рекреаційна географія, так би мовити, витісняється з навчальних планів підготовки фахівців-туристів іншими, начебто тотожними їй дисциплінами – географією туризму, туристським країнознавством, що є помилковим з огляду їх об’єктно-предметні відмінності. Так, рекреація поєднує в собі не лише туризм, а й екскурсії та відпочинок без переміщення зі звичайного середовища існування людини. Разом з тим, деякі види туризму (наприклад, діловий) не вивчаються рекреаційною географією, як такі, що не відповідають цілям рекреації. Курс „Рекреаційна географія” слугує з’єднувальною ланкою між шкільною географією, яка виступає „базисним” шкільним предметом у підготовці майбутніх фахівців з туризму, та багатьма іншими дисциплінами, передбаченими навчальним планом спеціальності „Туризм”. Під час вивчення курсу рекреаційної географії студенти вивчають широкий спектр питань, серед яких – особливості формування

та функціонування територіальних рекреаційних систем, рекреаційне районоутворення та рекреаційне районування, раціональне рекреаційне природокористування тощо.

Сутність змісту туристичної освіти передбачає досить широку палітру можливих спеціальностей і спеціалізацій. Випускник туристичного ВНЗ може працювати адміністратором, або продавати послуги (тур-продукт), готувати та проводити екскурсії, керувати секцією спортивного туризму, здійснювати управлінську діяльність тощо. Усі вищезазначені сегменти прикладання праці потребують різного рівня географічної підготовки, що також треба враховувати й організаторам навчального процесу, і власне студентам, завдання яких – якомога раніше зорієнтуватися на певну спеціалізацію в рекреаційно-туристичній діяльності, відповідні професійні ніші та рівні кваліфікації.

Таким чином, та важлива роль, яку відіграє географічна освіта в системі підготовки майбутніх фахівців з туризму визначається самою сутністю туризму, а місце географічної освіти в цій системі – тими функціями, які відіграють географічні знання, уміння та навички в професійній діяльності фахівців різних спеціалізацій та кваліфікаційних рівнів. Останнім часом роль географічної освіти та географічної культури в підготовці конкурентоспроможних фахівців з туризму зростає, що обумовлено сучасними тенденціями розвитку рекреаційно-туристичної сфери. Такий стан справ обумовлює необхідність розв'язання цілої низки завдань щодо формування навчальних планів, відбору змісту географічної підготовки, удосконалення викладання географічних дисциплін тощо в процесі підготовки фахівців з туризму, що є темою окремого наукового дослідження.

Література

- 1. Максаковский В. П.** Географическая культура : учеб. пособие для студ. вузов / В. П. Максаковский. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 416 с.
- 2. Королева Л. В.** Географическая подготовка будущих менеджеров туризма : Дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08. „Теория и методика профессионального образования” / Королева Лилиана Владимировна. – Москва, 2005. – 174 с. РГБ ОД, 61:06-13/547 / Л. В. Королева. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/185107.html>
- 3. Зеленська Л. І.** Професійна географічна компетентність: формування, пріоритети, проблеми / Л. І. Зеленська // Україна : географічні проблеми сталого розвитку : зб. наук. праць. В 4-х т. – К. : ВГЛ Обрій, 2004. – Т. 1, 2004. – С. 152–156.
- 4. Сазыкин А. М.** Уважайте географию! / А. М. Сазыкин // Турбизнес. – 2002. – № 2. – С. 55.
- 5. Мироненко Н. С.** Рекреационная география / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1981. – 207 с.
- 6. Сазыкин А. М.** Полемические заметки географа о проблемах терминологии в рекреационной географии и туризме / А. М. Сазыкин. – Режим доступу : http://www.dvgu.ru/meteo/geogr/recreation/public_txt.htm

Мельник І. Г. Географічна освіта в підготовці фахівців зі спеціальності „Туризм”

У статті розглянуто актуальну проблему забезпечення географічної грамотності працівників рекреаційно-туристичної сфери; виявлено місце і роль географічної освіти в підготовці фахівців з туризму на сучасному етапі. Визначено перелік умінь і навичок, володіння якими передбачає географічну культуру працівника рекреаційно-туристичної сфери; окреслено шляхи покращення географічної підготовки майбутніх фахівців з туризму.

Ключові слова: географічна освіта, географічна культура, туристична освіта, рекреаційно-туристична діяльність, рекреаційна географія.

Мельник И. Г. Географическое образование в подготовке специалистов по специальности „Туризм”

В статье рассмотрена актуальная проблема обеспечения географической грамотности работников рекреационно-туристической сферы; выявлены место и роль географического образования в подготовке специалистов по туризму на современном этапе. Определен перечень умений и навыков, владение которыми предусматривает географическая культура работника рекреационно-туристической сферы; обозначены пути улучшения географической подготовки будущих специалистов по туризму.

Ключевые слова: географическое образование, географическая культура, туристическое образование, рекреационно-туристическая деятельность, рекреационная география.

Melnyk I. G. Geographical Education in Training of Tourism Speciality Specialists

In the article the actual problem of development of geographical grammar of employees in the recreational and geographical sphere has been considered; the place and role of the geographical education in training of specialists in tourism at the current stage has been shown. The list of skills and habits, having which determines geographical culture of the employee in the recreational and geographical sphere, has been defined; the ways of improvement of geographical training of future specialist in tourism has been underlined.

Key words: geographical education, geographical culture, education in tourism, recreation and tourism activity, recreational geography.

УДК 378.016:5

С. В. Свиридова

РОЛЬ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Одним із основних показників успішної діяльності вищих навчальних закладів є високий рівень конкурентоздатності їх випускників на ринку праці. Гарантом такої конкурентоздатності молодих фахівців, безсумнівно, може бути висока якість їхньої професійної підготовки.

Значущість природничо-наукової складової професійної підготовки фахівців, зокрема й сфери туризму, визнають і підкреслюють основні нормативно-правові освітянські документи, у яких мова йде про оптимальне поєднання гуманітарної та природничо-математичної складових освіти, необхідність формування світоглядної, економічної, екологічної культури, важливість поєднання основ класичних фундаментальних дисциплін і сучасного розуміння закономірностей будови світу [1].

У численних дослідженнях аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців науковці (В. Кінельов, С. Матвеева, Ю. Триус, Н. Тализіна та ін.) зауважують, що природничо-наукова підготовка покликана забезпечити знання основних принципів і концепцій природознавства, що складають сучасну наукову картину світу; формування вмій і навичок застосування набутих знань; формування системного підходу в навчально-пізнавальній, а в подальшому – й у професійній діяльності; формування цілісного погляду на навколишнє середовище та ін. Водночас наявна практика підготовки фахівців сфери туризму не задовольняє потреб сучасності.

Як зазначають І. Булигіна, Л. Сакун, Т. Ткаченко, Г. Цехмістрова та інші науковці, сфера туризму є перспективним, високорентабельним та соціально ефективним сектором світової економіки, тому дослідження в цій галузі є актуальними.

Різні напрями підготовки майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності розглядали С. Байлик, Т. Дорошенко, В. Квартальнов, В. Кіфяк, Л. Лук'янова, І. Ляпіна, І. Мініч, В. Федорченко та ін.

Питання професійної спрямованості під час вивчення предметів природничо-математичного циклу розкриті у працях Л. Гусак, В. Копетчук, О. Левчук, Н. Падалко, Л. Пуханової, Н. Самарук та ін.

Досить широко в науковій літературі висвітлено аспекти екологічної складової природничо-наукової підготовки саме майбутніх фахівців сфери туризму. Їх досліджували Н. Наумова, Г. Сорокіна, О. Фастовець та ін. У надрукованих наукових публікаціях ми не виявили аспекти професійної підготовки фахівців туризму в процесі вивчення

математичних, економічних дисциплін. Тому метою нашої статті є визначення ролі природничо-наукових дисциплін у професійній підготовці майбутніх фахівців сфери туризму. Для досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне розглянути такі питання, як значущість названих дисциплін у професійному становленні фахівців, формуванні їх професійних та загальнолюдських якостей, розвитку пізнавальних, інтелектуальних здібностей тощо.

У процесі професійної підготовки майбутнього фахівця формується його світоглядна позиція, закладаються основи фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, накопичуються необхідні знання, виробляються вміння та навички, формується здатність працювати у швидкоплинних умовах ринку, приймати самостійні рішення та оцінювати їх з позиції доцільності.

Усе зазначене вище певною мірою стосується природничо-наукової підготовки фахівців. Але, як зазначають дослідники (Л. Пуханова, Л. Нічуговська, О. Фастовець та ін.), якість такої підготовки сьогодні не відповідає запитам сучасного ринку праці. Більшість молодих спеціалістів не мають необхідних знань та навичок професійної діяльності, що мають бути сформовані при вивченні природничо-наукових дисциплін. Нерідко у випускників навчальних закладів виникають труднощі при виконанні досить простих завдань, наприклад, проведенні статистичного дослідження та математичної обробки отриманих результатів, формулюванні висновків.

На одну з причин такого становища звертає увагу Б. Гнеденко, зауважуючи, що у викладанні дисциплін природничо-наукового циклу зазвичай не встановлюють зв'язки з основною спеціальністю студента. Це, на думку вченого, призводить до того, що студенти не сприймають дисципліни природничо-наукового циклу як такі, що цілком необхідні для їх подальшої роботи. Тому зміст дисциплін завчають догматично, без передбачення можливостей застосування його у професійній діяльності [2].

Ми поділяємо такий погляд і вважаємо, що одним із першочергових завдань, що постали перед викладачами, є досягнення того, щоб кожний студент під час вивчення природничо-наукових дисциплін чітко усвідомлював значущість та необхідність засвоєння змісту навчального матеріалу, тобто потрібно створити мотиваційну основу навчально-пізнавальної діяльності майбутнього фахівця.

Дієвим засобом для цього є реалізація в процесі викладання природничо-наукових дисциплін міжпредметних зв'язків, що допомагають студентам усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими знаннями, узагальнювати засвоєні раніше та нещодавно набуті знання.

У науковій літературі виділяють п'ять основних функцій міжпредметних зв'язків, притаманні й процесу навчання природничо-науковим дисциплінам:

- методологічна, на основі якої можливе формування в студентів діалектико-матеріалістичних поглядів на природу сучасних уявлень про її цілісність та розвиток;

- освітня, за допомогою якої викладач формує такі якості знань студентів, як системність, глибина, усвідомленість;

- розвивальна, що впливає на розвиток системного та творчого мислення студентів, формує їх пізнавальну активність, самостійність, інтерес до пізнання природи;

- виховна, що сприяє всім напрямам виховання студентів у навчанні;

- конструктивна, яка допомагає викладачеві вдосконалювати зміст навчального матеріалу, методи та форми організації навчання [3].

Останнім часом у наукових дослідженнях надають особливої уваги професійній спрямованості навчання, зокрема й природничо-науковим дисциплінам (А. Боровський, Л. Гусак, М. Зайкін, О. Джура, В. Копетчук та ін.). Не заперечуючи значущості такого дієвого підходу в навчанні, звернемо увагу на недоліки, які при цьому можуть виникати. На нашу думку, занадто щільне наповнення природничо-наукових дисциплін професійно значущим змістом може позбавити їх самостійної цінності, тобто надати фундаментальним дисциплінам більш „обслуговуючої” функції. Ми вважаємо, що у процесі професійної підготовки фахівців сфери туризму, діяльність яких перетинає і галузь культури, і економічну, важливо не втратити адекватне співвідношення професійного та загальнокультурного розвитку.

Доречно, на наш погляд, зазначає С. Сисоєва, що „молода людина тільки тоді може повноцінно здобути професійну освіту, коли вона знає, що набуті знання стануть основою її професійного становлення, успіху в житті, засобом соціального захисту, тим підґрунтям, яке дозволить знайти своє місце в суспільстві, дійсно творити своє життя, самоутверджуватися і самореалізовуватися у ньому” [4, с. 13].

Цілком природно, що будь-яка діяльність потребує чітко визначеної мети та позитивної мотивації, що стимулюватиме особистість до успішного її виконання, забезпечуючи успіх та інтерес до її змісту. Зрушення, що відбуваються у процесі професійної підготовки у ВНЗ, покликані скоротити до мінімуму непродуктивну навчальну діяльність, сприяти підвищенню ефективності засвоєння знань і надійності навчання, більш глибокому розвитку розумових здібностей студентів. Як зазначає Л. Гусак, „...головна увага навчання має звертатись на організацію діяльності студентів у тих її видах, формах і способах, які репрезентують собою нову стратегію підготовки фахівців: формування сучасного теоретичного мислення” [5, с. 10].

Реалії сьогодення потребують від фахівця не тільки професійних знань, а й уміння орієнтуватися в сучасних складних політичних, економічних та соціальних проблемах. Без здатності аналізувати,

прогнозувати та оцінювати наслідки своєї професійної діяльності неможливе успішне існування в будь-якій галузі, зокрема й у туристичній.

Це зумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки студентів з метою виховання їх не лише як майбутніх працівників туристичної сфери, а і як розвинених, освічених, соціально-свідомих, духовно багатих спеціалістів.

До чинників, що вимагають поліпшення професійної підготовки майбутніх фахівців туризму, зараховуємо такі:

- швидка плінність економічних, маркетингових знань, яка змушує фахівця постійно поповнювати свій професійний запас знань та вмінь;
- постійна потреба в умінні фахівця адаптуватися до швидко змінюваних умов праці;
- нестабільність на ринку праці, що вимагає від спеціаліста вмінь працювати в суміжних галузях тощо.

Саме природничо-наукові дисципліни мають необхідний потенціал для організації розумової діяльності майбутніх фахівців таким чином, що, опинившись у складній професійній ситуації, спеціаліст з гідністю знайде шляхи її розв'язання.

Вивчення природничо-наукових дисциплін є засобом, що забезпечує розвиток абстрактного мислення, творчої уяви, самостійності, пізнавальних здібностей студента, розширення його інтелектуальних можливостей, просторового уявлення, творчої активності. Не належне ставлення до їх засвоєння призводить до помилкового уявлення про те, що в процесі вирішення професійних завдань можна застосовувати лише приблизні міркування, неповноцінні логічні висновки.

У контексті нашого дослідження для нас є цікавими ознаки й властивості природничо-наукового мислення, виділені Н. Звереву. Погоджуючись з такою думкою ми вважаємо, що деякі з них сприяють формуванню особистісних якостей, умінь, необхідних і майбутнім фахівцям сфери туризму. Це такі, як:

- уміння спостерігати, аналізувати й пояснювати дані спостережень, виокремлювати суттєві факти від другорядних;
- уміння проводити експеримент (наприклад, статистичне дослідження), пояснювати й оформлювати його результати;
- уміння виділяти головне в складних явищах, не акцентуючи на частковому, аналізувати й узагальнювати матеріал;
- уміння розглядати явища й процеси у взаємозв'язку, протиріччях, що зумовлюють розвиток, розкривати сутність предметів і явищ;
- здатність до усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків;
- творча активність, здатність до інтуїтивного передбачення й застосування знань у нових ситуаціях [6, с. 80 – 81].

Визначаючи роль природничо-наукових дисциплін у професійній підготовці фахівців сфери туризму, вважаємо, що належне засвоєння таких дисциплін сприяє:

- формуванню усвідомлення важливості природничо-наукових знань для майбутньої професійної діяльності;
- посиленню міжпредметних зв'язків природничо-наукової та професійної підготовки;
- більш гармонічній адаптації майбутніх фахівців до соціальних, економічних, технологічних і природних чинників життя;
- створенню умов розвитку професійно-значущих якостей особистості;
- успішному здійсненню безперервної освіти впродовж життя;
- підвищенню професійної мобільності фахівців сфери туризму (і в напрямку збільшення можливостей зміни професії, і в напрямку розширення професійних умінь і навичок у межах обраного фаху).

Професійні вимоги до фахівця сфери туризму невпинно зростають, що потребує постійного вдосконалення його підготовки.

У подальшому плануємо виділити педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін, що сприятимуть підвищенню їх конкурентоздатності та якісній професійній підготовці.

Література

- 1. Державна** Національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
- 2. Гнеденко Б. В.** І не тільки в біології / Б. В. Гнеденко // Вісник вищої школи. – 1985. – № 10. – С. 11.
- 3. Дворяткина С. Н.** Межпредметные связи и прикладная направленность школьного курса математики в классах биологического профиля : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теория и методика обучения и воспитания” / С. Н. Дворяткина. – М., 1998. – 20 с.
- 4. Сисоєва С. О.** Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / С. О. Сисоєва, С. М. Алексюк та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВПОЛ, 2001. – 502 с.
- 5. Гусак Л. П.** Професійна спрямованість навчання вищої математики студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Л. П. Гусак. – Вінниця, 2007. – 20 с.
- 6. Зверева Н. М.** Формирование естественнонаучного мышления школьников в процессе обучения физике : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Н. М. Зверева. – Горький, 1989. – 435 с.

Свиридова С. В. Роль природничо-наукових дисциплін у процесі професійної підготовки фахівців сфери туризму

У статті визначено роль природничо-наукових дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму.

Ключові слова: професійна підготовка, природничо-наукові дисципліни, сфера туризму.

Свиридова С. В. Роль естественнонаучных дисциплин в процессе профессиональной подготовки специалистов сферы туризма

В статье определена роль естественнонаучных дисциплин в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов сферы туризма.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, естественнонаучные дисциплины, сфера туризма.

Sviridova S. V. The role of scientific disciplines in the process of professional training of future specialists of tourism sphere

The role of scientific disciplines in the process of professional training of future specialists of tourism sphere in the article.

Key words: professional training, scientific disciplines, tourism sphere.

УДК [378 : 338.48] : [373.5.015.31 : 504]

Г. О. Сорокіна

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У важливих міжнародних документах останнього десятиліття, присвячених екологічним проблемам, значну увагу приділено екологічній культурі, екологічній обізнаності, ознайомленню населення з концептуальними підходами зі збереження біогаузі й цивілізації. Усе більш актуально стає екологізація науки, екологізація технологій усіх сфер діяльності, зокрема екологізація туризму й туристичної освіти. Відзначимо, що екологічна освіта сьогодні як частина загальної освіти є чинником стійкого розвитку соціоприродних систем і важливим компонентом професійної підготовки. На сучасному етапі екологічна освіта повинна охоплювати студентів туристичних спеціальностей на всіх щаблях навчання й бути важливим елементом професійної підготовки. Вона має залучати майбутніх фахівців галузі туризму до активного процесу вирішення екологічних і природоохоронних проблем

у конкретних обставинах; заохочувати ініціативу, розвивати почуття відповідальності й прагнення до покращення екологічної ситуації, що склалася, стверджуючи при цьому пріоритет глобального підходу до аналізу екологічних проблем.

Сучасний туризм має значні ресурси для формування в молоді екологічного світогляду та екологічної культури. У процесі туристичних подорожей є можливості для розвитку в школярів ціннісного ставлення до навколишнього середовища з одночасним отриманням знань у різних галузях: екології, географії, краєзнавстві, біології та історії в умовах відірваності від стереотипів техногенного середовища. Тому, ми вважаємо, проблему формування професійної готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до екологічного виховання учнів гострою та актуальною.

Професійну готовність фахівця туристичної галузі до екологічного виховання учнів ми розуміємо як сукупність науково-теоретичної, практичної, психічної й психофізіологічної готовності студента до здійснення екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей, наявність у майбутнього фахівця сукупності навчально-пізнавальної, культурної, інформаційної й комунікативної компетенції, ціннісного ставлення до природи й до власної професійної діяльності, яке є стимулом для успішного виконання професійних функцій. [5, с. 71]

Науково-теоретична готовність передбачає наявність системи знань:

- екологічних, які забезпечують можливість розуміння процесів, що відбуваються в біосфері;
- еколого-туристичних і спеціальних, необхідних для здійснення туристичної діяльності в цілому й екологічно безпечної туристичної діяльності зокрема;
- екологічно-туристично-краєзнавчих, необхідних для досконалого вивчення рідного краю, організації екологічно безпечних турів на його території;
- знань з методики екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей, що містять психологічні й педагогічні знання.

Психологічні знання забезпечують взаєморозуміння між організатором подорожі та юними туристами, допомагають зрозуміти мотивацію туристів і їхні переваги, знайти індивідуальний підхід до кожного з них. Педагогічні знання необхідні для здійснення екологічного виховання школярів у процесі туристичної діяльності. Практична готовність полягає в комплексі сформованих умінь щодо здійснення екологічного виховання школярів у процесі туристичної діяльності (гностичних, проектувальних, конструктивних, організаторських, комунікативних). Психологічна готовність передбачає сформовану спрямованість у майбутніх фахівців на екологічно безпечну діяльність, на здійснення туристичної роботи з дітьми шкільного віку, на їхнє

екологічне виховання, а також потребу в самовдосконаленні туристичної діяльності. Психофізіологічна готовність – це наявність сформованих якостей особистості майбутніх туристичних кадрів, які є професійно важливими для здійснення екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей: екологічна активність як життєва позиція; емпатія – здатність до співчуття, зокрема й до природи, та ін.

Комплексний аналіз наявної практики підготовки фахівців туристичної галузі дає підстави стверджувати, що в туристичній освіті існує низка проблем, які не дозволяють ефективно здійснювати професійну підготовку майбутніх туристських кадрів до екологічного виховання учнів. З метою подолання наявних проблем нами було розроблено педагогічну систему формування професійної готовності до екологічного виховання учнів у процесі туристської діяльності та сконструйовано модель її впровадження в навчально-виховний процес туристичних спеціальностей.

Виконанню нашого дослідження значною мірою сприяли праці вітчизняних та зарубіжних учених і педагогів, присвячені: теоретико-методологічним засадам взаємодії людини й навколишнього середовища, філософсько-культурологічним аспектам соціальної природи особистості, формування її обізнаності в контексті активного буття (В.І. Вернадський, М.М. Кисельов, В.Г. Кремень, С.М. Глазачев, М.М. Моїсєєв та ін.); проблемам безперервної екологічної освіти (Н.Д. Андрєєва, С.М. Глазачев, А.Н. Захлебний, І.Д. Зверєв, І.Т. Суравегіна); теоретичним засадам функціонування педагогічних систем, дидактичним аспектам освіти й екологічної зокрема (Ю.К. Бабанський, Г.О. Білявський, С.У. Гончаренко, А.Н. Захлебний, І.Д. Зверєв, Н.В. Кузьміна, І.Я. Лернер, О.В. Плахотнік, М.Н. Скаткін, І.Т. Суравегіна, В.В. Червонецький, С.В. Шалей та ін.); проблемам формування екологічної культури (В.Д. Іванов, В.А. Ігнатова, В.С. Крисаченко, О.В. Король, С.Г. Лебедь, Н.В. Лисенко, І.Г. Павленко, Г.П. Пустовіт, І.М. Плеханов, Г.С. Тарасенко, О.В. Чернікова, С.В. Шмалей Н.В. Ясінська та ін.); проблемам формування професійної готовності (К.М. Дурай-Новакова, Л.О. Кандилович, А.П. Войченко, О.Г. Карпенко, М.І. Матвієнко, К.К. Платонов, Д.Н. Узнадзе та ін.); питанням професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (А.М. Алексюк, В.І. Бондар, М.Б. Євтух, В.С. Ледньов, В.Г. Подзолков, С.О. Сисоєва, М.Н. Скаткін, Т.І. Шамова та ін.); теоретичним основам безперервної туристичної освіти (В.О. Квартальнов, І.В. Зорін, В.К. Федорченко та ін.).

У контексті нашого дослідження особливий інтерес викликають виконані останнім часом дисертаційні роботи, які стосуються окремих аспектів туристичної освіти. Ці дослідження присвячено:

- використанню педагогічних технологій у професійній підготовці менеджерів туризму (О.В. Айгістова);

- розробці педагогічних умов реалізації регіонального компоненту в професійній підготовці студентів туристичного ВНЗ (М.М. Ахмедова);
- змісту й технологіям підготовки фахівців для галузі туризму в системі вищої професійної освіти (В.В. Баранова);
- методичним основам професійної підготовки організаторів туристичної анімації (І.І. Булигіна);
- професійній підготовці студентів туристичного ВНЗ у процесі навчання дисциплінам економічного циклу (О.В. Земськова);
- методичним основам організації навчального процесу в освітніх закладах туристичного профілю (Л.М. Івлева);
- теорії та практиці підготовки фахівців галузі туризму в розвинутих країнах світу (Л. В. Кнодель);
- розробці педагогічних умов формування конкурентоспроможності менеджерів туризму (В. М. Кожеваткін);
- теоретичним і методичним засадам професійної підготовки майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах (А. П. Конох);
- змісту й методиці навчання студентів туристичного ВНЗ, розробці регіональних туристичних маршрутів (В. В. Лишик);
- екологічній освіті в туристичному ВНЗ (Н. М. Наумова);
- диверсифікації професійної туристичної освіти (О. І. Сеселкін);
- використанню методу конкретних ситуацій у викладанні спеціальних туристичних дисциплін (Л. І. Титова);
- вивченню педагогічних аспектів підготовки туристських кадрів в умовах регулювання ринкових процесів (І. С. Томілов);
- реалізації культурно-просвітнього потенціалу туризму в організації дозвілля молоді (Л.М. Устименко);
- використанню туризму як чинника формування культури організації дозвілля молоді (Л. М. Устименко);
- екологічній підготовці майбутніх менеджерів з туризму у вищих навчальних закладах (О. О. Фастовець);
- теоретичним та методичним засадам підготовки фахівців для сфери туризму (В.К. Федорченко);
- розробці педагогічних умов організації навчальної практики майбутніх менеджерів туристичної галузі (Н.С. Хмілярчук).

Аналіз зазначених робіт свідчить, що всі вони містять багатий теоретичний та емпіричний матеріал. Водночас, незважаючи на інтенсивні різнопланові дослідження, вони не забезпечують вирішення завдання щодо підготовки майбутніх фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів.

Метою цієї статті є опис експериментального впровадження педагогічної системи формування професійної готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до екологічного виховання учнів у практику університетської освіти.

Комплексний аналіз загальнонаукових системних концепцій та ідей засвідчив, що в сучасній науці існує значна кількість підходів до визначення поняття „система”, розгляду її основних ознак і властивостей, критеріїв виділення її компонентів [1 - 4].

На основі комплексного аналізу різноманітних підходів до понять ми розуміємо педагогічну систему формування професійної готовності до екологічного виховання учнів як виділену на основі окремих ознак упорядковану множину взаємопов'язаних компонентів (мети, змісту, форм та методів, викладачів, студентів), об'єднаних спільною метою функціонування та єдністю керівництва, що вступають у взаємодію із середовищем як цілісна єдність та спрямовані на конкретний педагогічний результат. [5, с. 212]

Ми запропонували п'ять етапів упровадження створеної авторської педагогічної системи. Основним завданням першого етапу є забезпечення майбутніх фахівців туристичної галузі системою екологічних, еколого-туристичних знань, умінь і навичок, які становлять науково-теоретичну готовність майбутніх туристських кадрів до екологічного виховання учнів. Для реалізації цієї мети для студентів першого курсу туристичних спеціальностей розроблено спецкурс „Екологічна підготовка фахівців з туризму”. Описано його структуру, зміст та значення. На другому етапі ми пропонуємо наповнення екологічним складником, а також знаннями з методики екологічного виховання школярів у процесі туристської діяльності під час практик з туризму (I, II курс навчання), набуття студентами реального досвіду роботи зі школярами в контексті їх екологічного виховання. Третій етап полягає в частковій трансформації курсу „Екологічний туризм” через призму посилення його краєзнавчого складника та знань з проблеми екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей. Цю дисципліну студенти вивчають на III курсі. Наступний етап передбачає розробку й упровадження в навчальний процес для студентів IV курсу двох спецкурсів – „Екологічне виховання школярів у процесі туристської діяльності” та „Геосайтологія”. Ці дисципліни розроблено вперше для туристичних спеціальностей, вони актуальні та цілком спрямовані на формування професійної готовності фахівців туристичної галузі до екологічного виховання школярів. П'ятий етап передбачає створення при кафедрах туризму базового закладу з метою реалізації регіонального компонента в туристичній освіті.

Необхідним є те, що протягом кожного етапу було запропоновано екологізацію існуючих дисциплін, які вивчаються на туристичних спеціальностях, організовано й проведено комплекс виховних заходів екологічного характеру для студентів туристичних спеціальностей, оскільки це є невід'ємною частиною формування професійної готовності майбутніх фахівців з туризму до екологічного виховання школярів, а також здійснено екологічну просвіту викладачів, які працюють на туристичних спеціальностях, упроваджено комплекс

заходів, спрямованих на усвідомлення педагогами ідеї суспільної необхідності становлення екологічної культури студентів. Зокрема, важливим є те, що на кожному етапі впровадження педагогічної системи здійснюється формування компонентів професійної готовності (науково-теоретичної, практичної, психофізіологічної та психологічної) фахівців туристичної галузі до екологічного виховання учнів.

Основним методом дослідження результатів впровадження педагогічної системи професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів у практику університетської освіти був педагогічний експеримент. Експериментальну роботу було проведено на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету культури Луганського факультету менеджменту і бізнесу, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова. На різних етапах формуючого експерименту в ньому брали участь 380 осіб, із них 345 студентів, 25 працівників туристичної галузі та 10 викладачів.

Проведена експериментальна робота мала кілька етапів. Перший етап передбачав вивчення питань педагогічної теорії та практики формування професійної готовності фахівців туристичної галузі до екологічного виховання школярів, діагностику формування професійної готовності фахівців туристичної галузі до екологічного виховання школярів (констатуючий експеримент). На другому етапі було проведено формуючий експеримент, який дав можливість перевірити гіпотезу, створену в процесі осмислення проблеми формування професійної готовності майбутніх туристських кадрів, апробувати нові педагогічні технології формування професійної готовності майбутніх туристських кадрів і перевірити їх результативність. На третьому, контрольному етапі, було здійснено порівняльно-зіставний аналіз даних, отриманих до та після формуючого експерименту. В основу проведення контрольного етапу було покладено розроблені нами раніше критерії результативності підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі до екологічного виховання школярів (критерій екологічної когнітивності, критерій екологічного інструментрія, та критерій екологічної чутливості). При цьому ми зіставляли дані, отримані під час опитування контрольної та експериментальної груп до експериментального навчання та після нього.

Підсумки констатуючого експерименту дозволяють стверджувати таке:

По-перше, нейтрально-позитивне ставлення більшості студентів і працівників туристичної галузі до необхідності екологічно безпечного туризму та здійснення екологічного виховання молоді в процесі туристської діяльності відбиває сучасний стан екологічної підготовки в професійній освіті, яку реалізують без урахування необхідності здійснення екологічного виховання, що не може сприяти гармонізації та

оптимізації взаємодії в системі „людина – природа” в процесі туристської діяльності.

По-друге, рівень і стан інформованості щодо вирішення екологічних проблем у сучасному суспільстві слід визнати явно недостатнім для здійснення екологічно безпечної туристської діяльності та екологічного виховання в процесі туристичних подорожей.

По-третє, при розробці педагогічної системи формування професійної готовності фахівців туристичної галузі до реалізації екологічного виховання школярів у туристській діяльності необхідно враховувати рівень знань з екологічної проблематики та з проблематики здійснення екологічного виховання як серед фахівців, так і серед студентів, який на даний час є недостатнім.

По-четверте, аналіз недоліків і проблем щодо здійснення екологічного виховання учнів у туристській роботі, які стосуються вирішення екологічних питань на рівні держави, показав, що вони пов'язані з недостатнім когнітивним рівнем майбутніх фахівців і працівників туристичної галузі, а також невідповідністю підготовки у вищій школі фахівців туристичної галузі реальній потребі в підготовці екологічно компетентних працівників, професійно готових до здійснення екологічного виховання молоді. Цей факт було враховано в конструюванні сучасного змісту університетської підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі.

По-п'яте, екологічне виховання учнів вимагає враховувати вікові особливості юних туристів, адже завдання екологічного виховання кожної вікової групи школярів мають свою специфіку й різний рівень складності. Результати дослідження засвідчили недостатній рівень компетентності майбутніх фахівців щодо основних завдань екологічного виховання різних вікових груп учнів. Це зумовлено недостатньою підготовкою майбутніх фахівців до цієї діяльності й низьким рівнем їхньої компетентності в проблемі екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей.

По-шосте, аналіз здібностей, знань і вмінь студентів передбачає використання спеціальних новітніх педагогічних й інформаційних технологій, які повинні бути націлені на формування творчої, ініціативної, екологічно мислячої й самодостатньої особистості фахівця з туризму – носія екологічної культури.

У загальному вигляді зроблені висновки були для нас головним орієнтиром, що дозволив змодельовати педагогічну систему формування професійної готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до здійснення екологічного виховання учнів.

Формуючий експеримент дав змогу: перевірити ефективність упровадження створеної педагогічної системи формування професійної готовності в навчально-виховний процес; підтвердити вибір оптимальних форм і методів підготовки фахівців туристичної галузі до екологічного виховання учнів; оцінити чинники впливу на організацію певних

ситуацій навчання та виховання; а також виявив специфіку й закономірності протікання педагогічного процесу в конкретних, зокрема заданих, умовах.

Аналіз рівня оволодіння студентами необхідними знаннями з екологічної проблематики відповідно до екологічно когнітивного критерію показав, що екологічні знання студентів контрольної та експериментальної груп до здійснення педагогічного експерименту не мали значних розбіжностей. Інша картина з'явилася після формуючого експерименту. Аналіз отриманих показників свідчить, що рівень засвоєння всіх, і особливо найбільш складних для сприймання студентами знань, став значно вищим. На нашу думку, це зумовлено тим, що розроблені спецкурси сприяли більш ефективному засвоєнню екологічних знань, і тим, що розроблені педагогічні технології формування професійної готовності фахівців туристичної галузі позитивно вплинули на ефективність їх засвоєння. З урахуванням того, що за характером екологічні знання мають інструментальну спрямованість, важливим показником їх засвоєння ми вважаємо ступінь використання цих знань студентами в практичній діяльності під час проведення практичних занять, навчальних, виробничих та технологічних практик. Аналіз результатів проведеного експерименту свідчить, що сфера застосування отриманих знань у студентів експериментальної групи набагато ширша. Важливим є й те, що більш значною є інструментальність знань і більш практичною їх націленість на вирішення екологічних проблем у процесі туристської діяльності.

Наступним етапом в аналізі ефективності створеної педагогічної системи формування професійної готовності фахівців з туризму до екологічного виховання школярів було зіставлення отриманих даних відповідно до показників оволодіння екологічним інструментарієм як сукупності практичних умінь майбутніх фахівців туристичної галузі. Для цього було здійснено компонентний аналіз гностичних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних умінь за рівнями та порівняльно-зіставний аналіз ступеня сформованості умінь студентів експериментальної й контрольної груп. Результати аналізу дозволяють констатувати стійке зростання рівня сформованості усіх перерахованих умінь в експериментальній групі, що яскраво демонструє ефективність створеної педагогічної системи формування професійної готовності фахівців туристичної галузі до екологічного виховання учнів.

У процесі дослідження встановлено, що гностичні, проектувальні, конструктивні, організаційні та комунікативні вміння допомагають майбутнім фахівцям вирішувати проблеми екологічного виховання учнів у професійній діяльності. У зв'язку з цим у ході експерименту майбутнім фахівцям було запропоновано визначити за п'ятибальною шкалою ступінь тих труднощів, яких вони зазнали під час проходження навчальних, технологічних і виробничих практик. Результати проведеного експерименту показали, що за всіма

показниками студенти контрольної групи зазнавали під час практик більш значних труднощів, ніж студенти експериментальної групи. Ми пояснюємо цей факт тим, що дійсно при проходженні практик для студентів туристичних спеціальностей раніше не було розроблено систему, яка дозволяла би здійснювати екологічне виховання школярів у процесі туристської діяльності. Отримані дані в контрольній та експериментальній групах дуже різняться. Усе це дає нам право стверджувати, що практична спрямованість створеної педагогічної системи формування професійної готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до екологічного виховання школярів сприяла оволодінню екологічним інструментарієм й ефективно впливала на сформованість гностичних, проєктувальних, конструктивних, організаторських та комунікативних умінь у майбутніх фахівців туристичної галузі.

Результати аналізу сформованості екологічної чутливості як показника, що характеризує самосвідомість майбутніх туристських кадрів, ступінь сформованості системи їхніх емоційно-оцінних ставлень щодо значущості екологічної проблематики, зокрема до реалізації екологічного виховання в туристській діяльності, демонструє позитивну динаміку щодо відображення ставлення студентів до здійснення екологічного виховання в професійній діяльності. Кількість студентів, які ставляться з великим інтересом до просування питань екологічного виховання учнів і вважають їх найважливішим аспектом роботи професійно компетентного фахівця з туризму, зросла з 30,1% у контрольній групі до 90,3% в експериментальній групі. Щодо цілей екологічного виховання, то вони також змінилися в експериментальній групі в бік необхідності екологічно безпечної діяльності в ім'я самоцінності природи як такої.

Резюмуючи вивчення ефективності проведеного дослідження за трьома запропонованими критеріями, ми проаналізували рівні підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі до екологічного виховання школярів у туристській діяльності. За кожним із трьох критеріїв було виділено три рівні (низький, середній, високий) і визначено їхні конкретні показники. Результати здійсненого порівняння дозволяють констатувати, що кількість студентів високого рівня за визначеними критеріями в експериментальній групі (62,3%) приблизно втричі перевищує таку кількість у контрольній групі (19,7%). До низького рівня експерти віднесли 3,2% студентів експериментальної групи та 7,9% контрольної групи. Кількість студентів середнього рівня в експериментальній групі становить 34,5%, тоді як у контрольній 72,4%.

Отже, отримані результати дають можливість стверджувати, що саме створення авторської педагогічної системи значною мірою впливає на підготовку майбутніх фахівців з туризму до здійснення екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей та забезпечує

високий рівень їхньої професійної готовності до цього виду туристської діяльності.

Виконане наукове дослідження не претендує на вичерпність всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшої розробки потребують питання, пов'язанні з корекцією існуючих навчальних планів на туристичних спеціальностях в аспекті їх більшої екологізованості, з удосконаленням взаємозв'язків вузів з середньоосвітніми школами та позашкільними закладами в аспекті здійснення спільної екологічної діяльності, з відкриттям спеціальності «Фахівець з екологічного туризму», на наш погляд, дуже актуальної сьогодні, та розробки відповідних стандартів для неї і т.п.

Література

1. Афанасьев В. Г. Системность и общество / С. Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1980. – 368 с. **2. Бердоус Н. А.** Системный підхід у сфері екологічної освіти та виховання / Н. О. Бердоус // Еколог. вісн. – 2004. – № 2. – С 26 – 27. **3. Беспалько В. П.** Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько. – Воронеж: ВГУ, 1977. – 304 с. **4. Блауберг И. В.** Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский, Э. Г. Юдин. – М.: Знание, 1969. – 48 с. **5. Сорокіна Г. О.** Формування професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів: монографія / Г. О. Сорокіна – Луганськ.: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2010. – 348 с.

Сорокіна Г. О. Про результати експериментального впровадження педагогічної системи професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів.

У публікації дано стислий опис основних етапів впровадження педагогічної системи формування професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів у практику університетської освіти, проаналізовано результати констатуючого та формуючого експерименту, проведеного з метою оцінювання ефективності створеної педагогічної системи формування професійної готовності майбутніх туристських кадрів до екологічного виховання школярів.

Ключові слова: професійна готовність, фахівці туристичної галузі, педагогічна система.

Сорокіна Г. А. О результатах экспериментального внедрения педагогической системы профессиональной готовности специалистов сферы туризма к экологическому воспитанию учащихся.

В публикации дано краткое описание основных этапов внедрения педагогической системы формирования профессиональной готовности специалистов туристической сферы к экологическому

воспитанию учащихся в практику университетского образования, проанализированы результаты констатирующего и формирующего эксперимента, проведенного с целью оценивания эффективности созданной педагогической системы формирования профессиональной готовности будущих туристских кадров к экологическому воспитанию школьников.

Ключевые слова: профессиональная готовность, специалисты туристической сферы, педагогическая система.

Sorokina G. A. On results of experimental introduction of pedagogical system of professional preparedness of the specialists of tourism into ecological education of pupils.

This publication deals with a brief description of basic stages of introduction of pedagogical system of professional preparedness of the specialists of tourism into ecological education of pupils into the practice of university education; the results of ascertaining and forming experiment, which had been made with the purpose of evaluation of effectiveness of the created pedagogical system of formation of professional preparedness of the future touristic personnel for ecological training of pupils were analyzed.

Key words: professional preparedness, specialists of tourism, pedagogical system.

УДК [377:338.48-32]:174]

М. В. Черезова

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ У НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ КОЛЕДЖУ**

Туристична галузь є сьогодні одним з найбільш потужних, високоприбуткових та динамічних напрямків світової економіки. Її успішний розвиток позитивно впливає на такі ключові сфери господарства, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, виробництво товарів народного споживання. Вступ України до Всесвітньої туристичної організації, прийняття Державної програми розвитку туризму на 2002 – 2010 рр., законодавчі акти, які регламентують та підтримують розвиток туризму в Україні, підтверджують його важливе значення для української економіки, соціокультурної сфери країни.

Розвиток туризму залежить від наявності широкого кола умов: природно-рекреаційних, соціокультурних, історико-архітектурних, сформованої інфраструктури й, особливо, від забезпеченості висококваліфікованими кадрами. У центрі уваги туристичної галузі, спрямованої на задоволення потреб людини у відпочинку, оздоровленні,

пізнанні, стабільно високими залишаються вимоги до особистості фахівця туристичної сфери, рівня його професійної підготовленості, мобільності, компетентності.

Професійна туристична освіта відносно недавно ввійшла в проблемне коло педагогічних досліджень. Разом з тим, на сьогодні вже є досить вагомий результат, серед яких правомірно відзначити науковий доробок вітчизняних та російських учених: розробка теорії становлення й розвитку системи неперервної професійної туристичної освіти (Т. Борецько, Т. Власова, І. Зорін, В. Квартальнов, Л. Кнодель, П. Олійник, Л. Поважна, М. Скрипник, В. Федорченко та ін.) та концепції професійної освіти й змісту навчання на різних ступенях багаторівневої підготовки фахівців (І. Зорін, В. Кальней, В. Ледньов, О. Новиков, С. Шишов та ін.); дослідження шляхів інтенсифікації навчання студентів у системі професійної туристичної підготовки (В. Васильєв, В. Звонніков); обґрунтування системи підготовки кадрів для туризму за основними спеціальностями (Д. Єрмилова, Т. Єфімцева, Л. Курило); вивчення професійно значущих якостей фахівців у сфері туризму (Г. Бабій, О. Гараніна).

Формування особистості фахівця туристичної сфери привертає сьогодні увагу багатьох дослідників. Перш за все, розглядаються теоретичні, методичні, психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців сфери туризму (Т. Борецько, П. Олійник, Л. Поважна, В. Федорченко). Предметом досліджень стає моделювання змісту професійної освіти фахівців для сфери туризму (М. Скрипник). Вивчається стан та проблеми підвищення якості професійної освіти спеціалістів для індустрії туризму (Т. Власова), а також системи підготовки кадрів сфери туризму у інших країнах (Л. Кнодель). Виділено такі галузі знань як філософія, психологія, педагогіка туризму.

Система професійної туристичної освіти включає формування: спеціальної системи професійно значущих знань, умінь та навичок, яка визначається за окремими професійними угрупованнями; системи загальнопрофесійних знань, умінь та навичок; особистісних якостей для роботи в туризмі, професійної культури, культури професійного спілкування; фізичний та психоемоційний розвиток, який передбачає готовність до фізичних, психоемоційних, комунікативних навантажень. У колі професійних угруповань сфери туризму особливу увагу привертає професійне угруповання „Екскурсовод”. Професія екскурсовода висуває високі вимоги до особистості фахівця, її моральних та етичних якостей, інтелектуальної культури та культури міжособистісних стосунків, виміром яких є сформована та розвинута культура професійного спілкування.

У той же час аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації, зокрема щодо професійної підготовки майбутніх екскурсоводів, не була предметом спеціального наукового дослідження.

Актуальність дослідження означеної проблеми зумовлена також протиріччями між: зростаючою потребою туристичної галузі у фахівців, яким притаманний високий рівень розвитку культури професійного спілкування, і недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад її формування в навчально-виховному процесі коледжу; значними потенційними можливостями реалізації практико орієнтованого навчання в коледжі та усталеною традицією сцієнтизму в професійній підготовці фахівців; необхідністю формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховному процесі коледжу та невизначеністю педагогічних умов, що сприяють ефективності досліджуваного процесу.

Тому метою нашого дослідження стали розробка, наукове обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов, що забезпечують ефективність процесу формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховному процесі коледжу. Дана стаття присвячена основним результатам дослідження означеної проблеми, яке провадилося протягом 2003-2010 рр.

Серед основних напрямків впливу туризму на життя суспільства особливе місце посідає його гуманітарна функція. Вона полягає у розвитку особистості, розширенні її світоглядних орієнтирів, творчого потенціалу. Туризм є сферою людської діяльності, а екскурсійні заходи виконують у ній інтелектуально-пізнавальну функцію. При організації різних видів туризму екскурсії є обов'язковою частиною програм, а значить, існує потреба у якісному екскурсійному наповненні туристичних послуг.

Забезпечення екскурсійного продукту вимагає, насамперед, високої якості екскурсійного супроводу, яке здійснюється екскурсоводом. Тому питання професійної підготовки екскурсоводів має набути широкого конкретизованого обговорення серед теоретиків та практиків професійної педагогіки. У той же час, ця професія є недостатньо вивченою у контексті сучасного стану розвитку туризму та сучасних вимог до фахівця-екскурсовода.

Авторитетною серед теоретиків та практиків екскурсійної справи залишається фундаментальна праця Б. Эмельянова. На неї спираються і більш пізні дослідження С. Голубничної, Г. Долженко, Н. Проскуріної, З. Тимченко. Але професія „екскурсовод” досліджується у цих роботах у контексті загальної теорії екскурсоводства.

У останніх дослідженнях О. Житнікової, О. Красюк, О. Казьміної, К. Смирнової, Н. Хуусконен спостерігається тенденція до аналізу екскурсійної діяльності та підготовки екскурсоводів з урахуванням сучасних вимог туристичного ринку.

Так, О. Житнікова та О. Красюк розглядають можливість підвищення ефективності підготовки за професією „екскурсовод” на прикладі експериментальних баз (творчої лабораторії-майстерні та екскурсійного бюро) [1; 2]. При цьому О. Житнікова розробляє проблему

професійної підготовки екскурсоводів із знанням англійської мови, що відповідає потребам сучасного забезпечення екскурсійного продукту. О. Казьміна розглядає проблематику змісту, форм, методів підготовки учнів старших профільних класів до майбутньої професійної діяльності у сфері туризму на прикладі туристсько-краєзнавчого об'єднання [3]. К. Смирнова звертається до питання викладання курсу основ екскурсознавства [4]. Н. Хуусконен висвітлює проблему перепідготовки фахівців-екскурсоводів із урахуванням інноваційних методів [5].

Але формування культури професійного спілкування екскурсовода поки що не стало предметом спеціального дослідження. Окремо екскурсійне мовлення досліджувалось лише як професійний педагогічний жанр учителя-словесника у дисертації Т. Налімової [6].

Очевидним є протиріччя, яке полягає у тому, що найвагомим компонентом професійної діяльності екскурсовода є його професійне спілкування, та недостатньою вивченістю такого спілкування.

Дослідження сутності та структури професійного спілкування екскурсовода дало підстави визначити професійне спілкування екскурсовода як комунікативну усномовну взаємодію екскурсовода з екскурсантом (екскурсійною групою) за темою екскурсії, що здійснюються за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації, з урахуванням особливостей екскурсійної методики з метою інформування, установлення та підтримання контакту, обміну почуттями та емоціями, регулювання поведінки, взаємодії та взаємовпливу один на одного учасників екскурсії.

Культура професійного спілкування екскурсовода є особистісною інтегративною якістю, що забезпечує високий рівень мовленнєвої поведінки в ході проведення екскурсії та дозволяє екскурсоводові взаємодіяти з екскурсантами з метою повідомлення екскурсійної інформації в усній формі, установлювати та підтримувати контакт, регулювати власну поведінку, координувати дії, запобігати конфліктам, обмінюватися почуттями та емоціями.

Рівень сформованість культури професійного спілкування екскурсовода визначається за такими критеріями та показниками: когнітивний (психолого-педагогічні знання про сутність спілкування, культуру спілкування, особливості її прояву у сфері екскурсійної діяльності; предметні знання з екскурсознавства, методики проведення екскурсійної роботи; знання з краєзнавства); операційно-діяльнісний (комунікативні вміння та навички; культура й техніка мовлення; уміння невербального спілкування), особистісний (комунікабельність, емоційна стабільність, толерантність, ерудованість).

Визначення теоретичних засад процесу формування культури професійного спілкування послужило підґрунтям для розробки базової структурно-функціональної моделі формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців туристичної сфери, у якій шляхом декомпозиції виокремлено сукупність взаємоузгоджених субмоделей відповідно до структурних компонентів процесу формування культури

професійного спілкування. Це наступні субмоделі: міжособистісна, часова, інструментальна, результативна.

Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців туристичної сфери виступає як поетапний процес, у якому враховується вихідний рівень сформованості культури спілкування студентів, динаміка та внутрішня логіка розвитку компонентів культури професійного спілкування, що характеризується появою відповідних новоутворень у системі засвоєних студентом коледжу психолого-педагогічних, предметних, професійно орієнтованих знань; сформованих комунікативних умінь та навичок; у розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця туристичного профілю, які в сукупності репрезентують рівень розвитку культури професійного спілкування майбутніх екскурсоводів.

До позитивних чинників, що найбільш суттєво впливають на формування компонентів культури професійного спілкування майбутніх фахівців віднесено: системність, умотивованість, діалогічність, подієвість, рефлексивність, емотивність процесу навчання та виховання майбутніх екскурсоводів; діагностичне цілепокладання; поєднання традиційних та інноваційних форм, методів та технологій навчання; інтеграція навчальної й виховної роботи коледжу; професійне спрямування навчального процесу та виховної позааудиторної роботи; фасилітативна й партнерська позиція викладача в навчально-виховному процесі; реалізація особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного та середовищного підходів.

На підставі теоретичного узагальнення результатів аналізу науково-методичної літератури з проблеми формування культури спілкування майбутніх екскурсоводів, урахування структурно-функціональних компонентів розробленої базової моделі, даних дослідно-експериментальної роботи визначено такі педагогічні умови формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховному процесі коледжу: розробка та цілеспрямоване включення в зміст навчальних дисциплін квазіпрофесійних комунікативно-діяльнісних ситуацій; застосування в навчально-виховному процесі коледжу комунікативно-тренінгових занять, ділових ігор, імітаційно-рольового моделювання, розв'язання студентами творчих професійно спрямованих завдань у навчальній та позааудиторній роботі; організація проектної діяльності студентів у формі розробки індивідуальних, групових та колективних завдань з конструювання екскурсійних маршрутів; включення до плану виховної роботи коледжу заходів, спрямованих на створення освітньо-виховного простору з метою формування суб'єкт-суб'єктних відносин у студентській групі та оволодіння студентами культурою поведінки в міжособистісному та професійному спілкуванні.

Реалізацію виокремлених педагогічних умов можливо здійснити шляхом упровадження програми формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації в три етапи – мотиваційно-змістовний, діяльнісно-практичний, пошуково-творчий.

Мотиваційно-змістовний етап передбачає формування в студентів позитивної мотивації, інтересу та усвідомленого ставлення до процесу оволодіння культурою професійного спілкування як необхідної умови ефективності майбутньої професійної діяльності екскурсовода.

Засвоєння студентами коледжу знань про психологічні аспекти комунікативної діяльності екскурсовода; педагогічні основи спілкування; форми, методи та засоби вербального й невербального спілкування; вимоги щодо культури мови та правил мовленнєвої поведінки; природознавчі, соціокультурні особливості різних регіонів України; знань з екскурсознавства як фундаментальної основи професійної діяльності екскурсовода, зокрема про особливості та види екскурсійних текстів, стає теоретичним підґрунтям формування культури професійного спілкування.

Засвоєння знань відбувається в процесі вивчення студентами курсів „Основи психології спілкування”, „Професійні конфлікти”, „Основи ораторської майстерності”, а також таких фундаментальних навчальних дисциплін, як „Екскурсознавство”, „Краєзнавство”, „Географія туризму”, до змісту яких включалися спеціально розроблені квазіпрофесійні комунікативно-діяльнісні ситуації з метою підсилення їхньої спрямованості щодо майбутньої професійної діяльності екскурсоводів.

На діяльнісно-практичному етапі робота спрямовується на організацію індивідуальної, групової та колективної творчої діяльності студентів з оволодіння практичними вміннями та навичками культури професійного спілкування екскурсовода. З цією метою студенти залучаються до комунікативно-тренінгових занять з використанням відеотренінгу, включаються в ділові ігри на основі імітаційно-рольового моделювання, аналізують та розв'язують професійно орієнтовані задачі комунікативного змісту, розробляють індивідуальні, групові й колективні проектні завдання з конструювання екскурсійних маршрутів. У процесі позааудиторної роботи проводяться тренінги спілкування з метою згуртування студентської групи. Самостійна робота студентів передбачає організацію творчо-пошукової роботи за темою „Моя мала батьківщина”, добір та накопичення інформаційно-ілюстративного матеріалу для складання екскурсійних текстів. На цьому етапі здійснюється також проведення навчальних міських оглядових екскурсій. Виховна робота зі студентами передбачає активне їх залучення до занять у гуртку акторської майстерності, підготовки та проведення циклу поетичних вечорів, до екскурсійної програми.

На пошуково-творчому етапі процес підготовки студентів набуває рис науково-дослідницької діяльності й характеризується зростанням обсягів самостійної роботи студентів, що включає: вивчення та аналіз психолого-педагогічної, екскурсознавчої, природознавчої, мистецької, краєзнавчої літератури з наступною підготовкою та захистом рефератів; проведення дослідження самостійно обраного екскурсійного маршруту чи об'єкта та складання відповідного портфоліо; підготовка й захист індивідуального курсового проекту „Екскурсійний текст” за різним тематичним спрямуванням. Студенти старших курсів залучаються до проведення занять з

професійно орієнтованих дисциплін на молодших курсах. Зазначений етап передбачає також підготовку й самостійне проведення студентами екскурсій в умовах реальних професійних ситуацій. Формуванню культури професійного спілкування сприяє включення до плану виховної роботи коледжу та окремих студентських груп професійно орієнтованих виховних заходів, а також заходів загальнокультурного, пізнавально-розвивального характеру, що сприяє створенню в студентській групі виховного простору як середовища для оволодіння культурою поведінки в міжособистісному та професійному спілкуванні.

Особливість реалізації розробленої програми на останньому етапі полягає в тому, що формування культури професійного спілкування передбачає органічне поєднання індивідуального підходу до кожного студента з організацією колективної навчальної та виховної діяльності в умовах студентської групи. Зазначимо, що саме студентську групу ми розглядаємо як суб'єкт професійно орієнтованої комунікативно-діяльничної підготовки майбутніх екскурсоводів, яка характеризується специфічним комплексом функціональних та особистісних стосунків, у процесі реалізації яких відбувається розвиток і групи в цілому, і кожного її члена.

Розроблена програма спрямовується на створення в студентській групі сприятливого виховного простору, що забезпечує формування такої ознаки студентського колективу, як згуртованість, яка характеризується загальним прагненням щодо досягнення мети, спільною діяльністю, толерантними суб'єкт-суб'єктними стосунками, індивідуальною та груповою рефлексією, емоційно-ціннісною єдністю членів студентського колективу. Виховний простір у студентській групі як спеціально змодельоване середовище характеризується насиченістю педагогічного процесу подіями, що мають значний освітній, виховний, комунікативний потенціал; позитивною емоційною забарвленістю взаємодії й співпраці суб'єктів, рефлексивністю.

У ході дослідно-експериментальної роботи виявлено, що розроблені педагогічні умови уможлиблюється інтегрувати в навчально-виховний процес коледжу та забезпечити їх ефективність, якщо: розглядати процес формування культури професійного спілкування як цілісну ланку педагогічного процесу; наблизити його до реальних життєвих і професійних ситуацій; за технологічну основу прийняти різні форми організації навчально-виховного процесу; забезпечити стійкий інтерес до оволодіння культурою професійного спілкування; включити студентів до суб'єкт-суб'єктних стосунків у виховному просторі студентської групи.

Ефективність розроблених педагогічних умов формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховному процесі коледжу доведено експериментально. Порівняння оцінок сформованості окремих компонентів структури професійного спілкування вказує, що найбільш сформованими виявилися когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти. Поточні вимірювання засвідчили розвиток комунікативних здібностей студентів, якісну зміну стратегії поведінки в

конфліктних ситуаціях та розвиток згуртованості студентських груп, у яких було реалізовано програму формування культури професійного спілкування.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в навчально-виховному процесі коледжу. Перспективними напрямком є теоретичне обґрунтування особливостей професійної діяльності екскурсовода, розробка науково-методичного супроводу підготовки екскурсоводів у ВНЗ I – II рівня акредитації, визначення організаційно-методичних основ створення виробничо-навчального комплексу „Студентська екскурсійна агенція”.

Література

1. Житникова Е. А. Творческая лаборатория-мастерская как средство профессиональной подготовки экскурсоводов со знанием английского языка в туристском вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. А. Житникова ; Рос. междунар. акад. туризма. – М., 2003. – 28 с. **2. Красюк Е. Р.** Профессиональная подготовка студентов туристского вуза в условиях экскурсионного бюро : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. Е. Красюк ; Рос. междунар. акад. туризма. – М., 2002. – 46 с. **3. Казьмина Е. Г.** Туристско-краеведческое объединение клубного типа как средство профессиональной ориентации учащихся : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. Г. Казьмина ; Рос. междунар. акад. туризма. – М., 2000. – 27 с. **4. Смирнова Е. В.** Содержание и методика преподавания основ экскурсоведения в профильных классах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. В. Смирнова ; Рос. междунар. акад. туризма. – М., 2003. – 180 с. **5. Хуусконен Н. М.** Содержание и методы повышения квалификации специалистов-экскурсоводов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Н. М. Хуусконен ; Рос. междунар. акад. туризма. – М., 2003. – 174 с. **6. Налимова Т. А.** Экскурсионная речь как профессиональный педагогический жанр учителя-словесника : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. А. Налимова ; Новокузнецк. гос. пед. ин-т. – Екатеринбург, 2000. – 243 с.

Черезова М. В. **Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму у навчально-виховному процесі коледжу.**

У статті наведено результати вивчення особливостей підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації. Визначено сутність поняття „культура професійного спілкування екскурсовода”. Визначено педагогічні умови формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму в процесі професійного навчання, спрямованого на підсилення комунікативного компонента освітнього процесу коледжу.

Ключові слова: культура професійного спілкування екскурсовода, педагогічні умови формування культури професійного спілкування

майбутніх фахівців сфери туризму, структурно-функціональна модель процесу формування культури професійного спілкування.

Черезова М. В. Формирование культуры профессионального общения будущих специалистов сферы туризма в учебно-воспитательном процессе колледжа.

В статье представлены результаты изучения особенностей подготовки будущих специалистов сферы туризма в высших учебных заведениях I-II уровней аккредитации. Выявлена суть Понятия „культура профессионального общения экскурсовода“. Определены педагогические условия формирования культуры профессионального общения будущих специалистов сферы туризма в процессе профессионального обучения, направленного на усиление коммуникативного компонента образовательного процесса колледжа.

Ключевые слова: культура профессионального общения экскурсовода, педагогические условия формирования культуры профессионального общения будущих специалистов сферы туризма, структурно-функциональная модель процесса формирования культуры профессионального общения.

Cherezova M. V. Forming the professional communication culture of future specialists of tourism in the teaching and educational process of the college.

The results of studying the peculiarities of training future tourism specialists in the higher educational establishments of 1, 2 accreditation level have been made. The crux of the notions "guides professional communicative culture" has been designated. The pedagogical conditions of forming the culture of professional communication of future specialists in the tourism sphere in the professional education process, aimed at intensifying communicative component of college educational process have been determined.

Key words: guides` professional communication culture, pedagogical conditions of forming future sphere of tourism specialists professional communication culture, structure-functional model of the process of forming future sphere of tourism specialists professional communication culture.

УДК 378.011.3-051:811

С. О. Шехавцова

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Повноправне входження України до Євросоюзу зумовлено необхідністю серйозних перетворень у різних галузях діяльності суспільства, зокрема й у сфері вищої освіти. Зростання рівня загальної та професійної підготовки педагогів не відповідає потребам сучасного життя та є першочерговим завданням модернізації системи вищої освіти.

Спираючись на теоретичне обґрунтування процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, враховуючи український, зарубіжний та власний практичний досвід, у дослідженні нами були визначені педагогічні умови, які сприяють якісному та ефективному формуванню соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. А саме:

- 1) упровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в позанавчальній діяльності університету;
- 2) реалізація комплексної програми за соціокультурним напрямком у позанавчальну діяльність університету;
- 3) спрямування позанавчальної діяльності університету на набуття студентами особистісного досвіду у сфері міжкультурної комунікації.

У контексті сказаного стає зрозуміло, що метою статті є визначення педагогічних умов, які створюють „зовнішнє оточення” для формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів та їх експериментальної перевірки.

Педагогічні умови – це сукупність педагогічних заходів для здійснення певного педагогічного процесу. Склад цих умов дуже великий і різноманітний, оскільки містить різні за можливостями та змістом форми, методи, педагогічні прийоми, що використовуються для рішення необхідних педагогічних завдань. У якості таких завдань у нашому випадку виступають завдання ефективного формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Вирішення цього завдання можливе тільки за умов спеціальної організації цього процесу в позанавчальній діяльності. У контексті нашого дослідження формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови потребує експериментальної перевірки. Організація експериментальної роботи складалася з двох етапів: констатувального та формувального.

Для перевірки реального стану соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови були сформульовані такі завдання констатувального етапу експерименту:

- визначити критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності у студентів;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови;
- вибрати та адаптувати методику з визначення початкового та кінцевого стану рівнів сформованості соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземної мови контрольної та експериментальної груп;
- обрати місце та тривалість експерименту;
- визначити реальний стан рівня сформованості соціокультурної компетентності у студентів контрольної та експериментальної групи.

У ході першого констатувального етапу проводилося тестування з метою виявлення передумов у студентів до соціокультурної діяльності та визначення реального стану проблеми на практиці, а саме рівня соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Перш ніж визначити реальний стан соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, необхідно визначити критерії, показники, рівні сформованості соціокультурної компетентності студентів на початку констатувального етапу експерименту.

Серед критеріїв сформованості було виділено такі: потребнісно-мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, аналітично-рефлексивний:

- *потребнісно-мотиваційний* критерій (настанова на побудову взаємодії з людьми інших соціокультурних сфер та виявлення толерантності з метою підтримки діалогу культур, прагнення прогнозувати та уникати соціокультурних помилок, що призводять до непорозуміння, виникнення помилкової інтерпретації фактів культури та конфліктних ситуацій на міжкультурному рівні);
- *когнітивний* критерій (знання соціокультурних норм іншомовного середовища, особливостей поведінки представників інших мов та культур, знання властивостей вербального й невербального спілкування, лексичних одиниць з національно-культурною та соціокультурною семантикою);
- *практично-діяльнісний* критерій (уміння узгоджувати свої дії відповідно до соціокультурної ситуації, тобто вміння адаптувати свою поведінку до поведінки носіїв мови, уміння та навички брати активну участь у міжкультурному спілкуванні, уміння мобільно пристосовуватися до обставин, які швидко змінюються);
- *аналітично-рефлексивний* критерій (здатність майбутніх учителів іноземної мови аналізувати соціокультурні явища, надавати власну оцінку подіям у процесі міжкультурної комунікації, знаходити своє місце в реальних соціокультурних ситуаціях та толерантно їх

сприймати).

Визначення критеріїв та показників сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови дозволило здійснити змістове наповнення рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови (високий, достатній, середній, критичний, низький). За визначеними критеріями було виділено п'ять основних рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Для *високого рівня* сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є властивою мобільність у спілкуванні з представниками інших мов та культур. Студенти легко пристосовуються до обставин, які швидко змінюються, при цьому вони виявляли повагу та розуміння до інших людей. Ці студенти обирали активну життєву позицію, брали участь у дискусіях і спілкуванні, успішно прогнозували й уникали соціокультурних помилок, непорозумінь, а також конфліктних ситуацій. Охоче виконували завдання під час функціонування англійського клубу. Їхня соціокультурна, лінгвокультурна, етнопсихологічна обізнаність у міжкультурній комунікації виявилася в чіткому узгодженні своєї поведінки відповідно до соціокультурної ситуації, а також у визначенні власної ролі та місця в міжкультурному суспільстві. Ці студенти виявляли дипломатичність та толерантність до представників інших мов та культур, при цьому намагалися виступати як справжні представники рідної культури.

Рівень, *достатній*, характеризується такими ознаками: гарним рівнем у студентів здатності взаємодіяти з представниками інших мов та культур, умінням достатньо швидко пристосовуватися до обставин та орієнтуватися в різних типах культур для того, щоб адекватно аналізувати та оцінювати поведінку співбесідників, зокрема, і свою поведінку, а також для того, щоб будувати взаємини з людьми іншого соціокультурного середовища. Ці студентів не завжди були здатні правильно інтерпретувати факти іншомовної культури та національної ментальності представників інших мов та культур. Незважаючи на це, студенти виявляли соціолінгвістичну та соціокультурну обізнаність та намагалися розкрити свої потенційні можливості завдяки активній участі в роботі англійського клубу.

Характерними особливостями *середнього рівня* були достатні знання та вміння узгоджувати свою поведінку відповідно до соціокультурної ситуації чи соціокультурних обставин; достатні комунікативні вміння взаємодіяти з представниками інших мов та культур; достатня розвиненість робити переоцінку подій та швидко знаходити своє місце в міжкультурній комунікації. Ці студенти намагалися брати участь у дискусіях, але не мали навичок швидко реагувати на проблемні ситуації із представниками інших мов та

культур, відчували невпевненість у дискусіях, при цьому не відчували потреби в обговорюванні проблемних ситуацій та дискусіях.

Критичний рівень характеризується такими ознаками: однобічність соціокультурних та лінгвокультурних знань, тобто достатньо слабкі знання лексичних одиниць із національно-культурною семантикою, особливостей писемного мовлення, соціокультурних норм поведінки в іншомовному середовищі; недостатніми комунікативними вміннями, що сприяло непорозумінню з представниками інших мов та культур. Такі студенти виявляли пасивність у обговорюванні та дискусіях. Нерозвиненість комунікативних умінь у студентів спричиняло нездатність прогнозувати та уникати соціокультурних помилок.

Характерними особливостями *низького рівня* були відсутністю лінгвокультурної, соціолінгвістичної обізнаності, невміння уважно та з повагою вислуховувати співбесідника; нерозуміння поведінки представників інших мов та культур, при цьому невміння адекватно оцінювати їх та свою поведінку; відсутність ціннісних орієнтацій у соціокультурних обставинах; нездатність вийти самостійно на рівень власних міркувань та суджень; нездатність толерантного ставлення до поведінки інших людей. Ці студенти не виявляли бажання брати активну участь у роботі англійського клубу й займали пасивну участь.

На основі наведених критеріїв, показників та рівнів сформованості соціокультурної компетентності студентів ми визначили реальний стан сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на констатувальному етапі експерименту.

В основу нашої експериментальної роботи було покладено спеціально розроблену та апробовану професійно орієнтовану психодіагностичну методику з визначення рівня сформованості ключових компетентностей. Зазначена методика була розроблена Е. Зеєром у навчальному посібнику „Модернізація професійної освіти: компетентнісний підхід” [1, с. 126-132]. Отже, ця методика нами була адаптована під структурні компоненти соціокультурної компетентності, що були визначені в першому розділі дисертаційного дослідження та критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Для порівняння рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови – студентів контрольних та експериментальних груп, ми використовували статистичний критерій Пірсона χ^2 [2, с. 198].

Критерій Пірсона χ^2 дозволяє співвіднести два емпіричні розподіли та зробити висновок про те, чи узгоджуються вони між собою. В основі критерію узгодження полягає використання різних ступенів дальності між емпіричним розподілом, який ми аналізуємо, та функцією розподілу ознаки в генеральній сукупності [3, с. 147].

Результати розрахунків, що наведені в таблицях (див. табл. 1, 2, 3, 4), свідчать про статистично незначущу різницю між контрольною та

експериментальною групою на початку експерименту за всіма критеріями сформованості соціокультурної компетентності: потребнісно-мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, аналітично-рефлексивний (емпіричне значення критерію Пірсона відповідно дорівнює; 1,6520; 0,347; 2,551; 0,779, що не перевищує критичне значення).

Критичне значення критерію дорівнює 9,49 для чотирьох ступенів свободи та рівня значущості 0,05. Таким чином, на основі наведених даних маємо підтвердження того, що обрані групи – контрольна та експериментальна, на початку формуального експерименту мали практично однаковий рівень володіння соціокультурною компетентністю, і мали практично однакові знання та вміння за всіма критеріями: потребнісно-мотиваційним, когнітивним, практично-діяльнісним, аналітично-рефлексивним.

Після формуального етапу експерименту, навпаки, можна спостерігати статистично значущу різницю між показниками експериментальної групи на початку та кінець експерименту. Емпіричне значення критерію Пірсона відповідно для рівня сформованості для рівня сформованості потребнісно-мотиваційного критерію 24,184; для когнітивного критерію 29,519; практично-діялісного – 32,707; аналітично-рефлексивного – 26,989, що значно перевищує критичне значення критерію 9,49.

Отримані дані дозволяють нам зробити висновок про статистичну значущість проведеного експерименту та різницю між контрольною та експериментальною групами за всіма критеріями, що підтверджує цінність нашої експериментально-дослідної роботи.

Що стосується контрольної групи, то ми спостерігаємо статистично незначну різницю між показниками на початку та на кінець експерименту емпіричне значення критерію Персона для практично-діялісного критерію 1,917; для когнітивного критерію 5,579; для потребнісно-мотиваційного відповідно 0,289, що не перевищує критичне значення критерію. Що стосується аналітично-рефлексивного, то емпіричне значення критерію дорівнює 11,532, що незначно перевищує критичне значення критерію 9,49.

Отже, в контрольній групі теж відбулися певні зміни, але вони статистично незначні, окрім аналітично-рефлексивного критерію. Треба зазначити, що позитивні зміни не можуть не відбуватися, тому що й контрольна група, й експериментальна група студентів вивчає іноземну мову у процесі навчання у ВНЗ. Для нашого дослідження значущі результати формування соціокультурної компетентності в цілому.

Аналіз отриманих результатів у ході експериментальної роботи дозволяє підтвердити правильність поставленої гіпотези, яка була поставлена на початку дослідницької роботи. Тобто оброблені дані свідчать про позитивний вплив експериментальної позанавчальної діяльності студентів на формування соціокультурної компетентності.

Протягом експериментальної роботи були застосовані усні й письмові опитування, анкетування, тестування, які засвідчили, що студенти експериментальної групи мають більш високий рівень соціокультурної компетентності за потребісно-мотиваційним критерієм з представниками інших мов та культур, ніж контрольні групи, при цьому експериментальна група відрізняється високим рівнем соціокультурної компетентності за практично-діяльним критерієм, когнітивним та потребісно-мотиваційним критеріями.

Порівняння рівнів сформованості соціокультурної компетентності студентів за потребісно-мотиваційним критерієм експериментальних та контрольних груп за критерієм Пірсона χ^2

Табл. 1.

Емпіричне значення критерію Пірсона χ^2		
ЕГ та КГ на початку експерименту	ЕГ на початку та на кінець експерименту	КГ на початку та на кінець експерименту
1,652	24,184	0,289

Порівняння рівнів сформованості соціокультурної компетентності студентів за когнітивним критерієм експериментальних та контрольних груп за критерієм Пірсона χ^2

Табл. 2.

Емпіричне значення критерію Пірсона χ^2		
ЕГ та КГ на початку експерименту	ЕГ на початку та на кінець експерименту	КГ на початку та на кінець експерименту
0,347	29,519	5,579

Порівняння рівнів сформованості соціокультурної компетентності студентів за практично-діяльним критерієм експериментальних та контрольних груп за критерієм Пірсона χ^2

Табл. 3.

Емпіричне значення критерію Пірсона χ^2		
ЕГ та КГ на початку експерименту	ЕГ на початку та на кінець експерименту	КГ на початку та на кінець експерименту
2,551	32,707	1,917

Порівняння рівнів сформованості соціокультурної компетентності студентів за аналітично-рефлексивним критерієм експериментальних та контрольних груп за критерієм Пірсона χ^2

Табл. 4.

Емпіричне значення критерію Пірсона χ^2		
ЕГ та КГ на початку експерименту	ЕГ на початку та на кінець експерименту	КГ на початку та на кінець експерименту
0,779	26,989	11,532

Результати тестування дозволяють стверджувати, що всі педагогічні умови, які були запропоновані у межах структурно-функціональної моделі, позитивно впливають на процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Таким чином, припущення щодо ефективності педагогічних умов при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови підтвердилося завдяки проведеній експериментальній роботі.

Література

1. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учеб. пособ. [для студ. высш. учебн. завед.] / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М.: Московский психолого-соц. ин-т, 2005. – 216 с. **2. Сидоренко Е. В.** Методы математической обработки в психологии : учебник [для студ. высш. учебн. завед.] / Е. В. Сидоренко – СПб. : ООО „Речь”, 2000. – 350 с. **3. Ефимова М. Р.** Общая теория статистики / Ефимова М. Р., Петрова Е. В., Румянцев В. Н. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 416 с.

Шехавцова С. О. Експериментальна перевірка ефективності впровадження педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

У статті розглянуто педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови та їх експериментальна перевірка. Серед критеріїв сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови було виділено такі: потребнісно-мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, аналітично-рефлексивний.

Ключові слова: педагогічні умови, соціокультурна компетентність, майбутні учителі іноземної мови.

Шехавцова С. А. Экспериментальная проверка эффективности внедрения педагогических условий формирования социокультурной компетентности будущих учителей иностранного языка

В статье рассмотрены педагогические условия формирования социокультурной компетентности будущих учителей иностранного

языка и их экспериментальная проверка. Среди критериев сформированности социокультурной компетентности будущих учителей иностранного языка были предложены следующие: потребностно-мотивационный, когнитивный, практико-деятельностный, аналитико-рефлексивный.

Ключевые слова: педагогические условия, социокультурная компетентность, будущие учителя иностранного языка.

Shehvtsova S. A. Pedagogical conditions of the formation of sociocultural competence of future foreign language teachers and their experimental upgrading

The article deals with the pedagogical conditions of the formation of sociocultural competence of future foreign language teachers and their experimental upgrading. Among the criteria of the formation of sociocultural competence of future foreign language teachers were suggested the following, such as require-motivational, cognitive, practical activity and analytical and reflective.

Key words: pedagogical conditions, sociocultural competence, future foreign language teachers.

МЕТОДИКА. ПРАКТИКА. ДОСВІД

УДК 378.091.322:005.6

О. М. Губаренко

СТОСОВНО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФСПРЯМУВАННЯМ

Практичне володіння іноземною мовою – одна з найважливіших характеристик фахівця туристичного профілю. Роль мови зростає особливо в нинішніх умовах глобальної інтеграції бізнесу. Україна стає важливим партнером на міжнародній арені туризму. У системі відносин особливе значення мають зв'язки не тільки між туристичними компаніями, але і між українськими університетами та вузами зарубіжних країн. Виникають різного роду спільні проекти, програми, в процесі здійснення яких набуваються нові теоретичні знання і практичний досвід. Проблема необхідності зміщення центру ваги в бік самостійної творчості студентів з метою подолання її пасивності та встановлення суб'єктно-суб'єктних відносин має місце і в Україні і за кордоном [1, с. 3]. Як відомо, знання, яке включається в самостійну діяльність, засвоюється значно краще, ніж те, яке повідомляється педагогом як готове знання [2, с. 35]. Самостійна робота студентів – найважливіший метод вивчення фахових технологій, творче оволодіння якими має сприяти становленню майбутніх працівників туристичного бізнесу тощо.

Самостійна робота студентів – це спрямована навчальна і науково-дослідна діяльність студентів, яка здійснюється під керівництвом викладача і внутрішнього спонукання особистості, її ціннісних установок та орієнтирів. Отже, формування таких навчально-пізнавальних мотивів є однією з основних умов якісної підготовки фахівця в різних сферах суспільної діяльності [3, с. 42].

Мотивацію навчальної діяльності досліджували А. Вербицький, В. Вергасова, Т. Габай, О. Гребенюка, О. Дусавицьким, А. Маркова, В. Моргун. Зокрема, види мотивів і способи їх формування у вищій школі вивчали А. Алексюк, С. Архангельський, І. Зайцева, А. Зерніченко, В. Каган, В. Леонтьєв, Є. Спіцин. На необхідність впровадження особистісно орієнтованого навчання вказували Г. Балл, І. Якиманська, О. Савченко, С. Помазін. особливої уваги заслуговують сучасні дидактичні дослідження, присвячені проблемам активності і самостійності учнів (В. Пилипчук, Л. Дерев'янка, Н. Ігнатенко, І. Пінчук).

Однак, не достатньо розробленою залишається експериментальна база з перевірки ефективності самостійного оволодіння учнями новими знаннями. Особливо гостро постають наступні питання: які фактори сприяють найкращому розвитку розумових сил студентів, активності їх думки; як раціонально організувати самостійну роботу кожного при підготовці до оволодіння новими знаннями і в процесі їх вивчення; як домогтися збільшення обсягу самостійних розумових і практичних дій учнів на цьому етапі навчання, створити сприятливі умови для формування у них умінь логічно мислити, самостійно аналізувати факти, формулювати висновки, обґрунтовувати свої практичні дії. І, мабуть, найголовніше питання: чи були досягнуті поставлені цілі і яка якість кінцевого продукту цієї самостійної діяльності, чи відповідає вона сучасним стандартам якості, що пред'являються до професійного навчання у вищих навчальних закладах нашої країни та університетах Європи?

Таким чином, актуальність і спрямованість даного дослідження зумовлена необхідністю подолати існуючу невідповідність між існуючою на практиці системою організації і контролю якості самостійної роботи студентів і тим фактом, що неякісність продукції в сфері освіти періодично має місце. Отже, на сучасному етапі важливо розробити нову технологію управління якістю навчального процесу в цілому, і самостійної роботи зокрема.

Методологічну основу дослідження можуть скласти: теорія наукового управління (Ф. Тейлор, А. Файоль), теорія людських відносин (Є. Мейо, Ч. Барнард), теорія системного підходу до педагогічних процесів (Л. Бертафланфі, В. М. Садовський, А. Алексюк, Н. Кузьміна), філософія нестабільності (І. Пригожин), теорія соціально-педагогічного прогнозування (Б. С. Гершунский).

Слід зазначити загальну тенденцію європейських вузів в напрямку зростання кількості годин на самостійну роботу, що виділяється навчальним планом. Наприклад, в 2011 році для студентів спеціальності «Туризм» передбачали 100 годин аудиторної роботи і 144 години самостійної роботи на вивчення курсу ділової англійської мови, що в три рази більше в порівнянні з 2007 роком (48 годин). Але в цілому, студенти ЛНУ мають близько 40 годин аудиторних занять. До речі, в англійських університетах аудиторних занять у студентів всього 12 годин на тиждень. Навчальний рік студентів в англійському коледжі складається з двох семестрів і включає 38 п'ятиденних тижнів, але аудиторних занять – всього 20 годин на тиждень (у групах по 15 – 20 осіб). Студент, тим не менш, повинен знаходитися в коледжі з 9 до 17 години (у бібліотеках, у комп'ютерних залах) і писати або редагувати свої твори, доповіді і проекти, а їх навчальними програмами передбачається близько двох на тиждень по кожному предмету.

У процесі аудиторних занять (з теоретичних дисциплін) використовуються такі форми як короткі оглядові лекції, групові та

індивідуальні консультації з вивченого студентами самостійно матеріалу, обговорення проектів, робота в малих групах і командах, аналіз ділової, економічної, технологічної документації і т.д. Тобто основою навчального процесу є самостійна робота студента, аудиторні ж заняття є лише допоміжним механізмом надання йому допомоги в освітньому просуванні [4, с. 15]. Тим часом, науковий рівень підготовки в наших коледжах і вищих навчальних закладах значно вище - це беззастережно визнають самі англійці. Навчання в англійських навчальних закладах (як і в багатьох інших країнах Європи) направлено в більшості на точне і безумовне відтворення знань, вміння викладати свої думки усно і на папері – у творах, доповідях, проекти, бездоганно точному виконанню практичних робіт, точному дотриманні всіх технологічних вимог. Розвиток творчого потенціалу англійських студентів є бажаним супутнім продуктом, але зовсім не обов'язковим.

Існують різні підходи до організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови в європейських вузах. Один з них – це "глобальна симуляція", підхід, розроблений англійськими та французькими вченими (К. Джонсом, Ф. Дебізе, А. Пакто), але вже застосовується в деяких вузах нашої країни. Суть даного підходу – у створенні фіктивних рамок діяльності викладачем і заповнення їх студентською групою. Можуть бути запропоновані різні рамки: від номера в готелі (на початковому етапі навчання) до створення власного турагентства для більш підготовлених у мовному та професійному плані студентів. Збираючи необхідний матеріал і програючи різні ситуації з використанням спеціально розроблених викладачем граматичних вправ, студенти заповнюють рамки даного проекту, виникають вигадані люди з їх неіснуючими, але реальними проблемами і відносинами, які треба вирішувати. Все, що відбувається носить фіктивний характер, студенти, так би мовити, симулюють реальність, але, оскільки придумане може мати місце в житті, виникає почуття "майже реальної ситуації", ситуації, наближеній до дійсності. Навчаючись у такій спосіб, вони переносяться в природне, майже автентичне середовище. Здійснюється перехід від "ілюзії реалій" до "реальності ілюзій".

Даний підхід може застосовуватись для різних часових відрізках: від кількох уроків до цілого семестру і вимагає повної самопідготовки, в процесі якої студент за власною ініціативою веде активний пошук і засвоєння додаткових знань, необхідних для розвитку самостійної творчості і самоосвіти.

На різних ступенях навчання іноземної мови застосовується дослідницький метод – написання курсових і магістерських робіт. Допомога і контроль викладача є одними з найважливіших моментів у процесі формування самостійності студентів. Поліпшення мовної компетентності студента розглядається як досягнення головної мети.

Таким чином, даний підхід сприяє засвоєнню, розширенню і поглибленню знань, придбання нових відомостей, закріплення навичок самостійної, пізнавальної та дослідницької діяльності.

Література

1. Бурдіна С. В. Система підготовки магістрів управління освітою в університетах США: автореферат дис. на здобуття наук. звання канд.пед.наук: спец. 13.00.06 – Луганськ, 2008. – 20с. **2. Головка С. Г.** Концепция развития творческой познавательной деятельности современные инновационные процессы // Материалы II междунар. научн.-практ. конф. – ч.4. – Луганск: Альма-матер, 2005. – С.30-37. **3. Клименко Н. О.** К вопросу организации учебно-познавательной деятельности студентов. // Придніпровський науковий вісник. Серія. Педагогіка. – №102. – Запоріжжя, 1998. С.41-45. **4. Хриков Е. Н.** К вопросу о целях, содержании и методах высшего практического педагогического образования. – Луганск: ЛНПИ, 2011. **5. Системи управління якістю. Вимоги ISO9001-2001.** – К.: Держстандарт України, 2001. – 23 с. **6. Концепція стратегічного розвитку ЛНУ імені Тараса Шевченка на 2009-2015гг.** **7. Програма реформування управління університетом.**

Губаренко О. М. Стосовно питання організації самостійної роботи студентів в процесі вивчення іноземної мови за профспрямуванням

Автор робить спробу проаналізувати передумови процесу росту кількості годин самостійної роботи студентів як загально європейської тенденції у вищих навчальних закладах. В статті розглянуті різноманітні методики самостійного навчання. На основі правових документів вказується напрямок перспективної реорганізації роботи вузів України, у зв'язку з необхідністю удосконалення контролю за якістю освітніх послуг.

Ключові слова: самостійна робота, самоосвіта, якість самостійної роботи, управління якістю самостійної роботи, методи організації самостійної роботи.

Губаренко Е. Н. К вопросу организации самостоятельной работы студентов в процессе изучения иностранного языка.

Автор статьи анализирует предпосылки увеличения часов на самостоятельную работу в вузах. Рассматриваются различные методики обучения самостоятельной работе. Указывается перспективное направление реорганизации работы вуза, связанное с осуществлением контроля за качеством предоставляемых образовательных услуг.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самообразование, качество самостоятельной работы, управление качеством самостоятельной работы, методы организации самостоятельной работы.

Hubarenko O. To the problem of self-education of high school students while learning a foreign language.

The author of the article analyses the conditions of the growth of self-education and individual learning segment in high schools curriculum. Different methods of self-education in the course of learning foreign languages are described in this article. The author points to some of the most urgent steps to be done to manage the quality of self education among students.

Key words: self-education, self-education quality management, individual learning methods.

УДК 378. 016: [338.488.2:640.2]

Гуцол А. В.

РОЛЬ І МІСЦЕ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МОНІТОРИНГ СВІТОВОГО РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ І РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ» У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА»

Українська держава на сучасному етапі розвитку переживає глибокі економічні перетворення. В таких умовах особливого значення набуває сектор готельно-ресторанних послуг, який на сьогоднішній день залишається однією з галузей економіки України, що найбільш динамічно розвиваються. Для того, щоб успішно працювати на українському ринку готельно-ресторанних послуг, слід відстежувати та розуміти глибинні причини і наслідки процесів, які відбуваються на ньому, мати можливість їх контролювати. А це можливо лише за умови вільного орієнтування у ситуації, що складається, насамперед, на світовому ринку готельних та ресторанных послуг. Тому вивчення дисципліни «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанных послуг» є надзвичайно актуальним та важливим в системі підготовки фахівців сфери готельно-ресторанного бізнесу.

Значною проблемою вивчення вказаної дисципліни на сьогоднішній день є відсутність підручників та навчальних посібників, які б давали повне та ґрунтовне уявлення про стан розвитку ринку готельно-ресторанних послуг як у світовому, так і в загальноукраїнському масштабі. Однак, роботи таких вчених як В. К. Бабарицька, А. П. Кіреєв, О. О. Любіцева, Г. А. Папірян, Л. Ф. Ходорков допомагають скласти уявлення про процеси та явища, що відбуваються на ринку туристичних послуг загалом, та як його складової – на ринку готельно-ресторанних послуг.

Метою статті є висвітлення ролі та місця навчальної дисципліни «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг» у процесі професійної підготовки студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа».

Курс „Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг” займає важливе місце у системі підготовки бакалаврів зі спеціальності готельно-ресторанна справа і відноситься до циклу дисциплін професійної підготовки. Його метою є набуття теоретичних знань і практичних навичок зі збору кон’юнктурної інформації, аналітичного опрацювання даних, використання методик аналізу та прогнозування коливання кон’юнктури світового ринку готельних та ресторанних послуг з ціллю прийняття адекватних економічній ситуації управлінських рішень.

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка навчальна дисципліна «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг» викладається студентам четвертого курсу. На неї виділено 1,5 кредити ECTS та 54 години загального часу навчання, з яких 16 годин займають лекційні заняття, що дорівнює 8 аудиторним годинам, 12 годин – семінарські та практичні завдання (6 аудиторних годин) та 26 годин самостійної роботи. Курс розраховано на один семестр та поділено на два модулі, формою контролю виступає залік.

З метою формування у студентів відповідних знань та умінь перший модуль поділено на чотири теми. Вивчення першої теми дозволяє визначити сутність понять «товар» та «послуга», спільне та відмінне між ними, усвідомити місце готельно-ресторанних послуг в індустрії туризму, а також з’ясувати, що термін «моніторинг» можна розглядати з різних точок зору. Так, наприклад, вчений Челябінського державного університету Ж. Г. Ганєєва, моніторинг розуміє як безперервне стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату [2].

Н. Ф. Реймерс, в свою чергу зазначає, що суть моніторинга полягає у виконанні двох взаємозалежних функцій – спостереження та попередження [4, с. 21]. Вчена підкреслює, що моніторинг – це визначення невеликої кількості показників, які відображають стан системи. При цьому методом повторних вимірювань збирається та аналізується інформація в динаміці та використовується порівняння з базовими та нормативними документами [4, с. 21].

На наш погляд, моніторинг можна також розглядати як систематичний збір та обробку інформації, яка може бути використана для поліпшення прийняття рішення, а також побічно, для інформування громадськості або як інструмент зворотного зв’язку з метою здійснення проектів, оцінки та планування політики.

Основна сфера практичного використання моніторингу – це управління, а точніше інформаційне обслуговування управління в різних областях діяльності. Моніторинг представляє собою доволі складне

явище. Він використовується в різних сферах для вирішення різного роду завдань, але при цьому має спільні характеристики та властивості.[1, с. 5].

Друга тема першого модулю присвячена організації світового ринку готельних та ресторанних послуг. У ній розкривається сутність світового ринку як глобальної системи, яка регулює співвідношення попиту й пропозиції, а регулятором виступають міжнародні економічні зв'язки. Вказано, що ринок готельно-ресторанних послуг класифікується за видами, формами, характером діяльності, територією, а також має ряд специфічних рис: комплексність, мобільність, нероздільність процесу обслуговування та ритмічність.

У рамках третьої теми «Структура та типологія національних туристичних ринків» ринок готельно-ресторанних послуг розглянуто як невід'ємну складову туристичного ринку, який сегментується за такими ознаками, як мета подорожі, форма організації, державна ознака, сезон та термін перебування, клас обслуговування, спосіб подорожування та ін. В основу типології туристичних ринків необхідно покласти типологію країн світу за їх місцем у світовій економіці та міжнародних відносинах [3, с. 105].

У темі «Попит та пропозиція на світовому ринку готельних і ресторанних послуг», що є заключною для першого модулю, розкрито умови та чинники, які формують попит та пропозицію на сучасному ринку готельно-ресторанних послуг. Наголос зроблено на тенденціях туристичного попиту, до яких належить розширення кола потенційних споживачів туристичних послуг, старіння туристів, дроблення відпускнуго періоду та зростання кількості короткотермінових поїздок, перехід від масового стандартизованого до масового диференційованого туризму, що у значній мірі формує пропозицію на ринку туристичних послуг загалом та готельно-ресторанних – зокрема.

Другий модуль розбито на три теми. Вивчаючи першу – «Кон'юнктура ринку готельних і ресторанних послуг» студенти мають змогу ознайомитися з поняттям «кон'юнктура», яке є одним із ключових термінів курсу, визначити характерні особливості кон'юнктури ринку готельних та ресторанних послуг, з'ясувати, що оцінка кон'юнктури визначається на основі комбінованих ринкових індикаторів, а також розглянути методи прогнозування кон'юнктури, які є найбільш ефективними для ринку готельно-ресторанних послуг.

У темі «Методичні засади дослідження кон'юнктури світового ринку готельних і ресторанних послуг», яка розрахована на 4 години, розкрито структурно-логічну схему геопросторового дослідження ринку, методика макрорегіональних досліджень туристичного ринку та ринку готельно-ресторанних послуг, методика дослідження національного ринку ГРП, методика геомаркетингового дослідження підприємства сфери готельно-ресторанного бізнесу, що дає змогу комплексно оцінити економічну ситуацію на ринку в конкретний період часу.

У сьомій темі курсу «Перспективи розвитку світового ринку готельних і ресторанних послуг» увагу студентів слід звернути на те, що можливості розвитку ринку ГРП тісно пов'язані з тими перспективами, які стоять перед ринком туристичних послуг загалом, адже ці два ринки нерозривно між собою пов'язані. Тому вивчення даної теми буде проходити в контексті розгляду еволюції розвитку світового туристського ринку, а саме: прогнозів розвитку туризму, впливу соціодемографічних факторів та матеріального стану людства на розвиток туризму, а відповідно і готельно-ресторанного господарства.

Семинарські заняття та самостійна робота покликані закріпити та поглибити знання, отримані на лекціях та здобуті самостійно. Тому вони включають як тематику лекційних занять, так і теми, що повинні бути опрацьовані самотужки.

Таким чином, вивчивши дисципліну «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг», студенти мають чітке уявлення про те, що сектор готельно-ресторанних послуг у світі та в Україні на сьогоднішній день є одним з секторів економіки, що найбільш динамічно розвивається. Саме тому кваліфікований моніторинг економічної ситуації на вказаному ринку є запорукою успішної роботи підприємства готельно-ресторанного бізнесу.

Перспективи подальших досліджень буде складати урізноманітнення форм та видів самостійної роботи студентів для посилення їх інтересу, мотивації та підвищення рівню отримуваних знань.

Література

1. Борокова Т. И., Морев И. А. Мониторинг развития системы образования. Часть 2. Практические аспекты: Учебное пособие / Т. И. Борокова, И. А. Морев. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 134 с. **2. Ганеева Ж. Г.** Определение понятия «мониторинг» в различных сферах его применения. – Режим доступа до вид.: http://www.lib.csu.ru/vch/8/2005_01/006.pdf. **3. Любіцева О. О.** Ринк туристичних послуг / О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с. **4. Реймерс Н. Ф.** Природопользование : слов.-справ. / Н. Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 319 с.

Гуцол А. В. Роль і місце навчальної дисципліни «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг» у процесі професійної підготовки студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа».

У статті розглянуто структуру та зміст курсу «Моніторинг світового ринку готельних і ресторанних послуг» як складову циклу професійної підготовки фахівців спеціальності «готельно-ресторанна справа».

Ключові слова: моніторинг, кон'юнктура, послуга.

Гуцол А. В. Роль и место учебной дисциплины «Мониторинг мирового рынка гостиничных и ресторанных услуг» в процессе профессиональной подготовки студентов специальности «Гостинично-ресторанное дело».

В статье рассмотрена структура и содержание курса «Мониторинг мирового рынка гостиничных и ресторанных услуг» как составляющей цикла профессиональной подготовки специалистов специальности «гостинично-ресторанное дело».

Ключевые слова: мониторинг, конъюнктура, услуга.

Gutsol A. V. The role of the educational discipline “Monitoring of the world market of the hotel and restaurant services” in the process of the professional preparation for the specialists of the speciality “hotel and restaurant business”.

In this article the structure and the matter of the course “Monitoring of the world market of the hotel and restaurant services” as a part of the cycle of the professional preparation for the specialists of the speciality “hotel and restaurant business” are analyzed.

Key words: monitoring, economical situation, service.

УДК 378.011.3-051:338.48

Жукович-Дородних Н. М., Китайчук Г. В.

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Туристична галузь дедалі набуває вагомого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, у тому числі й у Луганській області. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності є важливим чинником підвищення якості життя в області, підвищення її авторитету як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках, створення додаткових робочих місць та поповнення місцевого бюджету [1].

Луганщина, не дивлячись на вагомий туристичний потенціал, займає дуже незначне місце на туристичному ринку України. До основних проблем, що заважають забезпеченню сталого розвитку галузі туризму в області, фахівці відносять: низький рівень конкурентоспроможності туристичного продукту області, недостатній рівень розвитку спеціалізованої інфраструктури туризму в області, недостатність за кількісними, якісними параметрами та за структурою рівня науково-методичного та кадрового забезпечення сфери туризму області.

В контексті вищезазначеного метою даної статті є висвітлення проблеми практичної підготовки фахівців туристичної індустрії.

Проблемами загальної професійної підготовки майбутніх фахівців для сфери туризму опікуються Є. О. Алілуйко, І. В. Зоріна, В. О. Квартальнова, В. К. Федорченко, В. І. Цибуха, Г. С. Цехмістрова.

Л. В. Сакун стверджує, що існує три аспекти підготовки фахівців, що важливі для будь-якої сфери туризму, а саме:

1. Фундаментальне навчання (знання), яке відповідає за отримання знань згідно навчальному плану спеціальності;
2. Технічне навчання (знання як робити), яке відточує майстерність і розробляє навички, необхідні для даної спеціалізації;
3. Особисті здібності (знати як бути і як себе поводити), що відображають особисті якості фахівця [2].

Слід відзначити, що невід'ємною складовою частиною професійної освіти студентів вищих навчальних закладів України є практична підготовка, яка виступає з одного боку як частка професійної освіти за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців, а з другого – практичної.

Практика має велике значення для підготовки та формування фахівця і дає змогу:

- володіти необхідними знаннями щодо сучасних змін у державотворенні, умінням і навичками прийняття та пошуку інноваційних шляхів виваженої раціональності у майбутній професійній діяльності;
- виявити уміння та навички організаторської, управлінської діяльності щодо забезпечення трудової та технологічної дисципліни, створення безпечних умов праці для здоров'я;
- приймати професійні рішення з урахуванням їх соціально-економічних та психологічних наслідків;
- володіти уміннями та навичками застосування прогресивного досвіду з питань організації управління та визначення можливих обсягів, умов та сукупності наслідків його адаптації в очолюваному підрозділі.

Практична підготовка студентів започатковується в процесі теоретичного навчання, коли проводяться лабораторно-практичні заняття, вирішуються завдання певного виробничого змісту.

Традиційно в професійній педагогіці термін «практична підготовка» використовується для визначення характеру навчання, як складової частини професійної освіти, що відображає закономірності, зміст, методи і форми організації процесу формування умінь і навичок, який спрямований на формування здатності студентів до кваліфікаційної виробничої праці за обраною спеціальністю [3, с. 169].

При підготовці фахівців різних рівнів практична підготовка має велике психологічне значення, зокрема: чергування розумової праці з фізичною діяльністю сприяє покращенню кровообігу, удосконалює м'язову систему, підвищує розумову працездатність; позитивне

ставлення до праці, підготовки може виявлятися як життєва необхідність і як внутрішня потреба людини; під час роботи відбувається тренування різних аналізаторів, їх розвиток; практика стає критерієм засвоєння знань, перевірки їх якості і кількості; має місце удосконалення професійної уваги [3].

Крім загальних завдань практичної підготовки в галузі професійної освіти є конкретні завдання, які формуються залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня, професії та спеціальності і зумовлюють зміст навчання.

Проведений аналіз програм з навчальних предметів циклу природничо-наукової та загальноекономічної і циклу професійної підготовки, виробничого навчання студентів зі спеціальності 5.03070101 «Туристичне обслуговування» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» ВНЗ I-II рівнів акредитації та аналіз літератури дозволяє зробити висновки, що система знань і умінь, яка в них використовується, не враховує в цілому об'єктивну логіку формування професійних умінь, це проявляється в наступному:

- більшість фіксованих у програмах зв'язків професійно орієнтованих дисциплін не завжди забезпечує основи для логічного зв'язку теоретичного та практичного навчання;
- більшість професійно орієнтованих предметів сприяють формуванню професійних знань, прийомів, шляхів дій, але не включаються в цілісну систему професійних умінь як її органічний компонент;
- частина знань у навчальному процесі спрямована на розширення загального світогляду студентів, однак не сприяє формуванню професійних умінь майбутніх фахівців.

Це повністю підтверджує думку фахівців, які сьогодні констатують неадекватність підготовки фахівців туристичного бізнесу сучасним суспільним вимогам, виявляють розрив між реальною підготовленістю випускника і тими потребами, що висуваються суспільством до рівня їх професійної підготовки.

Ми погоджуємось з О. О. Дегтярьовою, що причини цього полягають у відсутності необхідного набору Державних освітніх стандартів вищої освіти з нового напрямку «Туризм» – це не дозволяє більш ефективно і якісно здійснювати підготовку спеціалістів для туристичного бізнесу; недосконалості форм і методів організації навчального процесу; слабкій практичній підготовці студентів [4].

З метою удосконалення практичної підготовки студентів зі спеціальності 5.14010301 «Туристичне обслуговування» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» у Коледжі технологій та дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка проводиться робота щодо впровадження інноваційних технологій навчання. Зокрема, технологія „Learning by doing” – навчання з одночасним виконанням виробничих завдань та операцій на конкретних

робочих місцях, – дозволяє поєднувати засвоєння теоретичних знань та формування умінь і навичок, що дає більший ефект порівняно з традиційними способами подачі навчального матеріалу (лекції, семінари). Головний фактор успіху при використанні технологій „Learning by doing” – активна роль саме студентів у засвоєнні навчального матеріалу й оволодінні професійними вміннями та навичками.

В контексті даної технології розпочалась робота щодо створення навчальної туристичної агенції, що забезпечить проведення не тільки практичних аудиторних занять в рамках вивчення дисциплін за курсом навчання, а й успішне проведення навчальної практики з метою формування професійних умінь щодо виконання виробничих завдань на конкретних робочих місцях. Імітаційна технологія дозволяє моделювати внутрішнє середовище організації із врахуванням сучасних вимог до персоналу, технології, структури і культури організації, що моделюється, визначається місією і завданнями її діяльності та завданнями конкретної галузі діяльності. Тому імітація діяльності студентів в умовах навчальної туристичної агенції дозволить не лише дати знання з конкретних питань організації діяльності, а й дозволить тим, кого навчають, легше і швидше адаптуватись в звичайних умовах після закінчення навчання (при створенні власної справи або при влаштуванні на роботу в діючу організацію).

Одним із напрямів діяльності імітаційної фірми є організація і проведення навчального ярмарку, що є визначною, яскравою, емоційно напруженою та професійно спрямованою подією навчального процесу, одним з головних методів і форм проведення практичної підготовки студентів. У 2010-2011 навчальному році студенти зі спеціальності 5.14010301 «Туристичне обслуговування» приймають активну участь в організації і проведенні виставки-ярмарки, що відбудеться на базі Навчально-тренувальної фірми «Силует» Коледжу технологій та дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Готуючись до ярмарку, студенти II курсу спеціальності 5.14010301 «Туристичне обслуговування» створили туристичну фірму, що надає туристичні послуги з організації екскурсій по Луганщині. Фірму студенти назвали – «Колумби Луганщини», виклавши у рекламному слогані основну ідею та місію фірми: «Колумб відкрив Америку – ми відкриємо для вас Луганщину». В процесі підготовки студентами самостійно розроблено відеопрезентацію фірми, оформлено ярмарковий стенд, виготовлено друковану рекламну продукцію – каталог, буклети, рекламні сувеніри – календарі. Основним завданням майбутніх фахівців галузі туризму в рамках участі у навчальному виставку-ярмарку була розробка туристичних маршрутів по Луганщині.

Готуючись до виставки – ярмарку, студенти застосовували та удосконалювали знання і вміння, сформовані при вивченні дисциплін «Технологія і організація туристичної діяльності», «Географія туризму».

Однак, деякі завдання (наприклад, розробка туристичних маршрутів) передбачало застосування технології випереджувального навчання, що максимально посилювало зацікавленість студентів у професійній практичній підготовці.

Отже, зі стрімким розвитком туризму як в світі, так і в Україні, ринок праці стає все більш вимогливим до фахівців, навчання яких має відбуватися на високому рівні теоретичної та практичної підготовки.

Саме тому організація ефективної практичної підготовки дає можливість застосувати свої знання на практиці і допомогти молодим фахівцям влаштувавшись на роботу.

Література

1. Інформаційний портрет Луганського регіону. – Режим доступу Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.irp.lg.ua/ukr/content.php?type=83319433_5548. **2. Сакун Л.В.** Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира: Монография. – К.: МАУП, 2004, с. 32 **3. Педагогіка туризму / В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова.** – К. : Вид. дім "Слово", 2004. – 296 с. **4.** Електронний ресурс. Режим доступу: <http://alma-mater.lguniv.edu.ua/magazines/electv/NN5/08doofti.pdf>.

Жукович-Дородних Н. М., Китайчук Г. В. Практична підготовка студентів як визначальна складова професіоналізму майбутніх фахівців туристичної сфери в Україні

В статті розкрито значення практичної підготовки фахівців з туристичного обслуговування в подальшому професійному становленні, розглянуто досвід використання технології „Learning by doing” при практичній підготовці студентів галузі туризму. На прикладі проведення навчального ярмарку аналізується діяльність студентів в умовах роботи на навчальній фірмі.

Ключові слова: практична підготовка, туристичне обслуговування, «молодший спеціаліст», технологія, навчальний ярмарок.

Жукович-Дородних Н. М., Китайчук Г. В. Практическая подготовка студентов как определяющая составляющая будущих специалистов туристической сферы в Украине

В статье раскрывается значение практической подготовки специалистов туристического обслуживания в дальнейшем профессиональном становлении, рассмотрен опыт использования технологии „Learning by doing” при практической подготовке студентов туристической отрасли. На примере проведения учебной ярмарки анализируется деятельность студентов в условиях работы на учебной фирме.

Ключевые слова: практическая подготовка, туристическое обслуживание, «младший специалист», технология, учебная ярмарка.

Zhukovich-Dorodnykh N. M., Kitajchuk G. V. Practical preparation of students as the defining component of the future experts of tourist sphere in Ukraine

In article value of practical preparation of experts of tourist service in the further professional formation reveals, experience of use technologists „Learning by doing” is considered by practical preparation of students of tourist branch. On an example of carrying out of educational fair activity of students in working conditions in educational firm is analyzed.

Keywords: practical preparation, tourist service, «the younger expert», technology, educational fair.

УДК 378.016:338.488.2

О. Є. Кашинська

**ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРОЦЕС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ОРГАНІЗАЦІЯ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА» ТЕХНОЛОГІЙ
СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ**

Постановка проблеми в загальному вигляді. Глобальні процеси на даний момент охоплюють майже всі сторони економічних, політичних, інформаційних і культурних процесів нашої держави. Це, в свою чергу, спонукає до пошуку певних шляхів виходу на світовий рівень. Вибір правильного напрямку інтеграції передбачає також і розвиток високоякісної сфери обслуговування в Україні, що формується завдяки багатоплановій підготовці фахівців сфери гостинності у вищих навчальних закладах. Це, в певній мірі, й обумовлює підвищення вимог до підготовки бакалаврів сфери обслуговування [1].

Компетентність випускника сфери гостинності визначається глибиною його професійних знань і умінь, широтою їх діапазону, рівнем його функціональної підготовки, здібністю до самоосвіти. Усе це забезпечує його належну теоретичну та практичну основу, мобільність і дозволяє в найкоротші терміни пристосовуватися до виробничого середовища, що змінюється. Ці вимоги до підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності підводять до найбільш складної проблеми: як організувати навчальний процес, щоб реалізувати підготовку конкурентоспроможного фахівця з певними здібностями, якостями, знаннями та вміннями.

Орієнтація на сучасні пріоритети в розвитку вищої освіти потребує розробки та впровадження технологій, орієнтованих на наближення навчання до реалій практичного застосування в діяльності

фахівців (що має велике значення в роботі професіоналів сфери обслуговування).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розширенням дидактичного використання технологій інтерактивного навчання та розробкою ділових та імітаційних ігор займалися такі фахівці як І. Г. Абрамова, Н. П. Анікеєва, Л. Г. Борисова, В. Я. Платов, В. Н. Рибальський, А. М. Смолкін, С. А. Шмаков та інші. Велику роль в розповсюдженні форм інтерактивного навчання зіграли не тільки теоретичні розробки даних авторів, але їх практична діяльність по пропаганді ігрових форм, як основи інтерактивного навчання.

Про доцільність використання інноваційних педагогічних технологій в підготовці фахівців сфери туризму в своїх роботах наголошували П. М. Олійник, М. І. Скрипник, В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко та Г. С. Цехмістрова. Проте, це були загальні рекомендації, аналізу наявного досвіду практичної діяльності по пропаганді та впровадженню ігрових форм навчання фахівців сфери туризму та гостинності ще не проведено. Тому, ми вважаємо, обґрунтованим буде розглянути питання впровадження в процес викладання дисципліни «Організація готельного господарства» технологій ситуативного моделювання, що й буде виступати **метою нашого дослідження**.

Для реалізації вказаної мети слід виконати **наступні завдання**:

- дати характеристику технології ситуативного моделювання;
- розглянути умови використання даної технології;
- навести наглядні прийоми використання технології ситуативного моделювання під час викладання дисципліни «Організація готельного господарства».

Виклад основного матеріалу. Сучасні вимоги до підготовки бакалаврів сфери обслуговування передбачають здобуття основних практичних умінь та навичок ще на студентській лаві, оскільки на практиці немає універсальних рішень, які були б слушні для різних ситуацій, персоналу, стилю керівництва. Як визначають дослідники, вирішення справ фахівцями не має ні початку, ні кінця – проблеми виникають постійно, й зазвичай існує дуже мало можливостей вирішити організаційні завдання раз і назавжди [2, с. 101-110; 3].

Тому перед викладачами професійно орієнтованих дисциплін постає завдання – навчити майбутнього фахівця гостинності творчо підходити до будь-якої діяльності, працювати в складних умовах з великою кількістю завдань, взаємодіяти з іншими людьми. Тут необхідні такі якості: екстраординарне терпіння, витривалість і здатність думати «на ногах», тобто, йти на спонтанні компроміси, вести переговори в пікові моменти.

Зрозуміло, що основи таких практичних навичок не можна виробити в студента тільки на звичних лекціях, семінарських або

практичних заняттях – треба зосереджуватись на поєднанні цих форм навчання з інтерактивними технологіями, серед яких найбільшого розповсюдження отримали ділові ігри.

У діловій грі відтворюється предметний і соціально-психологічний зміст професійної діяльності, імітується поведінка учасників гри за певними правилами, які віддзеркалюють умови та динаміку реальної професійної обстановки.

Ділова гра – процес напрацювання й прийняття рішення для конкретної ситуації в умовах поетапного, багатокрокового уточнення необхідних факторів, аналізу інформації, яка додатково надходить і напрацьовується в ході гри [4, с. 185].

Однією із цілей гри є розвиток здібностей, відпрацювання навичок розв'язання конкретних узагальнених ситуацій. Типовість ситуації є характерною ознакою ділової ігри, завдання та процедури, що складають її сутність, повинні регулярно повторюватися у певній комбінації. Іншою характеристикою є наявність конфліктних ситуацій і резервів для їх усунення – відсутність конфліктності виключає саму постановку проблеми, а відсутність резервів не дозволяє достатньо ефективно розв'язати ту чи іншу ситуацію.

Переваги ігрової імітації перед реальним експериментом такі: наочність наслідків рішень що приймаються; фактор часу (гра дозволяє жити “швидко”); можливість повторення власного досвіду – чим складніше завдання, тим важливіше перевірити якомога більше підходів до його вирішення; у грі формуються установки професійної діяльності, легше долаються стереотипи, коректується самооцінка; розвиток творчого мислення студентів. В. В. Серіков відзначає, що досвід, отриманий у грі, може опинитися навіть продуктивнішим порівняно з придбаним в професійній діяльності. Це відбувається з кількох причин. Ділові ігри дозволяють збільшити масштаб охоплення дійсності, наочно представляють наслідки ухвалених рішень, дають можливість перевірити альтернативні рішення. Інформація, якою користується людина в реальності, неповна, неточна. У грі студентам надається хоча й неповна, але точна інформація, що підвищує довіру до отриманих результатів і стимулює процес ухвалення рішень [5].

У діловій грі можуть приймати участь декілька чоловік, її результат – колективне вирішення проблеми, під час якого не виключається прийняття одноосібного рішення, але воно обов'язково обговорюється і, якщо треба, коригується.

В ході проведення ділової гри студентам надається можливість подивитися, пережити, відчути взаємодію учасників освітнього процесу в різних варіантах ділового спілкування під час інтеграції всіх видів організаційних форм.

Основними умовами ефективного використання моделі навчання в грі є ретельна підготовка до занять в аудиторії, забезпечення високої якості обговорення й взаємодії між студентами.

Для активізації інтелектуальної активності, самостійної розумової діяльності студентів А. М. Матюшин пропонує спиратися на умови використання ділових ігор:

- проблемне завдання повинно враховувати реальний рівень знань студентів, відповідати їх інтелектуальним можливостям;

- теоретичне або практичне завдання студентам (нове знання або способи дій) повинно містити невідому складову, викликати потребу її винайти;

- завдання (навчальні, практичні завдання, питання) стає проблемним, якщо воно збігається з питаннями, що виникають у студентів під час ознайомлення з умовами завдання;

- проблемна ситуація досягає планованого ефекту якщо студенти пояснюють відомі факти, застосовуючи теорію на практиці або відчувають потребу в одержанні нових знань, коли виникає інтерес як діючий мотив навчальної діяльності;

- у ситуації, коли студенти не можуть вирішити проблемну ситуацію, викладач повинен зазначити причини невиконання завдання та пояснити необхідний матеріал [6, с. 21-22].

Під час розробки ділових ігор до дисципліни «Організація готельного господарства» ми намагалися забезпечити домінування реального змісту в умовних ігрових процесах, що є необхідним фактором засвоєння кожним гравцем власної ролі. Вона виявляється для гравців особистісно-значущою в той мірі, в якій її програвання веде до досягнення реальних цілей. Чим більше реальність цілей, тим більше ігрова діяльність стає мотиваційно-усвідомленою для студентів. Досягнення цього ми вважаємо дуже важливим, оскільки осмислення ігрових навчальних дій є необхідною умовою усвідомлення студентами особливостей своєї готовності до подальшої роботи.

Викладання дисципліни «Організація готельного господарства» доцільно реалізовувати з використанням ідеї моделювання виробничого процесу підприємств готельного бізнесу, своєрідної імітації типових і нетипових виробничих ситуацій у професійній діяльності майбутнього фахівця.

Так, наприклад, при вивченні тем «Організація приїзду та виїзду мешканців готелю», «Організація роботи служб та підрозділів у готельному комплексі», «Організація та технологія роботи СПіР» доцільно використовувати симуляційні ігри або розігрувати ситуації за ролями, де одна група студентів буде виступати клієнтами готелю, інша – працівниками, які вирішують проблеми, конфлікти, що виникають у процесі обслуговування гостей. Докладний аналіз після проведення рольових ігор дає можливість знайти якнайкращий спосіб рішення проблем, якими супроводжується спілкування з гостями, а обговорення саме даної ситуації може допомогти учасникам побачити широкі можливості для цього.

Пропонуємо розглянути детальніше рольову гру, яка дозволить набути досвіду згладжування конфліктів шляхом розігрування конкретної виробничої ситуації.

Рольова гра «Згладжування конфліктів».

Тема. Організація та технологія роботи СПіР.

Мета. Після проведення гри студенти набудуть умінь і навиків згладжування різних видів конфліктів, які виникають з клієнтами в готелях.

Мотивація. Головною службою, яка безпосередньо працює з клієнтами є служба прийому та розміщення. Кожен день працівники цієї служби зустрічаються з різними типами клієнтів, які можуть провокувати виникнення конфліктів. Завданням СПіР є запобігти появі таких ситуацій та вирішити конфлікти «мирним шляхом». Як же треба себе поводити в таких ситуаціях?

Ця частина заняття займатиме близько 5 % часу (4 хв.).

Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів. Отже, сьогодні ми будемо вчитися швидко й ефективно згладжувати конфлікти. Зараз досвідченим шляхом ми спробуємо з'ясувати основні методи врегулювання конфліктів. Ця частина заняття займатиме близько 5 % часу (4 хв.).

Надання необхідної інформації. Завчасно студентам було дано домашнє завдання – знайти інформацію з основних методів врегулювання конфліктів. Для того, щоб перевірити виконання цього завдання, можна скористатися технологією «Мікрофон». Студенти швидко, по черзі, називають методи врегулювання конфліктів, які вони знають (активне слухання, компроміс, консенсус, ухилення, згладжування, метод контрасту, медіація, арбітраж та інші). У цей час викладач на дошці записує студентські відповіді, не коментуючи їх і не оцінюючи. Ця частина заняття займатиме близько 10-15 % часу (8-12 хвилин).

Інтерактивна вправа займає близько 50-60 % часу (40-48 хв.).

1. З групи обираються 5 студентів, які будуть відстоювати позицію клієнтів (в залежності від ситуації). 10 хв. вони обдумують свої аргументи.

2. Інші учасники об'єднуються в 5 груп (по кількості ситуацій). Кожна група отримує конфліктну ситуацію, яку треба вирішити.

3. Групи обговорюють методи врегулювання конфліктів, які доцільно використати в їхній ситуації впродовж 10 хвилин.

4. Групи обирають 1 студента, працівника СПіР, який буде вирішувати конфліктну ситуацію. Якщо він не впорався з завданням, група може запропонувати іншого учасника для остаточного вирішення конфлікту.

5. Вправа закінчується, коли учасники дійшли згоди.

Приклади конфліктних ситуацій:

1. Клієнт не задоволений номером, який йому надали.

2. Мешканець готелю замовляв у номер білі троянди, а йому принесли червоні.

3. Гостя вчасно не розбудили, через що він запізнився на важливу зустріч.

4. Клієнт бажає, щоб йому надали послугу, яку готель не надає.

5. У мешканця зникла з номеру його особиста річ.

Підбиття підсумків (рефлексія). На обговорення викладач виносить наступні питання:

- які методи згладжування конфліктів були продемонстровані?

- які методи згладжування конфліктів були найефективнішими?

- які, на ваш погляд, цікаві знахідки використовували учасники під час гри?

- як повинні були діяти ті учасники, кому не вдалося залагодити конфлікт?

На дошці підкреслюються ті методи, які були найефективнішими та які можна використовувати в подальшій роботі в готелях.

Цей етап займає близько 16 хвилин (20% часу).

Висновок. Отже, для реалізації якісної підготовки конкурентоспроможного фахівця з певними здібностями, якостями, знаннями та вміннями необхідно в навчальний процес ВНЗ впроваджувати технології, орієнтовані на наближення навчання до реалій практичного застосування в діяльності фахівців, що має важливе значення в подальшій роботі професіоналів сфери обслуговування. До найефективніших таких технологій належить технологія ситуативного моделювання, яку доцільно використовувати дотримуючись певних умов застосування, що наглядно були використані на прикладі однієї з тем дисципліни «Організація готельного господарства».

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується перевірити систему методів активного навчання майбутніх фахівців сфери гостинності в ході їх застосування при проведенні лекцій, семінарських та практичних робіт.

Література

1. Концепция поэтапного формирования специалиста – менеджера [Електронний ресурс] / В. А. Василенко, И. Ф. Карташевская, А. И. Дихтарь, Л. В. Остроухова. – Режим доступа до вид. : http://tourlib.net/metod_tourism/koncept.htm. **2. Романов П. В.** Стратегия кейс-стади в исследовании социальных служб / П. В. Романов // Социологические исследования. – 2005. – № 4. – С. 101-110. **3. Чичмели И. В.** Игры для менеджеров любого возраста [Електронний ресурс] / И. В. Чичмели. – Режим доступа до вид. : <http://www.training.net> **4. Педагогіка** вищої школи : навч. посіб. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учб. літ., 2009. – 472 с. **5. Сериков В. В.** Личностно-ориентированное образование // Педагогика. – 1994. – №5. – С.16. **6. Матюшин А. М.**

Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики / А. М. Матюшин. – М.: Школа-Пресс, 1993. – 126 с.

Кашинська О. Є. Впровадження в процес викладання дисципліни «Організація готельного господарства» технологій ситуативного моделювання.

У статті дається визначення поняття ділова гра та характеризується модель навчання в грі, розглядаються умови використання даної технології в навчальному процесі та наводиться наглядний приклад використання таких технологій під час викладання дисципліни «Організація готельного господарства».

Ключові слова: технології ситуативного моделювання, рольова гра, симуляційні ігри.

Кашинская Е. Е. Внедрение в процесс преподавания дисциплины «Организация гостиничного хозяйства» технологий ситуативного моделирования.

В статье дается определение понятия деловая игра и характеризуется модель обучения в игре, рассматриваются условия использования данной технологии в учебном процессе и приводится наглядный пример использования таких технологий во время преподавания дисциплины «Организация гостиничного хозяйства».

Ключевые слова: технология ситуативного моделирования, ролевая игра, симуляционные игры.

Kashinskaya O. E. Introduction in the process of teaching "Organization of the hotel industry" technologies of situation design.

In the article the concept of a business game is given and technologies of situation design are characterized, the terms of the use of this technology are examined in an educational process and an evident example of the use of technology of situation design is made during teaching of discipline "Organization of the hotel industry".

Keywords: technologies of situation design, role play, simulation games.

УДК 338.483.1(477)

І. І. Макєєва

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ТУРИЗМ»)

Розвиток туризму на конкретній території сприяє вирішенню низки економічних проблем регіону, таких як зайнятість місцевого населення, будівництво шляхів сполучення та споруд житлового призначення, налагодження різних видів комунікацій, формування позитивного іміджу регіону, підтримка та розвиток місцевої культури. Іншими словами розвиток туризму в регіоні формує сучасну інфраструктуру, що призначена для її експлуатації як туристами, так і місцевим населенням. Однак туристична індустрія, що включає наявність туристичної інфраструктури, може розвиватися лише за деяких умов, таких як наявність капіталу, технологій, кадрів та туристичних ресурсів в регіоні. Ці умови є першочерговими, тому що недостатньо мати капітал, придбати технологію, сформувати кадрову команду та займатися туризмом. Спочатку слід обрати придатну для організації туризму територію, що характеризується наявністю туристичних ресурсів. Якщо ж такої місцевості немає, то створити туристичний ресурс на її території.

Туристичні ресурси є найбільш дешевою складовою туристичного бізнесу, тому в сфері туризму достатньо швидкими темпами досягається висока рентабельність підприємницької діяльності. Однак якщо здійснюється створення штучного туристичного ресурсу, то собівартість туристичного продукту значно зростає.

Туристичні ресурси є мотиваційною підставою для вибору місця відпочинку туристами, слугують основою для формування туристичного продукту. Вони являють собою об'єкти туристського інтересу, які потенційно здатні задовольнити потреби подорожуючих. Не наділена туристичними ресурсами місцевість в більшості випадків може вважатися непридатною для організації на її території туризму. У зв'язку з цим збільшується значення досліджень туристичних ресурсів як основи туристичної діяльності.

В сучасній науковій літературі існує велика кількість поглядів на поняття та сутність туристичних ресурсів. З цього приводу навіть сформувалися основні науково-практичні школи з ресурсно-туристської проблематики:

1. Кримська школа, що об'єднує таких вчених, як М. Б. Багров, М. С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов, Л. О. Багорова, І. М. Яковенко.

2. Львівська школа (М. П. Крачило, Н. Ю. Недашківська, М. Й. Рутинський, В. К. Євдокименко, М. П. Мальська).

3. Київська школа (Д. І. Богорад, І. Д. Родічкін, Т. Ф. Панченко, О. І. Родічкіна, В. Я. Городський, О. О. Любіцева, О. О. Бейдик, О. О. Мазуркевич) [1; 2; 3].

4. Московська школа (В. С. Преображенський, О. О. Мінц, Б. Б. Родоман, Ю. О. Веденін, І. В. Зорін, В. О. Квартальнов, М. О. Ананьєв, П. М. Зачиняєв, М. О. Орлов).

Вчені по-різному тлумачать поняття «туристичні ресурси». Велика кількість різних поглядів на поняття та сутність туристичних ресурсів пояснює появу різних підходів до їх класифікації.

5. Структура туристичних ресурсів досить докладно розроблена в роботах таких вчених, як О. О. Любіцева, О. О. Бейдик, В. І. Стафійчук, Є. В. Панкова, Н. П. Крачило, Ф. Ю. Поклонський, М. Труаси, П. Дефер, О. Л. Драчева, Ю. В. Забаєв, Д. К. Ісмаєв тощо [4]. Викладачі кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка С. О. Дітковська та Л. В. Мальцева запропонували власну класифікацію туристичних ресурсів.

Аналіз наукової літератури вказує на достатню розробленість та актуальність теми дослідження туристичних ресурсів України. Однак, постає проблема систематизації цієї інформації та виділення найбільш об'єктивного тлумачення поняття «туристичні ресурси», вибору найбільш повної характеристики структури туристичних ресурсів України з метою донесення цього матеріалу в зрозумілій та докладній формі до свідомості студентів, що навчаються за спеціальністю «Туризм». Виходячи з вищесказаного, наукова та методична розробка курсу «Туристичні ресурси України» як навчальної дисципліни є досить актуальною.

Метою статті є характеристика «Туристичних ресурсів України» як навчальної дисципліни професійного спрямування за спеціальністю «Туризм». Відповідно до мети були поставлені завдання дослідження: розкрити мету, завдання та тематичний план курсу; визначити форми організації занять з навчальної дисципліни.

Курс «Туристичні ресурси України» займає важливе місце в системі підготовки бакалаврів з організації туристичного обслуговування. Метою курсу є ознайомлення студентів із туристичними ресурсами України. Під час вивчення дисципліни досліджується суспільно-територіальний туристичний комплекс України, що характеризується сукупністю природних, культурно-історичних та інфраструктурних туристичних ресурсів.

Основними завданнями дисципліни є:

- засвоєння теоретичного матеріалу щодо наявних туристичних ресурсів України;
- ознайомлення з інформацією щодо туристичного потенціалу України;

- формування вмій та навичок самостійно знаходити нові шляхи просування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках на основі дослідження туристичних ресурсів України.

Вивчення дисципліни базується на знаннях, отриманих студентами в процесі підготовки з таких дисциплін, як „Вступ до фаху”, „Історія туризму” та „Туристичне країнознавство”, і забезпечує вивчення таких дисциплін, як „Основи музеєзнавства”, „Туристичне краєзнавство” та „Організація туристичних послуг”.

Програма передбачає ознайомлення студентів із широким колом питань, зокрема: формування території української держави, географічні передумови формування туристичних ресурсів України, природні та культурно-історичні туристичні ресурси, класифікація туристичних територій України, туристичні ресурси Луганщини.

В результаті вивчення дисципліни „Туристичні ресурси України” студенти мають:

- знати: поняття „туристичні ресурси” в широкому та вузькому сенсах; підходи до класифікації туристичних ресурсів; основні ознаки туристичних ресурсів; поняття та сутність георозмаїття як основи споживання туристичних ресурсів; геологічну історію формування території України та історію становлення Української держави; географічні аспекти формування туристичних ресурсів України; природні, культурно-історичні та інфраструктурні туристичні ресурси України.

- вміти: виділити ресурси досліджуваної території, що відносять до туристичних, користуючись основними ознаками туристичних ресурсів; розрізняти туристичні ресурси за їх походженням; провести комплексну оцінку туристичних ресурсів території; розрахувати рекреаційну місткість окремої території; розрахувати показник пропускної здатності туристичного об'єкту.

Вивчення даної дисципліни вимагає застосування новаторських підходів до організації навчального процесу на основі широкого використання новітніх інформаційних технологій. Основний наголос повинен робитися на практичному використанні та закріпленні отриманих теоретичних знань через організацію практичних занять. Невід'ємним компонентом навчання повинна стати організація круглих столів, семінарів, презентацій із залученням компетентних спеціалістів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наукових організацій у цілях наближення навчального процесу до практики раціонального використання туристичних ресурсів Луганщини та України в цілому з метою розвитку туризму в межах країни.

З метою опанування дисципліни «Туристичні ресурси України» розроблено структуру курсу, що передбачає формування певного тематичного плану

Тематичний план демонструє розподіл дисципліни на два змістовні модулі (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Тематичний план дисципліни

№	Змістовні модулі та їхня тематика
	Модуль А. Природні туристичні ресурси України
1.1.	Поняття туристичних ресурсів та їх класифікація
1.2.	Рекреаційне районування території України
1.3.	Комплексна оцінка туристичних ресурсів окремої території
1.4.	Структура природних туристичних ресурсів
1.5.	Кліматичні туристичні ресурси України
1.6.	Бальнеологічні туристичні ресурси України
1.7.	Водні туристичні ресурси України
1.8.	Ландшафтні та орографічні туристичні ресурси України
1.9.	Природно-заповідний фонд та біотичні туристичні ресурси України
	Модуль В. Культурно-історичні та інфраструктурні туристичні ресурси України
2.1.	Структура культурно-історичних туристичних ресурсів
2.2.	Археологічні туристичні ресурси України
2.3.	Архітектурні туристичні ресурси України
2.4.	Пам'ятки історії та культури України
2.5.	Етнічні туристичні ресурси України
2.6.	Події туристичні ресурси України
2.7.	Інфраструктурні туристичні ресурси України
2.8.	Туристичні ресурси Луганщини

Теоретична частина курсу передбачає проведення лекцій, а практична частина – практичних занять. Протягом вивчення тем змістовного модулю студенти виконують творчу самостійну роботу.

Практична робота дозволяє закріпити отримані в процесі слухання лекцій теоретичні знання студентів та відпрацювати на практиці необхідні уміння та навички. Протягом практичного заняття студент проходить декілька форм поточного контролю: усна відповідь, виконання аудиторних завдань та тестовий контроль. При підготовці до практичного заняття слід ознайомитися із основними поняттями теми, що вивчається, обладнанням, необхідним для аналізу даних та демонстрації результатів аналізу; підготувати питання за планом заняття, ознайомившись із методичними рекомендаціями щодо підготовки до цих питань; ознайомитися із завданнями для аудиторного виконання (які виконуються в групі під час практичного заняття); відповісти на запитання для самоконтролю. При підготовці до практичного заняття

необхідно звернутися до основної літератури, а для більш докладного вивчення питання – доповнити отримані знання, звернувшись до додаткових літературних джерел.

Самостійна робота, що виконується студентом з курсу «Туристичні ресурси України», дає змогу виявити рівень засвоєння ним теоретичних знань та практичної підготовки з вивченої дисципліни. Основними завданнями самостійної роботи студента є вивчення процесу організації туристичної діяльності в Україні на базі наявних туристичних ресурсів, пошук шляхів вирішення проблем раціонального використання туристичних ресурсів та раціонального навантаження на рекреаційні території України. Кожен студент має самостійно обрати тему своєї дослідницької роботи, затвердивши її з викладачем дисципліни «Туристичні ресурси України».

Творча самостійна робота студента є першим кроком до науки. Виконуючи завдання самостійної роботи, студент ознайомлюється з основними вимогами, що висуваються до наукових робіт, вчиться самостійно робити висновки, а отже отримує перші навички дослідницької роботи.

При використанні модульно-рейтингової системи поточного та підсумкового контролю рівень знань студентів з дисципліни «Туристичні ресурси України» перевіряється під час написання двох модульних робіт.

Таким чином, професійна підготовка фахівців сфери туризму потребує ґрунтовного вивчення наявних та потенційних туристичних ресурсів України. Задовольнити цю потребу дозволяє опанування навчальної дисципліни «Туристичні ресурси України». Завданнями курсу є засвоєння теоретичного матеріалу щодо наявних та потенційних туристичних ресурсів України, формування вмінь та навичок самостійно знаходити нові шляхи просування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках на основі дослідження туристичних ресурсів України. Тематичний план курсу передбачає вивчення двох змістовних модулів: «Природні туристичні ресурси України» та «Культурно-історичні та інфраструктурні туристичні ресурси України». Теоретична частина курсу передбачає проведення лекцій, а практична частина – практичних занять. Протягом вивчення тем змістовного модулю студенти виконують творчу самостійну роботу.

Перспективи подальших розробок полягають у розробці авторської методики викладання курсу «Туристичні ресурси України».

Література

1. Бейдик О. О. Туристсько-рекреаційні ресурси : навчально-методичний комплекс : 2-е вид., доп. і розш. / О. О. Бейдик. – К. : ВГЛ «Обрій», 2008. – 167с. **2. Бейдик О. О.** Рекреаційно-туристські ресурси України : методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія / О. О. Бейдик. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2001. – 395 с. **3. Любіцева О. О.** Туристичні ресурси України : навч. посібник /

О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – Київ : Альтерпрес, 2007. – 369 с. 4. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство : Навчальний посібник. / Є. В. Панкова. – К. : Альтерпрес, 2003. – 352 с.

Макєєва І. І. Туристичні ресурси України як навчальна дисципліна (спеціальність «Туризм»)

У статті характеризуються «Туристичні ресурси України» як навчальна дисципліна професійного спрямування за спеціальністю «Туризм». Розкрито мету, завдання та представлено тематичний план курсу. Визначено форми організації занять з навчальної дисципліни.

Ключеві слова: туристичні ресурси, тематичний план, форми організації занять.

Макеева И. И. Туристические ресурсы Украины как учебная дисциплина (специальность «Туризм»)

В статье характеризуются «Туристические ресурсы Украины» как учебная дисциплина профессиональной направленности по специальности «Туризм». Раскрыта цель, задачи и представлен тематический план курса. Определены формы организации занятий по учебной дисциплине.

Ключевые слова: туристические ресурсы, тематический план, формы организации занятий.

Makeeva I. I. The tourist resources of Ukraine as educational discipline (the speciality «Tourism»)

«The tourist resources of Ukraine» as educational discipline for speciality «Tourism» is analyzed in the article. The purpose, tasks and topic plan are considered. The forms of class organization are cleared up.

Key words: tourist resources, topic plan, forms of class organization.

УДК:378.147.883:796.5(477)

Н. М. Сажнєва, І. А. Арсененко

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
КОМПЛЕКСНОЇ ПРАКТИКИ З ФАХУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ
ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

Комплексна практика з фаху є необхідною складовою навчального процесу при підготовці студентів за напрямом „Менеджмент”, професійного спрямування “Менеджмент організацій” з варіативною компонентою „Менеджмент туристичної індустрії”. Вона сприяє поглибленню загально-професійних та спеціальних знань функціонування господарського механізму в сфері туризму – як частини

господарського комплексу, поліпшенню практичної підготовки фахівців економіко-управлінського профілю для туристичної індустрії.

Комплексна практика здійснюється відповідно до графіка навчального процесу на IV курсі, тривалістю 6 днів.

При підготовці до проведення комплексної практики ми пропонуємо використовувати наробки з туристичного бізнесу Л. Дядечко [3], М. Мальської, В. Худо [6], П. Путенцейло [8], Н. Чорненької [10], з організації туризму О. Любіцевої [5], М. Кабушкіна [7], О. Драчової, Ю. Забаєва, Д. Ісмаїлова [11], з екскурсознавства В. Бабарицької, А. Короткової, О. Малиновської [1], Б. Ємельянова [4], Н. Гецевіч [2] та ін.

Метою комплексної практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отримання практичних навичок професійної діяльності в період перебування на туристичному підприємстві.

Завданнями комплексної практики є:

1. Ознайомлення з основними напрямками та результатами діяльності туристичного підприємства.

2. Вивчення: питань економіки та організаційно-правової форми туристичного підприємства в сучасних умовах, досвід його адаптації до роботи в ринкових умовах; здійснення внутрішньої і зовнішньо-економічної діяльності.

3. Визначення організаційної структури управління на туристичному підприємстві.

4. Набуття практичних навичок: проведення кадрової роботи та ділового спілкування на туристичному підприємстві; виконання посадових обов'язків менеджера з внутрішнього або міжнародного туризму (організація туристичної діяльності).

5. Оволодіння основними підходами, методами та принципами розробки, формування, просування та реалізації туристичного продукту.

6. Виявлення взаємодії туристичного підприємства з виробниками туристичних послуг.

7. Складання пропозицій (розробок) щодо надання туристсько-екскурсійних послуг туристичним підприємством.

8. Аналіз та обґрунтування проблем та перспектив розвитку діяльності туристичного підприємства.

В процесі проходження практики кожен студент виконує загальне і індивідуальне завдання.

Зміст загального завдання:

Студент на підставі наявної на туристичному підприємстві документації, статистичних даних, фондових та архівних матеріалів і іншої інформації повинен вивчити і дати характеристику:

1. Загальної діяльності туристичного підприємства: повна назва туристичного підприємства, його юридична адреса; цілі і завдання діяльності туристичного підприємства (туроператорська, турагентська

діяльність); масштаб діяльності туристичного підприємства; місія і імідж туристичного підприємства; географічне положення; рівень спеціалізації туристичної діяльності.

2. Сучасного стану основних фінансово-економічних показників діяльності туристичного підприємства: об'єм реалізації туристичних послуг; показники використання робочої сили; показники використання виробничих фондів; прибуток; рентабельність; показники фінансового стану туристичної фірми.

3. Організаційно-правової форми діяльності туристичного підприємства в сучасних умовах, досвід його адаптації до роботи в ринкових умовах: рівень і обсяг його прав і зобов'язань; форма власності (засновано на приватній, колективній, державній або змішаній формах); можливі партнери та постачальники.

4. Організаційної структури управління туристичним підприємством: структурні підрозділи і характер організаційних відносин між ними; виробнича структура підприємства (технологічний аспект).

5. Управління персоналом: загальна чисельність працівників; кадровий потенціал підприємства, а саме професійний склад; кваліфікаційний і освітній рівень кадрів (по категоріях персоналу); наявність посадової документації (інструкції).

6. Економічних служб і фінансового менеджменту: структура і зміст діяльності економічних служб; система ціни на туристичний продукт, і методика її складання.

7. Управління маркетингом: система організації та завдання служби маркетингу; аналіз маркетингового середовища туристичного підприємства; система реалізації та доведення до споживача туристичного продукту і постачання туристичних послуг.

8. Інформаційної системи управління: масиви інформації; комунікаційний процес; комунікації між рівнями управління і підрозділами; комунікації між туристичним підприємством і зовнішнім середовищем (органами державного регулювання, споживачами, постачальниками та ін.); характеристика загальної схеми інформаційних потоків на туристичному підприємстві; інформаційний процес (передача, перетворення, зберігання, оцінка і використання інформації); засоби передачі та перетворення інформації; документообіг туристичного підприємства і його характеристика; організація діловодства на туристичному підприємстві; шляхи усунення недоліків комунікаційного процесу, вдосконалення комунікацій на туристичному підприємстві.

9. Виробництва туристичного продукту на туристичному підприємстві (напрямки, спеціалізація, основні та додаткові послуги). Визначення взаємодії туристичного підприємства з постачальниками туристичних послуг, та характеристика їх діяльності:

9.1. Безпосередньо задіяні в туризмі:

- Заклади розміщення та підприємства харчування туристів і екскурсантів (готельні та ресторанны мережі; окремі готелі та

підприємства харчування; котеджі та апартаменти; інші засоби розміщення);

- Транспортні підприємства (всі види транспортних пасажирських перевезень; здійснення регулярних або чартерних рейсів);

- Підприємства дозвілля (з організації екскурсійного процесу, видовищно-розважальних заходів, спортивних (активні, пасивні) змагань, шоу; заклади культури та мистецтва; тематичні парки та ін.);

- Інші підприємства, організації, заклади та установи.

9.2. Опосередковано задіяні в туризмі:

- Заклади розміщення та підприємства харчування туристів і екскурсантів (місцеві підприємства соціальної інфраструктури; агентства з продажу нерухомості; виробники продуктів харчування; виробники обладнання для готелів і ресторанів; будівельні компанії та ін.);

- Транспортні підприємства (підприємства транспортної інфраструктури (вокзали, аеропорти); виробники транспортних засобів; виробники пального та мастила та ін.);

- Підприємства дозвілля (виробники спортивного обладнання та спорттоварів; виробники аудіо-, відеотехніки та іншої продукції; засоби масової інформації та ін.);

- Інші підприємства, організації, заклади та установи.

10. Специфіки надання туристсько-екскурсійних послуг (напрямки туристсько-екскурсійних маршрутів, тематика) на туристичному підприємстві.

11. Договірних відносин щодо діяльності туристичного підприємства: загальна характеристика договорів; договірні відносини між турагентом і турагентом; договірні відносини між турагентом (турагентом) і постачальниками туристичних послуг; договірні відносини між туристичним підприємством і споживачами туристичного продукту.

12. Надання страхових послуг туристичним підприємством: взаємодія зі страховими компаніями; сервісна схема страхування, „Асістанс”; компенсаційна схема страхування туристів та екскурсантів; страховий тариф, страхові поліси, їх оформлення.

Індивідуальне завдання містить виконання посадових обов'язків менеджера з внутрішнього або міжнародного туризму:

1. За відповідною методикою розробити тур для туристичного підприємства:

1.1. Розробка схеми маршруту, його оптимізація.

1.2. Програмне забезпечення туру.

1.3. Організаційно-технічні заходи з забезпечення туру.

1.4. Розрахунок вартості туру:

1.4.1. Загальні умови:

- Місце туристичної діяльності або маршрут.

- Термін.

- Кількість туристів в групі, разом з переліком осіб, які мають дозвіл на здійснення туристичного супроводу (екскурсовод, гід-перекладач).

- Транспорт.
- Трансфер (якщо дані послуги надаються).
- Проживання.
- Харчування.
- Програмні заходи або додаткові послуги (якщо дані послуги надаються).

1.4.2. Кошторис витрат турфірми по відправленню туристів (проїзд, проживання, харчування).

1.4.3. Послуги фірми (бронювання місць в готелі (в інших закладах розміщення), та авіаквитків (інших квитків на транспортних засобах), супровід групи) – 10% від розміру витрат.

1.4.4. Прибуток фірми 10% від розміру витрат.

1.4.5. Загальна вартість туру на всю групу.

1.4.6. Вартість туру на 1 людину (витрати на особу, яка здійснює супровід від фірми поділяється на загальну кількість туристів у групі, на кількість осіб).

1.5. Документація щодо здійснення туристичної діяльності.

1.6. Заходи з організації подорожі.

2. Скласти маршрут та надати методичну розробку (технологічну карту) екскурсії:

2.1. Визначення мети та задач екскурсії.

2.2. Формулювання теми.

2.3. Відбір літератури і складання бібліографії.

2.4. Визначення інших джерел інформації та екскурсійних матеріалів.

2.5. Вивчення джерел – літературних, архівних, статистичних та ін.

2.6. Ознайомлення з експозиціями та фондами музеїв.

2.7. Відбір та вивчення екскурсійних об'єктів.

2.8. Складання маршруту екскурсії.

2.9. Об'їзд чи обхід маршруту, хронометраж.

2.10. Підготовка контрольного тексту екскурсії (тексту бюро).

2.11. *Головні вимоги до технологічної карти:*

2.11.1. Складається особисто екскурсоводом, або членами творчої групи.

2.11.2. Вказує екскурсоводу шляхи для повного та правильного розкриття теми (вступ, основна частина, заключна частина).

2.11.3. Озброює методичними прийомами показу та розповіді.

2.11.4. Містить рекомендації з питань організації екскурсії.

2.11.5. Враховує інтереси певної групи екскурсантів.

2.11.6. Поєднує показ та розповідь у єдине ціле.

2.11.7. На титульному аркуші надається найменування екскурсійного закладу; назва теми екскурсії; вид екскурсії (пішохідна, автобусна, теплохідна, комбінована, музейна, виробнича ін. види); тривалість; склад групи екскурсантів; прізвище, ім'я, по батькові, посада, кваліфікація укладачів технологічної карти; дата затвердження екскурсії керівником туристичного підприємства.

2.11.8. На слідкуючій сторінці визначається мета і завдання екскурсії, схема маршруту із вказівкою об'єктів і зупинок під час екскурсії.

2.11.9. Комплектування „портфеля екскурсовода”.

2.12. Визначення методичних прийомів і техніки проведення екскурсії.

2.13. Складання технологічної карти екскурсії:

2.14. Висновки методиста по тексту та технологічній карті.

2.15. Складання індивідуальних текстів.

2.16. Прийом (здача) екскурсії.

2.17. Затвердження екскурсії.

3. Проблеми та перспективи розвитку туристичного підприємства.

Після закінчення практики студент представляє керівнику від кафедри закінчений звіт про проходження комплексної практики і щоденник практики оформлені відповідно до встановлених вимог.

Оцінка за підсумками проходження комплексної практики порівнюється до оцінок по теоретичному навчанню, проставляється в залікову книжку і атестаційну відомість, і враховується при підведенні підсумків загальної успішності студентів.

Перспективним напрямком нашого дослідження буде вдосконалення комплексної практики з фаху при підготовці фахівців з туризму в Україні.

Література

- 1. Бабарицька В.** Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с. **2. Гецевич Н. А.** Основы экскурсоведения : учеб. пособ. / Н. А. Гецевич. – Минск : Надра, 1988. – 168 с. **3. Дядечко Л. П.** Економіка туристичного бізнесу : навч. посіб. / Л. П. Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с. **4. Емельянов Б. В.** Экскурсоведение : [учебн.] / Б. В. Емельянов. – М. : Советский спорт, 2004. – 216 с. **5. Любіцева О. О.** Методика розробки турів : навч. посіб. / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 104 с. **6. Мальська М. П.** Туристичний бізнес : теорія та практика : навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 424с. **7. Организация туризма** : учебн. пособие / [А. П. Дурович, Н. И. Кабушкин, Т. М. Сергеева и др.] ; под общ. ред. Н. И. Кабушкина и др. – Мн. : Новое знание, 2003. – 632 с. **8. Пуцентейло П. Р.** Економіка і

організація туристично-готельного підприємництва : навч. посіб. / П. Р. Пуцентейло. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
9. Сажнева Н. М. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять) : навч. посіб. / Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко. – Мелітополь : „Люкс”, 2007. – 254 с.
10. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії : навч. посіб. / Н. В. Чорненька. – К. : Атіка, 2006. – 246 с. **11. Экономика и организация туризма. Международный туризм** / под ред. Е. Л. Драчовой, Ю. В. Забаева, Д. К. Исмаева и др. – М. : КНОРУС, 2005. – 576 с.

Сажнева Н. М., Арсененко І. А. Методичні рекомендації щодо проведення комплексної практики з фаху при підготовці фахівців з туризму в Україні

Стаття присвячена наданню методичних рекомендацій по організації і проведенню комплексної практики з фаху у студентів професійного спрямування "Менеджмент організацій" з варіативною компонентою "Менеджмент туристичної індустрії".

Ключові слова: комплексна практика, туристичне підприємство, туристсько-екскурсійна послуга.

Сажнева Н. М., Арсененко І. А. Методические рекомендации для проведения комплексной практики по специальности при подготовке специалистов по туризму в Украине

Статья посвящена методическим рекомендациям по организации и проведению комплексной практики по специальности у студентов профессиональной направленности "Менеджмент организаций" с вариативной компонентой "Менеджмент туристической индустрии".

Ключевые слова: комплексная практика, туристическое предприятие, туристско-экскурсионная услуга.

Sazhneva N. M., Arsenenko I. A. Methodical recommendations for undertaking complex practical persons on professions when preparing specialist on tourism in Ukraine

The article is devoted to working out methodical recommendation of complex practical training of students for professional training of such specialites organization management of tourism industry.

Key words: complex practical training, touristic organization, touristic-excurtional services.

УДК 371.14:338.48

Л. В. Чорна

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ФОРМА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Стратегічною ціллю української системи освіти в туризмі з точки зору як внутрішніх потреб, так і з точки зору відповідності загальноосвітнім тенденціям і перспективам розвитку є інтеграція у світовий та міжнародний простір, утвердження її високого статусу та конкурентоспроможності [1, с. 110]. У зв'язку із цим та ще рядом вагомих факторів даний освітній напрям переживає період активного пошуку шляхів удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців. При цьому широко досліджуються інноваційні технології навчання, які можуть бути використані для оптимізації навчального процесу, з-поміж яких інтерактивні й аудіовізуальні методи навчання, кейс-студії посідають провідне місце.

Разом з тим очевидним є той факт, що значущість такої форми організації навчання як самостійної роботи у процесі підготовки майбутніх фахівців з туризму не була детально висвітлена в наукових працях учених, хоч вітчизняні науковці Н. Калашник і В. Вертегел розглядають самостійну роботу як потужний засіб сучасної освіти і виховання, а Л. Пуховська – як інструмент активізації навчання у вищій школі.

На нашу думку самостійна робота студентів є ефективним знаряддям оптимізації процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців з туризму. Тому метою даної статті є розкриття потенціалу самостійної роботи для розвитку практичних навичок професійної діяльності у туристичній галузі.

Як форма організації навчання у вищій школі України самостійна робота є складовою всіх навчальних дисциплін. Вона виступає завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, які розглядалися на лекціях і семінарах, а отже, потребує чіткого планування та правильної організації. З огляду на прикладний характер навчальних предметів із туризму важливо добирати для самостійної роботи такі завдання, які б адекватно відображали сутність і зміст професійної діяльності, розвивали здатність до пошуку творчого розв'язання питань туристичної діяльності, вміння аналізувати різні аспекти роботи в туризмі та проектувати послуги, а не просто визначати обсяг навчального матеріалу для самостійного опрацювання студентами.

Задля досягнення накреслених цілей важливо глибоко дослідити надбання професійної освіти за кордоном, проаналізувати зміст та форми підготовки майбутніх фахівців з туризму загалом та її практичний аспект зокрема в країнах, де система освіти для галузі формувалася упродовж

минулого століття. Запозичення позитивного зарубіжного досвіду, його адаптація до вітчизняних умов дає можливість підвищити якість підготовки фахівців туристичної галузі та уникнути помилок, властивих для періоду її формування [2]. У такому контексті вивчення досвіду США з питань практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в університетах країни може стати вагомим засобом підвищення конкурентоздатності кадрів, яким належить утверджувати Україну на світовому туристичному ринку.

Самостійна практична робота студентів – це різні види індивідуальної та колективної діяльності, які студенти здійснюють на лекціях, лабораторних і практичних заняттях, у процесі практики та в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [3].

Самостійна робота студентів у навчальних закладах США – це форма організації підготовки майбутніх фахівців, яка виконує ряд функцій:

- навчальну, оскільки зміст завдань включає нові для майбутнього фахівця факти, відомості про професійну діяльність;
- розвивальну, яка передбачає розвиток мислення у тісному зв'язку з формуванням певних понять і комунікативних навичок;
- направляючу, завдання самостійної роботи мають цілеспрямований характер і відповідають змісту навчального матеріалу.

В університетах США система практичних завдань для самостійної роботи студентів має як репродуктивно-прикладний характер, так і творчо-прикладний. До перших відносимо завдання, які студенти виконують за зразком, наприклад, опис діяльності туристичної фірми з певного виду туризму, складання схеми маршруту, проведення інтерв'ю. До других належать ті завдання, які передбачають пошук інформації або потребують самостійного аналізу чи вирішення, наприклад, розробка маркетингової стратегії фірми, проектування рекламної кампанії, дослідження ринку.

В Університеті штату Колорадо у процесі вивчення дисципліни “Організація та управління туристичним підприємством” як вид самостійної роботи передбачено проведення інтерв'ю з власником туристичної фірми за заздалегідь розробленим зразком, у процесі якого студент повинен з'ясувати, на який сегмент туристичного ринку орієнтується організація, які послуги продукує, методи їх просування та засоби реклами використовує, які стандарти обслуговування споживачів є вихідними та які технічні засоби використовуються у роботі підприємства [4]. Тема співбесіди охоплює проблеми кадрового забезпечення організації, функціональних обов'язків працівників. Актуалізуються питання рентабельності підприємства, отримання дивідендів, формування перспективних планів розвитку. Результати роботи подаються у письмовій формі за підписом підприємця із зазначенням усіх реквізитів установи.

Завдання творчого характеру – це проект, який виступає моделлю певного виробничого процесу в туризмі: проектування туристичних послуг, рекреаційних регіонів, стимулювання продажі турів. Ми відстежили, що при вивченні навчальних дисциплін “Просування туристичного продукту” та “Міжнародні проблеми в рекреації та туризмі” в Університеті штату Колорадо робота над проектом носить прикладний характер, він розробляється для певної місцевості чи фірми і виноситься на обговорення представників громади. Так, у процесі вивчення методів просування турпродукту студенти складають маркетинговий план для обраного ними об’єкту. Структура плану визначається викладачем, встановлюється послідовність виконання робіт, формується коло питань, які слід врахувати. Студенти співпрацюють з працівниками туристичної фірми, там вони отримують необхідну інформацію, розробляють маркетингову стратегію та обґрунтовують її.

Робочою навчальною програмою дисципліни “Міжнародні проблеми в рекреації та туризмі” передбачено як індивідуальні форми самостійної роботи, так і у складі групи. Кожний студент повинен дослідити розвиток рекреації і туризму на прикладі регіону, за результатами дослідження підготувати і презентувати на занятті п’ятнадцятихвилинну доповідь та організувати десятихвилинне обговорення. Прикладом групової форми самостійної роботи є формування стратегії сталого туризму для визначеної місцевості. Презентація проекту відбувається в останній тиждень семестру і проходить на громадському форумі в присутності представників ділових структур.

Оскільки при вивченні дисциплін “Національні парки та рекреаційні зони” та “Вступ до рекреації, дозвілля, паркового відпочинку та туризму” в мультимедійних класах замість традиційних лекцій проводиться перегляд відеофільмів про рекреаційний потенціал регіонів світу з одночасним їх обговоренням, відеопрезентації туристичних маршрутів у національних парках та відеопорівняння деяких з них задля акцентування уваги майбутніх фахівців на їх специфіці, аналізу системи атракцій у рекреаційних зонах та масштабів їх використання, то логічним продовженням методики проведення аудиторних занять виступають завдання на самостійну роботу, які передбачають підготовку студентами відеороликів про місцеві рекреаційні ресурси, відеоаналізу про використання парків чи рекреаційних дестинацій провідними туристичними фірмами як складових туру, відеопрезентацій нових об’єктів чи послуг.

В Університеті Флориди самостійна робота студентів, передбачена програмами усіх навчальних дисциплін, вона вирізняється своєю цілеспрямованістю: розвитком пізнавальних якостей студентів, формуванням умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності [5]. 3-поміж широкого спектра завдань на самостійну роботу

вирізняємо такі, як проведення дослідження планування спецподій, конференцій американськими туристичними фірмами; виокремлення бізнес-структур, споріднених за напрямками діяльності; аналіз діяльності туристичних установ за окремими напрямами роботи.

Складовою процесу стажування майбутніх бакалаврів, окрім виробничої діяльності, є самостійна робота, яка передбачає виконання аналітичних завдань, заздалегідь спланованих навчальним закладом. Студентам пропонують обґрунтувати такі питання, як визначення мети діяльності базової туристичної фірми та аналіз методів і засобів її досягнення; встановлення взаємозв'язку між організаційною структурою фірми та набутими практичними вміннями і навичками студента у процесі його стажування там, співставити останні з цілями студента щодо професійного росту; ідентифікація тих професійних дій, які свідчать про рівень сформованості навичок студента щодо організації та планування туристичної діяльності; розкриття конкретних організаційних заходів на підприємстві, які, на думку студента, не відповідають теорії організації туристичної справи; критична оцінка набутого досвіду студента, аналіз його сильних і слабких професійних якостей.

Аналіз змісту вищезазначених завдань дозволяє зробити висновок про їх глибину та практичне спрямування. Очевидно, що розв'язання таких завдань спонукає студента ревізувати теоретичне начало, співставити його з реаліями виробничої діяльності, зробити висновки.

Для магістрів цього університету як вид самостійної роботи заплановано поглиблене вивчення галузевих сегментів, серед яких рекреація, паркове господарство, анімація, у процесі якого студенти самостійно опрацьовують літературні джерела, узагальнюють прочитане, визначають його практичне значення. Про вагомість такої форми підготовки свідчить кількість можливих кредитів, що дорівнює 6 кредитам.

Завдання на самостійну роботу, які пропонуються магістрам у процесі стажування, мають комплексний характер і вирізняються високим рівнем складності. Вони охоплюють питання правового регулювання туризму, менеджменту, маркетингу та спрямовані на розвиток навичок критичного мислення, оскільки передбачають аналіз різнопланових аспектів, наприклад, ситуацій на підприємстві стажування, за яких було допущено порушення правових та етичних норм. Глибокий управлінський характер мають такі завдання:

1. Обґрунтувати реалізацію принципів менеджменту чи маркетингу, вивчених у процесі навчальних занять, в умовах практичної діяльності підприємства.

2. Визначити та охарактеризувати заходи з менеджменту ризиків чи стратегічного планування, які направлені на мінімізацію витрат, вказати на найефективніші й доповнити їх власними пропозиціями.

3. Проаналізувати фінансові операції туристичної фірми, визначити шляхи економії та конкретизувати їх.

4. Обґрунтувати мотиваційний аспект клієнтів туристичної фірми. Проаналізувати заходи, спрямовані на збільшення чисельності клієнтів та зростання обсягів реалізації туристичних продуктів. Визначити шляхи удосконалення роботи фірми у даному напрямі.

Ми вважаємо, що у процесі виконання такого виду робіт магістри систематизують свої знання про методи реалізації туристичних продуктів, попит на туристичному ринку, затрати на виробництво послуг, маркетингову стратегію та механізми управління туристичним підприємством і підвищують рівень своїх аналітичних навичок.

Враховуючи необхідність посилення значення самостійної роботи студентів у процесі формування практичних навичок, викладачами кафедри туризмознавства та туристичних спеціалізацій Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника розроблено систему практичних завдань для самостійної роботи студентів з професійних дисциплін, яка спрямована на трансформацію кожної теми навчальної дисципліни у конкретну практичну діяльність, а також передбачено ряд завдань на самостійну роботу під час навчальної практики студентів першого курсу, серед яких визначення гомогенних, параресурсних об'єктів, суперточки-туру Івано-Франківської області, розробка картографічної моделі складових ресурсно-рекреаційного поля Прикарпаття, обґрунтування ресурсного потенціалу як основи розвитку спортивного туризму та рекреації на даній території. На самостійну роботу винесено ряд завдань, пов'язаних із проведенням інтерв'ю з керівником та членами туристської самодіяльної організації з питань історії її розвитку, чисельності та заходів щодо кількісного зростання; нормативно-правових основ її створення та порядку оформлення: затвердження статуту та установчого договору, реєстрації в органах державного нагляду; мети, видів діяльності, зокрема краєзнавчого, їх планування; зв'язку та співробітництва з іншими туристськими самодіяльними організаціями; матеріально-технічної бази організації та ролі технічного устаткування у роботі; методів і засобів висвітлення її діяльності; організації масових заходів. За результатами інтерв'ю та ґрунтового вивчення діяльності туристської самодіяльної організації студенти дають їй аналітичну оцінку і формують довідкову базу про роботу туристських самодіяльних організації області.

Запровадження американського досвіду використання завдань прикладного характеру в процесі самостійної роботи студентів в Україні може послужити інструментом для викорінення формалізму в підходах до планування самостійної роботи студентів та контролю за її виконанням; фактором впливу на розвиток особистості студента, його дисциплінованості та вимогливості, ініціативності та відповідальності, творчого мислення і готовності до майбутнього фаху.

Література

1. Фоменко Н. А. Педагогіка вищої школи : методологія, стандартизація туристської освіти. [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / Н. А. Фоменко. – К. : ТОВ Видавничий дім “Слово”, 2005. – 216 с.
2. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: дис. доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / В. К. Федорченко. – К., 2005. – 512 с.
3. Пуховська Л. П. Активізація навчання в системі самостійної роботи у вищій школі США / Л. П. Пуховська // Вища і середня педагогічна освіта : наук.-метод. зб. – Вип. 16. – К., 1993. – С. 62–68.
4. Courses at the Colorado State University. – Режим доступу до вид.: <http://welcome.warnercnr.colostate.edu/hdnr-course-offerings/>.
5. Curriculum at the University of Florida. – Режим доступу : <http://www.ufl.edu/trsm/curriculum/htm>.

Чорна Л. В. Самостійна робота як форма практичної підготовки майбутніх фахівців з туризму

У статті розкрито потенціал такої форми навчання майбутніх фахівців з туризму як самостійної роботи для розвитку практичних навичок, у цьому контексті висвітлено зарубіжний та вітчизняний досвід.

Ключові слова: самостійна робота, майбутні фахівці з туризму, зарубіжний і вітчизняний досвід.

Чорна Л. В. Самостоятельная работа как форма практической подготовки будущих профессионалов в туризме

В статье раскрыто потенциал самостоятельной работы как формы обучения будущих профессионалов в туризме для развития практических навыков, в этом контексте проанализировано зарубежный и отечественный опыт.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущие профессионалы в туризме, зарубежный и отечественный опыт.

Chorna L. V. Autonomous learning as a form of future tourism professionals' practical training

Such form of future tourism professionals' teaching potential as autonomous learning for practical skills development is revealed in this article, foreign and Ukrainian experience is considered in this contest.

Key words: autonomous learning, future tourism professionals, foreign and Ukrainian experience.

УДК 378.011.3-051:338.48

Г. П. Щука

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ

Однією зі складових якісної підготовки фахівців є забезпечення студентів необхідною навчально-методичною літературою. Проблема забезпечення якісними сучасними підручниками є гострою майже всюди, незалежно від профілю навчального закладу і його статусу. Наприкінці 2006 року в Україні було вперше здійснено наукове дослідження ринку навчальних підручників для ВНЗ, результати якого виявилися невтішні: рівень забезпечення навчальною літературою вкрай низький і становить за найменуванням близько 6%, а за кількістю примірників – 9%. Видавництва та організації, які видають і спеціалізуються на навчальній та науковій літературі, обмаль. Їх усього лише 4 десятки (приблизно 2%) з понад двох тисяч загальної кількості зареєстрованих у країні [1, с. 16.].

Особливо актуально ця проблема прозвучала для кафедр, які розпочали підготовку студентів за новими напрямками і спеціальностями, не стали винятком і кафедри туризму. Навчально-методичної літератури для підготовки фахівців напряму підготовки «Туризм» не просто бракувало, її взагалі не було. На початок 2000 року в книгосховищах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського та Парламентської бібліотеки України, куди надходять обов'язкові примірники випущеної в нашій державі літератури, каталог видань, складений по проблематиці конференції «Туризм на порозі ХХІ століття : освіта, культура, екологія» [2] нараховував 106 найменувань, з яких 43 – довідники та путівники і лише 25 – навчальні посібники з туризму, та й ті закордонні.

Лише в останні роки почало з'являтися чимало вітчизняної навчально-методичної літератури для забезпечення процесу підготовки фахівців з туризму. Проте, чи вирішена ця проблема повною мірою невідомо, тому що на державному рівні цей процес поки що не регулюється, наукові дослідження в цьому напрямі не проводилися.

Тому в даній статті буде зроблено аналіз забезпечення навчально-методичною літературою процесу підготовки фахівців за напрямом «Туризм».

Для початку встановимо, що входить у поняття «навчально-методична література».

Досліджуючи систему навчальної літератури для ВНЗ, професор С. Г. Антонова, заступник директора з наукової роботи НЦ досліджень історії книжкової культури РАН при НПО «Издательство «Наука»», встановила, що сформувалася вона в 60-ті роки минулого століття і включає чотири типи видань: перша група – програмно-методичні видання. До них належать навчальні плани та програми, які виконують

задачу організації навчального процесу. До другої групи входять навчально-методичні видання – методичні вказівки, завдання для виконання контрольних та лабораторних робіт тощо. Найбільш складними і в той же час найбільш значимими для оволодіння предметом вона називає підручники, навчальні посібники, конспекти лекцій, які входять до групи навчаючих видань. Окрему групу склали допоміжні видання: книги для читання, хрестоматії, практикуми, збірники задач тощо [3, с. 32]. Авторка зауважує, що ВНЗ до цього часу випускають видання, які відповідають типологічним характеристикам минулої системи, що давно потребує реформування. Цілком розділяючи цю точку зору, ми не зупиняємося на ній більш детально, оскільки це виходить за рамки даного дослідження.

Звернемося до аналізу третьої групи навчально-методичних видань, які використовуються в процесі підготовки фахівців з туризму: підручники та навчальні посібники. Варто відзначити, що незважаючи на існуючу нормативно-правову базу [4], кожен ВНЗ сам визначає види навчальної літератури, яку видає, і встановлює вимоги до неї [5, с. 26], тому виникають певні ускладнення при порівняльному аналізі стану навчально-методичного забезпечення навчального процесу в різних вузах.

Наприклад, С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику до поняття «навчальний посібник» відносить підручники, словники, довідники, навчальні карти, картини, таблиці, кінофільми, діафільми, прилади, моделі, макети тощо, тобто предмети та матеріали, які використовуються у процесі навчання, щоб забезпечити краще засвоєння учнями знань, умінь і навичок [6, с. 223].

Для уникнення непорозумінь та встановлення чіткої різниці між навчальними виданнями, ми керуємося наступними визначеннями:

Підручник – навчальне видання, що містить систематизоване викладення навчальної дисципліни, відповідає програмі дисципліни та офіційно затверджене як такий вид видання [7, с. 105].

Навчальний посібник – навчальне видання, яке частково або повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання [там само].

Відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України навчальні посібники підрозділяються на навчально-наочні – навчальні видання, які містять ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню й викладенню дисципліни, засвоєнню їх змісту; та навчально-методичні – навчальні видання з методики викладання навчальної дисципліни [7, с.110]. Проте на практиці під навчально-методичними посібниками розуміють навчальні видання, які окрім викладу навчального матеріалу містять методичні вказівки й рекомендації щодо викладання предмета, курсу, дисципліни або організації самостійної роботи тих, хто навчається, розвитку та виховання особистості [5, с. 26]. Зустрічаються також навчально-практичні посібники – навчальні

видання, які окрім викладу навчального матеріалу містять практичні завдання та задачі, що сприяють вивченню дисципліни, засвоєнню її змісту.

Для оцінювання навчальних видань, керуючись Методичними рекомендаціями щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів [7, с. 105], ми виділили наступні критерії:

1. зміст (рівень відповідності офіційно затвердженій освітньо-професійній програмі, наявність плагіату);
2. методична складова (питання, тести для самоконтролю, задачі, тощо);
3. довідково-інформаційні дані (глосарій, таблиці, схеми тощо);
4. апарат для орієнтації в матеріалах книги (предметний, іменний покажчики);
5. обсяг видання (визначається кількістю годин за навчальним планом, що відводиться на вивчення дисципліни, реальним бюджетом часу студента для самостійного вивчення навчального матеріалу та продуктивністю засвоєння інформації студентом).

Важко не погодитися з вітчизняними науковцями [8], котрі підкреслюють значимість таких характеристик текстів навчальних видань як їх науковість, доступність, систематичність, стислість і ясність викладення, орієнтованість на студента. Ці критерії складають якісну характеристику навчального видання, проте надати її одноособово означає проявити суб'єктивізм у оцінювання, тому в даній статті ми обмежимося тільки кількісними показниками.

В зв'язку з тим, що нові Галузеві стандарти напряму підготовки 140103 «Туризм» були затверджені лише наприкінці 2010 року, вважаємо некоректним говорити про наявність відповідної навчально-методичної літератури. Тому звернемося до аналізу рівня забезпечення навчальними виданнями процесу підготовки студентів за напрямом підготовки 0504 «Туризм», який здійснюється зараз. До розгляду візьмемо лише освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», тому що галузеві стандарти ОКР «магістр» та «спеціаліст» були відсутні. Крім того, представлений тут аналіз обмежимо лише виданнями, які забезпечують нормативні дисципліни циклу професійної підготовки [9, с. 59-63]. Ці обмеження викликані обсягом даного дослідження, який не дозволяє ґрунтовно проаналізувати навчально-методичне забезпечення процесу підготовки фахівців з туризму в цілому.

Підручники і навчальні посібники видаються і використовуються в навчальному процесі за умови надання їм відповідних грифів. Проте на початковому етапі підготовки фахівців для туристської індустрії такі навчальні видання були відсутні. Адже створення підручника з професійно-орієнтованої дисципліни передбачає не лише роки кропіткої праці над ним, наявність педагогічного таланту

та культури точно формулювати поняття, доступно викладати матеріал, не переобтяжуючи його другорядною інформацією, але й глибокі знання галузі. В результаті склалася своєрідна педагогічна «майстерність», коли викладач змушений був диктувати зміст основних положень теми, а студент – занотовувати цей зміст.

Нині ситуація з навчально-методичним забезпеченням суттєво змінилася на краще. З абсолютної більшості дисциплін навчального плану ми маємо добротні, сучасні підручники і посібники, в тому числі й з грифом Міністерства освіти та науки України. Проте тут виникла чергова проблема. Викладачі вже звикли до тієї, м'яко кажучи, своєрідної методики викладання та намагаються нав'язати свою продукцію університетам, де викладають, стверджуючи, що всі інші підручники «не підходять».

Проведений нами аналіз навчальних видань за вказаними раніше критеріями підтвердив, що викладачі частково мають рацію. Незважаючи на те, що до експертизи рукописів, яким пропонується надати гриф Міністерства освіти і науки України, крім рецензентів, на громадських засадах залучаються фахівці 67 комісій Науково-методичної ради міністерства за напрямками підготовки, до складу яких входять близько 1000 провідних науковців і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, і Міністерство щороку відмовляє в наданні грифа 70-80 рукописам [10, с. 115], друком все одно виходить неякісна продукція.

Крім того, викладачі ВНЗ дезорієнтовані: науково-методична комісія з напрямку 0504 «Туризм» ніяких рекомендацій чи анотації навчальних видань не надавала; наявність грифу МОН України у каталогах видань не вказується, єдиного реєстру навчальної літератури, якій надані грифи «підручник», «навчальний посібник» до кінця 2009 року в країні не існувало.

До того ж, більш-менш авторитетний навчальний заклад чи кафедра намагається надрукувати свій підручник, а то репутація кафедри може постраждати. Тут поряд з якісними роботами, яких меншість, зустрічаємо посібники, що найчастіше пишуть автори, котрі познайомилися з предметом майже напередодні. Ні внутрішніх, ні зовнішніх стримувальних механізмів тут немає. Все залежить тільки від амбіційних планів, вміння організувати свій час, від природної продуктивності, яка іноді немає нічого спільного з професіоналізмом.

У стислому вигляді результати проведеного аналізу підручників та навчальних посібників, виданих за рекомендаціями навчально-методичних рад університетів зводяться до такого:

1. Абсолютна більшість підручників за змістом є вельми збідненим представленням зарубіжної науки: здебільшого це калька з відповідних російських видань, або складення власних робіт з кусків тексту, знайдених в Інтернеті. Між іншим, професор О. А. Донських розглядає цю ситуацію як початкову школу корупції [11, с.21].

2. Більшості викладачів бракує досвіду роботи в галузі, професійних навичок та знань із сучасних методик і технології викладання фахових дисциплін, теорії розробки підручника для ВНЗ.

3. Низький рівень адаптації навчальної літератури до конкретних навчальних планів і програм. Жоден з підручників не може слугувати студентові в якості достатнього самостійного навчально-освітнього знаряддя. Очевидна диспропорційність між змістами розділів. Не витримуються вимоги до обсягу видань.

4. Викладачі тяжіють до традиційного (монологічного) викладення матеріалу. У більшості навчальних видань відсутні методична складова та апарат для орієнтації в матеріалах книги, вони не придатні для самостійної роботи студентів.

5. Складна або занадто спрощена мова викладення матеріалу. Словесні вихиляси і суб'єктивізм у доборі понять спричиняють деформацію знань студентів про туризм.

6. Навчальні видання присвячені конкретним дисциплінам. Для інтенсифікації практичної підготовки та формування професійних компетенцій потрібні системні навчальні видання, які б охоплювали декілька предметних областей.

7. В навчальних виданнях майже не відстежуються тенденції розвитку та сучасний стан світового туризму загалом і вітчизняного зокрема.

Оцінюючи рівень забезпечення навчально-методичною літературою процесу підготовки фахівців з туризму, приведемо влучне висловлення ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, академіка АПН України, професора Івана Прокопенка: «Сьогодні утримувати бібліотеку на належному рівні недешево коштує. Підручник, посібник самі написали, та й усе. Перейшли на власні «саморобні» підручники, це не самопал, скажу вам відверто, підручник потрібно напрацювати, його повинні написати великі вчені, методисти... Щоб написати підручник треба мати великий хист. То партизанити можна із саморобною зброєю, але не воювати» [12, с. 8].

Отже, незважаючи на те, що Міністерство освіти та науки України постійно звертає увагу керівників ВНЗ на необхідність значного підвищення відповідальності Вчених рад щодо якості рекомендованих до видання рукописів підручників та навчальних посібників, відповідальності кафедр за попередній розгляд їх змісту, науково-методичного та виховного рівня, підбір рецензентів та якість рецензій, до цього часу трапляються непоодинокі порушення встановлених вимог, що призводить до випадків плагіату, невідповідності рукописів навчальним планам та програмам тощо.

Створення нових підручників здебільшого пов'язано не з прагненням викладача модернізувати навчальний процес, впровадити продукт, який би сприяв підвищенню рівню знань студентів, скільки з бажанням самореалізуватися, створити видимість активної навчально-

методичної роботи, підняти тим самим авторитет кафедри, а іноді й свій особистий статус. Непрямо й адміністрація ВНЗ, і видавництва це заохочують. «Самосвавілля» створення і «підштовхування» своєї навчальної продукції на ринок стали нормою.

Ринок підручників став на практиці ринком хаотичним. В результаті книжковий ринок, книжкові магазини перенасичені навчальною літературою з туризму, проте ця чисельність дуже оманлива. Студенти, а часто й викладачі, повністю дезорієнтовані цим «розмаїттям». Цілком очевидно, що така ситуація – кризова.

Відставання законодавчої бази, що регламентує й унормовує створення навчальної літератури від написання рукопису, оцінки її якості, захисту авторських прав і до видання та використання в навчальному процесі; низька оплата праці висококваліфікованих учених і викладачів, а також їхня зайнятість на основній роботі не дають змоги підвищити інтенсивність інтеграції знань між вищими навчальними закладами з метою створення якісного підручника для студента. Пошуки вирішення окреслених у статті проблем і стануть предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Волкова Н. І., Динаміка і тенденції випуску навчальної та наукової літератури для вищої школи в умовах сформованої ринкової економіки України / Н. І. Волкова, Н. В. Халікян // Вісник Книжкової палати України. – 2006. – №12. – С.15-17. **2. Туризм** на порозі XXI століття : освіта, культура, екологія : каталог книжкової виставки / упоряд. І. Д. Войченко, В. Д. Мусієнко; бібл. ред. І. Д. Войченко. – К. : Вид-во КІТЕП, 1999. – 12 с. **3. Антонова С. Г.** Учебно-методическая поддержка образовательных технологий вузов: к вопросу о типологии учебных изданий / С. Г. Антонова // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2009. – №5. – С. 32-35. **4. Державна** програма «Підручник вищої школи», «Програма розвитку освіти в Україні на 2005-2010 роки», Наказ МОН України «Щодо видання навчальної літератури для вищої школи» №588 від 27.06.2008 // Вища школа. – 2008. - №8 – с. 103-113. **5. Вимоги** до навчально-методичної літератури, що видається у Донецькому державному університеті економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського та його структурних підрозділах // Вища школа. – 2005. – №6. – С.25-27. **6. Гончаренко С.** український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 367 с. **7. Наказ** МОН України «Щодо видання навчальної літератури для вищої школи» №588 від 27.06.2008 // Вища школа. – 2008. - №8 – с. 103-113. **8. Огурцов А. П.** Підручник як технологія процесу оволодіння необхідною системою знань, умінь і навичок / А. П. Огурцов, Л. М. Мамаєв, В. В. Заліщук // Нові технології навчання : Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 36. – С. 3-9. **9. Нормативні** компоненти галузевого стандарту вищої освіти України з напрямку підготовки 0504

«Туризм». – К. : Вид-во КУТЕП, 2004. – 65 с. **10. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи // Вища школа. – 2008. – №6. – С.88-125. 11. Донских О. А.** Образование должно освобождать или поработать? / О. А. Донских // *Alma mater* (Вестник высшей школы). – 2009. - №10. – С.15-21. **12. Прокопенко І.** Минуле, сучасне та майбутнє педагогічної освіти в Україні / Іван Прокопенко // *Вища школа. – 2008. – №6. – С.3-14.*

Щука Г. П. Навчально-методичне забезпечення процесу підготовки фахівців з туризму

В статті охарактеризовано структуру навчально-методичного забезпечення дисципліни, вимоги до сучасних навчальних видань, проаналізовано стан навчально-методичного забезпечення процесу підготовки фахівців для сфери туризму.

Ключові слова: навчально-методичне забезпечення, підручник, навчальний посібник.

Щука Г. П. Учебно-методическое обеспечение процесса подготовки специалистов по туризму

В статье характеризуется структура учебно-методического обеспечения дисциплины, требования к современным учебным изданиям, проанализировано состояние учебно-методического обеспечения процесса подготовки специалистов для туризма.

Ключевые слова: учебно-методическое обеспечение, учебник, учебное пособие.

Shchuka Galina. Education – methodical providing of a process of preparation of specialists of tourism

In the article are characterized the structure of educational - methodical providing of subject requirements to modern educational editions, state of educational - methodical providing of the process of preparation of specialists of tourism is analyzed.

Keywords: a educational – methodical providing, a textbook, a train aid.

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК [378.016:338.48](477.61) „1870/2010”

С. М. Кобзова

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ НА ЛУГАНЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Провідні науковці в галузі туризму вважають, що сучасний стан підготовки фахівців для сфери туризму в педагогічній теорії доцільно аналізувати саме на засадах історизму. Такий підхід ґрунтується на твердженні, що перш ніж аналізувати сучасний стан, необхідно вивчити генезис та розвиток конкретної сфери практичної діяльності. Особливого значення у цьому випадку набувають вивчення історико-педагогічного досвіду, аналіз та оцінювання певних фактів, подій, теорій у контексті їх виникнення, становлення й розвитку. Отже, використання історичного підходу у науковій діяльності дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, особливостей і закономірностей, чи певних суперечностей.

Щоб підтвердити ефективність історичного підходу в межах нашого дослідження, ми вирішили здійснити аналіз архівних та літературних джерел у напрямку визначення основних закономірностей процесу підготовки фахівців для сфери туризму на території Луганської області. На сьогоднішній час існує не багато робіт, у яких зібрана інформація щодо особливостей підготовки туристських кадрів на різних історичних етапах. Подібними дослідженнями займалися В. Абрамов, В. Бугрій, Т. Дьорова, В. Зінченко, В. Квартальнов, В. Павлухіна, В. Федорченко. Але не існує жодної роботи, присвяченої розгляду проблеми підготовки фахівців для сфери туризму в межах Луганської області в історичному аспекті. Виходячи з цього положення, вивчення питання підготовки кадрів у галузі туризму в межах регіону на засадах історизму є досить актуальним.

Мета цієї статті полягає в аналізі історико-педагогічного досвіду підготовки фахівців для сфери туризму до роботи в умовах регіону. Відповідно до мети були поставлені наступні завдання: розглянути та систематизувати інформацію щодо розвитку туризму на території Луганської області, визначити основні періоди підготовки фахівців для сфери туризму в межах обраного регіону.

На основі аналізу особливостей розвитку туристичної галузі на теренах України (роботи В. Абрамова, Т. Дьорової, А. Коноха,

В. Федорченко), дослідження основних періодів у підготовці вітчизняних фахівців сфери туризму (роботи В. Федорченко), періодизації процесів розвитку системи освіти Східноукраїнського регіону (роботи В. Курило), вивчення архівних матеріалів та законодавчої бази нами було виокремлено чотири періоди розвитку туризму в регіоні та підготовки фахівців для туристичної галузі на території Луганської області.

Перший період охоплює другу половину XIX – 20–30 рр. XX ст. та характеризується зародженням туристичної діяльності на території Луганської області.

Починаючи із 20-30-х рр. XIX ст. існуючі на Луганщині окремі елементи краєзнавчої роботи становляться більш системними: починають проводитися геологічні розвідки, досліджуються степові кургани, робляться метеорологічні нагляди, тощо. Однак говорити про початок розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності в межах області стає доцільним лише із 80-90-х рр. XIX ст. Саме у цей період на ниві просвітництва у регіоні працювали Х. Алчевська, М. Загірня, Б. Грінченко, С. Рижков, С. Сухіна, В. Даль, які поєднували педагогічну роботу з краєзнавчою. У 1919 р. місцевими педагогами та земськими робітниками утворюється Науково-просвітницьке товариство, завданням якого стає створення музею та організація краєзнавчої діяльності у межах регіону. Членами товариства постійно організовувалися біологічні, геологічні, археологічні експедиції, а у 1920 р. завдяки їх зусиллям був відкритий Крайовий музей (на сьогоднішній день – Луганський обласний краєзнавчий музей). У 1923 р. у Луганську створюється Краєзнавче товариство, на засіданнях якого регулярно заслуховувалися наукові доповіді за різноплановою тематикою (наприклад доповідь З. Гунченко на тему „Краєзнавча студентська екскурсія у Луганську Станицю у 1924 р.“). Товариством постійно проводилися короткотермінові краєзнавчі курси, на які запрошувалися спеціалісти-професори з Ростова, Харкова, тощо. Значний внесок у розвиток краєзнавства на Луганщині зробив також український археолог С. Локтюшев, який керував геологічною секцією Краєзнавчого товариства. Під його керівництвом проводилися екскурсії та геологічні розвідки для студентів Донецького інституту народної освіти у м. Луганську. Наведені факти свідчать про те, що на цьому історичному етапі розвиток туризму у регіоні можливо розглядати як засіб підвищення освітнього та культурного рівня населення. На території області постійно організовувалися численні екскурсії за різноплановою тематикою, мандрівки та походи краєзнавчого спрямування.

На території всієї України у цей час починає створюватися система туристсько-екскурсійних закладів: у 1919 р. у позашкільному відділі Наркомосу УСРР починає працювати Екскурсійно-виставково-музейна секція, діяльність якої заклала основу державної системи туризму та створила передумови для її подальшого розвитку. У 20-ті рр. туристсько-екскурсійний рух активно набирає обертів, і тому у 1928 р.

утворюється Українське мішане пайове екскурсійне товариство (УМПЕТ), виключною діяльністю якого стає розбудова мережі екскурсійних закладів та надання екскурсійних послуг. УМПЕТ розгорнуло свою діяльність, максимально охопивши усі регіони країни. У 1930 р. УМПЕТ було реорганізоване; замість нього екскурсійною справою починає керувати Товариство пролетарського туризму, а точніше його відділення в Україні – Укртуре. Таким чином, туризм в Україні стає складовою частиною туризму СРСР, втрачає свою організаційну самостійність.

У кінці 20-х рр. до України починають приїжджати іноземні туристи, і для того щоб відповідно організувати їх прийом та обслуговування, а також з метою продажу турів до СРСР на закордонних ринках у 1929 р. було створено Державне акціонерне товариство з іноземного туризму „Інтурист”. Оскільки іноземцям показували лише те, що влада вважала за потрібне, то особливу увагу керівництво „Інтуристу” приділяло підбору кадрів. Співробітники повинні були володіти 2-3 іноземними мовами, знати історію країни, вільно орієнтуватися у політиці, бути доброзичливими, мати гарні манери та приємну зовнішність. Важливе місце займала у діяльності „Інтуристу” організація та проведення курсової підготовки працівників з туризму. У 1936 р. владою країни подальший розвиток туризму на добровільних засадах визнається недоцільним, і Укртуре було ліквідоване; замість нього створюється Українське республіканське туристсько-екскурсійне товариство [11; 12].

Таким чином, у другій половині XIX ст. на Луганщині закладаються основи туристичного руху як такого, а на початку XX ст. у краєзнавчій роботі починає простежуватися тенденція до відкритої політичної ідеологізації (особливо на ниві просвітництва та освіти). Основним завданням туризму в суспільстві в цей період стає пропагування соціалістичного способу життя. Початок другої світової війни стає на заваді подальшому розвитку туризму.

Другий період розвитку туризму в регіоні охоплює 1945-1969 рр. У результаті економічного зростання, покращення матеріального становища населення, підвищення його культурно-освітнього рівня та наявності вільного часу у післявоєнні роки склалися сприятливі умови для прискореного розвитку туристсько-екскурсійного руху в Українській РСР, і у Луганській області зокрема. Особливо це стосувалося внутрішнього туризму, до якого були залучені мільйони громадян республіки [9].

Так у листопаді 1943 р. згідно з рішенням бюро Ворошиловградського обкому партії у м. Краснодоні був заснований музей „Молода гвардія”. У 1945 р. у Луганську поновив свою діяльність Обласний краєзнавчий музей, 1950 р. був відкритий Обласний художній музей. Загалом на кінець 50-х рр. на території Луганської області існувало 5 музеїв, а у 60-х рр. їх кількість збільшилася до 6. Також у 60-

70-х рр. починають активно відкриватися музеї та музейні кімнати, що працюють на громадських засадах. Якщо у 1976 р. їх кількість сягала 84, то на початку 80-х рр. таких музеїв нараховувалося вже близько 150 [7, с. 9]. У 1948 р. створюється Ворошиловградська обласна екскурсійно-туристська база Ворошиловградського обласного відділу народної освіти (з 1953 р. – Ворошиловградська обласна станція юних туристів, зараз це – Луганський обласний дитячо-юнацький центр туризму і краєзнавства), одним з напрямів діяльності якої стала підготовка інструкторів з туризму. Співробітниками станції випускався методичний журнал „Луганський слідопит”, складалися навчальні програми підготовки молодших інструкторів з туризму, розроблялися матеріали, щодо організації та проведення походів. Так у звіті про роботу станції за 1968-1969 рр. знаходимо такі факти: у травні 1969 р. у районі ст. Ново-Кондрашевської Станично-Луганського району з метою подальшого розвитку туристсько-краєзнавчої роботи у школах був проведений перший обласний туристичний зліт викладачів [8, с. 5]; у серпні того ж року був організований збір викладачів у Закарпатті, що проводився за навчальним планом підготовки інструкторів з туризму, затвердженому постановою Президіуму Центральної ради з туризму від 29 листопада 1966 р. За цим навчальним планом підготовка інструкторів з туризму складалася з таких блоків: загальна підготовка, якою передбачалося розглянути питання стосовно розвитку радянського масового туризму, виховної роботи інструктора, тощо. Навчальним планом передбачалося проведення лекцій та практичних занять (12/12 годин); природничо-географічна краєзнавча підготовка: туристсько-краєзнавчий огляд рідного краю, краєзнавча підготовка, спостереження у подорожі, суспільно корисна робота, стислий огляд туристських можливостей СРСР (13/15 годин); технічна підготовка: організація, підготовка та підведення підсумків подорожі, туристичне спорядження, харчування у поході, топографія та орієнтування на місцевості, техніка та тактика подорожі, безпека у поході, долікарська допомога, спеціальна підготовка, тощо (74/51 годин); навчально-методична підготовка включає огляд навчальної літератури та посібників, організацію роботи семінару, навчальну роботу інструктора (7/16 годин); навчально-тренувальний похід тривалістю 10 днів [8, с. 6-8]. Викладений матеріал свідчить про те, що у післявоєнні роки з метою покращення рівня підготовки інструкторів з туризму (а саме з пішохідного туризму) спільно з Обласним відділом народної освіти та Обласним комітетом профспілок робітників освіти, вищої школи та наукових установ на Луганщині постійно проводилися відповідні заходи.

Отже, у післявоєнний період відновленням туристсько-екскурсійної діяльності на території країни опікується партія та комсомол. У 1958 р. у Москві з метою організації міжнародного молодіжного туризму створюється Бюро міжнародного молодіжного туризму „Супутник” ЦК ВЛКСМ, а у 1962 р. з метою розвитку

внутрішнього туризму – система рад з туризму, керівництво якими здійснює Центральна рада з туризму ВЦСПС.

Важливою подією для Луганської області стало створення у червні 1966 р. Обласного Добровільного товариства охорони пам'ятників історії та культури Луганської області [3, с. 16-17]. Відповідно до Статуту цієї організації її основним завданням стало залучення широких верств населення до активної участі у здійсненні заходів щодо вивчення, популяризації, охорони та збереження на території Української РСР пам'ятників історії та культури і визначних місць, які становлять наукову, історичну, культурну та художню цінність. Членами товариства постійно проводилася робота щодо збору відомостей про пам'ятки Ворошиловградщини, укладалися їх списки, які постійно доповнювалися, робилися описи та фотографії. Вже на першому семінарі-наряді керівників міських та районних організацій товариства охорони пам'ятників історії та культури Луганської області одним з першочергових завдань було визначено створення кращих умов для розвитку туризму на Луганщині [4, с. 8]. У 1967 р. членами товариства було написано 4 путівника, згідно яких туристсько-екскурсійні бюро та музеї області проводили екскурсії. Того ж року Обласним туристсько-екскурсійним бюро було проведено 523, і Краєзнавчим музеєм – відповідно 84 екскурсії. Окрім міста Луганська екскурсії були проведені у с. Пархоменко, м. Краснодон, заповіднику „Стрілецький степ”, по місцях бойових дій 383-ї та 395-ї шахтарських дивізій [4, с. 35]. З метою наглядної популяризації історичних місць членами товариства у 1969 р. планувалося також оформити кілька карт, зокрема: карту історичних місць, карту поселень, курганів та поховань, карту пам'ятників культури Луганщини, карту історичних місць діяльності дослідників Донбасу, і, у тому числі, карту туристичних маршрутів області. До кожної карти передбачалося скласти текст лекцій для екскурсіводів і лекторів товариства, до яких додавався перелік назв пам'яток та пам'ятних місць з позначенням адрес та транспортних комунікацій для відвідування історичних місць туристами та екскурсантами [5, с. 9-10].

Таким чином, 1945-1969 рр. характеризуються бурхливим та всебічним розвитком туризму на Луганщині – поновлюють свою діяльність та створюються нові туристсько-екскурсійні заклади, до туристичного руху залучаються широкі верстви населення, плідна робота проводиться у напрямку підготовки інструкторів з туризму. Туризм починає розглядатися як засіб виховання у молоді відчуття патріотизму.

Третій період охоплює 1969-1991 рр.

На кінець 60-х рр. туристична інфраструктура на Луганщині була повністю відновлена, і 70-80-ті рр. стають періодом розквіту масового туризму в регіоні. В Українській РСР на той час провідними установами, що займалися організацією туризму та екскурсій, були Українська республіканська рада з туризму і екскурсій (УРРТЕ) (з 1969 р.), Державний комітет СРСР з іноземного туризму, Всесоюзне

акціонерне товариство „Інтурист” (що було виділено зі структури центрального апарату Держкомінтуриста СРСР у 1989 р.), Бюро міжнародного молодіжного туризму „Супутник”, Міністерство освіти УРСР. Зокрема БМТ „Супутник” Ворошиловградського ОК ЛКСМУ був створений у 1972 р., основним завданням у роботі якого було визначено „патріотичне та інтернаціональне виховання молоді шляхом розвитку усіх видів туризму та екскурсій” [1, с. 9]. Одним із головних напрямків діяльності цієї організації був розвиток та вдосконалення роботи на внутрішньосоюзних маршрутах. З цією метою широко рекламувалася туристська експедиція радянської молоді „Моя Батьківщина – СРСР”.

Зазначимо також, що керівництво „Супутника” розглядало Ворошиловградську область як доволі перспективний регіон для розвитку туризму. Значна увага у обласному відділенні приділялася відповідному кадровому забезпеченню. Так, наприклад, у березні 1977 р. з метою якісного обслуговування туристів та кваліфікованої підготовки екскурсіводів Ворошиловградським „Супутником” було організоване лекційне навчання за затвердженою 32-годинною програмою для екскурсіводів-студентів Ворошиловградського педагогічного інституту. У межах програми студентом-екскурсіводом 2-ї категорії М. Писаренко була проведена показова екскурсія містами Ворошиловград – Краснодон – Ровеньки [2, с. 32], що дозволило певною мірою підвищити рівень підготовки екскурсіводів.

Загалом, проведений аналіз літературних та архівних джерел, дає нам підстави погодитися з думкою історика В. Зінченко, що туристські кадри (а саме гіді-перекладачі та екскурсіводи), які були підготовлені в системі „Супутника” у 70–80-ті рр., на сьогоднішній день складають так званий „золотий фонд” штату співробітників туристичних фірм України. Це зумовлено тим, що процес відбору кадрів для „Супутника” здійснювався шляхом сумлінного підбору кожного працівника, надання слухачам на спеціальних курсах підготовки і перепідготовки у зональних комсомольських школах широких знань зі специфіки, теорії та методики туристсько-екскурсійної справи, тощо.

Активно діяти у 60-ті рр. продовжували і члени Товариства охорони пам'яток історії та культури Луганської області. З метою пропагування пам'яток історії та культури області ними систематично видавалися брошури, плакати, буклети, листівки та інша друкована продукція, співробітники товариства приймали активну участь у підготовці таких путівників як „Ворошиловград”, „Лисичанськ”, „Рубіжне”. У 1976 р. членами товариства було організовано та проведено 3015, у 1977 р. – 6673, у 1978 р. – 7958, і у 1979 р. – 9622 екскурсій [7, с. 6].

Відзначимо також, що з тією самою метою на території Луганської області у 1978 р. були створені народні університети. У 1978-1979 рр. на Луганщині працювало 2 таких університети та 34 факультети та філії із загальною кількістю слухачів 2855 чоловік. Навчальна

програма цих закладів була розрахована на 2 роки (а у 4 філіях була подовжена до 3-х років). Викладачами розроблялися навчальні програми, методичні вказівки, плакати, під час навчання використовувалися наглядні та екранні посібники. Основними формами роботи в університетах були лекції, семінарські заняття, теоретичні конференції, перегляд кінофільмів і екскурсії до музеїв (м. Краснодар, Ровеньки, Красний Луч), відвідування меморіальних комплексів „Україна – визволителям” у с. Мілове, „Гостра могила”, пам'ятника „Борцям революції”. В 1978-1979 рр. для студентів було проведено 69 таких екскурсій [6, с. 33-35]. Після закінчення університету чимала кількість випускників працювали штатними екскурсоводами. Так у 1979 р. диплом екскурсовода отримали 105 чоловік. У 1980 р. 12 факультетів народних університетів, що займалися за 2-річною програмою, видали 503 диплома лекторів та екскурсоводів Товариства охорони пам'ятників історії та культури [6, с. 37; 7, с. 14].

Існуюча на той час у країні професійно-кваліфікаційна структура кадрів й активу туристських організацій була доволі складною та різноманітною. Структуру кадрів формували п'ять основних посадових груп: керівний адміністративно-управлінський персонал, до складу якого входили керівники туристських підприємств, організацій та установ, а також керівники відповідних структурних підрозділів апарату; спеціалісти (методисти, технологи, інженери, бухгалтери, тощо), що забезпечували відповідну кваліфікаційну розробку й реалізацію конкретних дій; робітники туристсько-екскурсійних та інформаційних служб (екскурсоводи, гіді-перекладачі, інструктори-методисти, спеціалісти та організатори міжнародного туризму, відділів радянського туризму за кордон, керівники туристських груп, культурні організатори, вихователі, тощо), у функцію яких входило проведення інформаційної та виховної роботи засобами туризму і обмінів; робітники масових професій (покоївки, водії туристських автобусів, кухарі, тощо), які займалися реалізацією технологічного циклу туристського обслуговування та його забезпеченням. У сфері туризму працював ще й громадський актив (кадри самодіяльного туризму, екскурсоводи, груповоди на внутрішньосоюзних та інтернаціональних маршрутах), функцією якого була реалізація самодіяльної туристської творчості, екскурсійна пропаганда, виховання громадян у дусі патріотизму [10, с. 173]. З цього приводу цікавою виявилася Постанова Президіуму Центральної ради з туризму та екскурсій щодо „Положення про туристські громадські кадри” від 7 травня 1979 р., протокол № 4, п. 19, у якій зазначалися категорії туристського активу, яким необхідно було отримати спеціальну підготовку. До них були віднесені: керівники походів вихідного дня, походів ГТО і походів на значок „Турист СРСР”; інструктори з туризму (молодший інструктор з одного виду туризму, інструктор та старший інструктор з одного чи кількох видів туризму, інструктор-методист); керівники туристських походів; громадський

туристський актив (федерацій туризму, комісій, управлінь клубів, туристських секцій); судді туристських змагань; члени туристської контрольної-рятувальної служби і загонів [10, с. 253].

Кваліфікаційна структура у взаємозв'язку з видами і ступенем професійної підготовки кадрів і активу на той час реалізовувалася у наступних формах: *позагалузева підготовка кадрів й активу туризму вищої та середньої кваліфікації* здійснювалася на базі вищих та середніх спеціальних учбових закладів системи Держосвіти СРСР, Мінторгу СРСР і ряду інших союзно-республіканських міністерств та відомств, а також у вищих учбових закладах радянських профсоюзів та ЦК ВЛКСМ. В університетах, педагогічних інститутах та інститутах фізкультури розвивалася мережа факультетів суспільних професій, за програмами яких здійснювалася підготовка екскурсійних робітників, гідів-перекладачів, інструкторів-методистів, громадських туристських кадрів; *позагалузева підготовка робітників масових професій* проводилася у системі Держосвіти СРСР, Мінторгу СРСР, Мінзв'язку СРСР та інших міністерств та відомств країни; *галузева система навчання кадрів й активу* здійснювалася двома центральними туристськими організаціями – Центральною радою з туризму та екскурсій ВЦСПС і Державним комітетом СРСР з іноземного туризму – на основі наступної структури відомчих навчальних закладів і курсової мережі: інститути підвищення кваліфікації керуючих робітників, спеціалістів та активу, разом із їх підрозділами на місцях – філіали й курси (курси з іноземних мов, курси екскурсіводів); навчально-курсів комбінати, училища та технікуми; семінари й школи з підготовки туристських громадських кадрів; діяли *відомчі школи професійної майстерності* і проводилися конкурси; виробниче навчання здійснювалося також на базі туристських підприємств і установ за методичною допомогою навчально-виробничих комбінатів та інститутів підвищення кваліфікації; *відомча підготовка та навчання громадських туристських кадрів та інтерактиву* здійснювалося ДСО профсоюзів; ЦК ВЛКСМ, республіканськими, крайовими та обласними комітетами комсомолу; ВЦСПС, галузевими комітетами профсоюзу, республіканськими, крайовими та обласними совпрофами, мережею міжобласних і галузевих профсоюзних курсів; Центральною дитячою туристсько-екскурсійною станцією Держосвіти СРСР; Управлінням з туризму та екскурсій Міністерства оборони СРСР [10, с. 182].

Узагальнюючи наведений вище матеріал, можемо зробити висновок, що у період з 1969 по 1991 р. туристична діяльність на Луганщині розвивалася в руслі тих загальних змін, що відбувалися в системі туризму УРСР. Головною тенденцією стає ідеологізація туристсько-екскурсійного руху. З метою пропагування пам'ятників історії та культури області були створені народні університети. Також системи підготовки туристських кадрів області була представлена курсовою підготовкою екскурсіводів, гідів-екскурсіводів, гідів-

перекладачів та груповодів, організованою при відповідних туристсько-екскурсійних установах.

Четвертий період розвитку туризму на Луганщині охоплює проміжок часу з 1991 р. до тепер. У межах цього періоду нами було виокремлено три етапи розвитку туризму на Луганщині (з 1991 по 1995 р.; із 1995 по 2004 р.; із 2004 р. до теперішнього часу).

Перший етап з 1991 по 1995 р. характеризувався руйнацією основних складових туристичної галузі як в Україні, так і у межах Луганської області. Погіршення матеріально-технічної бази та послаблення соціальної орієнтації внутрішнього туризму призвели до порушення системи організації туристичних подорожей та екскурсій на території області і, відповідно, недоцільності підготовки та використання досвідчених туристських кадрів в умовах регіону.

Етап із 1995 по 2004 р. характеризувався поступовим відновленням туристичної діяльності на Луганщині. Прийнятий у 1995 р. Закон України „Про туризм” став свідченням розуміння владою необхідності відновлення інфраструктури туризму та підготовки фахівців для цієї сфери в умовах регіону. У 2002 р. була затверджена Програма розвитку туризму в Луганській області на 2002-2010 рр., метою якої було визначено здійснення заходів, спрямованих на створення високорентабельної туристичної галузі області, покликаної забезпечити потреби внутрішнього та міжнародного туризму з урахуванням природнокліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу регіону, його особливостей. Програмою передбачалося проведення певних заходів щодо вдосконалення й подальшого розвитку системи освіти у напрямку підготовки спеціалістів для туристичної галузі.

Посилення уваги до проблеми краєзнавства призвело до створення у 1997 р. Обласного об'єднання краєзнавців. Підвищенню рівня краєзнавчої роботи сприяло також прийняття у 2002 р. Обласної програми розвитку краєзнавства на період до 2010 р., основною метою якої була визначена активізація наукової діяльності, спрямованої на забезпечення розвитку краєзнавства, популяризації краєзнавчих досліджень, залучення широких кіл громадськості до національно-культурної спадщини Луганщини. Велику науково-дослідницьку роботу в цій галузі в регіоні на той час проводив Обласний краєзнавчий музей, Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Горького, Державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, обласний центр дитячо-юнацького туризму і краєзнавства.

Згідно з рішенням обласної ради від 24 листопада 2006 р. № 6/15 Луганська облдержадміністрація реалізовувала програму „Патріот Луганщини”, що зорієнтована на усі соціальні прошарки та вікові групи населення Луганської області та визначає основні шляхи розвитку системи патріотичного виховання. Очікувані результати виконання програми вбачаються у формуванні позитивної соціальної спрямованості

суспільного життя Луганщини, світосприйняття, що засновано на традиціях та історичних цінностях Луганського краю, відчутті патріотизму, громадської відповідальності, гордості за свою Вітчизну.

Розвитком туризму у регіоні починає опікуватися створений при Луганській обласній державній адміністрації відділ культури та туризму. За їх підтримки було видано статистичний бюлетень „Туризм на Луганщині 2001–2006”, туристичні путівники, довідники та буклети „Луганщина – пісня моя”, „Луганщина туристична”, „Луганщина – світанок України”, тощо. Однак ключовим моментом на цьому етапі розвитку туризму в Луганській області стає 2003 р., коли у стінах Луганського національного університету імені Тараса Шевченка починають готувати фахівців для туристичної сфери.

Стратегічною метою навчальної та наукової діяльності кафедри туризму та готельного господарства ЛНУ імені Тараса Шевченка було визначено формування нової освіченої та висококультурної генерації кваліфікованих фахівців туристичної та готельно-ресторанної справи. На сьогодні в університеті реалізується ступенева підготовка бакалаврів, спеціалістів та магістрів за такими спеціальностями, як „Туризм” та „Готельно-ресторанна справа”.

Отже, четвертий період характеризується відродженням туристичної галузі у межах регіону, але вже на інших засадах ніж за часів СРСР; активним пошуком держаними органами шляхів розвитку туризму в Луганській області; створенням навчальних закладів різних рівнів акредитації, які здійснюють підготовку фахівців для сфери туризму.

Таким чином, представлена у цій статті інформація з архівних та літературних джерел дала змогу визначити чотири періоди розвитку туризму та підготовки фахівців туристичної галузі в межах Луганської області. В цілому, запропоновані нами періоди відображають загальну динаміку соціально-економічного розвитку країни, рівень життя, матеріальний стан, духовні цінності, культурні інтереси та бажання її громадян. Проведена робота дозволила нам критично осмислити історико-педагогічний досвід підготовки фахівців сфери туризму до роботи в регіональних умовах. Перспективи подальших досліджень буде становити пошук шляхів впровадження здобутого досвіду в умовах сучасної професійної діяльності.

Література

1. Державний архів Луганської області (ДАЛО). – ф. П-311, оп. 9, спр. 56. **2. ДАЛО.** – ф. П-311, оп. 12, спр. 87. **3. ДАЛО.** – ф. Р-2773, оп. 1, спр. 1. **4. ДАЛО.** – ф. Р-2773, оп. 1, спр. 7. **5. ДАЛО.** – ф. Р-2773, оп. 1, спр. 18. **6. ДАЛО.** – ф. Р-2773, оп. 1, спр. 83. **7. ДАЛО.** – ф. Р-2773, оп. 1, спр. 92. **8. ДАЛО.** – ф. Р-2820, оп. 1, спр. 4. **9. Зінченко В. А.** Молодіжний туризм в Українській РСР у 70-80-х рр. ХХ ст. (на основі діяльності „Супутника”): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / В. А. Зінченко. – Донецьк, 2003. – 19 с.

10. Квартальнов В. А. Туризм социальный : история и современность : [учеб. пособие] / В. А. Квартальнов, В. К. Федорченко. – К. : Вища шк., 1989. – 342 с. **11. Федорченко В. К.** Історія туризму в Україні : [навч. посіб.] / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова; передм. В. А. Смоля. – К. : Вища шк., 2002. – 195 с. **12. Федорченко В. К.** Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика проф. освіти” [Електронний ресурс] / В. К. Федорченко. – К., 2005. – 44 с.

Кобзова С. М. Періодизація становлення й розвитку регіонального туризму та професійної підготовки фахівців для сфери туризму на Луганщині у другій половині ХІХ – на початку ХХІ століття

У статті на засадах історизму розглядається проблема розвитку регіонального туризму та особливостей підготовки кадрів в галузі туризму в межах Луганської області, надана характеристика чотирьох періодів підготовки фахівців для сфери туризму в умовах регіону.

Ключові слова: підготовка фахівців для сфери туризму, періоди підготовки фахівців для туристичної галузі, історичний підхід.

Кобзова С. Н. Периодизация становления и развития регионального туризма и подготовки специалистов для сферы туризма на Луганщине во второй половине ХІХ – в начале ХХІ века

В статье на принципах историзма рассматривается проблема развития регионального туризма и особенностей подготовки кадров в области туризма в пределах Луганской области, представлена характеристика четырех периодов подготовки специалистов для сферы туризма в условиях региона.

Ключевые слова: подготовка специалистов для сферы туризма, периоды подготовки специалистов для туристической отрасли, исторический подход.

Kobzova S. N. Historical periods of regional tourism and tourism specialists' professional training formation and development within the Luhansk region in the second half XIX - beginning of XXI century

In the article the problem of regional tourism development and features of specialists' professional training in sphere of tourism within the region on the principles of historicism is considered, also the characteristic for four periods of specialists' professional training in sphere of regional tourism is submitted.

Keywords: specialists' professional training in sphere of tourism, periods of specialists' professional training in sphere tourism, the historical approach.

УДК 377 (477.52/6) «187/197»

Курило В. С., Романоф Н. О.

СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В СХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Педагогічна освіта є важливим чинником розвитку сучасного суспільства, що потребує постійного вдосконалення процесу підготовки спеціалістів. Для цього необхідно використовувати як надбання сучасної педагогічної науки, так і досвід навчання попередніх поколінь. Необхідно зауважити, що в кожному з регіонів України цей досвід має свої особливості, що обумовлено специфікою їх соціально-політичного, економічного і культурного розвитку. Синтез і узагальнення результатів досліджень педагогічної спадщини окремих регіонів дають змогу виявляти загальнопедагогічні та історико-педагогічні закономірності.

Питання педагогічної освіти в Україні в другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття розглядали в своїх роботах вчені О. Аніщенко, Е. Дніпров, Я. Звігальський, М. Іванов, О. Кірдан, Є. Луценко, А. Піскунов та інші. Історія освіти Східноукраїнського регіону представлена роботами науковців В. Курила, О. Білецького., С. Фатальчук, Л. Терських, І. Богінської, О. Мазуркевич., Л. Ковалець, О. Неживого, В. Чорновола, І. Прокопенка, О. Александрової, Р. Баклагіної, Ж. Ільченко, Ж. Крижної та інших. В дослідженнях, представлених цими вченими, міститься значний матеріал для вивчення педагогічної освіти регіону, однак ця проблема ще не була предметом окремого дослідження.

Метою даної статті є вивчення процесу становлення педагогічної освіти Східноукраїнського регіону в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття, визначення типів навчальних закладів з підготовки та підвищення кваліфікації вчителів та аналіз їх діяльності. Слід зауважити, що поняття „Східноукраїнський регіон” нами розглядається як територія сучасних Луганської та Донецької областей, яка в той період складалась з частин Катеринославської, Харківської губерній і Війська Донського [19; 9].

З 60-70-х років ХІХ століття в регіоні збільшилась потреба в педагогічних кадрах, що було обумовлено розширенням мережі народних та земських шкіл після шкільної (1864 р.) і земської (1870 р.) реформ та збільшенням професійно-технічних навчальних закладів внаслідок економічного розвитку Донбасу. В системі освіти тодішньої Російської імперії, до складу якої входила і Україна, функцію підготовки та підвищення кваліфікації вчителів виконували університети, вчительські інститути, вчительські семінарії, вищі єпархіальні училища, вищі жіночі курси, педагогічний клас жіночих гімназій та педагогічні

курси різного напрямку. Спеціалізованими закладами для підготовки вчителів народних училищ були вчительські інститути та вчительські семінарії, мережа яких почала швидко зростати відповідно потребам народної освіти, що представлено в наступній таблиці (див. табл. 1) [1, с. 132-138; 11, с. 127/зв; 18, с. 36; 20, с. 74-76].

Табл. 1

**Система освіти в Україні, Східноукраїнському регіоні,
Катеринославській та Харківській губерніях**

Показники	Рік	В Україні	У Катеринославській та Харківській губерніях	В Східноукраїнському регіоні
Вчительські семінарії	1875 р	7	дані відсутні	0
	1915 р	27	11	1
Вчительські інститути	1875 р	2	1	0
	1915 р	5	2	0

Стає очевидним, що спеціалізованих закладів педагогічної освіти в регіоні не вистачало. Діяла лише Старобільська вчительська семінарія, яка існувала з 1913 по 1920 роки і випустила за цей період 75 вчителів [8, с. 27/зв.].

На початку ХХ століття чисельні факти свідчили про нестачу вчителів в Слов'янському, Бахмутському, Ізюмському та інших повітах регіону, тому інспекторам народних училищ часто доводилось призначати на місця більш менш гідних кандидатів, ігноруючи інколи недоліки освітнього цензу та практичної підготовки [13, с. 11]. «Потреба у вчителях настільки велика, що інколи є перешкодою для самого відкриття початкових училищ», зазначалося в циркулярі Піклувальника Харківського навчального округу в 1900 році [13, с. 4]. Отже, безсумнівною була важливість педагогічної освіти для регіону, однак заснування навчальних закладів типа вчительських інститутів та семінарій вимагало багато часу, значних витрат, залучення спеціалістів та було пов'язано з низкою інших перешкод і тому не можна було негайно вирішити проблему нестачі вчителів. Функція підготовки вчителів в регіоні була покладена на педагогічні класи жіночих гімназій та педагогічні курси для приготування вчителів та вчительок початкових училищ.

Найбільш розповсюдженою формою педагогічної освіти в регіоні був восьмий педагогічний клас жіночих гімназій. Основні правила діяльності гімназій були викладені в Положенні про жіночі гімназії та прогімназії відомства Міністерства Народної Освіти від 24 травня 1870 року, Уставі про жіночі гімназії від 31 липня 1871 року та навчальному плані 8-го додаткового класу жіночих гімназій від 31 серпня 1874 року [9, с. 35]. Вчителів готували чотири гімназії в місті Луганську, (казенна та три приватні – Є.К. Локтюшової.

Є.М. Чвалинської, Р.Н. Воскресенської), дві приватні гімназії в Юзівці – С.К. Ромм (з 1912 року С.К. Гаргер) та М.М. Левицької, дві – в Маріуполі (казенна та приватна гімназія Остославської), дві гімназії в Бахмуті, одна – в селищі Дмитрієвському. В середньому в гімназіях навчалось від 200 до 500 учениць [3, 12/зв.; 5, с. 1-55; 6, с. 4; 7, с. 311; 24, с. 83]. Отже, достатня розповсюдженість гімназійної освіти в регіоні надає підстави вважати, що при належній організації педагогічного навчання гімназії могли надавати певну кількість вчителів для шкіл.

На початку ХХ століття Міністерство Освіти «визнало необхідним прийняти заходи по збільшенню в найближчі часи складу осіб, теоретично та практично ознайомих з основами ведення справ в початковій школі та з цією метою затвердило 31 березня 1900 року «Правила про педагогічні курси для приготування вчителів та вчительок початкових училищ». Піклувальник Харківського навчального округу, відповідно вимогам Міністерства, повинен був з'ясувати, в яких саме місцевостях та при яких навчальних закладах слід відкривати курси на основі зазначених Правил. Педагогічна рада Слов'янського міського училища аргументувала можливість та важливість відкриття курсів при цьому навчальному закладі. В 1900 році були засновані педагогічні курси при Слов'янському міському училищі, які мали метою за 2 роки готувати молодих людей з нижчою освітою до іспиту на звання вчителя початкового училища [13, с. 4 – 27].

Ще однією формою підготовки вчителів був екстернат. Для здобуття звання вчителя треба було скласти іспит із Закону Божого та загальноосвітніх предметів, що входили до курсу народних училищ. Екзаменів з педагогічних дисциплін не було, практичні вміння перевіряли на одному з двох пробних уроків [20, с. 75]. В матеріалах звітів Слов'янського міського училища повідомлялось, що екзаменуватись на отримання звання вчителя в училище часто звертались ті, хто закінчив курс в училищі, в жіночій прогімназії, сторонні особи, і витримавши іспит, вони відразу отримували місця [13, с. 11].

Розглянуті вище форми освіти виконували функцію підготовки вчителів. Однак проблема нестачі освітянських кадрів мала наслідком і те, що функції вчителів часто виконували особи без належної педагогічної освіти. 20% вчителів Ізюмського повіту в 1876 році не мали відповідного свідоцтва на право викладання в народній школі [11, с. 132]. В 1912 році у Старобільському повіті частка вчителів із задовільною підготовкою у школах складала 82,1% [23, с. 113]. Проблему недостатньої педагогічної освіти вчителів було вирішено за допомогою організації тимчасових педагогічних курсів. Основою для організації педагогічних курсів були «Правила про тимчасові педагогічні курси для вчителів та вчительок початкових народних училищ», затверджені Міністерством Народної освіти 5 серпня 1875 року та «План організації курсів» 1914 року [11, с. 2; 16, с. 22]. Згідно з цими документами тимчасові педагогічні курси мали метою ознайомлення мало

підготовлених вчителів з кращими засобами навчання, поновлення та поповнення їх знань, вдосконалення їх в справі ведення навчання. При курсах створювалась зразкова школа з учнями різного ступеню підготовки. Склад слухачів курсів формувався за розсудом інспектора початкових училищ. Керівників курсів затверджував Піклувальник навчального округу [11, с. 2]. Термін навчання складав від 4 до 8 тижнів [20, с. 74].

Перші короткострокові педагогічні курси, в яких брали участь вчителі регіону, були проведені з 15 липня по 1 серпня 1878 року при Мерефанському двокласному училищі Харківського повіту [11, с. 211-252].

В 1904 році під час наради інспекторів народних училищ Харківської губернії було прийнято рішення провести всіх вчителів сільських початкових шкіл, які не мали спеціальної педагогічної підготовки через короткострокові педагогічні курси [14, с. 5]. Розгляд архівної інформації щодо педагогічних курсів дозволив з'ясувати, що зацікавленість в них з боку губернського керівництва, інспекторів народних училищ і самих вчителів була значною, однак проведення курсів в повітах не стало розповсюдженим явищем. Причинами були неможливість методично забезпечити їх належним чином та фінансова неспроможність повітів, навіть після рішення частково фінансувати курси за рахунок Міністерства народної освіти [16, с. 5].

Отже, більше розповсюдження отримали курси, що проводились на губернському рівні, в Харкові або Катеринославі [10, с. 20]. Так, на Харківські курси 1914 року відряджалося за рахунок губернського земства 110 слухачів, по 10 від повіту. Кількість вчителів народних шкіл в найкрупніших повітах складала тоді в середньому від 200 до 500 осіб. Так, в Старобільському повіті в 1912 році працювало 476 вчителів, в 1914 році в Ізюмському повіті було 223 вчителів, в Куп'янському – 210 [16, с. 5-6; 23, с. 113]. Тобто, за рік, підвищити свою кваліфікацію могли від 2 до 5 % вчителів повіту. Це було небагато і свідчить про потребу в регіональних педагогічних курсах, однак за вже зазначеними причинами їх влаштування в необхідному обсязі поки не було можливим. Однак при організації педагогічних курсів на губернському рівні враховували місцеві потреби та особливості. Так, при проведенні Харківських курсів в 1914 р. від інспекторів народних училищ вимагали письмових вказівок, в чому саме слабкі запрошені вчителі та якої теоретичної та практичної підготовки вимагають [16, с. 18].

Слід відзначити, що педагогічні курси проводились не лише для вчителів початкових шкіл. В 1908 році в Харкові були проведені місячні педагогічні курси для вчителів церковно-приходських шкіл Харківської єпархії [12, с. 16]. З 1914 року розпочалась організація педагогічних курсів для вчителів міських та вищих початкових училищ, які мали звання домашнього вчителя та вчителя повітового училища. За законом

від 25 червня 1912 року таких осіб перестали допускати до виправлення вчительських посад в зазначених училищах [15, с. 23].

Однією з форм підвищення майстерності вчителів були педагогічні з'їзди та з'їзди-курси, які проводились в Харківській та Катеринославській губерніях, з метою вдосконалення, поновлення педагогічних знань вчителів, корегування напрямків навчально-виховної роботи. Упродовж 1876-1916 років у Катеринославській губернії було проведено 7 педагогічних з'їздів. Головними напрямками роботи з'їздів були такі: – ознайомлення з новітніми методиками викладання окремих предметів та курсів (наприклад, історії, ремесел, рукоділля, про вплив шкідливих звичок (паління та алкоголізму) на здоров'я людини); – питання змісту навчального курсу, шкільної дисципліни; – практичні заняття у взірцевій школі; – екскурсії на пришкільні вчительські ділянки; - правові аспекти управління освітою [1, с. 139-142; 11, с. 230].

Аналіз змісту навчання розглянутих педагогічних навчальних закладів дозволяє побачити, що їх навчальний курс складався з циклів загальноосвітніх, спеціальних предметів, додаткових професійних предметів та практичних занять, співвідношення яких представлено в наступній таблиці (див. табл.2) [8, с. 28; 9, с. 35; 10, с. 4-10; 13, с. 146].

Табл. 2

Зміст навчання у педагогічних навчальних закладах

Навчальні заклади	Кількість предметів	Заг.-осв. предмети	Спеціальні предмети	Додаткові предмети
Жіноча гімназія	25	19 (76%)	5 (20%)	1 (4 %)
Вчительська семінарія	15	13 (86%)	1 (7%)	1 (7%)
Слов'янські пед. курси	14	8 (57%)	6 (43%)	
Тимч. пед курси 1914 р.	13	8 (62%)	4 (31%)	1 (7%)

Можна простежити, що в стаціонарних навчальних закладах ухил було зроблено на ґрунтовну загальноосвітню підготовку, а на тимчасових курсах більше уваги приділяли спеціальним предметам. Обсяг предметів навчального курсу найбільшим був в жіночих гімназіях, які за 7 років надавали широку класичну загальноосвітню підготовку. В восьмому додатковому класі поруч з педагогічними дисциплінами – педагогіки з дидактикою, основ педагогіки та методики викладання, початкового викладання російської мови, арифметики та чистописання, більш глибоко вивчався той загальноосвітній предмет, право викладання якого надавалось після випуску. Так, наприклад, в Юзівській приватній жіночій гімназії М.М. Левицької в восьмому педагогічному класі викладали російську мову, математику, історію та географію [5, с. 51-55]. Отже, навчальний план корегувався в залежності від обраної ученицями педагогічної спеціалізації. В розглянутих нами свідоцтвах Луганської жіночої гімназії надана кваліфікація вчителя російської мови та історії.

Це показує, що в гімназіях могли готувати фахівця з двох споріднених предметів [9, с. 33 - 75].

Кількість предметів навчального курсу у вчительських семінаріях була меншою, ніж в гімназіях, однак слід враховувати, що в семінарії поступали ті, хто вже витримав іспит в обсязі програми 2-класних початкових училищ з 5-6-річним строком навчання. При строках навчання 3-4 роки, зі спеціальних предметів в семінаріях вивчалась лише педагогіка, однак значною за обсягом та напрямками була практична підготовка.

Навчальна програма тимчасових педагогічних курсів корегувалась в залежності від потреб слухачів, оскільки згідно з «Правилами...» 1875 року, вона складалась керівниками курсів після вказівок інспектора народних училищ та аналізу письмових робіт учасників, в яких вони надавали певні відомості про стан своєї педагогічної діяльності [11, с. 2]. Узагальнюючи відомості інспекторів, надані для Харківських курсів в 1914 році, можна визначити, які саме знання були необхідні вчителям регіону. З загальної педагогіки - знання елементарних правил виховання, правил фізичного виховання, гігієни, знання щодо застосування морально-виховних прийомів, щодо розумового виховання дітей, виховання здібностей уявлення та фантазування. З дидактики – знання про загальні методи: аналітичний, синтетичний та генетичний та про приватні методи навчання. З методики – перші підходи к шкільному навчанню неграмотних, навчання толковому читанню, методи викладання рідної мови. Найбільшою була потреба в ознайомленні з методами наочного навчання та виготовлення простої наочності самостійно [16, с. 5-24].

В навчальний курс всіх педагогічних закладів входили предмети, які надавали додаткові професійні навички. В гімназіях це було рукоділля, домоводство, в семінаріях – ремесла, на тимчасових педагогічних курсах – основні питання науки про народне господарство (оскільки більшість слухачів складали вчителі сільських шкіл). Така постанова справи відповідала вимогам Міністерства народної освіти, якими було передбачено, що освіта не повинна бути однобічною, щоб людина, яка її отримала, в разі застою справи за спеціальністю, мала можливість зайнятись іншою роботою, навіть тимчасово та менш прибутково [21, с. 1-5].

Відповідно з методичними вимогами майбутніх вчителів спонукали при викладанні всіх предметів застосовувати принцип «виховуючого навчання», яким було передбачено надавати учням певний круг знань, готувати до вірного розвитку розсудочні сили дітей, закріплювати їх волю та добрий моральний нахил, виховувати їх духовні сили [2, с. 10-10/зв.].

При організації навчального процесу значна увага приділялась педагогічній практиці. Так, в навчальну програму тимчасових педагогічних курсів для вчителів та вчительок початкових народних

училищ поруч з теоретичними входили практичні заняття, під час яких керівники та учасники по черзі давали уроки в зразковій школі, в яку були включені учні з різним ступенем знань [11, с. 2; 17, с. 121/зв.].

В педагогічному класі гімназій практичні заняття проводились для учениць цієї ж гімназії. В архівних документах міститься конспект пробного уроку з російської мови, який був даний ученицею восьмого класу Юзівської жіночої гімназії С.К. Ромм 3-го дня березня 1917 року в третьому класі тієї ж гімназії. Темою уроку були підрядні речення обставини місця. Конспект рукописний, розташований на 8 листах, вельми докладний, представлений в формі розповіді та питань учительки-практикантки та можливих відповідей учениць класу [4, с. 37].

У вчительських семінаріях місцем проходження практики були реальні училища та школи вправ. Практика поділялась на активну та пасивну. Пасивна практика називалась госпітація (відвідування уроків). Вона проходила на 4 курсі щотижня. Учні відвідували різні уроки з різних предметів і в різних класах за спеціально складеним графіком. Активна практика складалась з пробних уроків, які попередньо перевірялись методистом. На початку та по закінченні всіх видів практики проводились конференції. Окрім цього, майбутні педагоги залучались до «цілоденного дежуру», тобто проведення цілого шкільного дня у школі вправ [22, с. 67].

Результати проведення практики, так само як і оцінки за теоретичні заняття, мали значення для подальшої професійної діяльності випускників педагогічних закладів. Так, в свідоцтвах про закінчення гімназій визначались оцінки з вивчених предметів, а в деяких гімназіях зазначали також оцінювання педагогічною радою представленого гімназисткою педагогічного щоденника та наданих нею пробних уроків [9, с. 35]. В свідоцтвах про закінчення дворічних педагогічних курсів з 1902 року було визнано доцільним визначати успішність з теоретичних предметів, та з проведення практичних занять, що могло бути перевагою в разі конкурсу викладачів. А в свідоцтвах найбільш успішних курсистів визначати їх право на викладання в двокласних сільських училищах Міністерства народної освіти [13, с. 3; 13, с. 67].

Роблячи висновок, можна відзначити, що в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття відбулось становлення педагогічної освіти Східноукраїнського регіону. Освітнянські кадри в регіоні готували 1 вчительська семінарія в Старобільську, 11 жіночих гімназій з восьмим педагогічним класом, Слов'янські педагогічні курси. При цьому темпи розвитку педагогічних навчальних закладів регіону відставали від зросту кількості закладів початкової та професійно-технічної освіти, які відчували найбільший дефіцит в педагогічних кадрах. У зв'язку з цим в закладах освіти (насамперед початкової) доволі часто вчительські обов'язки виконували особи з достатньою загальноосвітньою підготовкою, однак відсутністю педагогічної. Це обумовило заснування

педагогічних курсів підвищення кваліфікації вчителів, хоча більшість з них через складності матеріального та методологічного забезпечення в повітах проводились не на регіональному, а на губернському рівні. Вивчення змісту навчання педагогічних навчальних закладів регіону засвідчує, що вони надавали ґрунтовну загальноосвітню та спеціальну підготовку. Остання включала в себе вивчення невеликої кількості педагогічних дисциплін (від 1 до 6), та значну за обсягом та напрямками практичну підготовку. Рівень успішності з теоретичного та практичного навчання впливав на подальші можливості працевлаштування випускників. Включення в навчальний курс предметів, що надавали додаткові професійні навички, дозволяло випускникам мати можливості для заробітку в разі відсутності роботи за спеціальністю. Підсумовуючи, можна зазначити, що постанова навчального процесу в закладах педагогічної освіти регіону дозволяла готувати фахівців високого рівня, однак попит на них значно перевищував можливості зазначених закладів.

При подальшій розробці теми, запропонованій в статті, актуальним буде ґрунтовний розгляд методологічного аспекту педагогічної освіти регіону, процесу створення та розвитку планів, програм, форм навчання.

Література

- 1. Білецький О.А.** Розвиток народної освіти у Катеринославській губернії (друга пол. XIX – поч. XX ст.): Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. / Слов'янський державний педагогічний університет. – Слов'янськ, 2009. – 203с. – укр.
- 2. Державний архів** Донецької області, ф. 35, оп. 1, спр.10.
- 3. Державний архів** Донецької області, ф.36, оп. 1, спр.1а.
- 4. Державний архів** Донецької області, ф. 36, оп. 1, спр.31.
- 5. Державний архів** Донецької області, ф. 53, оп. 1, спр.4а.
- 6. Державний архів** Донецької області, ф. 53, оп. 1, спр.24.
- 7. Державний архів** Луганської області, Короткий довідник з фондів, Луганськ, 2000, 311 с.
- 8. Державний архів** Луганської області, ф. П-4, оп. 1, спр.415, арк. 1-34.
- 9. Державний архів** Луганської області, ф. 42, оп. 1, спр. 1, 75 с.
- 10. Державний архів** Луганської області, ф.43, оп. 1, спр.1. 30 с.
- 11. Державний архів** Харківської області, ф. 304, оп. 1, спр.67, 532 с.
- 12. Державний архів** Харківської області, ф.3, оп. 283, спр.996, 22 с.
- 13. Державний архів** Харківської області, ф. 266, оп. 1, спр. 807, 148 с.
- 14. Державний архів** Харківської області, ф. 266, оп. 1, спр. 810, 28 с.
- 15. Державний архів** Харківської області, ф. 266, оп. 1, спр. 869, 26 с.
- 16. Державний архів** Харківської області, ф. 266, оп. 1, спр. 873, 34 с.
- 17. Державний архів** Харківської області, ф. 304, оп. 1, спр.68, 397 с.
- 18. Звігальський Я., Іванов М.** Професійна освіта на Україні. / Я. Звігальський, М. Іванов – Х., 1927. – 409 с.
- 19. Курило В. С.** Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у XX столітті. / В. С. Курило. – Луганськ: ЛДПУ, 2000. – 460 с.
- 20. Побірченко Н. С.** Формування неперервної педагогічної освіти як системи з погляду

історичних перетворень (др. пол. XIX – поч. XX ст.) // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 2. – С. 68-78. **21. Проект** общего нормального плана промышленного образования в России. – Санкт-Петербург, 1886. – 93 с. **22. Степанюк О.** Практична підготовка вчителів народних шкіл у вчительських семінаріях України (др. пол. XIX – 30-ті роки XX ст.) // Рідна школа. – 2004. – №5. – С. 66-69. **23. Терських Л. О.** Культурологічні основи розвитку системи освіти та педагогічної думки на Донеччині в к. 19 – на поч. 20 ст.: Дис... канд. пед. наук: спец 13.00.01 / Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2001. – 198с. – укр. **24. Фатальчук С. Д.** Становлення та розвиток гімназійної освіти Східноукраїнського регіону (др. пол. 19- початок 20-го ст.): Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Слов'янський державний педагогічний інститут. – Слов'янськ, 2006. – 217с. – укр.

Курило В. С., Романов Н. О. Становлення педагогічної освіти в Східноукраїнському регіоні в другій половині XIX – на початку XX століття.

В статті розглянуто становлення педагогічної освіти Східноукраїнського регіону в другій половині XIX – на початку XX століття та проаналізовано зміст навчання в педагогічних закладах. Доведено, що підготовку вчителів в регіоні здійснювали вчительська семінарія, 8-й педагогічний клас жіночих гімназій, курси для підготовки вчителів. Крім того, діяли різні форми підвищення кваліфікації вчителів, такі як педагогічні курси та з'їзди.

Ключові слова: педагогічна освіта, підготовка вчителів.

Курило В. С., Романов Н. О. Становление педагогического образования в Восточноукраинском регионе во второй половине XIX – в начале XX века.

В статье рассмотрено становление педагогического образования в Восточноукраинском регионе во второй половине XIX-начале XX века и проанализировано содержание образования в педагогических учреждениях. Подготовку учителей в регионе осуществляли учительская семинария, восьмой педагогический класс гимназий, курсы для подготовки учителей. Также действовали разные формы повышения квалификации учителей, такие как педагогические курсы и съезды.

Ключевые слова: педагогическое образование, подготовка учителей.

Kurylo V. S., Romanof N. A. Devoted to the forming of pedagogical education in the East Ukraine in the second half of XIX – beginning of the XX century

The article is devoted to the forming of pedagogical education in the East Ukraine in the second half of XIX – beginning of the XX century.

Preparation of teachers in a region was carried out by a teaching seminary. Eighth pedagogical class of female grammar schools, two year courses for preparation of teachers/ The new forms of improvement of professional skill of teachers – temporal pedagogical courses and congresses got development. Maintenance of formation of pedagogical educational establishments is analyzed in article.

Keywords: pedagogical education, preparation of teachers.

УДК 371.1.1; 796.51

Т. В. Лугасва

РОЛЬ ПОДОРОЖІ А. КРИМСЬКОГО ДО СИРІЇ ТА ЛІВАНУ В ЙОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Глобалізація, політичні, ідеологічні, економічні зміни, що сталися в світі, привели до усвідомлення необхідності формування полікультурної компетентності (здатності до міжкультурної взаємодії). Умовою формування полікультурної компетентності молоді є наукове осмислення педагогічної діяльності та наукової спадщини відомих громадсько-політичних діячів, учених, літераторів, освітян, які вивчали культурні традиції представників різних регіонів світу і розмірковували над проблемою міжнаціональних взаємин. У цьому плані корисним є вивчення та аналіз сходознавчих досліджень А. Кримського (1871-1942) під час його подорожі наприкінці ХІХ ст. до Лівану та Сирії як джерела його науково-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєвий та творчий шлях Агатангела Кримського вивчають вітчизняні та зарубіжні учені. Через подиву гідну активність Агатангела Кримського в багатьох ділянках (орієнталістика, славістика, освітянська діяльність, політика, публіцистика, література) спадщина його надзвичайно важко піддається цілісному аналізу. Спеціальних досліджень, присвячених вивченню його науково-педагогічної діяльності у контексті подорожування країнами Сходу, написано не було. Нашу увагу привернули багатопланові дослідження життя та літературно-педагогічної спадщини А. Кримського, що здійснили С. Павличко [1], О. Пріцак [2;3], статті вітчизняних науковців, присвячені роковинам ученого – В. Клещикової [4], О. Семотюк [5], А. Ярещенко [6]. Джерельною базою досліджень з даної проблематики є книжка «Мусульманство і його будучність» [7], листи А. Кримського до родичів з Лівану [8], який наприкінці ХІХ ст. належав до Сирії, яка тоді належала до Туреччини, а також збірка поезії «Пальмове гілля. Екзотичні поезії» [9].

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених життю та творчості А. Кримського, сьогодні невирішеними є проблема формування полікультурної компетентності вченого, вплив подорожей на його освітню діяльність.

Мета дослідження – на основі вивчення наукової літератури, опублікованих документів та періодики охарактеризувати роль подорожі до Сирії та Лівану у пізнанні А. Кримським арабо-мусульманського регіону, проаналізувати вплив подорожі на його науково-педагогічну діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження. У російській та українській науках А. Кримський вважається фундатором та одним з першорядних світил сходознавства. Омелян Прицак у передмові до перевидання «Історії Туреччини» (1924) А. Кримського пише: «Агатангел Кримський був насамперед філолог-арабіст та ісламіст, який був дуже обізнаний в арабській духовній та світовій літературі...» [3, с. 8]. Крім того, він був педагогом (викладав в школі для дипломатів) і наставником численних перекладачів арабських, іранських та тюркських поетів на російську мову. На поч. ХХ ст., одразу по створенню Української Академії наук (1918), Агатангел Кримський разом з Дмитром Багалієм, Григорієм Павлуцьким та Євгеном Тимченком узяв участь у складанні «Пояснюючої записки до проекту організації Історично-філологічного Відділу Української Академії Наук» [1, с. 158]. Зрозуміло, що саме А. Кримському належать розділи цього документа, присвячені перспективам розвитку сходознавства.

Сьогодні поняття Схід та Захід розуміють як символи, які вказують на наявність в світі значних за обсягом культурно-цивілізаційних комплексів. Поняття «Схід-Захід» є, переважно, світоглядними, культурними і політичними, а не географічними. Їх розподіляють принаймні два моменти: різниця в розумінні оточуючого світу і його взаємозв'язків: відмінності у влаштуванні власного життя (розуміння смислу життя, справедливості, долі, місця праці і дозвілля тощо). Довгий час Схід означав в основному Близький Схід, отже наука про Схід (орієнталізм) у ХІХ ст. охоплювала переважно арабістику, тюркологію, іраністику та семітологию.

Походження Агатангела Кримського певною мірою вплинуло на його інтерес до східної культури. Батько українського освітянина, Юхим Кримський, за фахом – вчитель історії та географії, був нащадком бахчисарайського мулли, походив з Бахчисараю в Криму, звідки його предки наприкінці ХVІІ ст. переселилися до Литви, на територію сучасної Білорусі. Наукова кваліфікація А. Кримського, його дослідницькі інтереси формувалися в науковому середовищі найвищого російського та європейського рівня тих часів. Після закінчення колегії Павла Галагана (1884) А. Кримський добре володів німецькою, французькою, польською, грецькою, італійською і турецькою мовами. У 1892-1896 рр. він навчався у Лазаревському інституті східних мов у

Москві, а з 1896 р. – на історико-філологічному факультеті Московського університету [5].

Для поглиблення знань з орієнталістики, вдосконалення знань розмовної арабської мови і для роботи над арабськими рукописами А. Кримського у 1896 р. було відряджено на два роки до Сирії та Лівану [6].

У Бейруті (Сирія) А. Кримський перебував з 2 листопада 1896 року по 14 травня 1898 року, з 3 липня 1897 року по 18 жовтня 1897 року перебував у Шуейрі (Ліван) [5].

У Бейруті молодий сходознавець оселяється в родині простого араба, працює в арабських рукописних бібліотеках, вивчає живу народну мову, збирає фольклор, а також купує давні рукописи, унікальні книги, намагаючись запитись матеріалом для майбутньої роботи. У цей період життя А. Кримський писав розлогі листи додому з детальними описами всього побаченого і почутого. Усього за бейрутський період, за своє двадцятимісячне там перебування, він написав додому близько 150 листів і ще з 30 листів написав своїм колегам – вченим і письменникам в Галичину і в Росію. Ці листи за своїм жанром не однозначні. Дослідники називають їх щоденником, а також відносять до жанру мандрів у екзотичних країнах [1, с. 181-182].

Аналогічних пам'яток (листів, мемуарів, описів) у європейських культурах XIX і навіть кінця XVIII ст. було досить багато. Їх зміст відповідає «екзотичній» моделі сприйняття мусульман, що реалізується у характеристиці світу ісламу як загадкового та дивного. Романтизм виробив певний стиль опису подорожі на Схід, в якому проникнення в буття мешканців країн Сходу було небагато. В основному автори викладали свої власні думки й почуття, для яких Схід був лише декорацією, а також імпульсом для висвітлення ідей Просвітництва.

Ранній орієнталізм як образ схарактеризував Едвард Саїд. Це: «Чуттєвість, обіцянка, страх, нечесність, ідилічна насолода, напружена енергія...» [1, с. 183]. Орієнтальне не розділялося на арабське, перське, афганське, турецьке, індійське, ісламське чи якесь інше, не мало конкретного місця, а було просто «Сходом». У поетичній збірці А. Кримського «Пальмове гілля. Екзотичні поезії» (1898-1908) втілена абстрактна екзотика схожого характеру [9]. Усе ж, зображення сирійських краєвидів пробуджували інтерес в українського та російського читача до життя на Сході. Сам А. Кримський писав у листі до І. Франка від 5 грудня 1890 р.: «Тут у Росії мені стає аж досадно, що ніхто нічогосінько не тямить про Схід, не знає навіть самих звичайних речей..., а Омара Хайяма навіть наймення не знають» [6, с. 5-11].

У поетичній збірці Кримського знаходимо не лише оригінальні поезії автора, а й численні спеціально дібрані переклади та переспіви видатних східних поетів зі вступними коментарями. Українською мовою заговорили Фірдоусі й Омар Хайям, Авіценна, Омар Мервський і сліпий поет-філософ аль-Маарі, легендарний Сааді, Гафіз і турецька поетеса

Мігри-хатуна та ін. [9]. Зазначимо, що в українській літературі до А. Кримського звертання до східних мотивів, легенд і філософських притч ісламського світу було характерним в основному для Г. Сковороди, І. Франка, П. Куліша.

Як учений А. Кримський належав до епохи не романтичного, а наукового орієнталізму. Методологічними засадами його наукових розвідок були праці німецьких, французьких, англійських, російських дослідників в галузі сходознавства. Так, авторитетами для молодого Кримського були французький професор Колеж де Франс Сильвестр де Сасі (1757-1838), французький науковець та письменник Ернест Ренан (1828-1892). За словами Саїда «орієнталізм, що є системою європейського або західного знання про Схід, таким чином стає синонімом європейського домінування на Сході» [1, с. 172]. Саме тому А. Кримський вважав, що Схід вимагає західного цивілізування. Подібні погляди знаходимо у книжці А. Кримського про мусульманство, яка свідомо писалася автором як популярне видання. Осип Маковей тодішній редактор «Буковини», замовив Кримському серію статей про «орієнтальні краї», в яких той перебував. Сталося так, що окремою книжкою статті вийшли вперше російською мовою у Москві в кінці 1898 р. Україномовне видання побачило світ лише в 1904 році [1, с. 176].

У розділі «Характеристика поодиноких мусульманських народностей» книги «Мусульманство і його будучність» А. Кримський протиставляє два расові типи: західний і східний [7]. В останньому він виділяє три головні расові типи: арабів, іранців (персів) і турків. Першим двом Кримський симпатизує, відзначаючи їх талановитість і терпимість. Що ж до тюркської раси, то автор називає їх грубими, малообдарованими. Усі три расові типи оцінюються з погляду матеріалу для європеїзування.

Зазначимо, що не дивлячись на європоцентричну аргументацію у книзі «Мусульманство і його будучність», він доходить радикального висновку про те, що саме собою мусульманство не може вважатися перепоною для поступу вперед й цивілізації. Більше того, А. Кримський стверджує, що ісламський світ спроможний, залишаючись ісламським, рухатися вперед [7].

У листах А. Кримського зі Сходу знаходимо подробиці стосовно особливостей менталітету близькосхідних мешканців, які є виявом жорсткого розвінчання орієнтальної екзотики. Так, князь А. Гагарін – консул Росії у Бейруті, що не володів арабською мовою, ставав жертвою махінацій власного перекладача. У листах з Бейрута висвітлюються деякі арабські церемонії, які автор характеризує як нестерпні: «При встрече нужно до пяти раз справляться о здоровье («как твое здоровье», «как твое состояние, «как твое довольство» и т.д.), а также о здоровье родственников... Эти церемонии иногда чистая мука, особенно когда человек нервен или пришел по делу и спешит: Ему к спеху, а заговорить о деле нельзя, пока пять минут не пройдет в комплиментах» [8, с. 142].

В умовах смислового незбігу значної кількості елементів російської (української) і арабо-мусульманської культур А. Кримський намагається пізнати риси характеру мешканців Лівану за допомогою порівняльного аналізу. Він пише: «Кстати, все уверяют, что на Ливане горцы – чудный, честный народ, совсем не похожий на горожан-торговцев. Здесь, имея дело с меркантильными бейрутинцами, я вспоминаю жалобы Ал. Авг. Левицкого на одесситов. Возможно, что во всех приморских городах с их калейдоскопической сменой всевозможных международных типов, в частности авантюристских, вырабатывается у населения не во всем приятный характер» [8, с. 145].

У Бейруті, Шуейрі (селищі в Ліванських горах, де молодий сходознавець провів літо 1897 року), Єрусалимі, Віфлеємі, Константинополі Кримського приваблювали пам'ятки культури. У листах до родичів зустрічаємо замальовки його подорожей до церков, монастирів, повідомлення про плани відвідати розвалини Баальбека (стародавнього Геліополя) [8, с.171]. А. Кримський висловлює захоплення віршами романтичного поета М. Лермонтова про Єрусалим, описами Лівану з «Пісні пісень» П. Куліша, однак у своїх дорожніх нотатках правдиво зображує місцевості регіону.

Відомо, що повернувшись з відрядження до Москви, А. Кримський читає курс арабської мови та письменства в Лазаревському інституті, досить швидко проходить шлях від асистента до професора. Відтоді з 1900 до 1918 років він – неодмінний секретар Східного відділу Московського Археологічного Товариства та редактор його органу «Древности восточные». У той же час він – редактор та автор 26 томів серії «Труды, издаваемые Лазаревским институтом восточных языков» [5].

Про авторитет вченого в якості педагога свідчать слова самого А. Кримського. Висвітлюючи ставлення до себе своїх учнів що студювалися в орієнталістиці, він пише: «Мої учні вірують в мене, наче в Тмутараканського ідола» [4, с. 182].

На наш погляд, А. Кримський не зміг повністю відійти від етнічних стереотипів, що склалися під впливом орієнталізму і були озвучені в листах з Бейруту, книзі «Мусульманство і його будучність», однак це не вплинуло на ціннісні орієнтації його учнів.

Ідентифікуючи себе з тюрками, А. Кримський оцінював себе як ученого на основі схематичного образу своєї етнічної спільноти. Так, Омелян Йосипович Пріцак у передмові до книги С. Павличко «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського» згадує, що у 1940 р. академік А. Кримський у розмові з ним, тоді 20-річним юнаком, цитував з пам'яті таке місце книги «Мусульманство і його будучність»: «Турецький учений – се тип працюючого компілятора, що вмів робити вибірки та мозаїчні компіляції з чужих писань...., а самостійного думання, самостійної научної творчості – у турецького вченого нема.....» [1, с. 8]. А. Кримський наголошував: «Тюркський

учений – це я. Бо я, як знаєте, татарин по батьківській лінії. Тому я не зміг дати науці оригінального – це вже Ви повинні зробити!» [1, с. 8]. Відомо, що сам О. Пріцак такі погляди Кримського не поділяв, він зробив внесок у формування українського практичного сходознавства, у тому числі, в галузі вивчення арабо-мусульманського світу, повністю відійшовши від расових теорій XIX ст. Отже, рівень освіченості А. Кримського, його захопленість культурою народів Сходу створювали умови для формування культурної толерантності як характерної риси особистості його учнів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ураховуючи, що термін «подорож» визначається у період сучасності як переміщення у просторі та часі незалежно від його мети, ми характеризуємо дворічне перебування Кримського у країнах Сходу не лише як відрядження, а також як подорожування з культурно-пізнавальною метою.

На наш погляд, подорож на Схід була для А. Кримського засобом підтвердження його соціального визнання, сприяла задоволенню потреби бути шанованим та визнаним у колі російських та українських науковців, потреби в самореалізації. Враження А. Кримського від подорожі на Схід вплинули на його освітянську, літературну, наукову діяльність.

Аналіз наукової та літературної діяльності А. Кримського у період подорожування Сходом наприкінці XIX ст. показав, що Кримський спирався на власні знання та історичний авторитет відомих європейських орієнталістів. Він критикував нориви та звичаї мешканців Сходу, успадкувавши загальні європоцентричні кліше; вважав, що Схід вимагає західного цивілізування. Реальність сприймалася Кримським як деградація на тлі «великих» текстів минулого.

Поетична творчість А. Кримського, підґрунтям якої була, між іншим, його подорож до Лівану та Сирії, пробуджувала інтерес в українського та російського читача до життя на Сході.

Подорож А. Кримського до Сирії та Лівану служила для нього імпульсом подальших сходознавчих досліджень, примножила авторитет вченого в якості педагога.

Вивчення напрямків освітянської діяльності Агатангела Кримського після повернення з відрядження до Сирії та Лівану дозволяє стверджувати, що полікультурна освіта молоді передбачає посилення ролі викладача як ключової фігури сучасної системи освіти й ускладнення його професійних функцій як посередника в міжкультурному спілкуванні.

У період сьогодення навчання міжкультурного спілкування необхідно організовувати, враховуючи досвід видатних освітян минулого, в контексті діалогу культур, що орієнтує на глибоке розуміння історії, культури, національного характеру, менталітету, мови народів світу як безумовного стрижня комунікації.

У наш час знання викладачів вищої школи, отримані під час закордонних відряджень, можуть сприяти формуванню серед

студентської молоді вміння ефективно співпрацювати з представниками інших країн, налагоджувати міжнародні комунікації.

Поза увагою автора даних матеріалів залишилося коло проблем, пов'язаних з аналізом А. Кримським досвіду організації педагогічного процесу в пансіоні «Бакурет ель-ісхан» в Бейруті, яким опікувалося Російське Імператорське Православне Товариство. Це питання може бути напрямом наступних досліджень в області вивчення сходознавчої та освітянської діяльності А. Кримського.

Література

- 1. Павличко С.** Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського / С. Павличко. – Київ: Основи, 2001. – 328 с.
- 2. Прицак О.** Про Агатангела Кримського у 120-і роковини народження / О. Прицак // Східний світ. – 1993. – № 1. – С. 10-27.
- 3. Кримський А.** Історія Туреччини / Передмова О. Прицака. – Київ-Львів: ОЛПР, 1996. – 288 с.
- 4. Клещикова В. М.** Агатангел Кримський / В. М. Клещикова // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С. 180-186.
- 5. Семотюк О.** Агатангел Кримський – орієнталіст / О. Семотюк // Волинь філологічна: текст і контекст. А. Кримський у контексті української та світової культури: Зб. Наук. пр. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2006. – С. 67-73.
- 6. Ярещенко А. П.** Кримський – орієнталіст / А. П. Ярещенко // Феномен А. Кримського: Матеріали ювілейної конференції, присвяченої 125 роковинам ученого. – Х., 1996. – С. 5-11.
- 7. Кримський А.** Мусульманство і його будучність / А. Кримський. – Львів, 1904. – 120 с.
- 8. Крымский А. Е.** Письма из Ливана (1896-1898) / А. Е. Крымский. – М.: Наука, 1975. – 312 с.
- 9. Кримський А. Е.** Пальмове гілля. Екзотичні поезії: Собр. соч. в 15 т. / А. Е. Кримський – К: Худ. лит. – Т. 12. – 324 с.

Лутаєва Т. В. Роль подорожі А. Кримського до Сирії та Лівану в його науково-педагогічній діяльності

У статті висвітлюється роль подорожі до Сирії та Лівану у пізнанні А. Кримським арабо-мусульманського регіону, вплив подорожування на його науково-педагогічну діяльність.

Ключові слова: подорож, полікультурна компетентність, етнічний стереотип, орієнталізм, Схід-Захід.

Лутаева Т. В. Роль путешествия А.Крымского в Сирию и Ливан в его научно-педагогической деятельности

В статье освещается роль путешествия в Сирию и Ливан в познании А. Крымским арабо-мусульманского региона, влияние путешествия на его научно-педагогическую деятельность.

Ключевые слова: путешествие, поликультурная компетентность, этнический стереотип, ориентализм, Восток-Запад.

Lutaieva T. V. The role of A.Krymskiy's travel to Syria and Lebanon in his scientific and pedagogical activity

In article the role of travel to Syria and Lebanon in A.Krymskiy's knowledge of Muslim region, influence of travel on its scientific and pedagogical activity are shined.

Key words: travel, polycultural competence, an ethnic stereotype, orientalism, East-West.

УДК 37.091.4 Нілл (043.3)

О. Б. Некрутенко

**СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ
КОНЦЕПЦІЇ О. С. НІЛЛА**

Соціально-економічні, політичні та культурні трансформації в розвитку сучасного українського суспільства передбачають необхідність оновлення освітньої системи та підвищення її ефективності.

Зміна освітніх орієнтирів потребує, перш за все, усебічного вивчення й використання досягнень попереднього розвитку вітчизняної й зарубіжної педагогічної теорії та практики, яка ґрунтується на ідеях західноєвропейської теорії вільного виховання кінця ХІХ – початку ХХ століття. Посилення інтересу до зарубіжних виховних систем минулого, переосмислення теоретичних надбань і практичного досвіду видатних представників вільного виховання визначається також сучасною соціокультурною ситуацією, орієнтацією на загальнолюдські ідеали та ідею вільного розвитку кожного члена суспільства, зміною парадигм у педагогічній науці.

Одним з яскравих представників теорії вільного виховання є Олександр Саттерленд Нілл (A. S. Neill) (1883 – 1973) – британський педагог, письменник, психолог, засновник школи Саммерхілл.

Вивчення творчої спадщини О. С. Нілла заповнює існуючу прогалину у вітчизняній історико-педагогічній науці, сприяє осмисленню сформульованих ним принципів вільної демократичної школи та відкриває перспективи для їх застосування в сучасній освіті.

Педагогічна система О. С. Нілла знайшла відображення в роботах українських (О. Барило, Л. Луценко, С. Муравська, М. Певзнер, Т. Петрова, А. Растригіна), російських (А. Валеев, Р. Валеева, Є. Гусинський, О. Джуринський, А. Духавнева, Є. Іванов, Г. Корнетов, Н. Крилова, О. Леонтєва, Г. Селевко, Н. Селіванова, Ю. Турчанінова, Т. Цирліна) та зарубіжних дослідників Л. Бат-Ам (L. Bates-Ames), Е. Бернштейн (E. Bernstein), Т. Берриман (T. Berguman), Б. Беттельгейм (B. Bettelheim), Д. Гріббл (D. Gribble), П. Гудзман (P. Goodman), А. Дінкелакер (A. Dinkelaker), М. Епплтон (M. Appleton), А. Кюн

(A. Kuhn), Дж. Кроулл (J. Croall), М. Пек (M. Peck), З. Редхед (Z. Redhead), Ж.-Ф. Саффанж (J.-F. Saffange), Х. Сімс (H. Sims), Р. Хеммінс (R. Hemmings), Р. Хопкінс (R. Hopkins).

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити сутність принципу свободи у педагогічній концепції О. С. Нілла.

Головна мета в організації виховного середовища школи Саммерхілл полягала в максимальному емоційному й естетичному розвитку дитини, що забезпечувало сприятливі передумови для повноцінного розкриття її інтелектуального потенціалу. У галузі освіти О. С. Нілл віддавав пріоритет розвитку інтелектуальних сил і самостійного мислення, які зберігали ту свободу думки, яка лежить в основі всякої іншої свободи. О. С. Нілл вважав, що заповнювати голови дітей великим обсягом інформації, витратити час на заучування непотрібного матеріалу, навантажувати їх енциклопедичними знаннями – це другорядне завдання. Головне для нього було навчити дитину думати, аналізувати, робити власні висновки й не боятися помилятися. За переконанням британського педагога, основним засобом формування особистості є свобода самовираження й розвиток індивідуальних здібностей та творчого потенціалу дитини [1, с. 58].

Принцип свободи є головним в педагогічній концепції О. С. Нілла, оскільки лише він забезпечує можливість для реалізації всіх інших принципів вільного виховання. Сутність цього принципу зведено до такого:

1. Надати свободу вибору, яка дозволяє дітям розвиватися відповідно до їхньої природи й власних темпів, дотримуючись особистих інтересів. Це положення означає, що Саммерхілл не має на меті готувати фахівців для різних сфер діяльності з певними знаннями й уміннями. Школа лише виявляє задатки й потенційні можливості дитини, які вона може реалізувати в її майбутньому дорослому житті. Тому завданням школи є створення вільної атмосфери, у якій діти здатні проявити їхні найкращі якості.

2. Створити дітям умови, у яких вони будуть вільні від обов'язкового оцінювання їхніх знань і вмінь, надаючи їм можливість самим прагнути до власних цілей. Це положення означає, що дітей не треба оцінювати за шаблонними мірками, які спираються на стандартний і загальноприйнятий рівень оцінки знань.

3. Дати дітям можливість грати стільки, скільки їм би хотілося, оскільки спонтанна творча гра є важливим фактором розвитку особистості. Саме в грі, у якій важко встановити межу між фантазією й дійсністю, проявляються дитяча фантазія й уява. У вільній атмосфері школи відсутня ворожість дорослих по відношенню до дитячої гри, і вихованці можуть грати цілими днями. Діти, які досхочу нагналися в дитинстві, з великим бажанням починають відвідувати заняття, стараючись їх не пропускати.

4. Надати дітям можливість пережити всю повноту почуттів, обмежити їх від будь-якого примусу, покарання, нав'язування думки й втручання дорослих у їхнє життя. Це означає, що дітям надано свободу бути самими собою, розвиватися відповідно до їхньої природи настільки, наскільки вони здатні.

5. Надати дітям демократичну свободу у вигляді шкільного самоврядування. У такому співтоваристві учні мають можливість змінити власне життя за допомогою шкільної демократії, яка створює закони й контролює їхнє виконання. Це положення означає, що шкільний колектив завжди стоїть на боці дитини й кожен член співтовариства несе відповідальність за власні вчинки. На щотижневих загальних зборах відкрито обговорюють проблеми школи. Прийняті рішення є законом для всіх, починаючи з наймолодшого учня й закінчуючи директором школи. Усі члени шкільного співтовариства мають рівні права, незалежно від віку, статі й успіхів у навчанні [2, с. 59 – 60].

Педагогічний зміст принципу свободи був дуже простим: „Щодо психічного здоров'я – ми не повинні нічого нав'язувати, а щодо навчання – ми не повинні нічого вимагати” [3, с. 103]. Свобода в розумінні О. С. Нілла означала право дитини робити все, що їй хочеться, якщо тільки це не порушує свободу інших [4, с. 124]. Цей принцип не передбачав анархії. Це означало, що дитина може не відвідувати заняття, грати цілоденно, займатися власними справами, але головне полягало в тому, що вона не повинна була заважати особистим правам інших дітей. Свободу не розуміли як уседозволеність. Діти в школі Саммерхілл могли робити все, що стосувалося безпосередньо їх, – не ходити на заняття, грати весь день, носити улюблений одяг, бігати невмиваними й т. ін. Якщо учень ламав якусь свою річ або, наприклад, розбивав вікно у своїй кімнаті, то цією дією він міг нашкодити лише собі, а не тим, хто його оточує [5].

Замість постійних нотацій з боку дорослих діти отримали право на свободу поведінки й власних дій. Їм ніхто нічого не нав'язував і не примушував робити те, чого їм не хотілося. Учні діяли лише на основі власної волі та вибору й несли відповідальність за власні вчинки. У школі вони навчалися жити й діяти відповідно до особистих інтересів, осягаючи правила життя через призму власних потреб. Діти у своїх вчинках не могли порушити права й завдати шкоди іншим членам співтовариства. Вони розуміли межу індивідуальної свободи особистості. Кожна дитина вчилася розрізняти й поважати права іншої людини, вважаючи її вільною особистістю. У Саммерхіллі в усіх дітей рівні права. Нікому з учнів не дозволяли брати без дозволу речі й у дорослих, і в дітей із шкільного колективу, так само, як і вчителям не дозволяли втручатися в особисте життя дітей. Якщо з якихось причин дитина порушувала закони гуртожитку школи, то дитяче самоврядування застосовувало до неї заходи впливу, на які вона мала зважати. Свободу ототожнювали з відсутністю будь-яких втручань дорослих у життя дітей

у процесі їхнього виховання й навчання. Виключався будь-який прояв насилля як системи покарань і примусів, спрямованих на дотримання порядку й дисципліни [4, с. 12 - 14].

Британський педагог був упевнений, що лише в умовах свободи може відбутися повноцінний розвиток і максимальне розкриття творчого потенціалу особистості. Обмеження, навіть незначне, суперечить дитячій природі. Творчі можливості дитини, закладені в ній від народження, немислимі в умовах примусу. Будь-яке насилля або зовнішній вплив педагога з метою формування певного типу особистості призводитиме до негативних результатів. Дітей у школі ніколи не примушували робити те, чого вони не хочуть. Вихованці у їхніх діях та вчинках поклалися на власну волю й вибір і несли за це відповідальність. Багато дітей весь вільний час проводили в іграх, а часом узагалі нічого не робили. Але саме це вільне проведення часу ставало основою для їхнього внутрішнього росту [5].

О. С. Нілл вважав, що традиційна авторитарна система освіти дає дітям неприродні стимули навчання, виражені в оцінюванні знань. Тому в Саммерхілл було відмінено всі екзамени, але незважаючи на це, діти, які хотіли отримати атестат про середню освіту, посилено готувалися до іспитів у старших класах. У школі учням було надано абсолютну свободу вибору у відвідуванні занять. Хоча уроки офіційно не було відмінено, від дітей ніхто спеціально не вимагав обов'язкової присутності на них [6, с. 10].

Навчальна обстановка в школі Саммерхілл відкрита й вільна, оскільки в ній немає примусу й учень є центром педагогічного процесу. Стосунки між учителями й дітьми побудовано за суб'єкт-суб'єктивним принципом, бо школа існує заради дітей, а не навпаки. Цей навчальний заклад надає всьому колективу природну свободу спілкування, яка виникла внаслідок незалежності від примусу іншого. Структуру свободи визначено високим рівнем самоорганізації співтовариства дітей і педагогічного персоналу, їхньою рівноправністю, атмосферою любові й доброзичливості.

Таким чином, принцип свободи посідає провідне місце в педагогічній концепції О. С. Нілла, оскільки лише він забезпечує можливість для реалізації всіх інших принципів вільного виховання.

Подальше дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших принципів вільного виховання у педагогічній спадщині О. С. Нілла.

Література

- 1. Валеев А. А.** Концепция свободного воспитания Александра Нейла и ее реализация в практике школы : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Агзам Абрарович Валеев. – Казань, 2001. – 212 с.
- 2. Редхед З., Ньюман М.** Школа Summerhill как пространство саморазвития / З. Редхед, М. Ньюман. Пер. с англ. Н. Крыловой //

Школьные технологии. – 2001. – № 5. – С. 58 – 65. 3. Neill A. S . The Free Child / A. S. Neill. – London : Herbert Jenkins, 1953. – 178 p. 4. Нилл А. Саммерхилл: Воспитание свободой / А. Нилл : Пер. с англ. – М. : Педагогика – Пресс, 2000. – 296 с. 5. A. S Neill's Summerhill School www.summerhillschool.co.uk (офіційний сайт школи Саммерхилл). 6. Neill A. S . Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing / A. S. Neill. – New York : Hart Publishing Company, 1960. – 392 p.

Некрутенко О. Б. Сутність принципу свободи у педагогічній концепції О. С. Нілла

У статті розглянуто один з головних принципів педагогічної концепції О. С. Нілла – принцип свободи. Сутність цього принципу полягає у тому, що дитина розвивається за власним темпом; без обов'язкового оцінювання знань, без покарань; має можливість грати стільки, скільки вона хоче і має демократичну свободу у вигляді шкільного самоврядування.

Ключові слова: О. С. Нілл, школа Саммерхилл, принцип свободи.

Некрутенко Е. Б. Сущность принципа свободы в педагогической концепции А. С. Нилла

В статье рассмотрен один из главных принципов педагогической концепции А. С. Нилла – принцип свободы. Сущность данного принципа заключается в том, что ребенок развивается в собственном темпе, без обязательного оценивания знаний, без наказаний; имеет возможность играть столько, сколько хочет и имеет демократическую свободу в виде школьного самоуправления.

Ключевые слова: А. С. Нилл, школа Саммерхилл, принцип свободы.

Nekrutenko E. The essence of the principle of freedom in the pedagogical conception of A. S Neill

One of the main principles of the A. S. Neill's pedagogical conception - the principle of freedom was analyzed in the article. The essence of this principle is: the child develops at his own pace; without compulsory evaluation of knowledge; without punishment; the child has the ability to play as much as he wants and has democratic freedom in the form of school self-government.

Key words: A. S Neill, Summerhill school, the principle of freedom.

УДК 502:908:372.48 «1958/1980»

О. М. Трегубенко

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАПРОГРАМНОЇ РОБОТИ
ШКОЛЯРІВ З ВИВЧЕННЯ ПРИРОДИ РІДНОГО КРАЮ
В 1958 – 1980 РОКАХ**

Якісне оновлення всієї освітньої системи України зумовило активний пошук нових форм і методів навчання, які допомогли б школярам не лише набувати знання, але й, головним чином, розвивали б їх здібності, формували навички й уміння самостійно формувати нові уявлення й поняття. Ефективне рішення цієї задачі можливе завдяки максимальному використанню навчально-виховного потенціалу шкільного природничого краєзнавства, яке ми розглядаємо, як усебічне, комплексне вивчення компонентів природи рідного краю, їхніх взаємозв'язків, закономірностей розповсюдження, функціонування й розвитку; як галузь інтегрованих знань про природу рідного краю й особливу цілісну систему, що є однією з ланок шкільної освіти й індивідуальної культури людини загалом.

Формування нової концепції краєзнавчої освіти, зміна змісту, методів і форм організації вивчення природи рідного краю в загальноосвітніх закладах неможливі без врахування наявного позитивного досвіду вітчизняної школи в цій області, значна частина якого була сформована в 1958 – 1980 роках.

Динаміка й актуальні питання шкільного краєзнавства на різних етапах розвитку освіти частково висвітлено в роботах В. Бенедюк, О. Корнєєва, М. Костриці, Л. Мельничук, В. Обозного, В. Соловей, О. Тімець, І. Шоробури, в яких визначаються роль і місце шкільного краєзнавства в системі вітчизняної освіти, надаються методичні рекомендації організації окремих його видів, підіймаються питання підвищення ефективності краєзнавчої роботи.

Вивчення літератури з проблеми генезису шкільного краєзнавства дає підстави стверджувати, що до цього часу не здійснено комплексного історико-педагогічного дослідження розвитку природничого краєзнавства як складової системи вітчизняної шкільної освіти.

Мета статті – розкрити особливості організації позапрограмної роботи школярів з вивчення природи рідного краю в 1958-1980 роках.

У світлі нових завдань реформування системи шкільної освіти, пов'язаних ухваленням „Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” (1958), краєзнавство виступило одним із чинників удосконалення системи шкільної освіти, важливим засобом забезпечення практичної

спрямованості навчально-виховного процесу, базою політехнічної освіти й виховання

Важливою умовою успішного функціонування шкільного природничого краєзнавства була єдність урочної (програмної) й позаурочної (позапрограмної) краєзнавчої роботи з вивчення природи рідного краю. Аналіз першоджерел дозволяє зробити висновок, що позапрограмне природниче краєзнавство здійснювалося в значно більшому обсязі, порівняно з 20-50 роками ХХ століття, що пояснюється різноманіттям форм і гнучкістю його змісту на цьому етапі, обумовленими інтенсивним розвитком методики викладання природничих наук

Позапрограмну краєзнавчу діяльність відомі методисти-природознавці – І. Барінова, М. Верзилін, Б. Всесвятський, А. Даринський, В. Корсунська, М. Костриця, Є. Мешечко, І. Матрусов, Л. Мельчаков, Л. Панчешникова, А. Сафіулін, В. Серета, А. Ставровський, К. Строев, – розглядали як можливість: реалізації принципу зв'язку навчання з життям і практикою; підвищення ефективності засвоєння змісту природничої освіти, розширення кола програмних знань; забезпечення поглибленого вивчення природничих наук, розвитку вмінь дослідницької діяльності; рішення задачі самообладнання навчального процесу краєзнавчими наочними посібниками для уроків, факультативних та гурткових занять; включення учнів у різні види суспільно-корисної діяльності; активізації пізнавальної активності учнів, формування в них стійкого інтересу до вивчення дисциплін природничого циклу; розвитку індивідуальних здібностей і становлення особистісних якостей учнів; реалізації завдань всебічного виховання школярів.

Аналізований етап розвитку природничого краєзнавства характеризується чітко вираженим системним підходом до розробки змісту, методів і форм організації позапрограмної краєзнавчої діяльності школярів: «... однієї з причин, що породжують випадковість, епізодичність і безплановість позаурочних краєзнавчих занять, є відсутність більш менш чіткої, педагогічно обґрунтованої системи позакласного краєзнавства» [7, с. 77].

Форми позаурочної краєзнавчої роботи учнів розвивалися й удосконалювалися паралельно розвитку програмного краєзнавства. Педагогами (А. Даринський, Л.Кривоносова, В. Круглова, З. Мокеєва, А. Нікішов, О. Орловська, А. Сафіулін, А. Семенова, К. Строев) розроблялися їх класифікації: залежно від кількості учасників (масові, групові, індивідуальні); від періодичності проведення (систематичні, епізодичні); здійснювався пошук оптимального поєднання методів організації краєзнавчої діяльності (спостережень, практичних робіт на місцевості, робіт з картографічними, текстовими й статистичними джерелами, виконання дослідницьких завдань, бесіди з краєзнавцями, місцевим населенням); акцентувалася увага на необхідності забезпечення

певної міри самостійності школярів під час позаурочної краєзнавчої діяльності: «... в її основі повинна лежати самостійна, переважно практичного характеру діяльність учнів, що проводиться під керівництвом вчителя» [1, с. 12].

Основною формою програмної краєзнавчої роботи школярів виступав гурток. Вивчення природних компонентів рідного краю здійснювалося в краєзнавчих гуртках, гуртках юних натуралістів, географів, любителів природи, функціонуючих в школах або позашкільних дитячих установах.

Ефективність гурткової роботи досягалася за рахунок чіткого планування навчально-виховної діяльності. Важливою особливістю розвитку гурткової роботи на цьому етапі розвитку природничого краєзнавства було забезпечення спадкоємності планування по роках з обов'язковим затвердженням планів роботи на педрадах школи. При плануванні роботи керівники гуртків орієнтувалися на програми, видані Міністерством освіти УРСР, Республіканською станцією юних натуралістів, які намічали тематику занять гуртків, заходи з ідейно-політичного, патріотичного екологічного виховання. З тем, поданих у програмах, керівникам рекомендувалося вибирати ті теми, які були найбільш актуальні й доступні для вивчення в умовах школи й місцевості, де вона розташована.

Аналіз першоджерел дозволяє виділити основні складові змісту природничої краєзнавчої роботи гуртків – це: комплексне вивчення природи своєї місцевості, яке полягає в безпосередньому вивченні природних компонентів краю, пізнання їх динаміки шляхом фіксації сезонних змін у природі; виявленні й характеристиці природно-територіальних комплексів, встановленні взаємозв'язків і взаємодії між їхніми складовими; оцінці господарського значення природних ресурсів і умов рідного краю; вивчення антропогенного впливу на природу своєї місцевості, охорона природи рідного краю; вживання теоретичних знань і практичних умінь, отриманих у процесі засвоєння природничих дисциплін і дослідження природи рідного краю в суспільно-корисній діяльності.

Найбільш поширеними формами позапрограмної організації вивчення природи рідного краю в 1958-1980 роках були екскурсії й походи. Екскурсійно-туристська діяльність учнів розглядалася педагогами як: ефективний шлях вивчення природи краю, розширення й закріплення бази уявлень і понять, отриманих у процесі вивчення природничих дисциплін в школі; спосіб вирішення завдань виховання школярів; можливість включення учнів у суспільно-корисну діяльність з охорони і збагачення природи рідного краю; форма організації дозвілля школярів під час шкільних канікул.

З метою масового включення дітей та молоді в туристсько-краєзнавчу діяльність, підвищення ефективності позапрограмної діяльності школярів з вивчення рідного краю в країні регулярно

проводилися республіканські експедиції та естафети. Наприклад, у 1969 році було оголошено республіканську експедицію «В країну знань» (отримала свій подальший розвиток у 1975 році), основними завданнями якої виступало «поглиблення й розширення знань, набутих у процесі навчання, розвиток пізнавальних інтересів, нахилів і здібностей кожного школяра, залучення старшокласників до дослідницької та пошукової роботи» [6, с. 5].

Експедиція передбачала, виходячи з можливостей школи, створення експедиційних загонів юних географів, геологів, біологів, спелеологів тощо, учнівських наукових товариств, проведення екскурсій, тематичних походів, конференцій, конкурсів, олімпіад, спрямованих на активізацію дослідницької роботи учнів. Вирішенню завдань природничого краєзнавства сприяло включення учнів у дослідницьку роботу за напрямками: «До таємниць природи», «До скарбів землі». Експедиційні загони дослідників природи працювали за завданнями АН УРСР (відділи географії, геоморфології, палеогеографії, фізичної географії), Українського товариства охорони природи, Центральної станції юних натуралістів.

З метою виконання урядових постанов щодо поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи та позашкільних дитячих установ республіки Міністерством освіти УРСР, ЦК ЛКСМУ, Республіканським товариством охорони природи й Центральною станцією юних натуралістів регулярно проводилася Республіканська естафета піонерів і школярів «За лєнінське ставлення до природи» (1967, 1971, 1975, 1978, 1981, 1984). Естафета була одним з найпопулярніших масових позапрограмних заходів з вивчення, охорони й збагачення природи рідного краю, основним завданнями якої визначалося: «На конкретних місцевих прикладах показати невичерпність багатства рідної природи, довести, що люди глибоко пізнаючи її закони, правильно застосовуючи їх, можуть і повинні примножувати ці багатства» [4, с. 19]. Формами організації роботи в рамках проведення естафети були екскурсії та походи рідним краєм, суспільно-корисна праця з охорони місцевої природи.

У багатьох регіонах України обласними відділами народної освіти, обласними дитячими екскурсійно-туристичними станціями, краєзнавчими музеями було опубліковано посібники для краєзнавців і туристів, у яких висвітлювалися найбільш привабливі туристські маршрути та програми екскурсій регіоном: в Івано-Франківській області – це посібник «Вивчаймо рідний край» В. Зубенка, В. Шаренкова, І. Побережного; у Полтавській – «Полтавщина. Книга для туристів і краєзнавців» М. Оніпка; Ровенській – «По рідному краю. Туристські маршрути по Ровенщині»; Харківській – «Туристськими стежками по Харківщині» С. Зелєніна, І. Бондаровича; Львівській – «Подорожі по Львівщині. Краєзнавчо-туристичний нарис» Я. Тимчишина; Хмельницькій – «Путівник по визначних місцях області (на допомогу

юним мандрівникам по рідному краю)» С. Бабишина, «Туристичні маршрути Хмельниччини: Путівник» С. Гуменюка, М. Морського; у Криму – «10 побачень з природою. Екскурсія вихідного дня (шляхами Криму)» М. Карамішева.

З 1957 року в навчально-педагогічному видавництві «Радянська школа» виходили збірки «З досвіду екскурсійно-туристичної та краєзнавчої роботи в школі», «Походи та екскурсії з учнями», в яких розкривалися питання планування, організації й здійснення екскурсійно-туристської краєзнавчої роботи в школі; висвітлювалися можливості використання матеріалів походів і екскурсій учнів у викладанні природничих дисциплін; надавалися інструкції й практичні рекомендації з ведення спостережень, складання описів об'єктів і явищ місцевої природи; пропонувалися описи маршрутів походів рідним краєм, рекомендувалася література для керівників походів і екскурсій.

Новою, масовою за охопленням учасників, формою планової позапрограмної краєзнавчої роботи на цьому етапі, поява якої пов'язана з підвищенням рівня викладання й предметної підготовки учнів, були олімпіади з краєзнавства, які виступали «оглядом досягнень у краєзнавчій роботі шкіл, змагання в відповідях на краєзнавчі питання й вирішення краєзнавчо-туристичних завдань» [3, с. 6]. Олімпіади були спрямовані на підвищення рівня теоретичної й практичної підготовки учнів, активізацію дослідницької діяльності школярів, підведення підсумків систематичної роботи вчителів з реалізації краєзнавчого принципу навчання, поширення передового педагогічного досвіду освітян з організації шкільного краєзнавства.

Спочатку краєзнавчі олімпіади в Україні проводилися окремими вчителями-ентузіастами, а з 1964 року олімпіади юних географів-краєзнавців, в яких брали участь учні сьомих – дев'ятих класів, стали організовуватися регулярно й мали масовий характер. Питання й завдання олімпіади склалися спеціальною комісією, відповідно до рівня підготовки, розвитку інтересів школярів, виходячи з змісту програм природничих дисциплін і виконаної краєзнавчої роботи силами учнів школи. Вони були спрямовані на виявлення краєзнавчих знань учнів, отриманих у процесі вивчення рідного краю, рівня опанування спеціальних умінь вести спостереження й дослідження місцевої природи, орієнтуватися на місцевості, працювати з картографічними джерелами.

Проведення краєзнавчих олімпіад у школах часто супроводжувалося звітами гуртківців про виконану краєзнавчу роботу школи, відвідинами шкільного краєзнавчого музею, проведенням краєзнавчою лотереї, переглядом краєзнавчих фільмів та іншими формами стимуляції інтересу до вивчення природи рідного краю й пропаганди краєзнавчих знань. Високі показники засвоєння знань, загальних та спеціальних умінь, як результати проведення різних турів олімпіади, розглядалися освітянами як «наслідок поліпшення викладання

географії в школах, більш змістовної організації краєзнавчої роботи» [5, с. 21].

Важливою формою позапрограмної краєзнавчої роботи школярів була участь у створенні й функціонуванні шкільного краєзнавчого музею, яким вважалася «експозиція натуральних, штучних об'ємних і графічних експонатів, розміщених у шкільному приміщенні (спеціальній кімнаті, класі, рекреації) для обслуговування навчального процесу, створена учнями під керівництвом учителя» [2, с. 3]. Особливістю організації й функціонування шкільних краєзнавчих музеїв на цьому етапі розвитку шкільного природничого краєзнавства був системний підхід до відбору краєзнавчих матеріалів: «Не всі зібрані матеріали можна використовувати для створення музею, а лише ті, які підібрані так, що разом утворюють щось ціле, об'єднане ідеєю кращого віддзеркалення життя рідного краю й що являють у той же час педагогічну цінність» [8, с. 78].

Експонати музею – план околиці школи, свого населеного пункту; загально географічні й тематичні карти району, області; зразки гірських порід, корисних копалин регіону; гербарії; таблиці, діаграми, графіки, що відображали особливості природи краю; твори письменників та вчених про природу регіону; фотографії; вирізки з газет; малюнки; картини; опис експедицій, походів, зльотів краєзнавців – були результатами шкільної краєзнавчої роботи з вивчення природи рідного краю й розкривали основні напрямки й методи краєзнавчої діяльності школярів.

Діяльність шкільного краєзнавчого музею виступала важливою складовою навчально-виховної роботи школи. Експонати музею або їх дублікати використовувалися як ілюстративний, демонстраційний і роздавальний матеріал при засвоєнні компонентів природничої освіти на уроках природознавства, географії, біології. У музеї організовувалися різні форми урочної й позаурочної навчальної роботи школярів. На базі краєзнавчого музею здійснювалася дослідницька (пошукова) робота учнів, основною метою якої було як поповнення експозицій і фондів музею новими матеріалами, так і виконання доступних школярам науково-практичних завдань освітніх та громадських організацій.

Таким чином, система позапрограмної роботи з вивчення природи рідного краю в 1958-1980 роках виступала важливою складовою цілісного педагогічного процесу вітчизняної школи, яка органічно доповнювала програмну роботу з вивчення основ природничих наук.

Включення учнів у вивчення природи рідного краю сприяло розширенню й поглибленню знань про природу рідного краю, розумінню необхідності її охорони та раціонального використання місцевих природних ресурсів, застосуванню школярами загальних та природничонаукових знань і умінь, включенню учнів у дослідницьку, суспільно-корисну, агітаційно-пропагандистську й культурно-просвітницьку діяльність.

Основними формами позапрограмного природничого краєзнавства були гуртки, екскурсії, походи та експедиції рідним краєм, краєзнавчі олімпіади, робота в шкільному краєзнавчому музеї.

На цьому етапі розвитку природничого краєзнавства чітко визначається тенденція до забезпечення плановості й системності позапрограмної роботи, ефективність якої часто знижувалася через політизацію, заорганізованість і формалізм у її організації, що проявлялося в, переважно, ідеологічному підґрунті позапрограмних краєзнавчих заходів, виключно описовому підході до вивчення природи свого краю без з'ясування причинно-наслідкових зв'язків і природних закономірностей.

Перспективним напрямком нашого дослідження буде аналіз сучасного стану шкільного природничого краєзнавства і визначення перспектив його розвитку в системі шкільної освіти в Україні.

Література

1. Внеклассная работа по биологии : Пособие для учителей / А. И. Никишов, З. А. Мокеева, Е. В. Орловская, А. М. Семенова. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1980. – 239 с., ил. – (Б-ка учителя биологии). **2. Дик Н. Е.**, Валишин Ю. И. Географическая экспозиция школьного краеведческого музея : [пособие для учителей] / Н. Е. Дик, Ю. И. Валишин. – М. : Просвещение, 1979. – 94 с. **3. Заруцкий Б. А.**, Следников А. А., Солдатов И. М. Олимпиады по краеведению. Из опыта работы / Б. А. Заруцкий, А. А. Следников, И. М. Солдатов. – М. : Просвещение, 1965. – 103 с. **4. Положення** про естафету піонерів і школярів Української РСР «За ленінське ставлення до природи», присвячену 50-річчю Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1971. – № 9 – 10. – С. 18 – 25. **5. Про підсумки** ІV республіканської олімпіади юних географів-краєзнавців, присвяченої 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1967. – № 9 – С. 21 – 24. **6. Про проведення** республіканської експедиції школярів «В країну знань», присвяченої 100-річчю з дня народження В. І. Леніна // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1969. – № 7. – С. 3 – 13. **7. Серeda В. И.** Система внеклассной работы по географии в средней школе. Из опыта работы / В. И. Серeda. – М. : Просвещение, 1972. – 144 с. **8. Строев К. Ф.** Краеведение: [учеб.пособ. для студ-тов естеств.-геогр. фак. пед. ин-тов] / К. Ф. Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

Трегубенко О. М. Особливості організації позапрограмної роботи школярів з вивчення природи рідного краю в 1958 – 1980 роках

У статті розкриваються особливості організації позапрограмної роботи школярів з вивчення природи рідного краю в 1958 – 1980 роках. Визначаються основні організаційні форми позапрограмної краєзнавчої роботи учнів з дослідження природи своєї місцевості. Дається стислий аналіз методичної літератури 1958 – 1980 років з означеної проблеми. Акцентовується увага на необхідності врахування позитивного досвіду вітчизняної загальноосвітньої школи з організації позапрограмної краєзнавчої діяльності учнів у роботі сучасних загальноосвітніх закладів з метою удосконалення системи природничого краєзнавства

Ключові слова: природниче краєзнавство, позапрограмна робота, вітчизняна школа.

Трегубенко Е. Н. Особенности организации внепрограмной работы школьников по изучению природы родного края в 1958 – 1980 годах

В статье раскрываются особенности организации внепрограмной работы школьников по изучению природы родного края в 1958 – 1980 годах. Определяются основные организационные формы внепрограммной краеведческой работы учеников по исследованию природы своей местности. Дается сжатый анализ методической литературы 1958 – 1980 годов по выделенной проблеме. Акцентируется внимание на необходимости учета позитивного опыта отечественной общеобразовательной школы в организации внепрограммной краеведческой деятельности учеников в работе современных общеобразовательных заведений с целью усовершенствования системы природного краеведения.

Ключевые слова: природное краеведение, внепрограммная работа, отечественная школа.

Tregubenko E. N. Peculiarities of organization of post-curriculum work of pupils in studying native land nature in the 1958-1980s.

This publication deals with peculiarities of organization of post-curriculum work of pupils in studying native land nature in the 1958-1980s. Basic organizational forms of post-curriculum country work of pupils on research of native land nature have been determined. A brief analysis of methodological literature of the 1958-1980s on the given problem have been carried out. Attention to importance of taking into account a positive experience of native secondary school in organization of post-curriculum work of pupils in the work of modern educational establishments have been paid with the goal of improvement of nature studying system.

Key words: nature studying, post-curriculum work, native school.

ПЕДАГОГІКА ЗА КОРДОНОМ

УДК 371.134:379.85(44)

Л. В. Кнодель

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ Й ПЕРЕПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ФРАНЦІЇ

Обов'язковою умовою збільшення ефективності діяльності туристичної галузі є формування кадрового резерву, організація його навчання, створення умов для самоосвіти й самовдосконалення. В умовах ринкових перетворень економіки й реформування туристичної галузі актуальною стає необхідність підготовки відповідних фахівців, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів. Однією з важливих тенденцій, яка визначає розвиток сучасного туризму, є раціональне використання й підвищення кваліфікації кадрів.

Актуальність статті полягає в тому, що міжнародні стандарти вимагають від фахівців галузі туризму глибоких професійних знань, володіння іноземною мовою, правової підготовки, користування новітніми технологіями організації туризму й обслуговування в туристських комплексах.

Мета статті – виявлення рівня підготовки кадрів для галузі та об'єктивний аналіз їх використання – необхідний крок до формування кадрового забезпечення туризму.

Потреби інноваційного професійного мислення й нові форми туристичної діяльності викликали необхідність впровадження нових професій, зокрема організатор туризму, соціальний аніматор, туроператор, рекреолог, маркетолог з туризму, менеджер, туризмознавець тощо.

На думку багатьох провідних фахівців галузі, сучасний фахівець з туризму, окрім загальноекономічних знань, має знати: географію туристських центрів, історію розвитку світового й вітчизняного туризму, основи гостинності, правове забезпечення туристично-рекреаційної діяльності, релігії і культури народів світу, історію образотворчого мистецтва й архітектурних стилів, фольклор й етнографію, основи екскурсознавства, основи музеєзнавства, організаційно-правові та організаційно-технологічні аспекти функціонування активних видів туризму (оздоровчо-спортивного, екологічного, сільського), порядок організації і технологію діяльності інформаційно-маркетингової служби у сфері туристичного готельного бізнесу. Це далеко не повний перелік знань спеціаліста з туризму, які мають формувати сучасного фахівця. Він також повинен мати високу ерудицію, знання людської психології, уміння використовувати наявний потенціал, оскільки від цього залежатиме успіх його діяльності [5]. Мета післяуніверситетського

навчання – підготувати висококласного фахівця в галузі економіки й управління.

Тому немає нічого дивного в тому, що в університетах нарівні з іншими є департаменти з аббревіатурою AIDE. Тут студент університету може пройти стажування за власним проектом і навіть відкрити власну справу (у цьому йому посприє регіональна рада підприємців).

Крім того, самі школи регулярно публікують пропозиції стажувань, календарі ярмарків вакансій, рекомендації по складанню CV та ін. у спеціалізованих виданнях Figaro GEU (Grands Ecoles et Universites), Les Echos. Як показує досвід, для багатьох студентів читання таких видань виявляється куди кориснішим за нудне зубріння занудних підручників з маркетингу. Навчання на диплом DESS – Французький аналог MBA – дорівнюється до третього, останнього циклу вищої освіти (аналог нашої аспірантури та кандидатського ступеня). DESS отримують не тільки студенти, але й співробітники компаній, що уклали зі своїм підприємством угоду про підвищення кваліфікації.

Навчання за програмою DESS будь-якої спеціалізації орієнтоване на практику. Окрім безумовної користі для студента, це ще й своєрідний „відповідний зв'язок” із підприємствами, які відправляють співробітників на програми „Formation continue” (так називають післяуніверситетську освіту); 3 – 4-місячне стажування включене в будь-яку програму DESS.

Обов'язкова умова для вступу – вища освіта (диплом Maitrise) за будь-яким фахом. Не менш (а іноді й більш) важливий досвід управлінської роботи. В окремих випадках він може бути зарахований як перші чотири університетські курси.

Для отримання диплома DESS доведеться багато й напружено вчитися. Французи вважають, що будь-який управлінець має знати основи стратегічного планування, аудиту й контролю, логістики, управління виробництвом, аналізу ринків і політики збуту, управління персоналом і соціопсихології менеджменту, фінансів і комерційного права. Найбільш відомі й популярні такі спеціалізації: управління підприємством, міжнародний маркетинг, дизайн і якість, управління персоналом, стратегія і керівництво малими й середніми підприємствами. Диплом DESS зазвичай готують інститути управління підприємствами (Institut d'Administration des Entreprises, IAE – французький аналог бізнес-шкіл), створеними при найбільших навчальних закладах. Таких інститутів зараз у Франції 27, і вони достатньо рівномірно розподілені по всій країні. Це державні установи, і навчання тут повністю регламентоване Міністерством національної освіти.

Оскільки бізнес-спеціалізацій DESS у державному реєстрі більше 10, кожен інститут, піклуючись перш за все про рівень навчання, пропонує не все відразу, а в середньому 4 – 5 спеціалізацій.

Держава, у свою чергу, стежить за тим, щоб у середньому по країні не виникало „профіциту”, або „дефіциту” якої-небудь спеціалізації [4].

Французький диплом MBA можна отримати ще й у бізнес-школах. Слід зазначити, що не так давно п'ять найбільш престижних французьких шкіл менеджменту, зокрема Вища комерційна школа (HIC), Вища школа економічних і комерційних наук (ESSEC) і Вища комерційна школа Парижа утворили консорціум, у рамках якого можна за 2 роки отримати диплом MBA англійською мовою [2].

Система підготовки фахівців туристичної сфери включає як основний компонент підвищення кваліфікації і перепідготовку, що продиктовано потребами глобалізації всіх процесів у світі й відповідає потребам співтовариства, яке вибрало для свого розвитку й існування гасло „навчання протягом усього життя”. Інститут вищої освіти і досліджень у сфері туризму в Сорбоні здійснює всередині своєї Лабораторії туристичних досліджень аналіз різних аспектів туризму. Інститут залучає викладачів університету, дослідників, фахівців, а також і студентів, які знаходять там керівників своїх науково-дослідницьких робіт.

Студенти мають у своєму розпорядженні все програмне забезпечення в рамках свого підрозділу і своїх дослідницьких робіт для вивчення проблем оптимізації, організації й управління туристичною діяльністю, вчать аналізувати його розвиток, складання й вибір туристичної політики, вибір партнерів туристичного сектора, туристичне прогнозування.

У сфері досліджень проводиться навчання для отримання професійного державного університетського рівня диплома II (Бак + 3), відповідного положенню „Ухвали Міністерства Народної Освіти” від 17 листопада 1997 р. Програма та навчальний план для освіти в цій сфері були розроблені в партнерстві з туристичними підприємствами, готельними організаціями, Інститутом вищої освіти і досліджень у сфері туризму університету Париж 1 – Пантеон Сорбонна.

Вони встановили дипломи категорії „Професійна ліцензія” зі спеціалізації „Готельна справа і туризм” за двома напрямками: „Готельна справа” і „Туристичний розподіл”. На цей курс приймають лише 30 студентів для навчання протягом одного року. Основні умови: навчання, стажування, продовження освіти. Загальна сума практичних занять – 550 годин [3].

Цілі навчання полягають у призначенні підготовки фахівців, які зможуть у майбутньому зайняти пости менеджерів вищого рівня, тобто першого рівня управління підприємством. Основу його діяльності складають: прагнення до формування команди й управління персоналом; організація й управління діяльністю підприємства. Програма навчання визначає новий напрям в управлінській діяльності – необхідну компетенцію у сфері туризму, необхідність відновленого комерційного

підходу й інтеграції вживання нових технологій у всьому професійному полі. Згідно з трьома сферами функціонування програми навчання випускники працевлаштуються у сфері готельної справи, туристичного розподілу й територіального туризму. Кандидати на отримання професійної ліцензії „Готельна справа і туризм” повинні мати один з таких державних дипломів про вищу освіту:

I. Диплом про загальну університетську освіту: економічна й суспільна адміністрація, право, економіка й управління, гуманітарні та суспільні науки, діловодство та іноземні мови, мистецтво (культурне посередництво та спілкування), точні науки (прикладна математика в соціології).

II. Диплом про науково-технічну університетську освіту: в управлінні, у комерційній і обчислювальній організації.

III. Диплом про закінчення технологічного університету: спеціальності юридичних напрямів, адміністративного й комерційного управління, управління підприємствами і службами, що відносяться до організації постачання й управління у сфері транспорту, інформатики, інформації / спілкування, контролю якості, послуг, методів реалізації.

IV. Диплом про вищу підготовку технічного працівника сфери обслуговування: комерційна справа, міжнародна торгівля, сфера продажів, готельна справа: „Маркетинг і готельне управління”, „Туризм і дозволя” (напрямок „Концепція – реалізація”), диплом про вищу підготовку технічного працівника місцевого туристичного управління (AGTL) і диплом про вищу підготовку технічного працівника у сфері продажів і туристичного виробництва. На отримання відповідного диплома можуть розраховувати працівники сфери туризму й готельного господарства з метою:

- досягнення визнання своєї кваліфікації;
- підвищення своєї професіоналізації;
- зміни кваліфікації всередині сектора або тієї самої групи у Франції або за кордоном;
- удосконалення практичних навичок і теоретичних знань;
- отримання поглиблених і різноманітних знань інформаційних технологій у зв'язку з теоретичним правовим навчанням, менеджментом й економікою.

Практичне стажування на підприємстві здійснюється згідно з контрактом студента з підприємством, яким передбачено 35-годинний робочий тиждень і 16-тижневий випробувальний термін.

Велику увагу в інституті приділено університетському й професійному опікуванню. Кожен викладач залучає до опікуванства 30 студентів. Контроль учнів і стажистів, який забезпечують викладачі, має такі форми:

- контроль діяльності й навчання студентів;
- візити викладачів на підприємство;

- збори координаторів з опікунами.

Професійне опікунство включає діяльність призначених партнерськими підприємствами осіб, які мають відповідну освіту й досвід. Під час стажування студент обирає собі тему майбутнього дослідження для написання дипломної роботи, яка відповідає профілю підприємства й особистим інтересам самого студента. Усі перераховані вище параметри організації навчальної діяльності в Інституті вищої освіти й досліджень у туризмі повністю відповідають європейському вимірюванню у сфері професійної освіти. Інститут здійснює різноманітні обміни як між студентами, так і між викладачами:

- Дублін Institute of Technology, Faculty of Tourism and Food (Дублін – Ірландія);
- Universidad Rey Juan Carlos, Facultad de Ciencias Juridicas y Sociales, Diplomatura de Turismo (Мадрид – Іспанія).

Професійні партнери, які сприяли створенню „професійної ліцензії” за спеціалізацією „Готельна справа і туризм”:

- організація туристичного проектування у Франції;
- Департаментський комітет з туризму Івеліна;
- Департаментський комітет з туризму Ессона;
- Регіональний комітет з туризму Іль-де-франс;
- Діснейленд у Парижі;
- самохідні паромні круїзи у Франції;
- готельний ланцюг „Конкорд”;
- Регіональне управління міжнародним готельним ланцюгом „Хілтон”.

Ці підприємства вирішили взяти участь у сумісній підготовці фахівців для своїх цілей відповідно до нових потреб суспільства в компетенції менеджерів першого рівня. Комітет управління, що об'єднує всіх партнерів, забезпечує контроль „професійної ліцензії” зі спеціалізації „Готельна справа і туризм”. Підприємства й партнерські органи, так само як інші підприємства, мають право втручатися різними способами в процес навчання:

- комісії, що проводять відбір кандидатів на навчання;
- участь в освітній діяльності;
- пропозиція контрактів для навчання або стажувань;
- участь у контактах між університетом і підприємством;
- контроль проекту, опікунство;
- сумісне фінансування освіти [3].

Підвищення кваліфікації у сфері туризму надано практично у всіх вищих навчальних закладах Франції.

В університеті Блеза Паскаля таке навчання за спеціалізацією „Транспорт, туризм, готельна справа і сфера дозвілля” триває протягом 1 року, двох сесій. Загальна кількість годин – 658. Для продовження

навчання необхідна наявність диплома про загальну університетську освіту за відповідним фахом.

У цій сфері проводиться також перепідготовка й видається диплом магістра. Тривалість навчання – 1 рік (434 години). Після отримання цих дипломів можлива наукова діяльність [2].

Університет Монтеськ'є Бордо IV і Федеральний Інститут дослідження динаміки економічного розвитку здійснюють підвищення кваліфікації в Докторських школах, де об'єднано дослідницькі команди, докторську освіту й докторантів свого дисциплінарного поля. У них дві основні мети: освіта студентів і професійна кооперація докторантів і докторів зі ступенем. Вони підтверджують координацію і співпрацю різних докторських шкіл і розвивають курси й семінари, дозволяють докторантам зустрітися та обмінятися своїм досвідом.

Докторські школи також розвивають свої контакти з громадськістю для того, щоб дати докторантам і докторам всі засоби кращого професійного розвитку. Існує три докторські школи (право, економіка й управління, політичні науки) і 35 дослідницьких центрів (400 викладачів і науковців) в Університеті Монтеськ'є Бордо IV [2].

При чисельності населення в 700000 жителів цей район приймає щорічно декілька мільйонів туристів. У 4-х університетах навчаються 60000 студентів і працюють 6000 викладачів. Багатюща культура й природа цього району дозволяє розвивати в освіті такий напрям, як туризм у найрізноманітніших формах [1].

Особливою популярністю користується спеціалізація „Управління туристичною діяльністю в громадських колективах” на факультеті економіки і управління в Інституті адміністрації підприємств у Дежоне. Професійна підготовка має такі основні педагогічні цілі: готувати дипломованих фахівців, які володіють одночасно знаннями туристичного сектора, базових методів управління організаціями, юридичним, фінансовим статусом суспільної власності, мають міцну лінгвістичну культуру для того, щоб бути здатними відповідати вимогам суспільства, яке прагне оцінити своє історичне, культурне й географічне надбання.

Випускники цього факультету знаходять застосування своїм умінням і знанням у службах, забезпечуючи розвиток і управління туристичною й культурною діяльністю, в адміністративно-територіальних утвореннях, у консультативних компаніях, в асоціативних органах.

Навчання здійснюється за 4 напрямками: економіка, право, культура, комунікація. Додатково читається курс різноманітних лекцій і курс практичної англійської мови. Практична діяльність здійснюється в туристичних організаціях і установах культури, де готується маркетинговий проект з подальшим захистом. Стажування (мінімум 3 місяці) дає можливість подальшого захисту диплома про вищу спеціальну освіту [5].

Спеціалізація „Професії туризму і спортивного дозвілля” здійснюється на факультеті наукових методів фізичної і спортивної діяльності в Університеті Монтмузард у Бургундії, який існує вже 25 років, протягом яких пройшли підготовку й перепідготовку 40000 студентів. Ця спеціалізація є провідним розробником спортивних туристичних послуг і дозвілля всередині місцевих органів влади, територіальних, асоціативних структур і комерційних організацій. Мета підготовки фахівця – дати кваліфікацію менеджера спортивного дозвілля або туризму за чотирма специфічними типами компетенції:

- аналіз даних ринку туризму й дозвілля (знання ринку, кон'юнктури продовольчого ринку, ринку спортивного устаткування, рентабельності, якості, визначення вірогідних поліпшень й іновацій);
- розробка нового продукту в секторі туризму або спортивного дозвілля;
- управління проектами у сфері туризму і спортивного дозвілля;
- сприяння здійсненню акцій на туристичному ринку.

Для продовження освіти можливе залучення різних верств населення:

у первинній освіті: власники дипломів про вищу освіту у сфері економіки, транспорту, готельної справи, туризму і дозвілля, культурного туристичного проектування, управління, спорту, менеджменту фізичної і спортивної діяльності і спортсмени;

у безперервній освіті: набір стажистів проводиться головним чином з найманих робочих сектора туризму й спортивного дозвілля, які виявили себе гідно на своєму робочому місці протягом п'яти років.

Освіта включає блок теоретичних дисциплін (385 годин), проект (120 годин) і стажування (12 – 16 тижнів). Навчання передбачає заняття з теоретичних дисциплін в центрі підготовки і практику на підприємстві. Велику роль при такому навчанні грає тьюторська система, яка дозволяє керівникові проекту визначати й оцінювати компетенцію студента, а також:

- ідентифікувати цілі освіти в навчальному центрі й на підприємстві;
- створювати сучасні системи звіту й інструментарій;
- визначати процедури оцінки й контролю стажистів;
- визначати зобов'язання кожного партнера і їхні відносини.

Створення проекту протягом 120 годин має мету: посилити компетенцію стажиста в одній з таких сфер:

- маркетинг туризму і спортивного дозвілля;
- нові технології спілкування;
- створення і менеджмент проекту;
- організація і проведення заходів [4].

Університет Квампер здійснює підготовку фахівців з напрямку „Туризм” спеціалізації „Підвищення вартості культурних цінностей”. Навчання триває протягом 2 – 3 років. Педагогічні цілі:

- доповнити загальну освіту в історії, історії мистецтв, археології для того, щоб розглядати область архітектурного, художнього і культурного надбання;

- дати знання про професійні сфери культури, туризму;

- оволодіти знаннями юридичного, фінансового й адміністративного середовища;

- оволодіти інструментами, необхідними для практики професій культури (концепція, стимулювання, управління).

Випускники університету працюють:

- відповідальними або помічниками культурної або туристичної служби;

- відповідальними за стимулювання культурного туризму країни, міста, регіону у Франції або за кордоном;

- керівниками культурним сектором підприємства, асоціації, ради;

- експертами з питань захисту надбання й підвищення його вартості .

При підготовці фахівців зі спеціалізації „Професії водного спорту” висувається педагогічна мета – поглиблення знань про сектор морської діяльності:

- технічні й технологічні знання в парусному спорті;

- педагогічне й дидактичне ноу-хау;

- психологічні, соціологічні й біологічні виклики, пов'язані з морською практикою; морське середовище; універсальність у морській практиці;

- знання про підприємство в області водного спорту, економіки туризму;

- водний спорт у Європі.

Навчання здійснюється протягом 1 року. Випускники знаходять застосування своїм умінням і знанням як спортивні ведучі – викладачі, координатори, тренери, директори малих підприємств. Програма навчання складає 3 модулі і включає 484 години теоретичних і практичних занять, 120 годин відводиться на практику і 12 тижнів на стажування [3].

Університет Західної Британії на факультеті філології і соціології готує фахівців з напрямку „Гуманітарні і суспільні науки” спеціалізації „Історія мистецтв і археологія”.

Мета освіти: дати базові знання в стародавніх, середньовічних, сучасних і чотирьох традиційних областях історії мистецтв, так само як у сфері естетики, археології, етнографії, туризму і культурного надбання. Приймаються студенти з дипломом бакалавра. Термін навчання – 2 роки.

Програма передбачає вивчення блоку обов'язкових дисциплін і предметів за вибором. Обов'язковими дисциплінами на першому році навчання є дисципліни фундаментального циклу: „Сучасна історія мистецтв”, „Історія середньовічного мистецтва”, „Археологія”, „Методологія освіти”, „Історія мистецтв Британії”, „Методологія середньовічної іконографії”, „Методологія сучасної історії мистецтв”, „Методологія археології”, „Естетика”, „Етнографія”. Блок за вибором: „Стародавня історія”, „Сучасна історія”, „Сучасна філологія”, „Історія літератури”, „Англійська мова”, „Німецька мова”, „Іспанська мова”, „Італійська мова”, „Історія релігій”, „Основи інформатики”, „Історія театру і кіно” [2].

Середземноморський Університет Провансу на факультеті економічних наук і управління за спеціалізаціями „Економіка туризму”, „Економіка і управління у сфері туризму”, „Економіка і соціологія у сфері туризму” здійснює моделювання стратегій туристичних підприємств. Вибір модулів: „Туристичне устаткування і довгостроковий розвиток”, „Менеджмент туристичних підприємств”, „Туризм і розвиток”, „Туризм і культура”, „Туристична комунікація і маркетинг туристичних підприємств”. У зв'язку зі світовою конкуренцією і еволюцією туристичного попиту нова компетенція затребувана на туристичному ринку. Мета освіти полягає в тому, щоб дати доступ до професій туризму студентам, які отримали хороші знання про виробничу діяльність у цій сфері і що довели свої здібності до нововведень і аналізу туристичних проблем.

Випускники з дипломом про вищу спеціальну освіту за спеціалізацією „Економіка і управління у сфері туризму” займають керівні пости в цілому ряді громадських, державних організацій, асоціацій і приватних фірм, які займаються проблемами туризму й дозволя. Керівники цих організацій несуть відповідальність за проекти туристичного розвитку, реалізацію туристичних продуктів, управління місцевим або регіональним туристичним розвитком. Для продовження освіти за цією спеціалізацією кандидати повинні мати диплом магістра. Студент має вибрати між двома опціями спеціалізації – „Туризм і довгостроковий розвиток” і „Менеджмент у сфері туризму”, складених з 7 модулів, серед яких – 4 спеціальні для отримання диплома:

- I. „Туристичне оснащення і довгостроковий розвиток”.
- II. „Менеджмент туристичних підприємств”.
- III. „Економіка і соціологія у сфері туризму”.
- IV. „Туристичне оснащення і місцевий розвиток”.
- V. „Правові аспекти у сфері туризму”.
- VI. „Виробництво і якість”.
- VII. „Міжнародний туризм і подорож” [5].

Інститут Пуатьє: Будинок гуманітарних наук Університету Франсуа Рабле де Тур готує фахівців за 7 напрямками: „Археологія”,

„Географія”, „Антропологія”, „Інформаційні технології”, „Соціологія”, „Політичні науки” і „Історія”.

Головна спеціалізація „Міста і території” вивчається тут фундаментально. Освіта призводить до концептуального аналізу, складання інструментарію, що дозволяє обробку питань, які відносяться до міста і територій. Вона має сприяти формуванню таких дослідників, які зможуть пропонувати експертизи й наукові дослідження у сфері сучасної міської цивілізації, що перебувають у центрі сучасних політичних турбот держави. Диплом відкриває шлях до наукових досліджень і професій територіального управління. Навчання поділяється на три види: загальне, обов'язкове та варіативне. Воно триває протягом 1 року, обсяг – 150 годин. Перший етап: 2 модулі по 25 годин у вигляді дводенних семінарів. Перший зосереджений на представленні методів, які характеризують і структурують наукові підходи, якою б не була область застосування цієї дисципліни. Другий модуль відноситься до особливостей соціо-космічного предмета. Мета цього модуля полягає в тому, щоб представити різні дисципліни докторської освіти й визначити їхню суть, а також питання науково-дослідної проблематики. Модулі 1 і 2: тематичні модулі, уточнюються щорічно. Перевірка знань є на 80 % оцінкою результатів дослідницького проекту і на 20 % – оцінкою за підготовлений диплом. Спеціалізація „Спортивний туризм” в Університеті Пуатьє дає можливість майбутнім фахівцям реалізувати себе в управлінні й адмініструванні спортивних і туристичних організацій як помічника, агента, референта, координатора в області спортивного туризму. Програма складається з циклів:

- загальна освіта: 70 годин;
- інформатика;
- англійська мова;
- теоретичні і практичні дисципліни – 200 годин;
- тьюторський проект – 110 годин;
- стажування – 12 тижнів [4].

Докторська Школа „Науки про людину і суспільство” – один з першорядних навчальних закладів, що проводять дослідження в Університеті Франсуа Рабле де Тур. Ця тематика в центрі проблем сучасного суспільства, також на перетині політичного управління й фундаментального дослідження. Спеціалізація „Міста і території” переслідує наукові й педагогічні цілі в деяких дисциплінарних полях гуманітарних і суспільних наук, зосереджених на міських і територіальних дослідженнях. Програма включає 6 дисциплінарних реквізитів: „Управління”, „Археологія”, „Географія”, „Історія”, „Інформаційні науки, комунікативна і політична наука”, „Соціологія і антропологія”.

Претендентами на здобування такої освіти є працівники сфери туризму, міських адміністративних установ, територіальних управлінь з

дипломами магістра в області історії, соціології, економіки, археології, географії, антропології, історії мистецтв. Навчання триває протягом 1 року. Фундаментальна освіта має три типи: загальна, обов'язкові дисципліни, варіантне навчання. Диплом магістра за спеціалізацією „Цивілізація Ренесансу” пропонується для студентів з дипломом бакалавра в області історії, історії мистецтв, філософії, музики зі знанням англійської і італійської мов, які зможуть поглибити свої знання в багатьох областях. Загальний обсяг – 400 годин за трьома напрямками:

- основна дисципліна;
- багатопредметна освіта (палеографія, матеріальна бібліографія, латинська мова, гносеологія, загальна історія, віросповідання й релігійна практика, історія мистецтв, історія гуманізму, філософія Ренесансу, наукові методи дослідження, європейська література);
- інструменти дослідження (методологія, інформатика, іноземна мова: грецький /єврейський / іврит; спорт: фехтування, танець, кінний спорт) [1].

Університет Поля Валері в Монпельє при підготовці магістра „Наукові методи збереження культурного надбання” ставить такі педагогічні цілі: підготовка фахівців, здатних володіти всіма проблемами, що стоять перед суспільством в питаннях відновлення культурного надбання.

Зміст навчання:

1-й рік: історія, історія мистецтв і археологія; географія, екологія і навколишнє середовище; право і управління підприємствами культури; іноземна мова в професійному аспекті.

2-й рік: етнографія, суспільна пам'ять і місця пам'яті; методи зберігання й оцінки надбання; комунікація й культурне надбання; культурне міське надбання; туризм і надбання природи і культури; іноземна мова в професійному аспекті.

Перший рік: фундаментальна освіта; другий рік – чергування теоретичних занять і виробничої практики.

Перспективи професійного зростання: архітектори-містобудівники, географи, художні історики й інші фахівці, які бажають спеціалізуватися на збереженні навколишнього середовища, місць розкопок, архітектурних і монументальних споруд і культурних творів будь-яких видів [3].

Суспільна установа вищої освіти, створена в 1948 р., *Інститут політичних занять у Тулузі*, навчає близько 1300 студентів, серед яких більше 800 отримують диплом європейського зразка; 150 з них – іноземні студенти. Спеціалізації „Міжнародні відносини і безпека”, „Економіка міжнародного туризму”, „Геополітика і міжнародні відносини”, „Безпека, політика і суспільство” здійснюють в Інституті політичних наук, де існують три дослідницькі центри:

- Науково-дослідний центр політики (CERP),

- Центр Моріс Джаноуїтс (Безпека і міжнародні відносини),
- Лабораторія соціології і політики (LASSP).

Організований Інститутом політичних наук і Співтовариством економічних наук Університету соціології Тулузи, курс навчання для отримання диплома про вищу спеціальну освіту за спеціалізацією „Економіка міжнародного туризму” займає особливе місце в університетському навчальному плані. Фахівці цієї професійної спрямованості знаходять застосування своїм знанням і умінням як керівники підприємствами сфери туризму.

Ця спеціалізація дає освіту в професійній сфері в масштабах національної, європейської і міжнародної перспективи, а також в області інформатики, права й управління.

Такий підхід сприяє інтеграції дипломованих фахівців у міжнародному контексті сучасного ринку праці. Теоретичні основи освіти охоплюють головні сектори міжнародного туризму: туристичну діяльність, дозвілля, повітряний, наземний, морський транспорт, служби культури, захисту й охорони навколишнього середовища. Значна кількість учених і практиків беруть участь у професійній підготовці фахівців. Паралельно проводиться курс іноземних мов, зосереджений на методах міжнародного туризму. Професійні стажування терміном на шість місяців на підприємствах або в туристичних установах складають істотний елемент освіти. Стажування здійснюються, головним чином, за кордоном, не тільки в Європі, але також і в Латинській Америці, на Карибах, в Азії і в Африці.

Професійні перспективи достатньо широкі:

- професійні спеціалізовані організації (Торговельно-промислові палати, Комітети з туризму, Туристичні Бюро);
- підприємства (готельні ланцюги, агенти з організації туристичних поїздок);
- підприємства, пов'язані з сектором туристичних послуг (банки, соціальне страхування, інформаційні служби, суспільства комерційного стимулювання, транспортні агентства, аеропорти, порти).

Вони пропонують численні канали працевлаштування керівниками виробництва, управління, маркетингу й туристичного планування. Кандидатами на отримання диплома можуть бути студенти з дипломами магістра у сфері економіки, права, політичних наук, з дипломом Інституту політичних наук [2].

Магістрат Університету Деанжер за спеціалізацією „Туризм і готельна справа” протягом 3 років дає міжнародну освіту в галузі менеджменту готельної справи, туризму і сфери дозвілля.

Ця професійна підготовка передбачає вивчення модулів англійською мовою, де лекції читають професори з Американських, Австралійських і південно-азійських університетів.

Університет підтримує активне партнерство з головними підприємствами туризму й готельної справи за кордоном, з іноземними

центрами підготовки, що дозволяють обмін студентами. Майбутні фахівці зможуть знайти застосування своїм знанням у таких сферах діяльності: готельні ланцюги; підприємства притулку у сфері туризму; сфера ресторанних послуг; парки відпочинку й розваг; транспортні компанії; інформаційні системи; ярмарки, виставкові комплекси; агентства з організації і проведення суспільних заходів; консультативні центри, конструкторські бюро; постачальники сектора послуг (устаткування, матеріали, продовольчі продукти); установи туризму, освіта у сфері туризму [5].

Таким чином, у нашому дослідженні проаналізовано головні етапи й завдання підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для сфери туризму у Франції. Тут також перераховані сфери професійного зростання. Важливим чинником є те, що на сучасному етапі розвитку економіки кадри з інших її сфер знаходять застосування своїм знанням і умінням саме у сфері туризму, де вони можуть реалізувати себе найкращим чином.

Туристичну освіту часто розглядають як другу вищу освіту. Враховуючи той факт, що туристська освіта у Франції відносно молода, її стрімке зростання (вшир і вглиб) є характерною ознакою того, що в період глобалізації вся економіка перебудовується у бік сфери послуг, яскравим представником якої вважають туризм. За часів діалогу культур туризм вирішує етичні, освітні й культурні завдання, разом із соціально-політичними й економічними.

Література

1. Recherche et formation pour les professeurs de l'éducation. La formation des enseignants des IUFM aux Masters Paris, Institut national de recherches pedagogique. – № 60. – 2009. – P.165. – Режим доступу до вид.: <http://www.repere.no-ip.org/bibliographie>. **2. Cahuzac R.-D.**, J.-P. Doriath. Les dispositifs de formation en alternance au collège rapport à Monsieur le ministre de la Jeunesse, de l'Education nationale et de la Recherche. Paris: Ministère de la Jeunesse, de l'Education nationale, 2003.– 43 p. – Режим доступу до вид.: <http://media.education.gouv.fr/file/26/8/5268.pdf>. **3. Comprendre** le cerveau: vers une nouvelle science de l'apprentissage Auteurs: Centre pour la Recherche et l'Innovation dans l'Enseignement Paris: OCDE, 2002. – 133 p. – Режим доступу до вид.: <http://prea2k30.risc.cnrs.fr/ressources/accesfichier/16>. **4. Cohen-Scali V.** Alternance et identité professionnelle. Formation permanente, éducation des adultes. – Paris: PUF, 2000. – 219 p. – Режим доступу до вид.: <http://cie.fc.ul.pt/bib/procura.php?lista=tudo>. **5. Cahuzac E.**, Maillar F., Ourtaud M. Conception du diplôme et formes d'usage du CAP L' Orientation scolaire et professionnelle : juin 29, 2000. – №2. – P. 377-399. – Режим доступу до вид.: <http://cie.fc.ul.pt/bib/procura.php?lista=tudo>.

Кнодель Л. В. Підвищення кваліфікації й перепідготовка кадрів для сфери туризму у Франції

У статті мова йде про проблеми підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців для сфери туризму в університетах Франції. Автор стверджує, що ці проблеми успішно вирішуються на сучасному етапі розвитку професійної освіти з використанням інноваційних педагогічних технологій.

Ключові слова: підготовка кадрів, підвищення кваліфікації, диплом, магістр, спеціалізація, туристська освіта.

Кнодель Л. В. Повышение квалификации и переподготовка кадров для сферы туризма во Франции

В статье речь идет о проблемах повышения квалификации и переподготовки специалистов для сферы туризма в университетах Франции. Автор утверждает, что эти проблемы успешно решаются на современном этапе развития профессионального образования с использованием инновационных педагогических технологий.

Ключевые слова: подготовка кадров, повышение квалификации, диплом, магистр, специализация, туристское образование.

Knodel L. V. Training and retraining of personnel for the tourism industry in France

The article deals with the problems of training and retraining of specialists for the tourism industry in universities in France. The author argues that these issues are successfully resolved at the present stage of the development of vocational education using innovative educational technologies.

Key words: training, further education (improvement of professional skills), diploma, master's degree, specialization, tourist education.

УДК 371.134..379.85(44)

Паламарчук О. Ф.

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ
ТУРИЗМУ В УНІВЕРСИТЕТАХ АНЖЕ І МАРН-ЛА-ВАЛЬ**

Актуальність даної статті полягає в тому, що сучасний ринок праці з його високими вимогами до працівників потребує висококваліфікованих випускників менеджерів туризму, яких готують в найкращих вузах світу, зокрема у Франції.

Метою даної статті виступає дослідження та аналіз методики підготовки фахівців сфери туризму в університетах Анже та Марн-ла-Вале у Франції, а також простеження їх подальшого працевлаштування.

Міжнародна академія менеджменту – навчальний заклад, в якому навчаються студенти з усього світу. Викладання здійснюється двома мовами – французькою та англійською. Це перший навчальний заклад туризму та готельного господарства в Європі, що відкрив навчання за американськими програмами для здобуття ступенів бакалавр та магістр, що сертифіковані Інститутом американської асоціації готелів і мотелів. Навчання проводиться 3 роки.

Під час навчання студенти проходять практику та стажування в найкращих всесвітньо відомих готелях: Хілтон, Холідей Інн, Хайат, Новотель, Марріот та багато інших. Після закінчення випускники можуть працювати в готелях, на підприємствах громадського харчування, в центрах туризму, в авіа- та морських круїзних компаніях, в будинках відпочинку, спортивних центрах (гольф-клубах та центрах таласотерапії), консультаційних агенціях, в освітніх та дослідних закладах на посадах: помічник керівника, директор, генеральний менеджер, адміністративний директор, помічник директора, помічник головного бухгалтера, бухгалтер/аудитор, менеджер комп'ютерних систем, менеджер кредитних ліній, начальник відділу кадрів, помічник начальника відділу кадрів, менеджер з професійної підготовки, менеджер харчових продуктів та напоїв, помічник менеджера, менеджер банків, менеджер обслуговування в номерах, менеджер номерного фонду, менеджер служби порт'є, менеджер з бронювання номерів, директор з маркетингу та продажу, директор із зв'язків з громадськістю, менеджер з організації конференцій в готелі [2, с. 42-49].

Починаючи з 1996 року, Університет Анже и Університет Марн-ла-Вале розроблюють на рівних правах диплом про технологічні дослідження проектного менеджменту у сфері послуг. Після проходження курсу навчання по спеціалізації «Проектний менеджмент у сфері послуг» видається Диплом про дослідження 3-го курсу рівня Бак +6. Заняття проходять у два роки і включають 300 годин наукової та методологічної підготовки та практику протягом 18-ти місяців на підприємстві, що проводить технологічне дослідження чи дослідження-розвиток, що веде до написання чи захисту професійної дисертації.

Підприємства сфери послуг пропонують численні кадрові посади з конкретною відповідальністю як у керівних відділах так і у виконавчих. Агенції з вивчення та консалтингу, місцеві окружні комітети шукають керівників проектів, які отримали ґрунтовну теоретичну підготовку та ще й з виконавчим досвідом набутим на місці чи на підприємстві. DRT дозволяє студентам власникам диплома магістра чи диплома вищої інженерної школи приступити до обов'язків менеджера на підприємстві сфери послуг чи у організаціях, що мають сильну орієнтацію на діяльність у сфері послуг, а саме в агенції для вивчення та розробки рекомендацій та допомоги підрядникам.

Що стосується працевлаштування, то пропонуються дуже різноманітні сектори застосування орієнтовані на клієнта; професії, що

розвиваються та відносяться до інновацій; кар'єра у Франції та за кордоном. Головні сфери діяльності: сфера туризму та культури; консалтинг та аудит; дослідницькі бюро; готелі-ресторани-туризм; культура та культурна спадщина; транспорт та подорожі; нерухомість логістика та дистрибуція; догляд за нерухомістю; спорт та відпочинок; послуги менеджера. Ці університети являються центром численних національних та міжнародних мереж з педагогічної, наукової та професійної діяльності. Вони підтримують міжнародні зв'язки з багатьма вузами світу:

- Університет Квебек у Монреалі
- НЕС Лозанна
- Університет Хьюстон (USA)
- Факультет готельного та туристичного менеджменту

Політехнічному Університеті Гонконг

- Університет Голд Коуст Грифит (Австралія)
- Французька Асоціація Сфери Туризму (AFIT)
- Мезон де ля Франс
- Національній Оглядач Туризму
- Асоціація Досліджень Туристичних Подорожей (TTRA)
- Асоціація Франкомовних Країн з Проектного

Менеджменту (AFITEP)

• Французька Асоціація Інженерів та Відповідаючих за Догляд (AFIM)

- Торгові Управляючі Франції
- Національна Рада Туризму [3, с. 185-198].

Кожен студент має здійснити прикладну дослідницьку роботу протягом 18 місяців на підприємстві. Професійний характер дослідження передбачає відповідність теми до наявних виконавчих обов'язків на підприємстві. Дисертацією керує науковець-викладач та професійний фахівець, що займається одним з головних напрямів вивчення чи дослідження у лабораторії чи у відповідному відділі підприємства.

Така концепція дозволяє як велику різноманітність тем за порушеними питаннями так і застосування методів. Практика на підприємстві – це не стажування. Вона є базою для дослідження, що ґрунтується на єдиній з методологією праці конструкції, що спирається на найбільш доречні концепції, відноситься до рішення будь-якої проблеми на підприємстві, використовує могутні та надійні інструменти, запроваджує нововведення у виконанні та пропозиціях.

Студенти користуються забезпеченими відкритими лабораторіями соціальних наук та наук з керування університетів Анже та Марн-ля-Вале, а також їхніми докторськими школами. Професійна дисертація та 18-ти місячна практика на підприємстві складають унікальну нагоду для демонстрації своїх здібностей працювати у галузі менеджменту у сфері

послуг. А у більшості випадків стає подальшим та остаточним місцем праці. [1, с. 243-246].

Починаючи з 1986 року, тільки Університет Анже акредитований надавати ступень магістра у сфері туризму у Франції. Магістратура у сфері туризму розвиває у майбутніх фахівців:

- Теоретичні знання відповідні до необхідного набору знань у туризмі.
- Практичні знання в області методології, технології та організації для застосування їх у робочих ситуаціях.
- Комунікативні, соціальні та культурні знання для пристосування та просування на підприємстві.
- Стратегічні знання, які дозволяють приймати участь та вирішувати проблеми у контексті даного підприємства.

Заняття тривають 3 роки після складання першого університетського циклу, короткої 2-річної технологічної чи професійної освіти. Магістратура у сфері туризму передбачає щорічне тривале стажування на підприємстві (12 місяців за 3 роки) та вступ до дослідження та пропонує два напрями відповідно до професійного проекту студента та розподіляться на дві великі області професій.

- Управління готельним та ресторанним бізнесом.
- Управління діловим туризмом, конгресами та подіями.

Участь професіоналів та іноземних викладачів високого рівня у навчальному процесі, а також значна роль стажування надають Магістратурі підкреслену професійну орієнтацію та готує спеціалістів при звичаєних до найостанніших технологій та спроможних швидко інтегруватися на підприємствах. Розвиток програм відбувається в залежності від специфічних вимог професійної діяльності. Головні сфери діяльності:

- ланцюги готелів;
- туристичні заклади;
- ресторани, банкети, доставка до дому;
- парки відпочинку;
- транспортні компанії;
- системи інформації та резервації;
- страхування-підтримка;
- ярмарки, салони, виставки, конгреси;
- агенції з організації подій, засідання, семінари, презентації, конгреси;
- консультативні агенції, дослідницькі бюро;
- постачальники у секторі (устаткування, послуги, сільськогосподарські та харчові матеріали та продукти);
- туристичні організації;
- освіта.

Така сфера діяльності пропонує:

- дуже різноманітні сектори застосування;
- професії, що розвиваються у ключових сферах: послуги, відпочинок, харчування на винос, ринок професійних зборів;
- кар'єру у Франції та за кордоном;
- можливості для власників Бак +2 просуватися до керівних посад [4, с. 150-167].

Магістратура у сфері туризму є партнером найбільших факультетів туризму та готельному господарству у всьому світі. Мережі налагоджені таким чином, щоб сприяти міжнародному пересуванню студентів, а саме за програмою Еразм-Сократ и Темпус. Вона приймає активну участь у французьких асоціаціях і органах за ESTHUA, членом якої вона є, а також у найбільш представницьких наукових та професійних міжнародних організаціях:

- Університет Лодзь (Польща)
 - Ломоносова у Москві (Росія)
 - Університет Віфлеєм (Палестина)
 - Сен-Жозеф (Бейрут)
 - Нотр-Дам Центр (Єрусалим)
 - арабський науковий Університет Туніс
 - Готельна Школа Маврикій (острів Маврикій)
 - Факультет готельного та туристичного менеджменту Політехнічного Університету Гонконг
 - Інститут туризму Пекін (Китай) та Китайський Молодіжний центр для міжнародних професійних обмінів
 - Факультет готельного менеджменту – Університет центральної Флориди – Орлеан (США)
 - Університет Голд Коуст Грифит (Австралія)
 - Університет Квебек у Монреалі
 - НЕС Лозанна
 - Університет Хьюстон (USA)
 - Французька Асоціація Сфери Туризму (AFIT)
 - Мезон де ля Франс та Національній Оглядач Туризму Еспри де Франс – Скол клуб Франція
 - Світова Організація туризму – Euhofa
 - Європейська асоціація вищих шкіл з готельного господарства та туризму
 - Світова асоціація Наукових Експертів туризму
 - Асоціація досліджень туристичних подорожей
 - Національна Рада по Туризму
- Базові принципи проведення навчальних занять:
- Вибірковий прийом студентів.
 - Професійно спрямоване викладання, модульне та семестрове.

- Багатопредметний колектив університетських викладачів, консультантів та керівників підприємств.
- Практика двох іноземних мов та систематична участь студентів у TOEIC.
- Освіта яка має дослідницьку структуру під маркою CNRS, що розвиває вивчення – консалтинг, фундаментальні та прикладні дослідження.
- Реалізація студентами інноваційного проекту.
- Регулярне та систематичне оцінювання.
- Рада з удосконалення.
- Вагома присутність іноземних студентів у випусках та багато викладачів, що викладають англійською, як джерело культурного обміну.
- Активна педагогіка спрямована на очікування підприємств.
- Досвід подовженої освіти та оцінювання набутих професійних знань.
- Чергування Університет-Підприємство протягом 3 років навчання.
- Можливість отримати *licence* (3-й рік) чи , *maîtrise* (4-й рік) додатково записавшись до IUP.
- Швидка та ефективна інтеграція до професійного середовища: більш ніж 60 % студентів мають місце роботи к кінцю останньої практики [3, с. 194-205].

Таким чином, міжнародна академія менеджменту та університети Анже та Марн-ла-Вале мають висококваліфіковану навчальну програму, яка готує менеджерів туризму і надає їм можливість подальшого розвитку та гарного працевлаштування.

Подальших досліджень вимагає більш ґрунтовне вивчення специфіки підготовки фахівців сфери туризму в університетах Франції

Література

- 1. Гринько С. А.** Рынок подготовки туристских кадров: реалии и перспективы развития / С. А. Гринько // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. праць. – 2006. – №10. – С. 243-246.
- 2. Кнодель Л. В.** Концепція сучасної моделі спеціаліста нової генерації // Наук. записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – 2005. – Вип.2. – С.42-49.
- 3. Martin D.** Connaissances et compétences des atouts pour la vie – Premiers résultats de PISA. Enseignement et compétences. – Paris: OCDE, 2001. – 342 p. – Режим доступу до вид.: http://www.martinwinckler.com/article.php3?id_article=997.
- 4. Cohen-Scali V.** Alternance et identité professionnelle. Formation permanente, éducation des adultes. – Paris: PUF, 2000. – 219 p. – Режим доступу до вид.: <http://www.uni-due.de/eb-wb/cohenscali.shtml>.

Паламарчук О. Ф. Особливості підготовки фахівців сфери туризму в університетах Анже і Марн-ла-Валь.

В даній статті розглядається особливості підготовки фахівців сфери туризму в університетах Анже і Марн-ла-Валь. Сьогоднішній ринок праці з його високими вимогами до працівників потребує висококваліфікованих випускників менеджерів туризму, яких готують в найкращих вузах світу, зокрема у Франції. В статті ми також досліджуємо та аналізуємо систему підготовки менеджерів туризму в університетах Франції та їх подальший кар'єрний розвиток.

Ключові слова: фахівці сфери туризму, освітня система, університети Франції, менеджери туризму.

Паламарчук А. Ф. Особенности подготовки специалистов сферы туризма в университетах Анже и Марн-ла-Валь.

В данной статье рассматриваются особенности подготовки специалистов сферы туризма в университетах Анже и Марн-ла-Валь. Сегодняшний рынок труда с его высокими требованиями к работникам требует высококвалифицированных выпускников менеджеров туризма, которых готовят в лучших вузах мира, в частности во Франции. В статье мы также исследуем и анализируем систему подготовки менеджеров туризма в университетах Франции и их дальнейшее карьерное развитие.

Ключевые слова: специалисты сферы туризма, образовательная система, университеты Франции, менеджеры туризма.

Palamarchuk O. F. Peculiarities of tourism professionals training at the universities Angers and Marne-la-Vallee.

This article deals with the peculiarities of tourism professionals training at the universities Angers and Marne-la-Vallee. Trade market with its high demands for workers needs today well-trained tourism managers from the best world's universities, especially from France. In this article we investigate and analyze the system of tourism professionals training at the universities of France and their further career development.

Key words: personnel of tourism sphere, educational system, universities of France, tourism managers.

УДК 371.134:379.85(71)

І. В. Сандовенко

ВПРОВАДЖЕННЯ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ І ГОСТИННОСТІ. ДОСВІД КАНАДИ

В Україні, на виконання Львовського комюніке «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі» (2009), який визначає кінцевий, до 2012 р., термін впровадження Національних Структур Кваліфікацій і підготовки їх до самосертифікації на сумісність з еталонною мета-структурою «Всеосяжна структура кваліфікацій для європейського простору вищої освіти», у березні 2011 був винесений на громадське обговорення проект Національної рамки кваліфікацій (НРК).

В Україні проблеми створення НРК досліджують В. І. Луговий, М. Ф. Степко, О. Голубенко, Т. Ю. Морозова, Ю. І. Якименко, Ю. В. Сухарніков.

Створення в Україні НРК як базового кваліфікаційного стандарту є необхідною умовою переорієнтування освітнього процесу на результати навчання. Однією із основних задач має стати формування вимог до рівня необхідної професійної кваліфікації, змісту й технологій навчання, а також компетенція працівників [1].

Індустрія туризму, незважаючи на світову економічну кризу, залишається одним з найважливіших секторів економіку в усьому світі, з потенціалом, достатнім щоб забезпечити економічне зростання і розвиток як світового, так і внутрішнього ВВП. Одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки нашої країни, у відповідності до Закону України «Про туризм», визнано туристичну діяльність.

Якість підготовки кадрів різних кваліфікаційних рівнів для сфери туризму/гостинності є предметом досліджень таких вчених, як Л. В. Кнодель, І. В. Ничкало, В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, Г. Цезмістрова.

Актуальність даної роботи полягає в доцільності використання світового досвіду країн, які переходять до розвитку економіки, заснованої на знаннях, зокрема, Канади.

Метою даної роботи є дослідити досвід Канади створення НРК для сфери туризму і гостинності.

Канада, за даними «Звіту про конкурентоспроможність туристичної галузі 2011» Всесвітнього економічного форуму, залишилася у першій десятці, хоча і втратила 4 позиції порівняно зі своїм рекордним показником за 2009 р.; [8, с. 154], водночас, у категорії «Освіта і практична підготовка» Канада піднялася на 3 позиції з 7 [7, с. 161] на 4 місце. На жаль, Україні не вдалося покращити свій дуже скромний результат:

загальне 77 місце у 2009 р. [7, с. 364] змінилося на 85 місце у 2011 р. [8, с. 368]; спостерігається небезпечна динаміка: у категорії «Освіта і практична підготовка» Україна втратила 12 позицій – 71 місце порівняно з 59 у 2009 р. Тому досвід Канади у сфері туристської освіти може бути корисним для України.

З розвитком туристської індустрії зростає потреба у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні забезпечити сталий розвиток галузі. На цей виклик канадські коледжі і університети, підприємства галузі, професійні організації відповіли створенням і впровадженням різноманітних програм з метою забезпечення підготовки спеціалістів від початкового рівня у сфері туризму і гостинності, від коротких програм, тривалістю від десяти до сорока тижнів, та моделі учнівства, до одно-, дво- чи трирічної моделі професійної підготовки у коледжі; та чотирирічного бакалавріату, післядипломної освіти та вчених ступенів магістра та доктора.

Національні, провінційні та територіальні асоціації індустрії туризму працюють з 1986 р. над створенням національних професійних стандартів і професійних сертифікаційних програм. До 1993 р. координуючу діяльність здійснював Комітет з стандартів та сертифікації у сфері туризму, який в листопаді 1993 р. отримав назву Канадська Рада з людських ресурсів у галузі туризму (Canadian Tourism Human Resource Council (CTHRC)) (далі *Рада*) [2, с. 3].

Рада співпрацює з підприємствами, промисловими асоціаціями, провінційними і територіальними урядами, радами з туристської освіти, профспілками та Міністерствами освіти в кожній провінції і території Канади.

У 1993 р. спираючись на Національні професійні стандарти, розроблені для 48 професій туристичної галузі, Рада створила систему професійної сертифікації за компетентностями «emerit», що на даний момент охоплює 27 спеціальностей [3].

У травні 2010 р. за участі представників більш ніж 40 коледжів, університетів, професійних асоціацій, і туристичних компаній Рада розробила Рамку кваліфікацій для сфери туризму і гостинності та Рамку кваліфікацій для ресторанної справи. Робота над Рамками у співпраці з операторами, студентами, регіональними радами з людських ресурсів у галузі туризму і ключовими зацікавленими організаціями продовжується, зокрема, у напрямку співставлення канадської рамки кваліфікацій з міжнародними аналогами [4].

Рамка кваліфікацій для сфери туризму і гостинності закладає основу для підвищення якості, доступності, відповідності та визнання кваліфікацій в межах країни і за кордоном. Типи кваліфікацій розподілені по восьми рівнях; кожен кваліфікаційний рівень описується набором дескрипторів в термінах результатів учіння: знання, уміння, компетентності. Відповідно до рівня подається тип освітньої кваліфікації, тип галузевої кваліфікації, тип кваліфікації учнівства.

Результати учіння, які очікуються й вимагаються від учня на першому рівні кваліфікації: здатність застосовувати загальні і спеціалізовані знання і навички/уміння, необхідні для виконання основних початкових службових обов'язків; і підготовка до взаємодії у спільноті та безперервного навчання [6].

Перший рівень кваліфікації можна здобути, освоївши програми Канадської академії подорожей і туризму та програми старшої середньої школи з туризму/гостинності.

Канадська академія подорожей і туризму працює у рамках існуючої системи середньої освіти Канади, ознайомлюючи старшокласників з професіями індустрії туризму. Учні 10-12 класів, що навчаються за програмою Академії, вивчають предмети відповідно до програми середньої школи з додатковою спеціалізацією у сфері туризму [5].

Результати учіння, які очікуються й вимагаються від студента на другому рівні кваліфікації: здатність осмислено застосувати знання у низці областей і використовувати діапазон навичок у певних контекстах, деякі з яких можуть бути непередбачені (зазвичай, щоб продемонструвати необхідні результати діяльності в професійній сфері), та здійснювати контрольовану діяльність з певним ступенем автономії, дотримуючись часових обмежень; здатність добре працювати з іншими.

Тип освітньої кваліфікації: сертифікат (мінімум 750 годин).

Результати учіння, які очікуються й вимагаються від студента на третьому рівні кваліфікації: здатність застосовувати знання та навички у низці комплексних ситуацій, демонструючи розуміння відповідних теорій (часто пов'язаних з конкретно професійною ділянкою чи сферою навчання) продемонструвати принаймні деякі широту знань за межами професійної галузі; отримувати та аналізувати інформацію; демонструвати особисту відповідальність і самостійно виконувати складні виробничі або організаційні завдання; ефективно брати участь в командній роботі.

Тип освітньої кваліфікації: дипломи.

Результати учіння, які очікуються й вимагаються від студента на четвертому рівні кваліфікації: здатність ретельно підходити до набуття широкої бази знань; використовувати ряд спеціалізованих навичок; оцінювати інформацію, використовуючи її для планування і розробки стратегій дослідження і для визначення рішень для різних непередбачуваних проблем; діяти у різноманітних контекстах, беручи на себе відповідальність за характер і якість результатів.

Тип освітньої кваліфікації: дипломи просунутого рівня (Advanced Diplomas).

П'ятий рівень кваліфікації. Тип освітньої кваліфікації: академічний ступінь бакалавра. Від бакалавра очікується уміння генерувати ідеї, аналізуючи поняття на абстрактному рівні, володіючи спеціалізованими навичками і формулюючи відповіді на чітко визначені і абстрактні проблеми; аналізувати, оцінювати і інтерпретувати

інформацію; висловлювати істотні судження у галузі управління і менеджменту, за умови непередбачуваної зміни; переглядати і покращувати свої показники діяльності та показники діяльності інших; демонструвати сприйнятливості інших культур і розуміння глобальних і внутрішніх проблем, можливостей і сталого розвитку; використовувати логічно обґрунтовані методи дослідження та концептуальні моделі для формулювання логічних висновків.

Шостий рівень кваліфікації. Тип освітньої кваліфікації: академічний ступінь бакалавра з відзнакою (Bachelor Degree – Honours). Бакалавр готовий критично аналізувати, поглиблювати і розширювати систематизовану і взаємозв'язану сукупність знань, використовуючи спеціальні навички; критично оцінювати нові ідеї та фактичні дані з різних джерел; переносити і застосовувати діагностичні та творчі навички і приймати важливі рішення в діапазоні ситуацій та непередбачуваних умов; визнати свою відповідальність за визначення і досягнення особистих та/або групових результатів.

Сьомий рівень кваліфікації. Тип освітньої кваліфікації: науковий ступінь магістра. Магістр готовий застосовувати вузькоспеціалізовані знання як основу для оригінального мислення та вирішення специфічних проблем, прийняття рішень і/або дослідження; освоювати нові знання та процедури, інтегрує знання з різних областей; управляти робочими або навчальними контекстами, які є складними, непередбачуваними і вимагають нових стратегічних підходів, та трансформувати їх; робити власний внесок у професійні знання і/або практики і контролювати результативність діяльності команд.

Восьмий рівень кваліфікації. Тип освітньої кваліфікації: вчений ступінь доктора наук. Доктор наук застосовує найбільш передові та спеціалізовані знання та методи, включаючи синтез та оцінку; вирішує ключові проблеми в галузі досліджень та/або інноваційної діяльності; розширює і трансформує існуючі знання або професійну практику; демонструє істотний авторитет, інноваційність, автономію, наукову сумлінність та професійну чесність, незмінну прихильність розвитку нових ідей чи процесів [8].

Освітні кваліфікації надаються післясередніми закладами освіти (коледжами та університетами), що пропонують загальну освіту та спеціалізацію у сфері туризму/гостинності. Конкретна спеціалізація залежить від навчального плану університету. Як наслідок, наприклад, випускник бакалавріату може отримати ступінь бакалавра комерції, бакалавра ділового адміністрування, бакалавра прикладних або гуманітарних наук.

Програми, що знаходяться на тому ж самому рівні, можуть відрізнятися за строками навчання, методами подання матеріалу та змістом. Хоча рівень складності навчання може бути однаковим, ширина, глибина і зміст навчання, необхідного в кваліфікаціях, відрізняються. Тому кваліфікації перераховані на тому ж рівні не визнаються

еквівалентними. Рамка кваліфікацій виявляє зв'язки між офіційно затвердженими кваліфікаціями. Це вказує на можливість перехресних кредитів (cross credits) або отримання статусу студента, який перевівся з одного коледжу в інший без втрати року, або зарахування на один з старших курсів з заліком предметів, зданих в іншому вузі, при переміщенні з однієї кваліфікації на іншу.

Типи кваліфікацій, які ставлять аналогічні інтелектуальної вимоги, знаходяться на тому ж рівні. Таким чином кваліфікацію, що відповідає *другому рівню* Рамки кваліфікацій для сфери туризму/гостинності можна підтвердити не лише сертифікатом, виданим коледжем або університетом, але також і сертифікатами спеціаліста туристської галузі за системою «emerit» або сертифікатами про отримання кваліфікації за програмою учнівства (останнє лише у провінції Саскачеван). В провінції Саскачеван за програмою учнівства можна отримати дві спеціалізації у сфері туризму/гостинності: Guest Services Representative і Food & Beverage Person. Сертифікати «emerit» для менеджерів та керівників відносяться до *третього рівня*.

Одним із шляхів входження в професію у галузі туризму/гостинності є проходження нульового рівня, що у канадській Рамці кваліфікацій отримав назву «Доступ» (Access). Для цього необхідно продемонструвати знання і/або вміння застосовувати навички в конкретних предметних областях. Нульовий рівень включає індивідуальні курси та програми професійної готовності [6].

Програми професійної готовності «Ready-to-Work» Канадської Ради з людських ресурсів у галузі туризму, фінансуються з федерального бюджету і призначені для молоді, що вперше виходить на ринок праці, безробітних, бажаючих працювати у сфері гостинності та туризму, і людей, які прагнуть змінити професію. Програми діють по всій країні, але їх наповнення та тривалість варіюється відповідно до потреб провінцій.

Рамки кваліфікацій корисні для студентів, освітніх установ і роботодавців. *Освітяни* отримують інструмент, який допоможе майбутнім *студентам* розібратися у запропонованих програмах певного освітнього закладу і підкреслить можливості трансферу їх кваліфікацій. Це стане у нагоді тим, хто змінює форму навчання, наприклад, з учнівства у сфері гостинності переходять у систему державної освіти, або іноземцям, що приїждять до Канади з наміром здобути освіту і роботу у туристській галузі.

Рамка кваліфікацій визначає можливі шляхи професійного зростання, мобільності і визнання для *фізичних осіб*.

Рамка кваліфікацій надає ресурс для *роботодавців* для підвищення продуктивності за рахунок відбору та утримання кваліфікованих працівників [4].

Консультанти з планування та розвитку кар'єри/професійної орієнтації та вчителі знайдуть поточну інформацію, яка допоможе

консультувати студентів та батьків з питань кар'єри, яка буде найкращим чином відповідати їхнім прагненням і можливостям.

Висновки. Дослідження показало, що вирішення проблеми створення Національної Рамки кваліфікації можливе за умови співробітництва закладів освіти, студентів, роботодавців, професійних асоціацій, і туристичних компаній. Досвід Канади у розробці Рамки кваліфікацій для сфери туризму і гостинності та Рамки кваліфікацій для ресторанної справи має бути предметом наших подальших досліджень, оскільки розробники задекларували продовження роботи над Рамками кваліфікацій, з тим, щоб цей документ точно відображав існуючі можливості для навчання.

Література

1. Степко М. Ф. Болонський процес, ситуація після Льовена / Михайло Філімонович Степко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/289-bolonskij-proces-ituacija-pisla-lovena.html>. **2. Douglas Watt** The Ready-to-Work Program : Opening Doors to the Tourism Industry / Douglas Watt – The Conference Board of Canada, 2005. – p.12. – Режим доступу до вид.: <http://www.stec.com/files/The%20Ready-to-Work%20Program>. **3. Canadian Human Resource Council** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: http://emerit.ca/en/emerit_certification/emerit_certified_occupations_designations.aspx. **4. Qualifications Frameworks** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: http://cthrc.ca/en/research_publications/credential_recognition/qualifications_frameworks.aspx. **5. The Canadian Academy of Travel & Tourism** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: <http://cattcanada.ca/>. **6. The Hospitality Career Journey** [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: www.cthrc.ca. **7. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009: Managing in a Time of Turbulence** – World Economic Forum, Geneva, 2009 – 499 pp. – Режим доступу до вид.: <http://www.weforum.org/404.html>. **8. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011: Focus on Moving beyond the Downturn** – World Economic Forum, Geneva, 2011 – 531 pp.– Режим доступу до вид.: <http://www.weforum.org/issues/travel-and-tourism-competitiveness>.

Сандовенко І. В. Впровадження Рамки кваліфікацій для сфери туризму і гостинності. Досвід Канади

Створення в Україні Національної рамки кваліфікацій як базового кваліфікаційного стандарту – необхідна умова переорієнтування освітнього процесу на результати навчання.

Дослідження досвіду Канади показало: створення Національної Рамки кваліфікації для сфери туризму і гостинності можливе за умови

співробітництва закладів освіти, студентів, роботодавців, професійних асоціацій та туристичних компаній.

Ключові слова: національна рамка кваліфікацій (НРК), туризм/гостинність, професійні кваліфікації, компетенція.

Сандовенко И. В. Внедрение Рамки квалификаций для сферы туризма и гостеприимства. Опыт Канады

Создание в Украине Национальной рамки квалификаций как базового квалификационного стандарта – необходимое условие переориентации образовательного процесса на результаты обучения. Исследование опыта Канады показало: создание Национальной рамки квалификаций возможно при условии сотрудничества образовательных учреждений, студентов, работодателей, профессиональных ассоциаций и туристических компаний.

Ключевые слова: национальная рамка квалификаций (НРК), туризм / гостеприимство, профессиональная квалификация, компетенция.

Sandovenko I. V. Implementation of the Qualifications Framework for the Hospitality/Tourism industry of Canada

Development of the National Qualifications Framework in Ukraine as a basic qualification standards – a prerequisite for rederecating the educational process to learning outcomes. Research experience has shown Canada: National qualifications framework for tourism and hospitality is possible only with cooperation of educational institutions, students, employers, professional associations and travel companies.

Key words: the National Qualifications Framework (NQF), Hospitality/Tourism, professional qualifications, competence.

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК [378.011.3:338.48] (477)

С. О. Дітковська

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Підтверджуючи ці тенденції, понад 300 експертів зі всього світу, які входять до складу Групи експертів ЮНВТО, оцінили загальні результати за 2010 р. як дуже позитивні й такі, що набагато перевершили очікування на початок року. Члени Групи прогнозують на 2011 рік теж позитивні результати – зростання міжнародних туристських прибуттів на 4%-5%, – дещо вищі темпи в порівнянні з середніми показниками, розрахованими на тривалий період. На думку експертів туризм має величезний потенціал зростання, значніший, ніж яка-небудь інша галузь економіки [1].

Позитивні тенденції розвитку туристського ринку спричиняють за собою зміну підходів до побудови професійної освіти та її науково-методичного забезпечення. Це повною мірою відноситься до системи підготовки кадрів у сфері туризму. Експерти ЮНЕСКО виділяють туризм у XXI столітті як провідну зону професійної освіти. У цих умовах професійна туристська освіта як ніяка інша галузь знань об'єктивно потребує теоретичного осмислення та виявлення основних тенденцій розвитку.

Професійна туристська освіта порівняно недавно увійшла до сфери дослідницьких інтересів педагогіки, але вже склалися певні проблемні області, в яких досягнуті очевидні результати. Провідні положення та висновки науковців стосовно вирішення проблем теорії фундаментальної туристичної науки та професійної підготовки в туристичній галузі в Україні досліджували М. Галицька, О. Дмитрук, І. Зязюн, Л. Кнодель, А. Конох, В. Лозовецька, Н. Ничкало, Я. Олійник, В. Пазенок, М. Скрипник, В. Федорченко, Н. Фоменко, Н. Хмілярчук, Г. Цехмістрова та інші. Проте зміни в соціокультурній сфері, у якій вирішуються філософські, культурологічні, соціально-психологічні, психолого-педагогічні, економічні та інші проблеми призводять до появи нових особливостей у розвитку професійної освіти взагалі та туристської зокрема. Виходячи з вищевказаного метою нашого дослідження є виявлення основних тенденцій розвитку професійної туристської освіти в Україні.

Розвиток професійної туристської освіти в Україні відбувається у рамках основних напрямів розвитку нової освітньої системи.

Принципова відмінність цієї нової системи від традиційної полягає в зміні парадигми "освіта = навчання" парадигмою "освіта = становлення", перетворення знань в основний громадський капітал, розвиток концепції безперервної освіти [2].

Аналізуючи тенденції сучасної туристської освіти, можна виділити два глобальні процеси, які, з одного боку, протистоять один одному, а з іншого – взаємозв'язані й доповнюють один одного. Це процеси диверсифікації та інтернаціоналізації освіти. **Диверсифікація** пов'язана з організацією нових освітніх установ туристського профілю, з введенням нових напрямів навчання та нових дисциплін, створенням міждисциплінарних програм, зміною процедури набору студентів на освітньо-кваліфікаційні рівні «спеціаліст» та «магістр», застосуванням нових методів та прийомів навчання, реорганізацією системи управління освітою, структури навчальних закладів та порядку їх фінансування.

Інтернаціоналізація професійної туристської освіти, навпаки, спрямована на зближення національних систем, знаходження та розвиток у них загальних універсальних концептів і компонентів, тих загальних підстав, які складають основу різноманітності національних культур, сприяючи їх взаємозбагаченню. Інструментами інтернаціоналізації виступають обмін студентами, викладачами та дослідниками, визнання дипломів і вчених ступенів, загальні стандарти освіти та ін.

Необхідно відмітити, що інтернаціоналізацію не слід розуміти як універсалізацію освіти, тобто як створення ідентичних національних освітніх систем. Швидше, процес інтернаціоналізації сприяє розвитку національних систем освіти, стимулюючи їх до досягнення однаково високих стандартів освіти. Що ж до шляхів і засобів досягнення цих стандартів, то кожна країна самостійно визначає й вибирає їх відповідно до своїх потреб, особливостей культури та освітніх традицій.

Приєднання України до Болонської декларації, прийнятої більшістю європейських країн, означає рух нашої країни у напрямі зближення освітніх систем. Основні положення Болонської декларації можна звести до таких важливих пунктів: впровадження дворівневої (трирівневої) системи підготовки фахівців (бакалавр-магістр); введення кредитної системи; забезпечення контролю якості освіти; розширення мобільності; забезпечення працевлаштування випускників. У той же час, процес переходу до загальноєвропейських стандартів у системі української освіти не означає тотожності, простого копіювання досвіду західних моделей освіти. Ми повинні, зберігаючи усе краще, що було накопичено за багато десятиліть у вітчизняній системі освіти, модернізувати її на основі сучасного світового досвіду.

У сфері туристської професійної освіти ця тенденція проявилася в розробці в листопаді 2010 року нового освітнього стандарту з напрямом підготовки "Туризм" та "Готельно-ресторанна справа" освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр, спеціаліст та магістр. Відповідно до

стандартів навчальний процес організується з урахуванням кредитно-модульної системи.

У основу стандартів була покладена ECTS, відповідно до якої об'єм 1 кредиту дорівнює 36 академічним годинам, а річне навчальне навантаження студента – 60 кредитам. Кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального об'єму годин, запланованого на вивчення дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Наприклад, якщо для вивчення дисципліни виділяється 108 годин, то це відповідає трьом кредитам. В цьому випадку дисципліна формується з трьох модулів.

Відповідно до нового освітнього стандарту зміст дисципліни розподіляється на змістовні модулі (по 2-4 модулі на семестр), тобто навчальна дисципліна формується як система змістовних модулів. Модуль – це задокументована закінчена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), яка реалізується відповідними формами навчального процесу. Таким чином, змістовний модуль включає час на проведення лекцій, семінарських, практичних та лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи (наприклад, курсової роботи), консультацій, практик та контролю знань з модуля (поточного та підсумкового тестування).

Одиницею вимірювання навчального навантаження необхідного для засвоєння змістовних модулів чи блоку модулів є заліковий кредит.

Оцінювання знань студентів відбувається за модульно-рейтинговою системою відповідно до якої 100 балів – максимальна кількість балів, які студент може отримати за академічні успіхи в процесі вивчення змістовного модуля. Оцінка знань студента за змістовний модуль враховує оцінки, отримані за усі види проведених занять, за поточне та підсумкове тестування (наприклад, за виконання практичних, лабораторних занять, і так далі) [3].

Для адаптації системи організації навчального процесу до європейської системи кредитного взаємновизнання кафедра туризму ЛНУ ім. Тараса Шевченка провела масштабні заходи. Особлива увага приділялася забезпеченню прозорості навчальних планів. По-перше – були створені Інформаційних пакетів ECTS, що надають інформацію про структуру навчальних планів та окремих дисциплін напрямів підготовки «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа» за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» і «магістр», та розміщення їх на сайті університету.

Зміст інформаційних пакетів став предметом обговорення під час проведення кураторських годин. Студенти отримали роз'яснення щодо своїх прав та обов'язків, а також особливостей організації навчального процесу, вимог до рівня засвоєння знань, формування вмінь, сутності бально-рейтингової системи оцінювання.

Другий засіб, який використовує кафедра для забезпечення прозорості – створення Навчально-методичних комплексів дисциплін. На сьогоднішній день викладачами кафедри з усіх навчальних дисциплін за

освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр» і «магістр» денної та заочної форм навчання створені НМК, вони знаходяться на кафедрі та студенти можуть з ними ознайомлюватися як у електронному так і в роздрукованому варіанті. Цим досягається інформованість студентів про зміст дисциплін та їх структуру. НМК традиційно складається з робочої програми, текстів лекцій чи тез до них та методичних рекомендацій до практичних, самостійних та модульних робіт. Методичні рекомендації чітко до доступно до студентів прописують види робіт, які необхідно виконати та кількість балів, яку можна за їх виконання отримати. Особлива увага приділяється методичному забезпеченню організації самостійної роботи та виконанню індивідуальних завдань студента.

У ході навчального процесу прозорість також досягається шляхом постійного інформування студентів про поточні результати їх оцінювання, що дозволяє їм попередньо підраховувати кількість набраних балів та за можливості її корегувати. Наслідком цього є, з одного боку, посилення контролю за діяльністю студентів викладачем протягом семестру, з іншого, активізація роботи студента протягом усього періоду навчання.

Для студентів які навчаються за індивідуальним графіком та для тих хто має необхідність у відвідуванні факультативних занять розроблені комплекси завдань, які можна отримати на кафедрі в зручний для студента час.

Однією з особливостей системи ECTS є відведення 70% навчального часу на самостійну роботу студентів. Це спричинило появу наступної тенденції сучасної професійної туристської освіти – **індивідуалізації** – поступового зміщення пріоритетів від прямого навчання до індивідуального контакту зі студентами. Ключові лекції та семінарські заняття залишаються, звичайно, незамінними, проте істотна частина навчального процесу може проходити під час індивідуальних консультацій з викладачами по конкретних темах або проблемах.

Випускникові сучасного Вузу потрібні не сума знань та умінь, а здібності до їх отримання; не сумлінність, а ініціатива та самостійність. Саморозвитку навчити безпосередньо не можна – ця здатність не передається. Але педагог може створити умови для "вирощування" цієї здатності. Уміння створити такі умови стає професійною вимогою до педагога. Для реалізації нових цілей освіти потрібний новий педагог-професіонал. На відміну від фахівця в предметній області професіонал повинен уміти працювати з процесами освіти та розвитку. Педагог-професіонал – це вже не транслятор предметних знань, він стає організатором навчальної роботи за рішенням творчих завдань, багатопланової соціально значущій діяльності студентів. Педагог має справу з людиною, яка розвивається, його дії ґрунтуються на знанні психології особи, основних підходів до розуміння та пояснення характеру, розвитку особистості в певні періоди життя.

Говорячи про індивідуалізацію навчання та збільшення навчального навантаження на самостійну роботу студентів неможна не підкреслити, що ці процеси не завжди відбуваються продуктивно. Причиною є той факт, що контроль самостійної роботи студентів розраховується в об'ємі 2 годин на семестр у рамках однієї дисципліни. Викладачі вимушені проводити індивідуальну роботу зі студентами безкоштовно, за рахунок вільного часу, що не може не впливати на якість їх діяльності.

До того ж не вирішеними залишаються питання методики діагностичних вимірювань рівня засвоєння знань студентами в процесі навчання та обґрунтування діагностичних методів та критеріїв оцінювання якості викладання.

Прагнення адаптуватися до світових стандартів освіти викликає необхідність впровадження новітніх технологій в освітній процес і викликає таким чином наступну тенденцію професійної туристської освіти – **інформатизацію**. Нова освітня туристська система орієнтована на реалізацію високого потенціалу комп'ютерних та телекомунікаційних технологій. Саме технологічний базис нових інформаційних технологій дозволяє реалізувати одну з головних переваг нової освітньої системи – навчання на відстані або, як його називають інакше, дистанційне навчання.

Кафедра туризму та готельного господарства ЛНУ ім. Тараса Шевченка приділяє значну увагу інформатизації процесу навчання. По-перше, розробляються дистанційні курси з навчальних дисциплін. Планується переведення 50% навчальних дисциплін на освітньо-кваліфікаційному рівні «спеціаліст» та «магістр» на дистанційну форму навчання, з тієї причини, що 30% магістрантів працюють під час навчання. По-друге, розробляються мультимедійні презентації в програмі Microsoft Office PowerPoint з провідних фахових дисциплін.

Основною рисою сучасної туристської освіти можна назвати її **діалогічність**, яка проявляється в співіснуванні як різних підходів до викладання, так і самих методів викладання. При підготовці студентів туристських спеціальностей потрібно формувати їх ментальну сумісність, уміння та любов вести полеміку. Для забезпечення ментальної сумісності викладачі самі повинні уміти:

- вести безоцінний діалог з колегами;
- визначати міру взаємодоповнення та взаємозбагачення різних методичних концепцій за умови збереження їх самобутності та самостійності;
- формулювати проблеми в категоріях цілей та рішень (без "переходу на особистості").

Завершуючи аналіз розвитку професійного туристської освіти в Україні, можна виділити її основні тенденції: диверсифікація; інтернаціоналізація освіти відповідно до всесвітніх процесів глобалізації;

зміщення пріоритетів від прямого навчання до індивідуального контакту із студентами – індивідуалізація навчання; активізація процесу використання Інтернет-технологій та інших нових технологій у сучасній професійній освіті; розвиток дистанційного навчання; діалогічність, яка проявляється в співіснуванні як різних підходів до викладання, так і самих методів викладання.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку будуть пов'язані з виявленням тенденцій розвитку професійної туристської освіти в Європейських країнах.

Література

- 1. Международный** туризм 2010: Быстрые темпы восстановления. – Режим доступу до вид.: <http://unwto.org/>.
- 2. Извекон А. И.** Педагогические задачи высшей школы эпохи постмодерна – Режим доступу до вид.: <http://anthropology.ru/ru/texts/gathered/educinnov/index.html>.
- 4. Болонський** процес в Україні – Режим доступу до вид.: <http://www.osvita.org.ua/bologna/>.

Дітковська С. О. Основні тенденції розвитку професійної туристської освіти в Україні

Розглянуто основні тенденції розвитку професійної туристської освіти в Україні: диверсифікація; інтернаціоналізація освіти відповідно до всесвітніх процесів глобалізації; індивідуалізація навчання; активізація процесу використання Інтернет-технологій та інших нових технологій у сучасній професійній освіті; розвиток дистанційного навчання; діалогічність.

Ключові слова: диверсифікація освіти; інтернаціоналізація освіти, індивідуалізація навчання, інформатизація навчання, дистанційне навчання, діалогічність.

Дитковская С. О. Основные тенденции развития профессионального туристского образования в Украине

Рассмотрены основные тенденции развития профессионального туристского образования в Украине: диверсификация; интернационализация образования в соответствии со всемирными процессами глобализации; индивидуализация обучения; активизация процесса использования Интернет-технологий и других новых технологий в современном профессиональном образовании; развитие дистанционного обучения; диалогичность.

Ключевые слова: диверсификация образования; интернационализация образования, индивидуализация обучения, информатизация обучения, дистанционное обучение, диалогичность.

Ditkovska S. The basic tendencies of development of tourist education in Ukraine

Some basic tendencies of development of tourist education in Ukraine are considered: diversification; internationalization of education according to the world processes of globalization; individualization of studies; activation of process of using different Internet-technologies and other new technologies in modern tourist education; development of the distance studies; interaction.

Key words: diversification of education; internationalization of education, individualization of studies, informatization of studies, distance studies, interaction.

УДК 378.147:06.076

О. М. Костюкова

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ ЕКСКУРСІЙНОЇ СПРАВИ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ»**

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації та інтегрованості України у світовий туристський освітньо-ринковий простір, інтенсивної підготовки до Євро-2012, вимогливо ставиться питання якісного екскурсійного обслуговування, тематичної багатовекторності екскурсійних програм внутрішнього та міжнародного в'їзного туризму. Особливого значення також набуває організація молодіжних, зокрема шкільних екскурсій, які є важливим фактором освіти та виховання і забезпечують здійснення багатьох навчально-пізнавальних функціональних процесів. В зв'язку з цим, необхідно підкреслити, що ефективне управління екскурсійною діяльністю стає можливим за умови забезпечення високопрофесійними менеджерами – спеціалістами, підготовленими на основі поглиблених і, відповідно до вимог часу, удосконалених навчальних програмах.

Актуальність дослідження обумовлюється мотивованою необхідністю вироблення нових концептуальних підходів до викладання основ екскурсійної справи у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації для студентів спеціальності «Туризм». Аналітичний огляд навчальної літератури показує вагомий внесок у педагогічний процес підготовки фахівців з екскурсійної справи визначних науковців: Б. Ємельянова, І. Чагайди, В. Бабарицької, А. Короткової, О. Малиновської [1], О. Любіцевої, Ю. Яценка, В. Федорченко, В. Пазенка, С. Поповича, Т. Ткаченко. Але питання створення нової концепції викладання основ екскурсійної справи окремо не розглядалося.

Мета дослідження: проаналізувати сучасні напрями викладання основ екскурсійної справи і розробити нову структурну концепцію.

Результати дослідження. Прогнозування та визначення шляхів перспективного розвитку туристської освіти будується на основі еволюційного процесу як базових усталених понять так і порівняно нових категорій. Важливого значення набуває науково-теоретичне осмислення, обґрунтування та узагальнення різних складових наукових знань туризму, серед яких чільне місце займає екскурсійна справа, яка потребує системного підходу до пізнання її сутності, структури, зовнішніх та внутрішніх зв'язків, загальної динаміки. Характерним явищем для наукового процесу являється постійне оновлення, зміна парадигми на основі часткового, або повного перегляду його змісту та структури.

Інновації є актуальними для екскурсійної справи як науки і навчальної дисципліни. В першу чергу для вирішення такого проблемного питання як співвідношення термінів «екскурсійна справа», «екскурсознавство». Сучасні навчальні посібники, оновлені і доповнені науковцями, в своїй основі зберігають структуру, розроблену теоретиком Б. В. Ємельяновим в період 70-х-2000-х років і визначаються назвою, в основі якої закладено термін «екскурсознавство». А дане поняття значно вужче, ніж «екскурсійна справа» і первісно є її невід'ємною складовою, що підтверджується Б. Ємельяновим у «Вступі» до його навчального посібника «Основи екскурсознавства» 1985 року видання. Автор відзначав: «Це лише одна частина курсу «Теорія і практика екскурсійної справи». [2, с. 3] Посібник, як і інші чотири частини: «Методика підготовки і проведення екскурсій», «Організація роботи екскурсійного підприємства», «Екскурсійне обслуговування населення», «Екскурсія – невід'ємна частина ідейно-виховної роботи», виданих у період з 1979 по 1984 рр., став змістовною основою екскурсійної підготовки у теоретичному, методичному і практичному напрямах.

В «Основах екскурсознавства» викладені питання екскурсійної теорії, ознаки функції та класифікації екскурсій, вимоги екскурсійної методики, визначення екскурсії як процес пізнання і як педагогічний процес. Використано термін «методологія» екскурсійної справи як теоретичне обґрунтування обумовлених методів досягнення мети. Але автор вводить його у площину практичної діяльності туристсько-екскурсійних підприємств і розкриває у формі нормативної та описової методології, на основі яких виконуються накази, інструкції, методичні рекомендації щодо правильного проведення екскурсій та готуються звіти про фактично здійснену роботу. Розкрито також питання про диференційний підхід до організації та змісту екскурсійного обслуговування різних груп населення. В навчальному посібнику «Методика підготовки і проведення екскурсій» конкретизовано використання методичних прийомів показу та розповіді, на основі теорії та змісту екскурсійної методики. А також проаналізовано основні етапи

підготовки нової екскурсії та її документаційне забезпечення, техніка проведення екскурсії. Необхідно відмітити, що деякі питання екскурсійної теорії і методики повторюються у навчальному посібнику «Екскурсія – невід’ємна частина ідейно-виховної роботи» і саме до нього включено пояснення основних екскурсійних термінів, а це – прерогатива теорії. На початковому етапі навчального процесу підготовки екскурсійних кадрів в системі Центральної Ради з туризму і екскурсій питання теорії, методики і практики екскурсійної справи ще не набули чіткого окреслення і розділення.

У 1986 р. вийшов новий навчальний посібник Б. Ємельянова, рекомендований Міністерством Освіти СРСР для факультетів громадських професій педінститутів, а також інші його посібники і підручники в назві яких почав домінувати термін «екскурсознавство». Вважалось, що з’явилися передумови для розвитку нової науки за аналогією з такими як краєзнавство, музеєзнавство, книгознавство. [3, с. 8] В підручнику «Екскурсознавство», видання 2003 р. означено, що в ньому найбільш об’ємно відображено теорію, методику і практику екскурсійної справи. І цим було підкреслено, що всю її основу згрупували в одній частині. В підрозділі підручника «Екскурсознавство як наука» розділу «Основи екскурсознавства», автор робить висновок: екскурсійна теорія – це загальна сумарність теоретичних положень, що являються основою екскурсійної справи, хоча логічно повинен був відмітити: «основою екскурсознавства». Такі зміщення термінологічних понять знаходимо і в навчальних посібниках сучасних науковців, які одноставно закріпили в назвах своїх праць означення «екскурсознавство».

Пропонуємо розробку нової моделі змістової структури перспективного підручника, якому надаємо первинну закономірну назву «Основи екскурсійної справи» і розподіляємо його на три частини: 1. Екскурсологія (Теорія і методологія); 2. Екскурсознавство (Методика); 3. Практика екскурсійної справи. Акцентуємо увагу на застосуванні нового терміну для означення теоретико-методологічних основ екскурсійної справи «екскурсологія», як складової туризмології – теорії туризму. В першій частині подаємо новий розроблений термінологічний апарат основних положень, визначень і понять екскурсійної справи. Екскурсійна справа – це окрема наука, структурована багатофункціональна система інтегрованих наукових знань про концептуальні основи та причинно-наслідкові зв’язки екскурсійної теорії, методології, методики і практики (екскурсології, екскурсознавства і практики). Екскурсійна справа, як наука має свій предмет, об’єкт і суб’єкт вивчення, систему професійних дослідницьких методів. Предмет екскурсійної справи – загальні закономірності розвитку, принципи, функції, види і форми екскурсології, екскурсознавства і практики. Об’єкт екскурсійної справи – екскурсія як теоретична і практична субстанція. Суб’єкти екскурсійної справи – екскурсолог, екскурсовод, екскурсант.

Екскурсологія – спеціальна галузь наукових знань, яка на основі комплексного підходу до екскурсійної справи, як до предмету наукового пізнання, вивчає і узагальнює основи її теорії та методології. Предмет екскурсології – теорія і методологія екскурсійної справи, об'єкт – екскурсія як теоретична субстанція, суб'єкт – екскурсолог – науковець-теоретик, який досліджує і розробляє основи теорії екскурсійної справи, а також викладає основи екскурсології у вищих навчальних закладах для магістрантів та аспірантів. Теорія екскурсійної справи – це система спеціальних наукових знань і узагальнених положень широкого спектру понять і визначень, які розкривають термінологію, структуризацію, функціональність, класифікацію екскурсійної справи та її зв'язок з суспільно-гуманітарними та природничими науками. Методологія екскурсійної справи – це система спеціальних наукових знань, узагальнених положень, понять і визначень, які розкривають сутність і теоретичні основи методів пізнання екскурсійної справи, а також взаємозв'язок методики показу і розповіді. Екскурсознавство – це спеціальна галузь наукових знань, яка досліджує, розробляє і узагальнює основи методики екскурсійної справи. Методика екскурсійної справи – сума знань про технологічні процеси практичного впровадження екскурсій в діяльності туристських підприємств (практичне впровадження екскурсійного обслуговування в загальній системі надання туристських послуг).

Одним із нових концептуальних аспектів розробки змістової структурної схеми лекційних тем в процесі використання запропонованого підручника для викладання є включення до його першої частини «Екскурсологія» підрозділу про взаємозв'язок екскурсійної справи з іншими науками, зокрема філософією, культурологією, педагогікою, літературою тощо. Особливість викладу цієї теми полягає у подачі матеріалу з точки зору науковця-екскурсолога – знавця екскурсійної справи. Подаємо приклад філософсько-світоглядного аспекту культурологічної парадигми екскурсійної справи на сучасному етапі.

«Культурологічні процеси, які відбуваються на сучасному етапі, викликають зацікавленість такими філософськими категоріями як буття, пізнання світу, світогляд, культурні цінності, стосунки між особистістю і суспільством, духовність, вірування, естетичне сприйняття, людські вчинки тощо. Їхній зміст та значення для людської діяльності розкривають культурологічні екскурсійні програми, які мають філософсько-світоглядне спрямування. Вони впроваджуються на основі культурної спадщини українського народу: пам'ятках історії та культури, архітектури, сакрального мистецтва, творчості визначних діячів української літератури. Відбувається процес вироблення нових орієнтирів та концептуальних підходів до культурного розвитку держави, невід'ємною складовою якого є екскурсійна справа. В її основу закладено багатофункціональність, яка визначається пізнавальними,

освітніми, комунікативними, соціокультурними, естетичними, рекреаційними та соціально-духовними параметрами.

Філософське осмислення екскурсійної справи відбувається як важливої компоненти філософії туризму. Розгляд явища туризму з точки зору філософського досвіду зумовив його значення в загальному розвитку суспільства, як соціально-філософська феноменологія. Основна її ідея полягає у нерозривності свідомості і людського буття, особистості і духовної культури. Екскурсійна практика дозволяє людині досягнути навколишню дійсність і розшифрувати смислові компоненти культури.

Праксеологічний аспект екскурсійної справи, полягає у створенні та впровадженні спеціалізованих культурологічних екскурсійних програм. Вони відзначаються гуманістичним спрямуванням і відіграють важливу роль у формуванні культури міжлюдських відносин, які є багатоплановими і формуються на основі суспільних цінностей. Культурологічні екскурсійні програми активізують пізнавальний інтерес індивідуума, потяг до освоєння невідомого, допомагають визначити духовно-моральні орієнтири, надають можливість глибокого філософського пізнання світу. Українська національна культура відкриває високий ступінь досягнень українського народу в архітектурі, мистецтві, самобутній народній творчості. Програми створюються на основі значного культурного потенціалу України, який становлять музеї, національні та державні заповідники, пам'ятники історії та культури, пам'ятки містобудування та архітектури, меморіальні культурні комплекси, постійно-діючі виставки народної творчості. В Україні діє 422 музеї. З них 20 – національні, 36 – державних. Найбільше краєзнавчих – 142, історичних музеїв – 130, мистецьких – 71, літературних – 13.

Мистецькі музеї широко представлені в Києві, Одеській, Вінницькій, Львівській областях.

Загальна кількість предметів основного фонду музеїв України складає 11 510 900 одиниць. Серед них образотворчих – 721 289 одиниць, декоративно-ужиткових – 432 776 одиниць. Аналітичний огляд показав, що значним попитом користуються краєзнавчі та історичні музеї. Тому художні потребують більшого впровадження екскурсій з метою підвищення загального культурного розвитку екскурсантів. Це обумовлено естетичними запитами людини, яка за допомогою естетичних категорій: прекрасне, піднесене, комічне, трагічне, освоює світ у художньому вимірі. Від сприйняття краси предметів, що містять як об'єктивну так і суб'єктивну доцільність, відбувається поєднання естетичного задоволення з інтелектуальним.

В культурологічних екскурсійних програмах задіяні визначні пам'ятки України. Кількість пам'яток історії, культури, містобудування та архітектури, що перебувають на державному обліку – 127 579 одиниць. В тому числі пам'яток монументального мистецтва – 5587.

Пам'ятки сакрального мистецтва складають основу культурологічно-релігійних програм. Змістовними в цьому аспекті є екскурсійні програми у Львові з відвідуванням Собору св. Юра, Латинського Собору, Синагоги «Золота роза». Вони поєднують християнську монокультуру з поліконфесійною культурою. Такі екскурсії збагачують духовний світ людини.

Філософсько-освітнє спрямування мають культурологічно-літературні екскурсійні програми. На прикладі життя і творчості літературних діячів вони розкривають сутність антропологічного пізнання, моральні цінності людини, соціокультурне у людських відношеннях, свободу, творчість. В таких екскурсіях письменники, поети постають як особистості у своїх мислительних пізнавальних виявах. Яскравим прикладом означених філософських аспектів є літературні екскурсії по Шевченківських місцях Черкащини. Вони охоплюють міста Канів, Черкаси, Звенигородка, Городище, Умань, Сміла і села Моринці, Шевченкове, Будище, Мошни тощо. Основою світогляду Т. Шевченка були його філософські погляди. По-різному визначають світогляд поета відомі культурологічні діячі, історики. Зокрема І. Крип'якевич виводить його із сутності всіх умов, в яких він жив і творив. І саме екскурсії створюють ефект причетності до світогляду поета в тих місцях, де він перебував. Поет звертався до сучасників і до майбутніх поколінь із закликом вирішувати не тільки поточні, але й вічні проблеми, сягаючи основ раціонального буття. Саме такою вічною темою була концепція Тараса Шевченка про утвердження нової вільної держави. Він трактує Україну в космічному аспекті, поєднуючи поняття її добра із загальнолюдським добром».

Важливим концептуальним аспектом майбутнього підручника є поглиблення змісту тем курсу «Екскурсійна справа» і зміна послідовності їх викладання. Наприклад, питання «Тематичні екскурсії» підрозділу «Класифікація екскурсій» в першій теоретичній частині «Екскурсологія» потрібно подавати з термінологічним визначеннями, з широким розкриттям змісту і детальною інформацією про екскурсійні об'єкти історичних, літературних, мистецтвознавчих, архітектурно-будівних, природничих, музейних, виробничих екскурсій. Набуті знання студенти зможуть використати для конкретних прикладів застосування методичних прийомів показу і розповіді в екскурсіях. Тему «Методика підготовки нової екскурсії» пропонується вивчати після теми «Методика проведення екскурсій». Тоді студенти зможуть свідомо відбирати методичні прийоми показу і розповіді під час процесу підготовки екскурсії. А розробляючи «Технологічну карту екскурсії», у розділі «Методичні вказівки», вони будуть не механічно вписувати методичні прийоми, а глибоко розкривати методику їхнього застосування.

На основі логічного аналізу питання «Етапи розробки екскурсії» необхідно осмислити послідовність поетапних дій за традиційною схемою, яку розробив Б. Ємельянов. Спочатку визначається мета

екскурсії, потім формується тема, далі йде відбір літератури до теми, без знання екскурсійних об'єктів. Але після виокремлення основних об'єктів, для їхнього опису необхідно буде знову повернутися до відбору літератури. І якщо одночасно не здійснюється виконання такого етапу, як складання маршруту екскурсії, то поза увагою залишаться додаткові екскурсійні об'єкти, довідка про які також складається на основі вивчення літератури і матеріалів з екскурсійних паспортів, які вже розроблені в туристському підприємстві. Тому пропонуємо скореговану схему етапів розробки екскурсії.

Традиційна схема етапів розробки нової екскурсії	Скорегована схема етапів розробки нової екскурсії
1. Визначення мети екскурсії.	1. Формулювання теми і назви екскурсії.
2. Формулювання теми.	2. Визначення мети екскурсії.
3. Відбір літератури і складання бібліографії.	3. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.
4. Визначення інших джерел інформації.	4. Складання маршруту екскурсії.
5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.	5. Відбір літератури і складання бібліографії.
6. Складання маршруту екскурсії.	6. Визначення інших джерел інформації.
7. Об'їзд, або обхід маршруту.	7. Об'їзд, або обхід маршруту.
8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.	8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
9. Комплектування «Портфеля екскурсовода».	9. Комплектування «Портфеля екскурсовода».
10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії.	10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії.
11. Визначення техніки проведення екскурсії.	11. Визначення техніки проведення екскурсії.
12. Складання технологічної карти.	12. Складання технологічної карти.
13. Складання індивідуальних текстів.	13. Складання індивідуальних текстів.
14. Прийом (здача) екскурсії.	14. Прийом (здача) екскурсії.
15. Затвердження екскурсії.	15. Затвердження екскурсії.

Висновок. Таким чином, удосконалення викладання основ екскурсійної справи ґрунтується на переосмисленні термінологічного апарату, глибокому аналізі діючих навчальних посібників з перспективним створенням підручника на основі концептуально нової структурної схеми і, відповідно, нових навчально-методичних комплексів.

Література

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навчальний посібник / Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с. **2. Емельянов Б. В.** Основы экскурсоведения : учебное пособие / Емельянов Б. В. – М. : ЦРИБ Турист, 1985. – 110 с. **3. Емельянов Б. В.** Экскурсоведение : учебник / Емельянов Б. В. – М. : Советский спорт, 2003. – 216 с.

Костюкова О. М. Концептуальні аспекти удосконалення викладання основ екскурсійної справи у вищих навчальних закладах для студентів спеціальності «Туризм»

В статті розглянуто сучасні концептуальні напрями удосконалення викладання основ екскурсійної справи, як важливої складової професійної підготовки спеціалістів для сфери туризму.

Ключові слова: екскурсійна справа, екскурсологія, екскурсознавство, теорія, методика, практика, екскурсія.

Костюкова О. М. Концептуальные аспекты усовершенствования преподавания основ экскурсионного дела в высших учебных заведениях для студентов специальности «Туризм»

В статье рассмотрены современные концептуальные направления усовершенствования преподавания основ экскурсионного дела, как важной составляющей профессиональной подготовки специалистов для сферы туризма.

Ключевые слова: экскурсионное дело, экскурсулогия, экскурсоведение, теория, методика, практика, экскурсия.

Kostyкова O. M. Conception's trends of teaching excursion work as important component part of tourism vocational education.

The article considered modern conception's trends of teaching excursion work as important component part of tourism vocational education.

Key words: excursion work, theory, methods, practice, excursion.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ
ТА УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ
ЗАКЛАДАМИ**

УДК 37.091.4:338.48-6:37

Ю. О. Матвіїв-Лозинська

**ПРОБЛЕМА ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ТУРИСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

На сучасному етапі розвитку України як багатонаціональної держави виховання повинно забезпечувати інтеграцію молоді в світову культуру й систему загальнолюдських цінностей. Виховну роботу в навчальних закладах необхідно організовувати відповідно до положень Концепції національної системи виховання, яка є запорукою цілісного формування особистості, коли виховується «гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, родинними та патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою [6, с. 55]. Виховна діяльність у вищому навчальному закладі успішно інтегрується в навчальний процес, національну та світову культуру. Особлива роль у вищих навчальних закладах належить вихованню професійної культури, яка пов'язана з майбутньою професійною діяльністю студентів.

Туризм, як одне з важливих соціально-економічних явищ сучасності, що підпорядковане дії об'єктивних законів розвитку людського суспільства, «розвиваючись у діалектичній єдності всіх своїх складових, формує власний соціальний простір, у межах якого вирують взаємодії й конкуренції, узгодженості й суперечності, конфлікти та консенсуси туристського життя, історія якого сягає вглиб століть» [7, с. 15]. Зайнявши одну з ключових позицій в економічній та суспільних науках, туризм став індикатором економічного розвитку і міжнародного взаєморозуміння для забезпечення миру, добробуту, поваги і дотримання прав людини незалежно від раси, статі, мови і релігії.

Відповідно до положень Кодексу туриста, Хартії туризму, Глобального етичного кодексу туризму визначаються обов'язки та правила поведінки туриста. Зокрема, зазначається, що турист має право на відпочинок та проведення вільного часу у гармонії з умовами,

особливостями та традиціями регіонів і країн, які він відвідує, дотримуючись законів, звичаїв та традицій цих країн.

На сучасному етапі виховна робота у вищих навчальних закладах показала, що вона не має системного характеру. Особливо це стосується позааудиторної виховної роботи, яка недостатньо пов'язана з навчальним процесом і побудована переважно на окремих, разових заходах і епізодичній взаємодії колективів вищих навчальних закладів із соціальними інститутами і характеризується низькою активністю студентського самоврядування та недостатнім організаційно-педагогічним забезпеченням [2].

Проблемі виховання студентів у вищих навчальних закладах присвячено значну кількість наукових праць (І. Бех, С. Гончаренко, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, О. Абдулліна, І. Авдеева, Ю. Бабанський, О. Вишневський, В. Жук, С. Карпенчук, О. Кондратюк, А. Галеєва, В. Федорченко, Н. Яремчук, Т. Петракова, Т. Осипова та ін.)

Незважаючи на вагомі результати у даній галузі, виховання майбутніх фахівців туристичної галузі у вищому навчальному закладі, а також організація виховної позааудиторної роботи та шляхи забезпечення її ефективності не були предметом спеціального педагогічного дослідження, що і зумовило вибір теми пропонованої статті.

Мета статті – виявити особливості виховання майбутніх фахівців та роль виховних можливостей позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах туристичної сфери.

Виховання студентської молоді відіграє не менш важливу роль і у становленні фахівця, ніж його професійна підготовка. Недостатній рівень культури, формальне ставлення до професійних обов'язків, відсутність моральних установок здатні суттєво знизити якість професійної діяльності фахівця. Найбільшою мірою це стосується професій, фахівці яких постійно працюють з людьми, зокрема сфери туризму.

Загальна мета туризму визначається як збагачення особистості моральними, етичними цінностями; поповнення та закріплення знань з культурології; оздоровлення, розвиток адаптивних можливостей організму тощо. Тому вихованість працівників сфери туризму є не лише показником культури особистості, але й запорукою успішної професійної діяльності фахівця.

Особливості виховання майбутнього фахівця з туризму полягають в розвитку його професійних умінь та навиків на основі вивченого та застосування на практиці. Характерними рисами, якими повинен володіти майбутній фахівець туристичної галузі є комунікативність, професійна культура, толерантність, знання рідного краю, вільне володіння іноземними мовами, повага до інших національностей та формування практичного досвіду на основі цінностей різних культур.

Основними напрями та зміст діяльності вищого навчального закладу туристичного профілю як виховної системи визначені у роботі «Педагогіка туризму» (В. Федорченко, Н. Фоменко) [7, с. 59-60]: вивчення особистості студентів, визначення початкового рівня за різними критеріями професійно-педагогічної спрямованості майбутнього фахівця; виховання активної громадянської позиції, почуття громадянина Батьківщини, відповідальність за її долю, підрастаюче покоління, професійну гідність; виховання інтелектуальної культури, формування вмінь і навичок культури розумової праці, інтересу до різних наукових цінностей, літератури, мистецтва як до особливо важливих цінностей духовного порядку, виховання потреби до самоосвіти; моральне виховання, формування духовної культури, цивілізованого, гуманного ставлення до людей, гуманітарний розвиток, формування екологічної та економічної культури; виховання національної самосвідомості, почуття гордості та поваги до національної історії, культури, традицій та звичаїв українського народу, повага та терпиме ставлення до людей іншої національності, які живуть в Україні, їхніх національних почуттів, культури та звичаїв, виховання майбутніх фахівців туризму як носіїв гуманних взаємин між людьми різних національностей, етнічних груп; формування політичної та правової культури; виховання естетичної культури майбутнього фахівця туризму в усіх формах її вияву; розвиток студентського самоврядування в організації виховної роботи в групах, різного роду гуртках, студентському гуртожитку; науково-педагогічна та методична підготовка молодих викладачів, кураторів до виховної роботи зі студентами; забезпечення зв'язку щодо цілей і завдань виховної системи, надання науково-педагогічної та методичної допомоги викладачам та іншим навчально-виховним закладам в організації їхньої виховної роботи.

Не підлягає сумніву, що суттєво впливає на результативність загального виховного процесу позааудиторна робота у вищих навчальних закладах.

Позаурочна діяльність студентів вищих навчальних закладів здійснюється властивими для неї формами.

У науково-педагогічній літературі широко висвітлені такі поняття як “індивідуальна”, “груповая”, та “масова” форми позааудиторної роботи. Всі ці форми використовуються у позааудиторній діяльності студентів вищих навчальних закладів.

А.Макаренко стверджував, що ефективність того чи іншого одиничного виховного впливу полягає безпосередньо не в ньому самому, бо ефективність – це продукт системних якостей. Тому продуктивність виховного заходу базується на включенні його в систему заходів [5].

Вивчення організації позааудиторної діяльності студентів показало, що в багатьох з них використовуються форми роботи, які передбачають цикл, систему взаємопов'язаних позааудиторних заходів і розкривають відповідну тему чи напрям виховання студентів. Так,

клубна форма роботи дозволяє спланувати систему знань, цикл логічно пов'язаних виховних заходів виховання студентів на трудових традиціях українського народу, виховувати у них психологічну і практичну готовність до праці за обраною професією [3]. У позааудиторній діяльності студентів вищого навчального закладу системними організаційно-педагогічними формами слід визначити клуб, лекторій, гурток тощо, які передбачають систему логічно пов'язаних позааудиторних заходів відповідної тематики (естетичне, правове, економічне виховання тощо). До системних організаційно-педагогічних форм позааудиторної діяльності студентів вищого навчального закладу відносяться студентські об'єднання (виробничі, суспільно-політичні, аматорські, екологічні, художньо-естетичні, правові). Значне місце мають займати студентські клуби, як самодіяльні об'єднання, які створюються за інтересами та бажанням студентів, мають чітку мету, завдання, свої органи управління, відповідну організаційну структуру, статут, девіз тощо.

Забезпечення гармонійного розвитку особистості майбутнього фахівця туризму неможливе без реалізації комплексного підходу організації позааудиторної діяльності студентів, зокрема формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу; стимулювання потреби у набутті знань і професійної майстерності; виховання професійної культури на основі полікультурних, історичних, географічних та спеціальних професійних знань; формування професійної відповідальності; екологічне виховання майбутніх фахівців сфери туризму; формування умінь діалогічного та міжкультурного спілкування тощо.

Доцільно, щоб позааудиторна виховна діяльність не обмежувалася загальновиховними заходами, а була тісно пов'язана з майбутньою професією.

Як зазначає В. Жук, для реалізації комплексного підходу щодо організації позааудиторного виховання доцільно організувати роботу 8-10 студентських клубів, які охоплюють практично усі напрями виховання. Зрозуміло, що засідання всіх клубів не може відбуватися одночасно, проте, кожен із клубів має мати постійне приміщення. Такої наявності спеціальних приміщень для роботи клубів не передбачено навіть у найновіших проектах комплексів ВНЗ. Отже, за нинішніх умов слід повніше використовувати для роботи клубів навчальні кабінети, лабораторії, аудиторії тощо [3]. Заняття студентських клубів можна проводити у формі масових або групових заходів. Для першого варіанту потрібне велике приміщення, для другого – досить навчального кабінету. Режим роботи студентських клубів визначається розкладом позааудиторних заходів. Членами клубів з основних напрямів виховання в ідеальному варіанті мають бути усі студенти. Звідси впливає суперечність принципам добровільності та комплексного підходу, а також зайнятості студентів у позанавчальний час.

Робота студентських клубів не може обмежуватися стінами вищого навчального закладу. Саме через клуб життя студентів має тісно пов'язуватися з соціальним середовищем. Клуби мають опиратися на зв'язки з підприємствами-замовниками, загальноосвітніми школами, закладами культури, творчими організаціями, товариствами тощо. При чому їх робота має будуватися не на епізодичних заходах, а на добре продуманій і спланованій системі спільних заходів з різними соціальними інститутами.

Викладене вище дало змогу виокремити особливості позааудиторної виховної роботи студентів вищих навчальних закладів туристичного профілю. Однією з найважливіших умов організації такої роботи є професійне спрямування виховної позааудиторної діяльності. Для майбутніх фахівців сфери туризму доцільно у позааудиторній діяльності планувати низку виховних справ, які тісно пов'язані з окремими аспектами майбутньої професійної діяльності: краєзнавчі студії, екскурсії, організація туристичних клубів за інтересами тощо.

Визначальну роль у професійній діяльності фахівців з туризму займає спілкування. Основна функція спілкування у туристському вихованні полягає в обміні результатами пізнавальної діяльності між індивідуумами; спілкування має детермінований вплив на перцептивні, мнемічні, розумові, атенційні характеристики особистості. Окрім того, спілкування взаємопов'язане з емоціями, що відіграють роль регуляторів людського спілкування. Позитивні емоції підвищують здатність до запам'ятовування і відтворення. Емоційно насичені, багаті на аксіологічні образи туристсько-екскурсійні маршрути формують особистість, розвивають її психічні процеси та поведінку [7]. Полікультурне середовище, в якому перебуває турист, оптимізує не лише психічні процеси, а й процеси розвитку особистості та соціальні відносини. Воно передбачає регулювання різноманітних стосунків серед учасників туристської діяльності, тому що за характером власного існування вони мають суб'єктивний характер (визначають діяльність організаторів туризму і різноманітну діяльність суб'єктів туристської діяльності; відображають внутрішню сутність і сенс їхньої діяльності; визначають соціальну і прикладну спрямованість виховного процесу та діяльність організаторів туризму; зумовлюють характер і особливості різноманітної діяльності суб'єктів туризму; визначають взаємозалежність і природовідповідність всіх компонентів процесу виховання взагалі тощо).

Виховні заходи повинні сприяти формуванню вмінь і навичок культури праці, мотивації інтересу до професійних та загальнолюдських цінностей. Культурологічний підхід у вихованні майбутніх фахівців з туризму займає особливе місце. Виховання національної самосвідомості, почуття гордості та поваги до національної історії, культури, традицій та звичаїв українського народу, повинні органічно поєднуватися з повагою та толерантним ставленням до людей іншої національності, особливо в процесі міжнародної туристичної діяльності.

Таким чином, визначення змісту, методів і форм виховної позааудиторної діяльності у підготовці майбутніх фахівців сфери туризму передбачає цілісність процесу виховання в туризмі і взаємозалежність його компонентів, причому туристське виховання керується виховною метою як реалізацією принципів та закономірностей виховання. Умовами ефективної організації виховної роботи в позааудиторній діяльності є її професійне спрямування, формування професійної культури та здатності до міжкультурного спілкування у полікультурному середовищі, мотивації інтересу до професійних та загальнолюдських цінностей тощо.

До подальших напрямів дослідження відносимо розв'язання проблеми науково-педагогічної та методичної підготовки викладачів та кураторів груп до позааудиторної виховної роботи зі студентами з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму.

Література

1. Виховна робота в закладах освіти України // Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій з питань організації виховної роботи .ІСД. – К. : 1995. – 135 с. **2. Галєєва А. П.** Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. на здиб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / А. П. Галєєва. – Дрогобич, 2009. – 20с. **3. Жук В. П.** Навчально-виховна робота у професійно-технічних навчальних закладах / В. П. Жук. – Львів : Сполом, 2004. – 48 с. **4. Карпенчук С. Г.** Теорія і методика виховання / С. Г. Карпенчук : навч. посібник. – К. : Вища.школа, 1997. – 304 с. **5. Макаренко А. С.** Педагогика індивідуального действия. Лекція 3 / А. С. Макаренко Сочинения: В 7 т. – Т. 5 / Гл. ред. И. А. Каиров. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 224 с. **6. Осипова Т. Ю.** Виховна робота зі студентською молоддю / Т. Ю. Осипова, І. О. Бартенева, О. О. Біла та ін. : навч. посіб. / За заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с. **7. Федорченко В. К.** Педагогіка туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко – К. : Слово, 2004. – 296 с.

Матвіїв-Лозинська Ю. О. Проблема позааудиторної виховної діяльності у вищих навчальних закладах туристичного профілю

У статті проаналізовано особливості виховання майбутніх фахівців та можливості позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах туристичної сфери. Виявлено умови ефективної організації виховної роботи в позааудиторній діяльності, зокрема її професійне спрямування, формування професійної культури та здатності до

міжкультурного спілкування у полікультурному середовищі, мотивації інтересу до професійних та загальнолюдських цінностей тощо.

Ключові слова: туризм, полікультурне виховання, позааудиторна діяльність, клуб, гурток, фахівець з туризму.

Матвиив-Лозинская Ю. О. Проблема внеаудиторной воспитательной деятельности у высших научных учреждениях туристического профиля

У статті проаналізовані особливості виховання майбутніх спеціалістів і можливості внеаудиторної діяльності у вищих наукових установах туристичної сфери. Виражені умови ефективної організації виховальної роботи у внеаудиторній діяльності, в тому числі її професійне напруження, формування професійної культури і здатності до спілкування між культурами у полікультурній середовищі, мотивації інтересу до професійних і загальнолюдських цінностей і т.п.

Ключевые слова: туризм, полікультурне виховання, внеаудиторна діяльність, клуб, кружок, спеціаліст по туризму

Matvyiv-Lozynska J. O. Problem of outside lecture room educational activity in higher educational establishments of tourist industry

The article analyzes peculiarities of future specialists education and possibility of outside lecture room activity in higher educational establishments of tourist sphere. The conditions of effective organization of educational work in outside lecture room activity were revealed in particular its professional approach, forming of professional culture and ability to intercultural communication in polycultural environment, motivation of interest to professional and common to mankind values etc.

Key words: tourism, polycultural education, outside lecture room activity, club, circle, specialist in tourism

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Александрова Світлана Анатоліївна – асистент кафедри туризму та готельного господарства Харківської національної академії міського господарства.

Арсененко Ірина Анатоліївна – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної і соціальної географії та методики навчання географії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Баглай Оксана Ігорівна – викладач-стажист англійської мови кафедри іноземних мов Львівського інституту економіки і туризму.

Бейдик Олександр Олексійович – доктор географічних наук, професор кафедри країнознавства та туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Безрученков Юрій Володимирович – асистент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гончарова Інна Сергіївна – аспірант, асистент кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Губаренко Олена Миколаївна – асистент кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Губська Ольга Петрівна – старший викладач кафедри садово-паркового господарства та екології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гуцол Алла Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дітковська Світлана Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Жукович-Дородних Наталія Михайлівна – методист Коледжу технологій та дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зігунов Василь Миколайович – старший викладач кафедри ТМФК, заступник директора Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, Президент Сумської обласної федерації спортивного туризму.

Кашинська Олена Євгенівна – асистент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Китайчук Галина Вікторівна – викладач вищої категорії Коледжу технологій та дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кнодель Людмила Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Національної академії внутрішніх справ, м.Київ.

Кобзар Наталія Вікторівна – аспірант, асистент кафедри іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кобзова Світлана Миколаївна – аспірант, асистент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Костюкова Олена Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Курило Віталій Семенович – доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, президент Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри туризму та готельного господарства.

Лутаєва Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, в. о. зав. каф. туризму та соціальних наук Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Макєєва Іна Іванівна – асистент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мальцева Лілія Віталіївна – старший викладач кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Матвій-Лозинська Юлія Олександрівна – викладач англійської мови кафедри іноземних мов Львівського інституту економіки і туризму.

Мельник Ірина Генадіївна – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Некрутенко Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Паламарчук Ольга Федорівна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», м.Київ.

Романов Наталія Олександрівна – аспірант, викладач Луганського коледжу будівництва, економіки та права.

Сажнева Наталя Михайлівна – кандидат географічних наук, професор, завідувач кафедри економічної і соціальної географії та методики навчання географії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Сандовенко Ірина Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного авіаційного університету, м. Київ.

Свиридова Світлана Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сорокіна Галина Олександрівна – докторант, кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Трегубенко Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Черезова Мар'яна Володимирівна – старший викладач циклової методичної комісії соціально-гуманітарних дисциплін Кримського коледжу економіки та управління.

Чорна Любов Василівна – асистент кафедри іноземних мов та країнознавства, Інституту туризму і менеджменту, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Шехавцова Світлана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, в. о. завідувача кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Щука Галина Петрівна – докторант, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки)

Відповідальний за випуск:
к. п. н., доц. **Дітковська С. О.**

Коректор: **Шутова Л. І.**

Здано до склад. 25.02.2011 р. Підп. до друку 25.03.2011 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 26. Наклад 200 прим. Зам. № 63.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.